

IK GELOOF

leerboek voor christenen

*God is mens geworden,
om de mensen bij God terug te brengen.*

Frits Heijting

IK GELOOF

leerboek voor christenen

omslag: Arend Heijting

met dank aan Ludwig Tiller voor het onuitputtelijke geduld,
waarmee hij deze teksten heeft ingevoerd

vrij binnen te halen van de website www.gelovenbeleven.nl
of in boekvorm te bestellen bij de boekhandel

op deze site zijn tevens te vinden:

- *al mijn verlangen*, 200 meezingliederen
- *nieuw leven*, persoonlijke gebeden
- *Christus in mij*, het mysterie van ons geloof
- *de ogen van de ziel*, teksten van heiligen
- *psalmen en gebeden* voor het ochtend- en avondgebed
- *Ik geloof*, leerboek voor christenen
- *God en de mensen*, bijbelse catechese voor 12 - 15
- *tot de hemel verheven*
 - jaar A: gedachten bij het zondagsevangelie
 - jaar B: gedachten bij het zondagsevangelie
 - jaar C: gedachten bij het zondagsevangelie

Amsterdam
Brave New Books
2023

inleiding

Dit boek behandelt de vele kritische vragen die bij het christelijk geloof worden gesteld. Het is geschreven voor zoekende mensen, die gemakkelijk verdwalen in het verwarrende aanbod op de 'relimarkt'; en voor kerkgangers, die zich willen bezinnen op de inhoud van hun geloof, waarvan de kennis vaak diep is weggezaakt.

Uitgangspunt van dit leerboek is de Bijbel, met daarop aansluitend de leer van de kerk waarin het christelijk geloof is vastgelegd. Hierbij moet worden bedacht dat in deze leer veel minder is vastgelegd dan men denkt. (Zie deel IV hst. 3.). De onderdelen van dit geloof worden in systematische volgorde besproken, te beginnen bij de schepping en afgesloten met het laatste oordeel.

Appendix I geeft een beknopte geschiedenis van de eerste mensen tot de wederkomst van Christus, gevolgd door appendix II: een kleine concordantie van Bijbelse begrippen.

Het loont de moeite de bijbelcitaten op te zoeken en de gehele passage te lezen. De psalmteksten komen uit de bundel *gebeden en psalmen*; en de citaten van kerkleraren uit de bundel *honderd heiligen*. Achterin staan een notenapparaat en afkortingen van bijbelboeken.

Omdat Jezus niet alleen de Zoon van God is, maar ook mens met de mensen, worden de persoonlijke voornaamwoorden hij en hem, als het over Jezus gaat, met kleine letters geschreven. Ik hoop dat de lezers gaan beseffen dat de goede God niet hoog en ver is; maar zich doet kennen door allen die Hem ijverig zoeken.

Frits Heijting

Lent, november 2023

INHOUDSOPGAVE

DEEL I IN HET BEGIN

HOOFDSTUK 1 DE SCHEPPING	blz. 10
1 Adam en Eva	
2 Kaïn en Abel	
3 de verstoorde schepping	
4 engelen	
HOOFDSTUK 2 LEVEN ZONDER GOD	14
1 openbaring	
2 het land van de belofte	
HOOFDSTUK 3 GODS OORDEEL	16
1 Noach	
2 het laatste oordeel	
HOOFDSTUK 4 GODS BELOFTE	18
1 de belofte aan Adam en Eva	
2 de belofte aan Noach	
3 de belofte aan Abraham, Isaäk en Jakob	
4 de belofte aan David	
HOOFDSTUK 5 GODS PLAN	20
1 de Joodse wet	
2 Israëel	
HOOFDSTUK 6 GODS GEBODEN	22
1 eerste gebod	
2 tweede gebod	
3 derde gebod	
4 vierde gebod	
5 vijfde gebod	
6 zesde gebod	
7 zevende gebod	
8 achtste gebod	
9 negende gebod	
10 tiende gebod	
HOOFDSTUK 7 GODS VOLK	27
1 Abraham en Sara	
2 David	
3 de profeten	
4 overzicht van de geschiedenis	

DEEL II EEN NIEUW BEGIN

HOOFDSTUK 1	DE LAATSTE DER PROFETEN	blz. 33
1	wegbereider	
2	de grootste profeet	
HOOFDSTUK 2	MÉÉR DAN EEN PROFEET	34
1	levend brood	
2	scheiding van geesten	
HOOFDSTUK 3	MENSENZOON EN ZOON VAN GOD	39
1	wie is hij?	
2	God en mens	
HOOFDSTUK 4	DE MESSIAS	41
1	Zoon van David	
2	Immanuël	
HOOFDSTUK 5	DE MOEDER VAN GOD	43
1	verering	
2	menswording	
HOOFDSTUK 6	DE GELOVIGEN	44
1	heiligen	
2	geloofsbeleving	
HOOFDSTUK 7	DE WONDERTEKENEN	46
1	strijdvraag	
2	het scheppingsverhaal	
3	de wonderverhalen	
HOOFDSTUK 8	DE VIJANDEN	51
1	Satan	
2	Arianers	
3	Farizeeën en Sadduceeën	
4	Judas	
5	het heidendom	
HOOFDSTUK 9	HET KRUIS	55
1	de kruisweg	
2	het kruisteken	
HOOFDSTUK 10	DE VERLOSSING	58
1	de zonde	
2	de genade	
HOOFDSTUK 11	DE NIEUWE ADAM	60
1	de liefde van God	
2	de eersteling	

HOOFDSTUK 12	HET NIEUWE VOLK VAN GOD	blz. 62
1	de geschiedenis	
2	wetten en regels	
3	één heilig volk	
HOOFDSTUK 13	DE NIEUWE HEIDENEN	65
1	eigenliefde	
2	de stad van de mens	
3	nieuw Babylon	
4	new age	
HOOFDSTUK 14	EEN NIEUWE AARDE	69
1	visioen	
2	het hemelse Jeruzalem	
DEEL III DE GELOFSBELIIDENIS		
INLEIDING		72
HOOFDSTUK 1	DE VADER	73
1	de naam van God	
2	twijfel	
HOOFDSTUK 2	DE ZOON	76
1	Jezus	
2	Jozua	
HOOFDSTUK 3	DE MENSWORDING	77
1	Maria en Jozef	
2	het Kerstfeest	
HOOFDSTUK 4	LIJDEN EN STERVEN	80
1	de zonde	
2	het offer	
HOOFDSTUK 5	DOOD EN VERRIJZENIS	82
1	bij de doden	
2	de eerstgeborene	
HOOFDSTUK 6	HEMELVAART	83
1	veertig dagen	
2	aan zijn rechterhand	
HOOFDSTUK 7	HET OORDEEL	84
1	komst en wederkomst	
2	het oordeel	
3	bij de doden	
HOOFDSTUK 8	DE HEILIGE GEEST	88
1	Pinksteren	
2	vruchten van de Geest	
3	Drie-Eenheid	

HOOFDSTUK 9	DE KERK	blz 92
1	de kerk van Christus	
2	de gemeenschap van de heiligen	
HOOFDSTUK 10	VERGEVING	96
1	schuld	
2	vergeving	
HOOFDSTUK 11	HET LICHAAM	97
1	de profetie	
2	een nieuw lichaam	
HOOFDSTUK 12	EEUWIG LEVEN	100
1	vrede	
2	het rijk Gods	
DEEL IV DE KERK		
HOOFDSTUK 1	DE OPDRACHT VAN DE KERK	102
1	missie	
2	catechese	
3	diakonie	
HOOFDSTUK 2	HET BOEK VAN DE KERK	106
1	geloofsboek	
2	indeling van de Bijbel	
3	uitleg van de Bijbel	
HOOFDSTUK 3	DE LEER VAN DE KERK	111
1	openbaring	
2	dogma	
3	dwaling	
HOOFDSTUK 4	DE FEESTEN VAN DE KERK	117
1	de drie grote feesten van Israël	
2	de drie grote feesten van de kerk	
3	het kerkelijk jaar	
HOOFDSTUK 5	DE HEILIGEN VAN DE KERK	123
1	apart gezet	
2	heiligen in de hemel	
HOOFDSTUK 6	DE EENHEID VAN DE KERK	125
1	twee kerkscheuringen	
2	de reformatie	
3	verdere ontwikkeling	
HOOFDSTUK 7	DE ORGANISATIE vd KERK	131
1	de vroege kerk	
2	de huidige kerk	

HOOFDSTUK 8	HET HUIS VAN GOD	blz 132
1	de Joodse tempel	
2	het kerkinterieur	
3	een geestelijk huis	
DEEL V DE SACRAMENTEN		
HOOFDSTUK 1	HET DOOPSEL	137
1	wedergeboorte	
2	de wijze van dopen	
HOOFDSTUK 2	HET VORMSEL	140
1	geschiedenis	
2	de heilige Geest	
HOOFDSTUK 3	DE EUCHARISTIE	142
1	vervulling van de Schrift	
2	offerande en offer	
3	het eucharistisch gebed	
HOOFDSTUK 4	HET HUWELIJK	143
1	bruid en bruidegom	
2	echtscheiding	
HOOFDSTUK 5	DE WIJDINGEN	148
1	het ontstaan van de ambten	
2	ambtswijding	
HOOFDSTUK 6	BOETE EN VERZOENING	150
1	verzoening	
2	de biecht	
HOOFDSTUK 7	DE ZIEKENZALVING	152
DEEL VI HET GEBED		
HOOFDSTUK 1	ONZE VADER	153
1	onze Vader die in de hemel zijt, uw Naam worde geheiligd,	
2	uw Rijk kome,	
3	uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.	
4	Geef ons heden ons dagelijks brood	
5	en vergeef ons onze schulden, zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren	
6	En breng ons niet in beproeving, maar verlos ons van het kwade	
7	Want van U is het koninkrijk	
HOOFDSTUK 2	WEES GEGROET	159
1	wees gegroet Maria	
2	gij zijt de gezegende onder de vrouwen	
3	bid voor ons	

HOOFDSTUK 3	DE PSALMEN	blz 161
1	gebeden van Israël en de kerk	
2	Christus in de psalmen	
3	liturgisch gebruik	
4	beeldende taal	
HOOFDSTUK 4	PERSOONLIJK GEBED	167
1	de heiligen	
2	volharding	
3	vaste tijden	
4	meditatie en contemplatie	
5	bedevaart	
HOOFDSTUK 5	DE MYSTIEK	176
1	wat is mystiek	
2	misverstand	
3	de mystieke schrijvers	
DEEL VII DE LAATSTE DINGEN		
HOOFDSTUK 1	KOMST EN WEDERKOMST	181
1	de geschiedenis	
2	de voltooiing van de geschiedenis	
3	het laatste tijdperk	
4	het duizendjarig rijk	
HOOFDSTUK 2	HET EINDE	185
1	tekenen van de tijd	
2	de antichrist	
3	de grote verdrukking	
4	de laatste dag	
DEEL VIII HET HEMELSE FEEST		
1	de stad van God	190
2	de bruid van Christus	190
NOTEN BIJ <i>IK GELOOF</i>		192
REGISTER BIJ <i>IK GELOOF</i>		201
APPENDIX I VAL EN OPSTANDING		210
APPENDIX II VAN ADAM TOT ZUURDESEM		233
AFKORTING VAN BIJBELBOEKEN		279

DEEL I IN HET BEGIN

HOOFDSTUK 1 DE SCHEPPING

1 Adam en Eva (zie genesis 1-3)

In het begin schiep God de hemel en de aarde. (gen 1,1)

Dit is de eerste zin van de Bijbel, ook wel genoemd *de heilige Schrift*; want dit boek is anders dan alle andere boeken. Door God geroepen, hebben de auteurs gesproken door zijn Geest. Ieder die oprecht op zoek is naar God, naar de oorsprong van het bestaan en de zin van het leven; die zich niet laat afleiden door de misstanden waar de kerk alle eeuwen door mee te kampen heeft gehad; wie dus zonder vooroordeel de Bijbel openslaat, zal getroffen worden door de directheid en het gezag van deze woorden. Met recht worden zij *woorden van God* genoemd, gericht tot de mensen, die Hij liefheeft.

De sleutel tot het verstaan van de Bijbel is het geloof: *God is goed, al wat Hij doet is in liefde gedaan*. Geen enkele uitleg kan hiermee strijdig zijn. Het is beter een bijbeltekst even te laten rusten, dan aan dit geloof te tornen. God heeft de mens (Hebreeuws: *Adam*) goed geschapen. Als man en vrouw schiep Hij hen. In het begin leefden Adam en Eva in de *Hof van Eden* (het paradijs) in harmonie met hun Schepper en met elkaar, geschapen om voor eeuwig in Gods tegenwoordigheid te leven en zijn liefdevolle goedheid te ervaren.

Wie nu om zich heen kijkt ziet een andere wereld: overal onrecht, ruzie, oorlogen, onmenselijk lijden, ziekte en dood. Heeft God zijn schepping dan verlaten? Laat Hij de mensen aan hun lot over? Als Hij zich nog om de wereld bekommert, waarom staat Hij dan zoveel onschuldig lijden toe? Op deze vragen wil de Schrift het antwoord geven; en zoekende mensen de weg wijzen.

Elke bladzijde van dit *boek der boeken* bevestigt het geloof in een liefdevolle goede God, die als een vader en een moeder van de mensen houdt. Hij heeft zijn schepsels niet verlaten; maar de mensen hebben hun Schepper de rug toegekeerd om hun eigen weg te gaan. In het boek *genesis* (= ontstaan) wordt dit duidelijk gemaakt in het verhaal van Adam en Eva, die door de duivel worden overgehaald zich van God af te wenden, zijn gebod te overtreden en te eten van de *boom van kennis van goed en kwaad*⁵⁴. Zo verliest de eerste mens zijn onschuld; want goed is alles waarin mensen open en eerlijk voor Gods aangezicht handelen; en kwaad is alles waarin Hij wordt buitengesloten (gen 3,1-8).

Laat niemand zich laten afleiden door de vraag of deze dingen letterlijk zo gebeurd zijn. Wie het verhaal neemt zoals het er staat, op de manier waarop een kind een boek leest, zal in deze teksten het antwoord vinden op de vraag naar de oorsprong van de mens en de herkomst van het kwaad. (al dan niet letterlijk verstaan van de Bijbel: zie deel IV.2.3.)

Voor wie eenmaal van het kwaad heeft geproefd, is het heel moeilijk hier op eigen kracht van los te komen. De mensen hebben zichzelf in het middelpunt geplaatst en hun plaats in het paradijs verloren: de zonde heeft macht over hen. Nu gaat het verhaal verder, dat er in de Hof van Eden (vreugde) behalve de boom van kennis van goed en kwaad, ook *de boom van het leven* staat. God, in de Schrift ook *JAHWEH* genoemd, wat betekent *IK BEN*, sprak:

Nu de mens in de kennis van goed en kwaad als één van Ons is geworden, wil Ik voorkomen dat hij nog plukt van de boom van het leven⁵⁵: door daarvan te eten zou hij eeuwig blijven leven!
(gen 3,22)

Teneinde de mens tegen zichzelf te beschermen, plaatst God een engel met een vlammend zwaard bij de ingang van de hof, om de toegang te bewaken: de mens buiten het paradijs zal het geheim van het leven nooit op eigen kracht kunnen bereiken; en dat is maar goed ook. Hij laat Adam en Eva niet aan hun lot over, maar belooft hun de mogelijkheid tot terugkeer naar het paradijs, van alle kwaad verlost. Hiervoor is het nodig dat zij innerlijk op Hem gericht zijn, in het verlangen naar een goed en eerlijk leven. Daartoe is Jezus gekomen, met zijn oproep tot bekering.

Bekeer je, het koninkrijk van de hemel is nabij (Mt 3,2).

Misschien zullen sommigen nog vragen: "Als God de mensen zo liefheeft, waarom vergaf Hij hun dan niet die overtreding, zodat zij weer in de Hof van Eden konden leven?" Maar vergeving is niet voldoende: het kwaad heeft macht over hen gekregen; en zij zouden zeker in herhaling vervallen. Daarom stelt God aan Adam en Eva en hun nageslacht een nieuw begin in het vooruitzicht.

Het nageslacht van de vrouw zal de slang (de duivel) de kop vermorzelen. (gen 3,15)

Dit nageslacht is Christus. Heel het Oude Testament spreekt van de komst van deze Redder, die mensen van goede wil uit de macht van het kwaad zal bevrijden, die hun leven vernieuwt en hen bij God terugbrengt.

2 Kaïn en Abel (gen 4,1-16)

"Als God goed is, waarom staat Hij dan zulk verschrikkelijk lijden toe?" Deze begrijpelijke vraag is een hindernis voor het geloof, omdat hiermee Gods goedheid in twijfel wordt getrokken. Alle eeuwen door hebben mensen hiermee geworsteld; en zij vonden het antwoord in de Bijbel. De Schrift leert dat JAHWEH Adam en Eva buiten het paradijs niet aan hun lot overlaat, maar hen in liefdevolle zorg met dierenhuiden bekleedt. Als een God die bekommerd is om zijn mensen, beschermt Hij hen tegen de ruwheid van het bestaan waarin zij terecht zijn gekomen (gen 3,21).

Ik ben de Heilige, die hoog verheven woont en in elk verslagen en nederig gemoed, om de gebroken geest weer op te heffen en het verslagen hart nieuw leven te schenken. (Jes 57,15)

God spreekt tot de mensen in hun geweten en waarschuwt hen als zij willen toegeven aan het kwaad; maar zonder dwang: de vrijheid die Hij hun geschonken heeft is Hem heilig. Als zij blijven weigeren naar zijn stem te luisteren - zoals Kaïn Gods stem niet wilde horen voordat hij zijn broer Abel doodde - dan moet Hij hen laten begaan. Toch gaat de dader niet vrijuit; en is Abel uiteindelijk - in het laatste oordeel - beter af dan Kaïn.

"Mijn God, ik houd van U. U hebt geen offer nodig; maar zie mijn verlangen naar U: om met U te leven, verlost van alles wat niet deugt. Help mij hierbij, het gaat mijn macht te boven!" Zo bidt Abel bij het lam dat hij offert. Hij vergeet alles om zich heen, als God hem innerlijk nabij komt om hem te sterken; en uitzicht te bieden op een leven voor zijn aangezicht. Christenen herkennen in het lam¹ een voorafbeelding van Christus, die zichzelf ten offer zal stellen om mensen van goede wil bij God terug te brengen.

Kaïn ziet hoe Abel geheel opgaat in het gebed; maar neemt geen voorbeeld aan zijn broer. Hij wordt jaloers, en denkt: "God luistert wel naar hem en niet naar mij!" Het gevolg is een misdaad, die sedertdien op talloze wijzen is herhaald. Zo gaat het in een wereld zonder God. Voor mensen in de verdrukking, voor slachtoffers van onrecht en armoede, is er vaak geen gerechtigheid. Worden zij echter gedragen door het geloof in een goede God, dan zijn zij niet zonder hoop. Al kunnen zij zich nu niet verweren: bij Hem is een rechtvaardig oordeel. Zelfs in de dood hoeven zij geen angst te hebben, want Hij kent hen en Hij zal hen bij zich nemen. De psalmdichter, die worstelt met de vraag waarom God toestaat dat het kwaadwilligen voor de wind gaat, komt tot dit antwoord:

Ik kon het niet begrijpen, tot ik Gods heiligdom binnenging; en Hij mij deed zien hoe hun einde is. (ps 73,16v)

Hoewel hij onschuldig was, heeft God Abel niet behoed voor de dood. Had Hij dan Kaïns hand moeten vasthouden, toen deze zijn broer wilde neerslaan? Dan was Kaïn een marionet geweest in Gods hand. Gelovigen zullen liever de plaats van Abel innemen, want God neemt hem bij zich; maar Kaïn zou na zijn misdaad geen rust meer kennen. Toch bekommert God zich ook om hem. Toen hij tot bezinning kwam, en als een rusteloze zwerver riep tot God, beloofde de Heer hem te blijven beschermen. Hoeveel te meer zal Hij dan zijn kinderen nabij zijn, die in uitzichtloze moeite en zorg tot Hem bidden? (gen 4,13vv)

God houdt hen staande, die temidden van alle moeite en zorg op Hem vertrouwen. Hij doet hun iets van het nieuwe leven ervaren, dat eens volledig hun deel zal worden. Dit is de belofte die de apostelen aan de kerk voorhouden. Paulus wekt hen op niet te veel gebukt te gaan onder de kwelling van dit ogenblik:

Wij houden het oog niet op het zichtbare maar op het onzichtbare gericht: wat wij zien gaat voorbij, de onzichtbare dingen duren eeuwig. (2Kor 4,18)

3 de verstoorde schepping

Ook natuurrampen, die niet tot menselijk handelen kunnen worden herleid, worden aangevoerd als een bezwaar tegen het geloof in een goede God, die dit toestaat. Het zou niet goed zijn al die rampen te zien als een straf of een vergelding van godswege. Wel is het zo dat nood leert bidden; en dat velen zonder de moeite van dit leven de goede God niet zouden gaan zoeken.

Wij weten, dat de hele natuur kreunt en barensweeën lijdt, altijd door. En niet alleen zij, ook wij zuchten over ons eigen lot, zolang wij nog wachten op de verlossing van ons lichaam. (Rom 8,22-23)

Deze huidige wereld met ál wat daarop is gaat voorbij. Christenen behoren niet teveel te hechten aan vergankelijke dingen; en zelfs niet aan hun eigen bestaan hier. Veel gelovigen hebben tijdens de uitbarsting van besmettelijke ziektes als pest en lepra het risico genomen - en vaak hun leven gegeven - om de zieken te verzorgen. Hun liefde ging uit naar mensen in nood, in vertrouwen op God, die zijn kinderen door de dood heen tot zich neemt.

De dood is verslonden, de zege is behaald. Dood, waar is je overwinning? (1Kor 15,54)

Het geloof doet de angst voor de dood overwinnen; en ontnemt aan rampen iets van hun dreiging. Christenen zien de betrekkelijkheid van het bestaande in. Niet dat zij op alle vragen een sluitend antwoord hebben; maar zij twijfelen niet aan een liefdevolle God, die wil dat de mensen tot Hem komen om geluk te vinden.

4 engelen

In het begin schiep God de hemel en de aarde: engelen en mensen. Het scheppingsverhaal gaat verder met de mens, over engelen wordt verder weinig vernomen. Wel verschijnt 'de gevallen engel' Satan aan Eva, om haar te verleiden zich evenals hij heeft gedaan van God af te wenden. Als de eerste mensen hun plaats in het paradijs niet kunnen behouden, laat God de toegang hiertoe door twee engelen bewaken. In de Schrift verschijnen de engelen op allerlei plaatsen als Gods boden. Aan Maria verschijnt de *aartsengel* Gabriël (Lc 1,26). Ook de aartsengelen Michaël (b.v. in openb 12,7) en Rafaël (in het deuterocanonieke boek Tobit) worden genoemd. Paulus noemt behalve de aartsengelen nog andere 'standen' in de hiërarchie van engelen. Op de dag van het oordeel zal Jezus verschijnen met al zijn engelen bij zich (Mt 25,31). De katholieke kerk leert dat ieder mens zijn of haar eigen beschermengel heeft. Het is goed je dit te realiseren en naar die engel te luisteren, die de mensen van onberaden stappen wil weerhouden

* * *

HOOFDSTUK 2 LEVEN ZONDER GOD

1 openbaring

Wij leven in een wereld van elk-voor-zich. De rijken beschouwen de schepping als hun eigendom en de armen vinden nauwelijks eten en onderdak. De natuur wordt gezien als een bezit, dat zoveel mogelijk op moet leveren. Het milieu is onherstelbaar aangetast, schoon water wordt een luxe en in de steden is de lucht schrikbarend vervuild.

In deze wereld buiten het paradijs, waarin mensen zichzelf vooropstellen en de stem van God niet willen horen, geldt het recht van de sterkste. Wie een scherpe tong heeft wint; en wie over een machtig leger beschikt krijgt z'n zin. Alle tijden door en vanuit alle hoeken van de wereld zijn er berichten over oorlog en opstand, over vetes en geweld. En altijd zijn de armen de slachtoffers. Gelukkig zijn er overal ook mensen van goede wil, die met bewonderenswaardige volharding strijd leveren tegen het onrecht aan de armen en tegen de verwoesting van de natuur. Voortdurend spreekt God de mensen aan in hun geweten.

Het is hun niet onbekend wat het betekent goed en eerlijk te leven. Daar komt bij, dat in heel de natuur de macht van de Schepper zichtbaar is. Hoe is de mens toch zo blind om Hem niet te erkennen?

*Als ik naar de hemel kijk, het werk van uw handen, de maan
en de sterren, die U hebt gemaakt, wat is dan de mens, dat
U naar hem omziet? (ps 8,4-5)*

God laat de mensen niet alleen. Ook al keren zij Hem de rug toe, ook al ontkennen zij openlijk zijn bestaan en achten zij zich heer en meester in deze wereld: Hij blijft hun trouw. Het schepsel verheft zich boven zijn Schepper, vergankelijke mensen verwerpen Hem die eeuwig is (ex 3,14), en zijn geboden van naastenliefde en trouw worden met de voeten getreden; maar de Schepper blijft in eindeloos geduld tot zijn mensen spreken, opdat zij zich bekeren en het leven vinden. Trok Hij zijn hand terug, dan vergingen zij op hetzelfde moment tot het stof waaruit zij gemaakt zijn. Maar Hij blijft hun leven onderhouden; en verdraagt de kwaadwilligen tot de vastgestelde tijd. Misschien komen zij, zoals Kaïn, tot inkeer; en hervinden zij het geloof van de rechtvaardige Abel.

Van nature zijn mensen gelovig. “Kunt u bewijzen dat God bestaat?” vroeg een kind op school, toen de pastor in de klas kwam. Deze ging naar buiten en kwam terug met een paardenbloem. “Kijk, dit heeft God gemaakt: dat kunnen de mensen niet.” De kinderen konden dit spontaan beamen; maar veel volwassenen willen het niet zien: dat zou hun bestaan teveel aantasten. Zij hechten liever geloof aan theorieën over een louter *toevallig* ontstaan van de wereld en van het leven, dan hun Schepper de eer te geven die Hem toekomt; en Hem in hun daden zichtbaar te maken.

Christenen verwonderen zich over deze blindheid voor het wonder van de natuur. Guido Gezelle laat het schrijvertje, dat over het wateroppervlak krinkelt, uitroepen:

*Wij schrijven, en kun je de les nog niet lezen,
en ben je zo bot?*

*Wij schrijven, herschrijven en schrijven toch
de Naam van de heilige God?*

2 het land van de belofte

Gezegend de mens die tot inkeer komt en God gaat zoeken. Dit gaat niet zonder strijd, want ondeugden zijn taai; en de omgeving zal soms weinig begrip tonen. Wie echter overtuigd is van zijn liefde en z'n fouten belijdt, ontmoet Hem, die als een vader en een moeder zijn kinderen tot zich trekt en terzijde staat. Zoals Hij eens Israël op weg naar het beloofde

land voorging door de woestijn: zo geleidt Hij allen die voorttrekken door de woestijn van dit leven, verlangend naar zijn Rijk. De geschiedenis van de uittocht (exodus) van het volk Israël uit Egypte en hun binnenkomst in het beloofde land houdt dus een belofte in voor alle gelovigen, wereldwijd. Want ook de gelovigen van het oude Israël bleven na hun aankomst in Kanaän uitzien naar de vervulling van het verbond, dat God met hen gesloten had.

*Hun verlangen ging uit naar een beter vaderland, het hemelse.
Daarom schaamt God zich niet hun God genoemd te worden,
want Hij heeft voor hen een stad gebouwd. (Heb 11,16)*

Deze stad is het *hemelse Jeruzalem* dat de evangelist Johannes uit de hemel zag neerdalen; en waar God als in het begin met de mensen verkeert (openb 21,2). Vanaf hun vertrek uit het paradijs is zijn handelen erop gericht geweest, dat de mensen tot inkeer zouden komen en naar Hem zouden gaan luisteren. Hij plaatst Adam en Eva buiten het paradijs; en Hij houdt hun voor dat de aarde door hun toedoen *doornen en distels* zal voortbrengen (gen 3,17-19): moeite en zorg en zware arbeid zullen hun deel worden.

Zolang de vervulling van de belofte op zich laat wachten, leven christenen in geloof en niet in aanschouwen. De moeite en het lijden van het dagelijks leven zal hen steeds opnieuw tot inkeer brengen. Dit is niet - zoals sommigen denken - bedoeld als vergelding voor hun ongehoorzaamheid. God legt hun deze last in liefde op, omdat zij anders van Hem af zouden dwalen. Hij is niet onbereikbaar. Wie bereid is los te laten wat van Hem gescheiden houdt, zal Hem ontmoeten; en innerlijk de goedheid aanschouwen die Jezus als mens met de mensen aan de wereld heft geopenbaard. Alle christenen delen in de roeping deze goedheid zichtbaar te maken.

* * *

HOOFDSTUK 3

GODS OORDEEL

1 Noach (zie gen 6 + 7)

De wereld kan niet altijd zo doorgaan zoals nu. God wacht nog af, omdat Hij wil dat alle mensen behouden worden. Hij kan hen echter niet dwingen. Voor wie zich willens en wetens van Hem blijven afwenden, is uiteindelijk geen redding mogelijk.

Als het kwaad in de wereld overal om zich heen gegrepen heeft; als ieder zijn eigen weg gaat en er bijna geen kennis meer is van de enige God, dan spreekt Hij tot zijn dienaar Noach. Deze moet de wereld waarschuwen voor de komende vloed; en een ark bouwen tot redding van wie naar hem luisteren. De mensen keken gek op van die boot op het droge. Zij lachten Noach uit en weigerden in te gaan op zijn oproep tot bekering: totdat de vloed kwam en Noach met zijn gezin in de ark ging. Toen was het te laat en verging de toenmalige wereld door het water.

Is dit niet in strijd met Gods barmhartigheid? Nee. Onbarmhartig zou het zijn als Hij de verschrikking in deze wereld eindeloos zou laten voortbestaan, zonder hoop op uitkomst voor mensen van goede wil. In liefde voor allen stelt Hij het oordeel uit, omdat Hij wil dat allen tot Hem komen (1Tim 2,4).

2 het laatste oordeel

De *zondvloed* is een voorafbeelding van het komende oordeel. De kerk wordt wel voorgesteld als een *ark*, waarin de mensen door het geloof behouden worden. Voor hen die zich op Noachs prediking niet wilden bekeren, komt er een nieuwe, grote Dag, als God ieder die ooit geleefd heeft zal oordelen door het geloof in Jezus Christus. Wie hem liefheeft zal behouden worden; maar wie zich van hem afwendt, keert de goedheid van God de rug toe en veroordeelt hiermee zichzelf. Wat kan Hij nog méér doen, zonder de mens zijn vrijheid te ontnemen?

De Vader heeft het oordeel in handen gelegd van zijn Zoon Jezus, nederig en zachtmoedig. Wat kan deze méér doen dan zichzelf ten einde toe te geven? Hij is de koning waar zijn volk naar uitzielt: zijn volk: niet alleen Israël, maar alle mensen van goede wil, wereldwijd, die hem lief zullen hebben als zij hem leren kennen. Wie echter aan hem voorbijgaan, verblind door eigenliefde, wie de oren sluiten voor zijn woorden, zijn waarschuwing voor een komend oordeel in de wind slaan en zo de rug toekeren aan de levende God, scheiden zich af van de uitverkorenen, voor wie Jezus, *de deur van de schapen* de toegang tot het hemelse Rijk heeft ontsloten.

Wie in hem gelooft, wordt niet geoordeeld, maar wie niet gelooft, is al veroordeeld, omdat hij niet heeft geloofd in de naam van de eniggeboren Zoon van God. (Joh 3,18)

* * *

HOOFDSTUK 4 GODS BELOFTE

1 de belofte aan Adam en Eva

Na de ellende van de Tweede Wereldoorlog leefde alom de hoop op blijvende vrede en een betere wereld. “Dat nooit meer”, zeiden de mensen tot elkaar, denkend aan de tientallen miljoenen oorlogsslachtoffers, aan de holocaust, de honger en de grootschalige vernietiging. Door de dreiging van de communistische wereld en de angst voor een kernoorlog is die hoop vrij snel vervlogen.

In de jaren zestig van de vorige eeuw echter, toen autoritaire vormen van gezag plaats moesten maken voor een meer democratisch bestuur, herleefde de verwachting: nu zou echt alles anders worden! De mens zou een nieuwe wereld creëren, waarin ieder in vrijheid zichzelf zou kunnen ontplooiën. In Noord Amerika en Europa is dit intensief beleefd en beleden. Van dat optimisme is in de 21ste eeuw weinig meer te merken. Het geloof in de maakbare samenleving is goeddeels verdwenen; maar het geloof in God kwam niet terug. Op zondagmorgen zijn de straten leeg; en vele kerkgebouwen zijn gesloten.

In onze samenleving is het geloof een schaars goed geworden. De moderne mens is het zicht op het eeuwige leven kwijt; en neemt de belofte van het komende Rijk van God niet serieus. In deze wereld moet onze jeugd opgroeien. Als de grootouders sterven wordt de kleinkinderen nog vaak verteld: “Opa en oma zijn in de hemel”; maar over die hemel wordt verder niet gesproken. De kerk is naar de zijlijn geschoven. We noemen dit proces *secularisatie*.

Toch heeft God vanaf het begin de terugkeer naar het paradijs beloofd. Als Adam en Eva aan de slang gehoor hebben gegeven, als de zelfzucht bezit van hen neemt, als zij door de kennis van het kwaad hun onschuld hebben verloren en niet meer in het paradijs met God kunnen verkeren, dan belooft Hij hun de overwinning op het kwaad door een *nakomeling*, die Satan *de kop zal vermorzelen* (gen 3,15). De kerkvaders zien in deze belofte een eerste aankondiging van de geboorte van Jezus, wiens naam betekent: *God redt*. De mens is niet in staat zichzelf te verheffen. Daar is hulp bij nodig, Gods hulp; of - met een bijbels woord - *genade*.

2 de belofte aan Noach

Toen de zondvloed voorbij was en Noach met zijn familie de ark had verlaten, bouwde hij een altaar en bracht een brandoffer aan God. Toen gaf God het teken van de regenboog; en Hij sprak:

Als de boog in de wolken zichtbaar wordt, denk Ik aan mijn verbond met alle levende wezens. (gen 9,15)

De *kerkvaders* (schrijvers uit de eerste eeuwen van de kerk) zien in de regenboog een troostrijk teken, dat Gods liefdevolle zorg voor onze wereld in herinnering moet brengen, totdat de grote Dag van het oordeel gekomen zal zijn.

3 de belofte aan Abraham, Isaäk, en Jakob

Abraham wordt de *vader van alle gelovigen* genoemd. In zijn dagen was er in de wereld geen kennis van de Schepper meer over. De mensen hadden vele goden, om in de onzekerheid van dit bestaan houvast te hebben. Ik stel me voor dat Abraham er geen vrede mee had. Zou God er zo afschrikwekkend uitzien als die godenbeelden? Het liet hem geen rust. Zou de Schepper niet goed zijn, zou Hij geen zorg hebben voor zijn mensen, het werk van zijn handen? Toen gebeurde het, dat hij Gods stem hoorde: zó liefdevol en goed, dat hij geen ogenblik twijfelde om er gehoor aan te geven, hoe ingrijpend dit zijn leven ook zou veranderen.

Verlaat je familie; en ga op weg naar het land dat Ik je wijzen zal. (gen 12,1-3)

Abraham gehoorzaamde God, en zijn vrouw Sara ook. Zij gingen op reis naar wat *het beloofde land* genoemd wordt; maar waarvan zij nooit een meter in bezit kregen; want zij zochten een beter, een hemels vaderland. Ook hun zoon Isaäk en zijn vrouw Rebekka bleven hier met hun vee rondzwerven. Hun kleinzoon Jakob moest zelfs - door hongersnood gedwongen - met zijn gezin naar Egypte uitwijken, waar hun talrijke nakomelingen honderden jaren als een volk van slaven hebben geleefd. JAHWEH herhaalde echter de belofte aan Isaäk; en ook aan Jakob, wiens naam Hij veranderde in Israël (gen 32,23vv). Deze is de stamvader geworden van het volk, dat 400 jaar later door Mozes uit Egypte is weggeleid, door de Rode Zee heen, op weg naar het beloofde land.

Deze redding uit het land van onderdrukking wordt door Israël herdacht op het feest van Pesach (doortocht). De kerk ziet hierin een voorafbeelding van Pasen, het feest van opstanding en nieuw leven; en van het doopsel, waardoor de dopelingen hier deel aan krijgen. In deze nacht is Jezus Christus - door de dood heen - het koninkrijk van de hemel binnengegaan. Vanouds worden in de paasnacht de nieuwe leden door het

sacrament van de doop in de kerk opgenomen. Woorden zullen altijd tekortschieten om aan dit mysterie recht te doen. Daarvoor is de Geest van Christus nodig, die het verstand verlicht; en het verlangen wekt met hem op weg te gaan naar het hemelse vrederijk.

4 de belofte aan David

Ongeveer 500 jaar na de uittocht uit Egypte bereikte Israël zijn grootste bloei onder Salomo, de zoon van David. De belofte van een Zoon, die JAHWEH aan David deed, gold echter niet Salomo - hetgeen vrede betekent - maar een telg uit zijn nageslacht, over wie alle profeten gesproken hebben. Salomo zal aan het einde van zijn leven avallig worden; en - door buitenlandse vrouwen misleid - aan andere goden offeren (1 kon 11). Maar over deze komende *vredevorst* (Jes 9,5), die als Zoon van David in zijn nageslacht geboren zal worden, spreekt de profeet Natan tot David:

Uw troon staat vast voor eeuwig. (2Sam 7,16)

* * *

HOOFDSTUK 5 GODS PLAN

1 de Joodse wet

God heeft Abraham geroepen als vader van alle gelovigen. Zijn kleinzoon Jakob is de stamvader van de twaalf stammen van Israël, die tijdens de tocht door de woestijn door de handen van Mozes de *tien geboden* hebben ontvangen, op twee stenen platen gegrift. In de eerste vijf boeken van de Bijbel (de z.g. *wet van Mozes*) zijn hieraan tal van voorschriften en bepalingen toegevoegd. Samen vormen zij het wetboek van Israël. IJveraars, die de wet in alle details probeerden te onderhouden, vroegen zich soms af, waartoe al die voorschriften dienden. Een Joodse schriftgeleerde kwam bij Jezus met de vraag: "Wat is nu eigenlijk het allerbelangrijkste uit de wet?" Jezus antwoordde:

Je moet God met hart en ziel en heel je verstand liefhebben. Dit is het eerste en voornaamste gebod. Het tweede, hieraan gelijkwaardig, is: Je moet je naaste liefhebben als jezelf. Aan deze twee geboden hangt geheel de wet en de profeten. (Mt 22,37-40)

Wie durft er te beweren nooit tegen dit gebod te zondigen? De Farizeeën dachten hun Schepper echter op een andere wijze te kunnen behagen. De gedachte aan God als een Vader, die je kunt liefhebben, was hun vreemd. Zij achtten Hem te hoog en verheven om te kunnen kennen; en zagen kritiekloze gehoorzaamheid als de weg om met Hem te leven.

Zij hadden de pretentie alle regels en regeltjes uit de Bijbel precies na te komen; maar iedereen kon zien dat zij zich hierop lieten voorstaan; en zichzelf aldus méér beminden dan God en hun medemensen. Zij hadden het grote gebod verruild voor hun eigen doeleinden.

Allen die het geloof van Abraham delen, belijden hun onmacht de wet van God te vervullen. Zij kennen wel het verlangen daadwerkelijk met Hem te leven en het gebod van de liefde voor God en de naaste te onderhouden. Zij beseffen wat dit voor consequenties heeft voor hun eigen leven; maar zij kunnen die weg niet zonder zijn hulp begaan. De profeten van Israël spraken dit verlangen uit; en voorspelden de komst van de *Messias*, die voor zijn volk de eis van de wet zou vervullen:

Dan zal de steppe bloeien; want zij zullen Gods heerlijkheid zien.
(Jes 35,3)

Vooraf ook in de psalmen wordt op talloze plaatsen duidelijk gesproken over een komende *gezalvde*: een *messias* (Hebreeuws) of *christus* (Grieks). In het Nieuwe Testament, met de vier evangeliën van Jezus Christus en de brieven aan de kerken, wordt veelvuldig naar het psalmboek verwezen.

2 Israël²

De belofte aan Abraham geldt voor alle mensen, overal ter wereld, die zijn geloof delen. Wie Gods liefde en goedheid erkent, en Hem vraagt, wordt door Hem bij de hand genomen; en geleid naar het land van belofte: niet naar een plaats van aarde, zeeën en stromen, maar naar het hemelse vaderland, het verloren paradijs. In dit plan speelt Israël een zeer bijzondere rol. Aan dit volk heeft God zijn wet doen kennen, die het een unieke plaats onder de volkeren gaf. In zijn brief aan de eerste christenen van Galatië (in het huidige Turkije) wordt deze Joodse wet een *schoolmeester* genoemd. Deze wet moet mensen tot het inzicht brengen dat niemand voor God volmaakt is en zijn wet zonder falen kan vervullen. Hun rechtvaardigheid ligt hierin, dat zij in God geloven, zijn goedheid erkennen en oprecht verlangen naar zijn wet te leven. (Gal 3,24)

Israël was uitverkoren: niet alleen om Gods wet te ontvangen, maar om de *vervulling* van de wet voor te bereiden; om hem te ontvangen naar wie de wet vooruitwijst: Jezus, die als enige mens deze wet kon volbrengen. Abraham en Sara, Mozes en alle profeten van Israël: zij hebben reikhalzend uitgezien naar het mysterie van de menswording van God, dat in hun midden zou geschieden.

Met de komst van de Messias⁹ Jezus begint de nieuwe jaartelling: het laatste tijdperk van de geschiedenis van de mensheid is aangebroken. Met zijn geboorte begint tevens het oordeel over de wereld. Het uur der waarheid vangt aan bij Israël. Het voorwerp van hun aanbidding, op wie heel de tempeldienst met alle ritueel en gebeden was gericht, heeft zich in Jezus op uitzonderlijke wijze geopenbaard³. Door hem komt aan het licht wat die gebeden en die liturgie voor waarde hebben: dat zij méér zijn dan lippendienst en uiterlijk vertoon. In Jezus is de eeuwige goedheid van de Vader zichtbaar in een mens van vlees en bloed. Daarom wordt hij het *Woord van God*⁴ genoemd. De Vader heeft geen ander.

Ik ben de weg en de waarheid en het leven. Niemand komt tot de Vader tenzij door mij. (Joh 14,6)

Wie hem liefhadden, aanbaden God in geest en in waarheid; wie hem verwierpen, hadden niet God maar de godsdienst lief. Wie hem volgen zijn op weg naar het koninkrijk van God; maar wie hem de rug toekeren willen God niet kennen. Hoe kunnen zij de hemel binnengaan, als zij de hemelse koning verwerpen?

* * *

HOOFDSTUK 6 GODS GEBODEN (ex 20,1-17)

1 eerste gebod

Israël was het enige volk waar JAHWEH, de Schepper van hemel en aarde, werd aanbeden. Geen ander volk had zo'n volmaakte wet als zij. Op de Sinäi, gelegen in de woestijn tussen Egypte en Kanaän (het huidige Israël) heeft Mozes na veertig dagen van afzondering de wet van God ontvangen, terwijl het volk beneden toekeek en de berg in rook gehuld zag. Het bazuingeschal klonk luider en luider. Mozes sprak en God antwoordde hem; want JAHWEH was neergedaald op de Sinäi.

De tien geboden worden hieronder enigszins verkort weergegeven. De nummering is uit de rooms-katholieke traditie. De protestantse kerken hebben het eerste gebod als twee geboden verstaan; en de laatste twee als één, waar ook wat voor te zeggen is.

Er is maar één God. Je zult geen afgodsbeelden maken, om die te aanbidden. (ex 20,1-6)

De moderne mens brandt geen wierook voor afgodsbeelden. Toch nemen tal van zaken zó'n belangrijke plaats in, dat de vergelijking met afgoden zich opdringt.

Eén van deze afgoden is de auto, hét symbool van welstand en vermeende vrijheid. Vervuiling, geluidshinder, ongelukken, verwoesting van de natuur en talloze ander concessies worden met algemeen maatschappelijk goedvinden aan deze moderne afgod geofferd. Verder zijn er de televisie en de computer; en tot voor kort ook het geloof in een alsmaar doorgaande economische groei en in een ongebreidelde vrijheid.

Ernstiger nog dan buigen voor de afgoden van de materialistische samenleving, is het voetstuk waarop de mens zichzelf plaatst; en zich tot heer van de schepping verklaart. Satan, die de eerste mensen heeft voorgehouden dat zij aan God gelijk zouden worden door van de boom der kennis te eten, ziet zijn opzet slagen: de moderne mens ziet Gods schepping als zijn eigen bezit; en werpt de gedachte ver van zich af, dat hij eens rekenschap van zijn handelen zal moeten afleggen. (gen 2,15vv)

2 tweede gebod

Je mag de naam van JAHWEH, je God, niet lichtvaardig gebruiken. (ex 20,7)

Mozes, die als jonge man heeft moeten vluchten uit Egypte, hoort in de woestijn de stem van God, die tot hem spreekt uit een vuur. Hier ontvangt hij zijn opdracht het onderdrukte volk Israël uit Egypte te leiden; en hier openbaart God zijn naam: JAHWEH, *IK BEN*. (ex 2+3) Voor Israël is de Godsnaam zó heilig, dat deze niet mag worden uitgesproken. In plaats van JAHWEH⁵ zeggen ze *Heer*. De meeste bijbelvertalingen geven daarom Heer (of ter onderscheid van een gewone heer): HEER in plaats van JAHWEH.

Deze eerbied wordt tot diep ontzag, als christenen Gods goedheid gaan ervaren, die in Jezus ten volle aan de wereld is geopenbaard; en waarvan zij beamen: hier kan begin noch einde aan zijn! Daarom is zijn naam niet - zoals soms wordt gehoord - *Ik zal er zijn*, en evenmin: *Ik zal er zijn voor jou*. God is er inderdaad voor de mensen; maar zijn naam drukt zijn eeuwig wezen uit: *IK BEN*. Vóór de tijd er was *IK BEN*; en tot in eeuwigheid *BEN IK* dezelfde.

Ontzag voor God is het begin van wijsheid(spr 1,7); en behoedt christenen voor onbedachtzaam spreken en handelen. Zij zijn immers geroepen Hem in de wereld zichtbaar te maken. Als hun gedrag aanstoot geeft, brengen zij het geloof in diskrediet. Pasbekeerden lopen dit risico, als zij in hun ijver ál teveel over hem spreken. Bij sektarische groepen wordt dit zelfs aangemoedigd, terwijl zij toch beter zouden kunnen zwijgen, zolang hun geloof niet volwassen is. De leden van de kerk, als de verschillende leden van hetzelfde lichaam, hebben elk hun eigen roeping.

De verkondiging van het evangelie is voorbehouden aan de *apostelen*. (1Kor 12,28)

3 derde gebod

De sabbat voor JAHWEH, je God, moet heilig voor je zijn.

Dan mag je geen arbeid verrichten. (ex 20,8)

De Joodse rustdag valt op de laatste dag van de week. Zoals veel van wat geschreven staat in het Oude Testament, wijst ook deze sabbatsrust vooruit naar de vervulling hiervan door het evangelie.

Jozua, de opvolger van Mozes, had het volk wel het beloofde land binnengeleid, maar zij vonden hier nog niet de rust waar alle gelovigen naar uitzien. Als Jozua hen werkelijk in die rust had gebracht, zou God later niet meer over een andere dag gesproken hebben; en over de komst van een Redder.

Laten we ons inspinnen tot zijn rust in te gaan. (Heb 4,11)

De kerk, die de komst van deze Redder in al haar bijeenkomsten gedenkt, heiligt de rustdag niet zoals Israël op zaterdag, maar op de eerste dag van de nieuwe week: de dag van Jezus' verrijzenis. De kerk viert dan het nieuwe onvergankelijke leven, waaraan haar leden deel hebben gekregen door het geloof in hem, die als eerste van zijn broeders en zusters de hemel is binnengegaan. Het is van levensbelang dat dit niet bij woorden blijft, maar zichtbaar wordt in het leven van ieder die dit geloof belijdt.

Wij moeten niet wegblijven van onze bijeenkomsten, zoals sommigen gewoon zijn.. Laten we elkaar moed inspreken, en dit te meer naar mate je de grote dag dichterbij ziet komen. (Heb 10,25)

De zondag is een dag van bezinning. De dagelijkse bezigheden worden onderbroken, om de aandacht te richten op wat 't belangrijkste is in het leven. Als de geest tot rust komt, spreekt God tot het hart van de mens; en groeit het besef van zijn aanwezigheid.

4 vierde gebod

Eer je vader en je moeder. (ex 20,12)

Dit gebod is niet alleen bedoeld voor de ouders, maar ook voor het welzijn van de kinderen: als vader en moeder in hun ogen op sommige punten tekortgeschoten zijn. God weet dat zij hun gebreken op hun beurt weer van hun ouders hebben overgenomen. Aan allen echter die hun toevlucht bij Hem zoeken, wil Hij zijn goedheid betonen; en het kwaad van hen wegnemen. Wie vader of moeder verwijten blijven maken, sluiten zichzelf voor deze genade af; want door hen heeft Hij hun het leven

geschonken. Wie hen - hoewel zij dit niet verdienen - blijft eren, zal Hij leren in zijn liefde te leven, zoals Hij het vanaf het begin heeft bedoeld.

5 vijfde gebod

Je zult niet doden. (ex 20,13)

De gedachte een ander het leven te benemen doet je huiveren. Kan God dit ooit vergeven? Het evangelie van de misdadiger aan het kruis geeft hier antwoord op (Lc 23,vv). Voor allen die zich vol van berouw tot Hem keren, is Gods genade onbeperkt.

Laat niemand denken dit vijfde gebod nooit te overtreden. Wie kwaadspreekt of een ander opzettelijk negeert of doodzwijgt, breekt hem of haar af; en is bezig een medemens te doden. God oordeelt niet alleen naar iemands daden; maar Hij ziet het hart aan en Hij kent ieders bedoeling (Mt 5,21-22). Daarom heeft Hij de geboden gegeven: opdat de mensen tot inzicht zullen komen, hun eigen bedoelingen doorzien, hun gebreken voor God gaan belijden en zijn hulp gaan vragen.

Voor mensen van goede wil is Gods wet een voorbereiding op een leven in zijn genade. De wet legt iemands fouten en tekorten bloot; en het menselijk onvermogen deze op eigen kracht te overwinnen.

6 zesde gebod

Je zult niet echtbreken. (ex 20,14)

Jezus noemt dit gebod in zijn *bergrede* (Mt 5-7); en geeft aan dat God méér vraagt dan naleving van de letter van de wet. God is geest. Wie Hem aanbidden, moeten Hem dienen in geest en in waarheid. Als iemand op het punt staat overspel te bedrijven, maar door een oorzaak van buitenaf van de daad wordt weerhouden, is zijn of haar zonde niet minder ernstig.

Wie naar een vrouw kijkt om haar te begeren, heeft in zijn hart al echtbreuk met haar gepleegd. (Mt 5,28)

Mannen zowel als vrouwen hebben dit gebod overtreden; en staan schuldig tegenover God en hun partners. Laat niemand dus beweren de wet van God te kunnen volbrengen, zoals de Farizeeën pretendeerden te doen. Jezus legt de zonde bloot, opdat mensen van goede wil hun fouten zullen inzien; en God om hulp gaan vragen.

In deze tijd met zijn losse seksuele moraal is het voor christenen zaak dit zesde gebod serieus te nemen. Hij ziet het verlangen naar een zuivere omgang met het andere geslacht; en Hij zal het gebed van zijn kinderen om hulp zeker verhoren.

7 zevende gebod

Je zult niet stelen. (ex 20,15)

Diefstal kent twee oorzaken: hebzucht en armoede. Wie honger heeft en zijn baas besteelt, is minder schuldig dan een baas die zijn personeel te laag beloont; of dan een grondbezitter die te veel pacht vraagt (Jak 5,4). Naar de letter van de wet staan die baas en die grondbezitter misschien in hun recht; maar voor God staan zij schuldig.

Wie uit hebzucht zich van alles toe-eigent, geeft zijn hart aan vergankelijke dingen; en is vervallen tot afgoderij (Kol 3,5). Gelukkig is de mens, die niet méér voor zichzelf neemt dan nodig is; en die geeft aan minder bedeeden. God heeft de aarde voor allen geschapen om er de vruchten van te genieten; en niet dat de één tekort komt en de ander in overvloed leeft. Hoe kan de liefde van God wonen in iemand die zich afsluit voor de nood van de armen?

Je zult je hand openen voor je medemens in nood. (deut 15,11)

Gods wet is anders dan de wetten van het land. Een fabriek die gif loost op een rivier overtreedt misschien niet de plaatselijke voorschriften, maar berooft wel veel mensen van schoon water; en brengt hun gezondheid in gevaar. Deze dingen brengen gelovige werknemers in gewetensnood: "Hoever mag ik hierin meegaan?" Op die vraag kan hier geen antwoord gegeven worden: het is een zaak tussen de mens en zijn God, die niet anders opgelost kan worden dan in gebed. Hij spreekt tot zijn kinderen in hun geweten. Zij zijn hierbij ten eerste gediend bij goede pastorale hulp.

8 achtste gebod

Je zult geen onwaarheid spreken. (ex 20,16)

"Een leugentje om bestwil kan geen kwaad", zegt men. Gelovigen weten wel beter. Oneerlijkheid bederft het innerlijk, zoals een boer die gif strooit hiermee zijn akker verontreinigt. Het gaat ook hier weer om de geest van de wet. "Heb jij tien euro weggenomen?" vraagt een moeder haar zoon. De jongen ontkent, want het was een briefje van vijf. Toch overtreedt hij het gebod.

Oneerlijkheid verstoort het innerlijk leven, de verhouding tot anderen en tot God. Toch is niemand geheel vrij van onoprechtheid. Iedereen is geneigd zichzelf zo mooi mogelijk voor te doen, ook al is de werkelijkheid net even anders. Maar God ziet het hart aan.

U wilt waarheid in het verborgene; maak mij vrij van zonde, dat ik rein ben. (ps 51,8-9)

Zo bidden de heiligen. Hoe dichter ze bij God leven, des te meer ze zich van hun tekorten bewust worden. Ze vestigen hun hoop op Jezus, de enige mens van wie gezegd kan worden dat in hem in het geheel geen bedrog is. Hij maakt het onhaalbare mogelijk.

9 negende gebod

Je zult de vrouw van je naaste niet begeren. (ex 20,17)

Hoeveel verdriet doen mensen elkaar niet door de overtreding van dit gebod; en hoeveel verdriet doen zij hun Schepper hier niet mee! Hij heeft hen immers gemaakt om op Hem te gelijken en allen lief te hebben. Wie een vrouw of een man om haar of zijn uiterlijk begeert, wendt zich hiermee af van God.

Voor christenen is de schoonheid van een mens innerlijk. Opdat hun ogen niet worden vertroebeld door de begeerte, die afgaat op het uiterlijk, moet ieder zijn eigen vrouw of haar eigen man hebben, om hun liefde voor elkaar ook lichamelijk uit te drukken; en verder elke verkeerde gedachte meteen te verwerpen. Zo kunnen man en vrouw groeien in hun verbondenheid; en de roeping waarmaken in hun huwelijk de eenheid zichtbaar te maken tussen Christus en zijn kerk. (Ef 5,32)

10 tiende gebod

Je zult niets van je naaste begeren. (ex 20,17)

De één heeft een mooie vrouw of een knappe man en de ander is jaloers. De één heeft een mooi huis en de ander wil dat ook. De mensen kijken naar elkaars kleren, auto, inkomen; en ze willen het óók. Deze jalouzie is een bron van oneindig veel ongenoegen, spanning en verdeeldheid, die al op het schoolplein begint. Jaloezie maakt een einde aan vriendschappen, verdeelt hele families, verstoort de vrede in de gezinnen en bederft de sfeer op het werk. Het is de pest van de samenleving. Teneinde geen aanleiding tot jaloezheid te geven, zullen christenen liever eenvoudiger leven dan hun directe omgeving. Zo zullen zij vredestichters zijn en *kinderen van God* genoemd worden (Mt 5,7).

* * *

HOOFDSTUK 7 GODS VOLK

1 Abraham en Sara

Abraham leefde met zijn vrouw Sara ongeveer vierduizend jaar geleden in Ur, in het huidige Irak. Het volk Israël bestond nog niet. Hij is de vader geworden van alle gelovigen: niet alleen van Israël, maar van Gods volk, wáár ook ter wereld. De ene God was in zijn dagen nog onbekend.

De mensen maakten hun eigen goden van steen en hout, goud en zilver. Abraham en Sara voelden niets voor die beangstigende maaksels van mensenhanden. Moest de mens hiervoor knielen om hulp? Maar was er dan wel een God? Was Hij goed? Zou Hij zich echt met de mensen bemoeien? Zo dacht Abraham. Tot hij zich op een avond, voor zijn tent gezeten, heel duidelijk bij zijn naam hoorde roepen: Abraham, Abraham! Toen was het, dat Abraham zijn opdracht vernam; en zijn roeping verstond zijn familie te verlaten en met Sara op weg te gaan naar het land dat God hun wijzen zou. (gen 12)

Abraham en Sara gehoorzaamden JAHWEH; en vertrokken met hun kuddes en personeel in westelijke richting, tot zij in Kanaän aankwamen. Jarenlang zwierven zij daar rond; maar zij konden nog geen voet van de grond het hunne noemen. Ook hadden zij geen kinderen, die het land hadden kunnen beërven.

In Kanaän verscheen God hun opnieuw; en beloofde het bejaarde echtpaar een zoon (gen 15,4). Sara was negentig en Abraham honderd jaar oud, toen Isaäk geboren werd (gen 21,5). Jakob, de zoon van Isaäk en Rebekka, kreeg van JAHWEH de naam Israël (gen 32,29). De 12 stammen van Israël dragen de namen van de 12 zonen van Jakob.

Dit volk kon het beloofde land pas in bezit nemen na een verblijf van 400 jaar in Egypte. Mozes leidde hen uit, door de Rode Zee heen en door de woestijn. Onder aanvoering van Jozua (dezelfde naam als Jezus) trok het volk van God door de Jordaan Kanaän binnen. (Joz 3). Nu konden zij op een vaste plaats hun heiligdom inrichten, om de enige God te aanbidden; en zijn wet te leren onderhouden.

In dit land wilde God zijn belofte aan Adam, Noach, Abraham, Isaäk en Jakob vervullen. Hier zou de Redder van de mensheid verschijnen, die door Mozes en de profeten was voorgezegd. Hier zou 1500 jaar later het nooit geheel te bevatten wonder plaatsvinden van de *menswording* van God.

Israël was uitverkoren het mysterie voor te bereiden van de Schepper, die zijn eeuwige goedheid zichtbaar wilde maken in een mens, in Jezus, ook genoemd Immanuël, dat is: *God-met-ons* (Mt 1,23). Allen die in Jezus geloven, die alles achterlaten en met hem op weg gaan, vormen samen Gods eigen volk, met Abraham als hun geestelijke vader. Zij zijn op weg naar het beloofde land, het hemelse koninkrijk, eeuwig leven (Heb 11,16).

2 David

David leefde ongeveer 1000 jaar voor Christus. Deze jongste zoon van een veehouder, door Samuël tot koning gezalfd (1Sam 16,1-13), was een man die God in alles raadpleegde; en zijn misstappen diep betreurde (2Sam 11-12). Tijdens zijn koningschap heeft het land aan alle zijden rust gekregen. Zijn zoon Salomo bouwde in Jeruzalem de tempel (1Kon 6). Tot die tijd was de tabernakel in gebruik gebleven, die Mozes in de woestijn op aanwijzing van JAHWEH had laten maken. Bij de inwijding van de nieuwe tempel verscheen Hij in een wolk, die het heiligdom vulde. Toen riep Salomo uit - en hij kon nog niet weten hoe waar dit eens zou worden:

Zou God dan werkelijk op aarde wonen? (1Kon 8,27)

Evenals zijn vader regeerde koning Salomo veertig jaar over Israël. Tijdens zijn bewind was er vrede in het land, en een ongekeerde welvaart. Aan het eind van zijn regering gaf hij echter toe aan het verlangen van zijn buitenlandse vrouwen; en nam hij deel aan hun afgodendienst (1Kon 11,1-13). Zo week deze vorst van God af.

Salomo's nakomelingen maakten het alleen maar erger. De profeten van Israël echter bleven spreken van een andere Zoon van David⁶. Zij zagen in de toekomst een koning komen, een rechtstreekse afstammeling van David, die zijn volk naar de vrede van het hemelse Jeruzalem zou voeren.

Zie, uw koning komt tot u, rechtvaardig en zegevierend; nederig en gezeten op een ezel. (Zach 9,9)

Als Jezus dan vele eeuwen later op een ezeltje Jeruzalem binnenrijdt, komt het volk hem zwaaiend met palmtakken tegemoet, juichend en zingend met de woorden uit psalm 118:

Hosanna, de Zoon van David⁶! Gezegend hij die komt in de naam van de Heer. Hosanna in den hoge! (Mt 21,9)

3 de profeten

Het beeld van profeten als mensen die in de toekomst zien, is onvolledig. Nauwkeurige profetieën zoals van Jeremia, die de ondergang van Jeruzalem voorzag en een zeventigjarige ballingschap in Babel voorspelde, zijn er niet zoveel (Jer 25,9-12). De profetische uitspraken hebben meestal betrekking op de verwaarlozing van de wet. Ook Jeremia legt de nadruk op de oorzaak van de ballingschap: de ongehoorzaamheid van het volk aan Gods geboden. Een profeet houdt door de Geest van God de mensen hun tekortkomingen voor, en de gevolgen hiervan. Hij schroomt niet de waarheid te zeggen, ook al wordt hem dit niet in dank afgenomen.

Jeremia werd gevangen gezet omdat hij de mensen zou demoraliseren (Jer 26), Micha belandde in de gevangenis en vele andere profeten hebben hun optreden met de dood moeten bekopen. Johannes de Doper, de laatste van hen, werd onthoofd omdat hij koning Herodes de onwettigheid had voorgehouden van zijn huwelijk met de vrouw van zijn broer (Mt 14,1-12). Jezus besloot zijn rede tegen de behoudzuchtige leiding van zijn volk, die de tradities heilig achtte, met deze woorden:

Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt die tot jou gezonden zijn: hoe dikwijls heb ik je kinderen willen verzamelen, zoals een kloek haar kuikens verzamelt onder haar vleugels; maar je hebt het niet gewild. Zie, je huis zal onbewoond achtergelaten worden. Ik zeg je: Van nu af aan zult je mij niet meer zien, totdat je zeggen zult: Gezegend hij die komt in de in de naam van de HEER! (Mt 23,37v)

Evenals Jeremia voorzegt Jezus hier de neergang van Israël, en uiteindelijk ook van de kerk. Niet voor niets is de geschiedenis van Israël zo uitvoerig opgetekend: zij wordt gezien als een voorafbeelding van de gang van Gods volk, wereldwijd. De profeten waarschuwden onophoudelijk tegen oppervlakkigheid, onrecht en misbruik van macht. Zij hielden het volk voor dat het niet ging om uiterlijke pracht en schitterende feesten, maar om het oprechte verlangen goed en eerlijk voor God te leven. Het is niet voldoende Hem de voorgeschreven offers te brengen; want Hij ziet het hart aan: wie het kwaad oprecht betreurt en uitziet naar een betere wereld. Dit geldt voor Israël en dit geldt voor de kerk van Christus. Israëls profeten zagen uit de verte de komst van de Messias. Vooral bij Jesaja - de eerste van de vier grote profeten - zijn sprekende teksten te vinden. Het kerstliedje *daar kwam een rijtje groeien* is aan dit boek ontleend.

Een twijg ontspruit aan de stronk van Jesse, een telg ontbloeit aan zijn wortel. De Geest van JAHWEH rust op hem, de Geest van wijsheid en inzicht, beleid en sterkte, kennis en ontzag voor JAHWEH. (Jes 11,1-2)

Jesse uit Bethlehem, een afstammeling van Abraham, is de vader van koning David. Maar Jesaja ziet hier van verre een andere koning komen: Jezus, *de Zoon van David*⁶. Micha, een van de twaalf kleine profeten, spreekt over de plaats van zijn geboorte:

Bethlehem, al ben je klein onder Juda's geslachten, toch zal er iemand uit jou voortkomen die over Israël gaat heersen. In het verre verleden ligt zijn oorsprong. (Mi 5,1)

Ook David zelf, die niet alleen koning maar ook profeet was, spreekt in de psalmen over de opstanding van Christus:

U geeft mijn ziel niet prijs aan de dood. (ps 16,10)

Petrus, in zijn rede na de neerdaling van de heilige Geest op Pinksteren, legt deze tekst van David uit:

Hij sprak met een blik in de toekomst over de verrijzenis van Christus: dat hij niet is overgelaten aan het dodenrijk; en dat zijn lichaam geen bederf heeft gezien. (hand 2,31)

De profeten spraken over de komst van Christus in zwakheid als het begin van de tijd van genade en de wereldwijde oproep tot bekering; en over zijn wederkomst in macht voor het oordeel op *de laatste dag*. De schriftgeleerden van Israël verwachtten de Messias echter als een aardse vorst, die het land in de oude glorie van de tijd van koning David zou herstellen. Deze dwaling is teruggekeerd in vele z.g. *pinkstergemeentes*, waar men leert dat Jezus na zijn wederkomst gedurende duizend jaar als koning in Jeruzalem zal heersen; en dan zou pas het oordeel volgen. Dit is een ernstige misleiding. Met Jezus' komst wordt het oordeel niet langer uitgesteld; en zal geen bekering meer mogelijk zijn.

Met de blik op de komst van de Messias deden de profeten hun oproep tot bekering; en hielden zij niet op de mensen de hoofdzaak van Gods wet voor te houden: liefde, waarheid en trouw. Ware godsdienst is een zaak van de hele mens, die elke dag opnieuw de Vrededorst met hart en ziel begroet:

Gezegend hij die komt in de naam van JAHWEH, hosanna in de hoge! (ps 118,26)

De profeten hebben het oordeel over levenden en doden voorzien. Dan zal de tijd van genade ten einde zijn; en de *toorn* van God zichtbaar worden. Als de liefde uit God is, wat is zijn toorn⁷ dan anders dan Gods afwezigheid? De profeet Jesaja waarschuwt:

In mijn toorn heb ik mijn aangezicht voor je verborgen; maar met eeuwige trouw ontferm ik mij over jou. (Jes 54,8)

en Ezechiël zegt:

Om hun ontrouw heb ik Mij van hen afgewend; en hen aan hun vijanden overgeleverd. (Ez 39,23)

Ezechiël spreekt hier niet alleen over Israël, maar over allen die het geloof met de mond belijden en met hun daden verloochenen.

Gelovige mensen nemen de waarschuwingen van de profeten ter harte. De psalmdichters leggen getuigenis af van de innerlijke strijd die het kost om tot God terug te keren.

Een radeloos hart en een geest die geen uitkomst ziet: God, die offers wijst U niet af. (ps 51)

4 overzicht van de geschiedenis*

in het begin (gen 1-9)	Adam en Eva Kaïn en Abel, Seth, Noach
2000 voor Christus (gen 12-49)	Abraham, Isaäk en Jakob Jakob met zijn gezin naar Egypte
1500 voor Christus (ex 1-40; Joz 1-11)	uittocht van Israël uit Egypte, tocht door de woestijn
1000 voor Christus (1 en 2 Sam; 1kon 1-11)	koning David, koning Salomo
500 voor Christus (2kon 25)	Het Joodse volk in ballingschap naar Babel
begin vd jaartelling (Luc 1-2)	Jezus in Bethlehem geboren begin van de kerk van Christus
1000 na Christus	oosterse kerkscheuring Oosters orthodoxe kerken Rooms katholieke kerk
1500 na Christus	westerse kerkscheuring Protestantse en Rooms katholieke kerk
2000 na Christus	secularisatie en massale kerkverlating

* de jaartallen zijn op honderdtallen afgerond

* * *

DEEL II EEN NIEUW BEGIN

HOOFDSTUK 1 DE LAATSTE DER PROFETEN

1 wegbereider

Lucas (de schrijver van het derde evangelie) doet uitvoerig verslag van de geboorte van de profeet Johannes de Doper⁸, zoon van Elisabeth en de priester Zacharias (Lc 1). Toen Johannes dertig jaar oud was, kwam hij vanuit zijn verblijfplaats in de woestijn naar de Jordaan, gehuld in een lap van kameelhaar, om het woord van God te verkondigen. Heel Jeruzalem liep uit om hem te zien; want er was al honderden jaren geen profeet meer in Israël geweest. Johannes riep hen toe:

Kom tot inkeer! Het hemelse koninkrijk is nabij. (Mt 3,2)

En hij doopte hen in de Jordaan, ter vergeving van zonden. Lucas citeert de oude profeet Jesaja, die de komst van Johannes heeft voorgezegd:

De stem van iemand die roept in de woestijn: Bereid de weg van de Heer, maak zijn paden recht. (Lc 3,4; Jes 40,4)

De menigte vroeg zich af of Johannes misschien de lang verwachte Messias was? Maar hij antwoordde:

Ik ben nog niet waardig zijn sandalen los te maken. Hij zal jullie dopen met de heilige Geest en met vuur. (Lc 3,16)

Enige tijd later kwam Jezus naar de Jordaan. Johannes zei:

Zie het lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt. (Joh 1,29)

Johannes verwijst hier naar het tweede bijbelboek *exodus*. Op de avond vóór de uittocht uit Egypte, waar Israël honderden jaren slavenarbeid had verricht, heeft het volk lammeren geslacht: voor elke familie één; en het bloed boven de deuren van hun huizen gestreken. Toen in die nacht de verderfengel door Egypte trok, ging de plaag aan de huizen voorbij waar het bloed van het lam aan de deurposten was gestreken. Sedertdien werd in Israël op de vooravond van het Joodse Paasfeest het *paaslam*¹ geslacht. Johannes verklaart dit lam hier als een voorafbeelding van de Messias⁹, die zichzelf tot een offer zou stellen, opdat mensen van goede wil, maar verzwakt door de zonde, door het geloof in hem in zijn liefde mogen delen.

Jezus is gekruisigd op *Goede Vrijdag*, op de dag voorafgaande aan het Joodse Paasfeest (Pesach). (ex 12 en Lc 23,33-56)

2 de grootste profeet

De profeten van Israël hebben de Messias voorzgd. Johannes, de laatste van hen, was zijn directe wegbereider, die hem ook heeft gedoopt, als eerste van de kerk. Gevangen gezet door koning Herodes, zond Johannes, om zijn leerlingen te bevestigen, hen naar Jezus met de vraag, of hij werkelijk de verwachte Messias⁹ was (Lc 7,19). Jezus stelde hen en zijn wegbereider gerust en liet Johannes berichten:

Blinden zien, lammen lopen, melaatsen worden gereinigd en doven horen, doden staan op en aan armen wordt de blijde boodschap verkondigd. Gelukkig wie aan mij geen aanstoot neemt. (Lc 7,22v)

Toen de boodschappers vertrokken waren, begon Jezus te spreken over Johannes; en citeerde hij uit de profeet Maleachi:

Hij is het over wie geschreven staat: Zie, Ik zend mijn bode voor U uit, die de weg voor uw komst zal bereiden. (Lc 7,27v; Mal 3,1)

Johannes de Doper is in de gevangenis onthoofd, ongeveer twee en dertig jaar oud. De herdenking van zijn geboorte op 24 juni (zes maanden vóór Jezus' geboorte) geldt als één van de grote feesten van de kerk.

* * *

HOOFDSTUK 2 MÉÉR DAN EEN PROFEET

1 levend brood

Het bericht van Johannes' executie heeft Jezus bijzonder aangegrepen. Hij voer naar een eenzame plaats om alleen te zijn. De laatste van de profeten was dood. Nu zou God door hem, Gods ultieme Woord aan de wereld, de woorden van de profeten in vervulling doen gaan. Maar de wereld zou hem niet aanvaarden. Lang kan hij zich niet verborgen houden: van alle zijden komen de mensen naar hem toe. Dan doet hij een indrukwekkend wonder.

Teneinde de mensen de ogen te openen had hij al water in wijn veranderd (Joh 2,1-12) en vele genezingen verricht. Nu geeft hij met enkele broodjes en twee vissen een grote menigte te eten (Joh 6,1-14). Hierop wilde het volk hem tot koning uitroepen, in de hoop dat hij de Romeinse bezetter zou verdrijven; en Israël in de oude luister zou herstellen.

De mensen keken met ongeestelijke ogen. Zij zagen het wonder, maar niet de bewerker van het wonder. Ze verlangden een werelds, en geen hemels koninkrijk. Ze dachten in termen van macht; daarom herkenden ze niet de koning, nederig en zachtmoedig, wiens koningschap *niet van deze wereld is* (Joh 18,36). Hij is niet gekomen om te verlossen uit de macht van de Romeinen, maar uit de slavernij van zonde en dood. In het vervolg op dit verhaal van de broodvermenigvuldiging wil Jezus het volk tot inzicht brengen:

Werk niet voor het voedsel dat vergaat, maar voor het voedsel dat blijft om eeuwig te leven. (Joh 6,27)

Dit nemen de mensen nog aan; maar hij gaat verder en zegt:

Ik ben het brood dat uit de hemel neerdaalt. (Joh 6,41)

Dit ging veel toehoorders te ver: Wie denkt hij wel dat hij is?

Hij is toch de zoon van Jozef? Hoe kan hij dan zeggen: Ik ben uit de hemel neergedaald? (Joh 6,42)

Niet alleen in Israël; maar tot de dag van vandaag zijn er ook in de kerk veel mensen die hiermee worstelen. Jezus als zoon van Jozef en Maria willen zij aannemen; maar Jezus, God-met-ons¹⁰, wil er bij hen niet in. Zij zien in hem een profeet, een buitengewoon mens en een voorbeeld ter navolging, maar meer niet.

Deze opvatting maakt het geloof krachteloos. Wij zien Jezus leven op een manier die niemand ooit op eigen kracht waar kan maken. Zijn vijanden heeft hij lief; en we horen hem bidden voor zijn vervolgers. Hij laat een leven van volkomen zelfverloochening zien, waartoe geen mens uit zichzelf in staat is. Christenen zien hem de enige juiste weg gaan die God aangeeft aan een wereld in nood; en zij bidden: "Jezus, help mij te doen wat ik uit mijzelf niet kan". Dit gebed zal hij altijd verhoren. De mens Jezus, die tevens is God-met-ons, komt hen in de geest te hulp. Voor hem is het voldoende dat zijn volgelingen hem liefhebben; en verlangen naar een leven met hem. Uit hem is de kracht dit te volbrengen.

Jezus zal zijn leven geven om mensen van goede wil op de weg van het geloof te brengen. Hij vervolgt zijn onderricht met de woorden:

Het brood dat ik zal geven is mijn vlees, ten bate van het leven der wereld. Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft eeuwig leven; en ik zal hem doen opstaan op de laatste dag. (Joh 6,51+54)

Jezus voorzegt hier het offer van zijn leven. Wie dit offer in geloof aanvaardt, krijgt hiermee deel aan het Rijk van God, waar hij als eerste van de mensen is binnengegaan. Maar er waren velen die niet in hem geloofden; en hij sprak:

De woorden die ik tot jullie gesproken heb, zijn geest en leven. Maar er zijn er die geen geloof hebben. (Joh 6,63-64)

Vanaf dat ogenblik hebben velen hem verlaten (Joh 6,66). Is het toeval dat dit vers deze nummering heeft gekregen? Immers 666 is het getal van de *Antichrist*¹¹ (openb 13,18), die zich aan het eind van de tijd openlijk tegen God zal verheffen. Wie Jezus' woorden verwerpen, zien hem in feite als een bedrieger; en keren de rug toe aan de levende God.

De wereld is door hem geworden; en toch erkende de wereld hem niet. (Joh 1,10)

Als deze mensen zijn vertrokken, richt Jezus zich tot zijn volgelingen met de vraag, of zij hem ook willen verlaten? Het antwoord van Petrus klinkt nog steeds door heel de kerk:

U hebt woorden van eeuwig leven, tot wie zouden wij anders gaan? (Joh 6,68)

Ook Petrus zal Jezus' toespraak niet helemaal begrepen hebben. Maar van één ding is hij zeker: in deze mens schuilt geen bedrog. Het is de *persoon* Jezus die zijn geloof opwekt, zijn woorden zullen duidelijk worden, als de leerlingen vervuld worden van de Geest, die hij hun beloofd heeft:

De Helper, de heilige Geest, die de Vader in mijn naam zal zenden: Hij zal jullie alles leren en alles in herinnering brengen wat ik gezegd heb. (Joh 14,26)

Zijn leerlingen zullen dat inzicht hard nodig hebben. Evenals Jezus ongeloof en vervolging heeft doorstaan, zullen ook christenen die met hem op weg gaan veel tegenstand ontmoeten. Dit verzet tegen het christendom heeft alle eeuwen door bestaan; en is dikwijls uitgelopen op vervolging. Behalve Johannes zijn alle apostelen gewelddadig aan hun einde gekomen. Deze vervolging zal opnieuw zeer hevig worden, als de tijd van Jezus' wederkomst op aarde nabij komt (Mt 24,1-31).

2 scheiding van geesten

In de scheiding van geesten, die zich voltrekt als velen Jezus de rug toekeren, wordt het oordeel zichtbaar dat met de menswording een aanvang heeft genomen. Zij die van zichzelf denken recht in de leer te zijn,

nemen aanstoot aan hem. Het Johannes-evangelie maakt duidelijk welke weerstand Jezus bij hen oproept.

Op het Joodse Loofhuttenfeest, het feest van de oogst aan het einde van het jaar, als iedereen in Jeruzalem zich afvraagt of hij de Messias is, gaat Jezus naar de tempel en roept met luide stem:

Hij, die waarachtig is, heeft mij gezonden. Jullie kennen Hem niet. Ik ken Hem, omdat ik uit Hem ben en Hij mij heeft gezonden. (Joh 7,28-29)

Veel mensen gingen in hem geloven om de tekenen die hij deed. Maar theologen en hoge geestelijken verweten Jezus, dat hij zichzelf aan God gelijk maakte. Zij noemden hem een bedrieger. De geestelijke leiding stuurde tenslotte knechten om hem gevangen te nemen. Deze tempeldienaars stonden een poosje onder zijn gehoor; en raakten danig onder de indruk van zijn persoon en zijn verkondiging.

Kom tot mij, wie dorst heeft; en laat drinken wie in mij gelooft: stromen van levend water zullen uit je binnenste vloeien. (Joh 7,38)

Dit zei Jezus van de Geest, die allen die in hem geloofden zouden ontvangen. Tot grote ergernis van hun opdrachtgevers keerden de tempeldienaars zonder hem terug; en brachten verslag uit, hoe ze door hem getroffen waren. Maar de overpriesters zeiden:

Hebben jullie je ook al laten bedriegen? Dat volk ja, dat de wet niet kent, vervloekt zijn zij! (Joh 7,49)

Levend geloof of regels en traditie: wat moet voorop staan? Wetsgetrouwe joden brengen Jezus een vrouw die op overspel is betrapt. Volgens de wet moet zij gestenigd worden. Zal hij openlijk de wet buiten werking durven stellen? Maar hij bukt zich en schrijft met zijn vinger op de grond. Dan richt hij zich op en zegt:

Laat wie zonder zonde¹² is de eerste steen werpen. (Joh 8,7)

En weer schrijft hij op de grond, terwijl de aanklagers van de vrouw één voor één afdruipten en zo hun zonde toegeven.

Jezus, de enige mens die zonder zonde is, neemt geen stenen op. Hij is niet gekomen om te oordelen, maar om de mensen de weg naar het leven te wijzen. Hij ziet de vrouw aan en zegt:

Ook ik veroordeel je niet. Ga heen en zondig niet meer. (Joh 8,11)

Dit is het wat hij in het zand schreef: *chanan*, dat is: *genade*¹³.

Jezus heft de wet niet op; maar hij weet dat niemand op eigen kracht in staat de wet te volbrengen. Daarom gaat bij hem genade vóór recht; en geloof vóór gehoorzaamheid. Wie echter de traditie tot geloof verheffen, zijn blind voor hem die genade verkondigt. Zij verkiezen mooie gewaden boven een oprecht hart; en ritueel boven liefde voor God. De wet is hun heiliger dan de Auteur van die wet; en de overlevering is hun zó heilig, dat zij het dode hout niet van het levende kunnen onderscheiden.

Jezus noemt hen huichelaars, die hameren op handhaving van de regels. Door in de geest van die voorschriften goed te doen, ook als dit volgens de letter van de wet is verboden, legt Jezus de starheid van deze gezagsdragers bloot. Bekommerd als zij zijn om hun eigen positie, hebben zij God niet werkelijk lief. Zij wenden eerbied voor door zijn naam JAHWEH (IK BEN) vanwege de heiligheid hiervan niet uit te willen spreken; en ontsteken in vrome verontwaardiging als Jezus zichzelf méér noemt dan Abraham, de vader van alle gelovigen; als hij God *zijn Vader* noemt en zijn eenheid met Hem uitspreekt: *Vóór Abraham kwam IK BEN.* (Joh 8,58)

Jezus is gekomen om de wet te vervullen. Na de komst van de heilige Geest gaan zijn leerlingen in de Schrift alles na wat op hem betrekking heeft. Zij zien dat de sabbat vooruitwijst naar een rust, die hij komt brengen; en het offerritueel uit de wet vooruitwijst naar het ene volmaakte offer, door Jezus aan het kruis gebracht. Hij is het Lam van God, dat elk Paasfeest door de joden werd geslacht. Hij is het die verlost: niet uit de onderdrukking van Egypte, maar uit een wereld van zonde en dood.

Mozes' opvolger Jozua (*Jesjoeach*, Jezus), heeft het volk Kanaän binnengeleid. Gelovige Israëlieten bleven echter uitzien naar een beter, een hemels vaderland. Zij moesten wachten, want de belofte aan Israël geldt niet alleen voor hen, maar voor het wereldwijde volk van God.

Ik heb nog andere schapen, die niet uit deze schaapsstal zijn. Ook die moet ik leiden; en zij zullen naar mij luisteren; en het zal worden één kudde, één herder. (Joh 10,16)

Allen die in Jezus de God van Israël herkennen: zijn goedheid en zijn waarheid, behoren tot dit nieuwe volk van God, door de apostelen bijeengebracht.

* * *

HOOFDSTUK 3

MENSENZOON EN ZOON VAN GOD

1 wie is hij?

*Hij heeft zich niet willen vastklampen aan de gelijkheid met God.
Hij heeft zichzelf als niets geacht en het bestaan van een dienaar
aangenomen. (Fil 2,6-7)*

Wie is Jezus? Deze vraag heeft de vroege kerk dikwijls ernstig verdeeld. De *monophysieten* (één natuur) zagen in Jezus alleen God. Uit deze opvatting is de Koptische kerk ontstaan, in Egypte, Ethiopië en Eritrea nog steeds aanwezig. De *Arianers*¹⁵ ontkenden juist Jezus als God met ons. Ook deze leer heeft een kerkscheuring en veel ellende veroorzaakt. Beide dwalingen zijn op grote algemene kerkvergaderingen (*concilies*) veroordeeld.

In de persoon van Jezus zijn zowel de goddelijke als de menselijke natuur aanwezig: de mensenzoon is tevens Zoon van God¹⁰. Jezus zelf noemt zich onveranderlijk de *mensenzoon*. Als mens heeft Hij geleefd en als mens heeft hij geleden en is hij gestorven; als God met ons heeft hij de macht zijn volgelingen tot God te verheffen.

Tot het allerbitterste einde op het kruis heeft hij het menselijk lot volkomen gedeeld. Zo heeft hij voor allen die hem volgen verlossing bewerkt uit de macht van het kwaad. Toch mag de dogmatische belijdenis *Jezus is God* - hoe waar ook - niet verwisseld worden met het geloof in hem. De gelovigen van het eerste uur waren onbekend met de dogmatiek; maar zij hadden hem lief om wie hij was; en in wie zij, zonder het te beseffen, alles zagen wat een mens van God kan weten.

Jezus legde niet de nadruk op zijn goddelijke natuur. Zijn volgelingen moesten de weg van geloof¹⁶ gaan; en hem vertrouwen om wie hij was. Maar toen Filippus, één van de twaalf, bij hem kwam met de vraag hun de Vader te tonen, was zijn antwoord:

*Nu ben je zo lang bij mij, en je kent mij nog niet? Wie mij ziet,
ziet de Vader. Hoe kun je dan zeggen: toon ons de Vader? (Joh
14,9)*

Geloof begint bij het vertrouwen in de goedheid van God; en in Jezus, die de eeuwige God zichtbaar maakt. Wie hem liefheeft, zal zijn woorden niet in twijfel trekken, oog in oog staande met een goedheid die begin nog einde kan hebben.

2 God en mens

In later tijd werd het menszijn van Jezus niet afgewezen, maar kreeg zijn goddelijke natuur eenzijdig de nadruk. Zo werd hij hoogheilig en minder bereikbaar. De liturgie werd *verticaal*: je kon alleen maar opzien naar omhoog, zonder hem daadwerkelijk te kennen. In indrukwekkende vieringen werd de grootheid van God tot uitdrukking gebracht; en de *mystiek* in de ware zin van het woord (de persoonlijke verborgen omgang God) moest wijken voor gehoorzaamheid aan kerkelijke voorschriften.

Als reactie hierop kreeg na 1960 de menselijke natuur van Jezus, *de man van Nazareth*, alle aandacht. De verkondiging kreeg ariaanse trekken en de liturgie werd *horizontaal*, zonder de beleving van Gods aanwezigheid. *Samen delen* werd het sleutelwoord: het gaat om de medemens. Wie zal dit willen ontkennen? Deze verkondiging belemmert echter de beleving van Gods aanwezigheid. Jezus werd een mens om na te volgen; maar de inspiratie hiertoe, voortkomend uit de persoonlijke en vertrouwelijke omgang met hem, ontbrak. De kerk werd saai, hetgeen de groei van de talrijke sektes verklaart; en het streven in conservatieve kringen naar restauratie van de kerk van 1950.

Een goede verkondiging toont in de persoon van Jezus zowel de mens als God. Ook de apostelen hebben dit moeten leren. De 'ongelovige' Thomas kon niet geloven dat Jezus was verrezen uit de dood. Toch hield Thomas zoveel van de mens Jezus, dat hij met hem naar Jeruzalem wilde gaan, om daar met hem te sterven. Toen Jezus na zijn verrijzenis aan Thomas verscheen, viel deze aan zijn voeten neer en riep:

Mijn Heer en mijn God! (Joh 20,28)

Mensen van goede wil zagen in Jezus de onschuld, oprechtheid en liefde, vrij van eigenbelang, die zij op eigen kracht niet waar konden maken. Tot hen en tot heel de kerk hebben de woorden uit de hemel geklonken, toen Jezus na zijn doop in de Jordaan uit het water omhoog kwam. De hemel ging open en hij zag de Geest van God neerdalen in de gedaante van een duif; en een stem sprak:

Dit is mijn geliefde Zoon, in wie Ik behagen heb. (Mt 3,17)

Hij geeft zoekende mensen rust en doet gelovigen met hem verbonden leven; en volbrengen waartoe hun de macht ontbreekt. Hij brengt hen tot bezinning en tot afkeer van onwaarheid, hebzucht, losbandigheid en egoïsme; en geeft hun de macht deze te overwinnen. Hij is de *deur naar het leven*. Wie langs een andere weg binnengaat *is een dief en een rover* (Joh 10,1 - 10).

Niemand komt tot de Vader tenzij door mij. (Joh 14,6)

Jezus' eerste volgeling is Andreas, broer van Simon Petrus. Hij heeft Jezus direct als de Messias herkend; en wordt door de Oosters Orthodoxe kerken als eerste van de apostelen beschouwd. Een dag later ontmoet Jezus Nathanaël (waarschijnlijk dezelfde als de apostel Bartolomeüs). Deze is zó van Jezus onder de indruk, dat hij hem de *Zoon van God* noemt, en de *Redder van Israël*. (Joh 1,40-50). Als later iedereen over hem spreekt; en de mensen in hem Elia gaan zien of één van de andere oude profeten, vraagt Jezus aan zijn leerlingen wie zij denken dat hij is? Het antwoord komt van Simon, door Jezus Petrus genoemd:

U bent de Christus, de Zoon van de levende God. (Mt 16,16)

De mens komt niet door eigen inzicht tot de slotsom, dat Jezus genoemd mag worden *God-met-ons*¹⁰ (Mt 1,23). Dit wordt aan Simon, aan de overige apostelen en aan heel de kerk door God de Vader zelf als een geloofsartikel geopenbaard. Op deze belijdenis is de kerk van Christus gebouwd. Jezus geeft Simon ten antwoord, dat God hem deze woorden in de mond heeft gegeven; en hij zegt:

Jij bent Petrus (dat is rots), en op deze steenrots zal ik mijn kerk bouwen. De macht van het dodenrijk zal het tegen haar moeten afleggen. (Mt 16,18)

Voor mensen van andere godsdiensten klinkt de benaming Zoon van God ongeloofwaardig: zou God een zoon verwekken, zoals een man een kind verwekt bij een vrouw? Geen weldenkend mens zal dit aannemen; en christenen dus ook niet. Wel geloven zij dat Jezus niet door Jozef bij Maria is verwekt, maar door de Heilige Geest. Alle andere mensen zijn Gods schepselen; maar hij is ongeschapen. Al vóór de wereld bestond, al vóór er mensen waren, is hij bij God en is hij God (Joh 1,1).

* * *

HOOFDSTUK 4 DE MESSIAS

1 Zoon van David

Het van oorsprong Hebreeuwse woord Messias⁹ betekent *gezalfde*. Als omstreeks duizend jaar vóór Christus de profeet Samuël door JAHWEH naar Bethlehem wordt gestuurd om David tot koning te maken, neemt hij een hoorn gevuld met zalfolie - teken van de Geest van God - en giet deze uit over Davids hoofd: David wordt een *gezalfde*, een *Messias* (1 Sam 16,1-13).

Later wordt dit woord alleen gebruikt om de Verlosser aan te duiden, ook wel *Zoon van David*⁶ genoemd. Zo wordt de belofte aan Adam, Noach en Abraham, Isaäk en Jakob concreet. Want God heeft David beloofd:

Die zal voor mij een huis bouwen; en ik zal zijn koninklijke troon voor altijd bevestigen. (2Sam 7,13)

De profeet Jeremia noemt deze nakomeling van David een *rechtvaardige telg, die Juda zal bevrijden* (Jer 23,5). Ook in de psalmen (bv ps 89, ps 132) wordt zo over hem gesproken; en Mattheüs vangt zijn evangelie aan met het geslachtsregister van Jezus Christus, *de Zoon van David, de zoon van Abraham*.

2 Immanuël

Aan het begin van onze jaartelling leefde in Israël algemeen de verwachting dat de Messias spoedig zou komen; en ook, dat hij als een tweede David als een werelds vorst zou heersen. Toen Johannes de Doper⁸ in het openbaar begon te prediken, kwam er dan ook meteen een delegatie uit Jeruzalem bij hem met de vraag, of hij misschien de verwachte Messias was? Waarop Johannes met een woord van de profeet Jesaja antwoordde, dat hij de wegbereider was van JAHWEH (Joh 1,23). De mensen begrepen toen nog niet, dat de Messias⁹ geen werelds vorst, maar God-met-ons¹⁰ zou zijn. Want zo had Jesaja over hem gesproken; en Mattheüs citeert de woorden van de profeet (Jes 7,14):

De maagd zal zwanger worden en een zoon ter wereld brengen en men zal hem de naam Immanuël geven. Dat is in vertaling: God-met-ons. (Mt 1,23)

Het woord *Messias* komt uit het Hebreeuws. In het Nieuwe Testament wordt hij naar de Griekse vertaling *Christus* genoemd. Hiervan afgeleid heten de gelovigen *christenen*. Ook zij zijn gezalfden; en hebben de Geest ontvangen om op hem te gaan gelijken. Het oude is voorbij, het nieuwe is gekomen.

Ikzelf leef niet meer, Christus leeft in mij. (Gal 2,20)

Wie in de naam van Christus is gedoopt, wordt tot een nieuwe schepping. Paulus blijft hier in al zijn brieven op hameren: geloof niet in jezelf en vertrouw niet op je eigen kracht¹⁸, want die is ten enenmale ontoereikend. Gelovige mensen vertrouwen op Christus; die door zijn Geest in hen woont. Van hen is het verlangen naar wat goed is en waar, maar uit hem is de kracht om ook echt zo te leven.

* * *

HOOFDSTUK 5 DE MOEDER VAN GOD

1 verering

Wie in landen komt met een jonge kerk, ziet iets van de levendigheid van het geloof, die kenmerkend was voor de eerste eeuwen. Toen in de vijfde eeuw in Constantinopel (het huidige Istanboel) een zekere Nestorius buiten zijn boekje ging met de bewering dat God geen moeder kan hebben, en Maria dus niet *moeder van God* mag heten, riep hij de volkswoede over zich af. In een spontane demonstratie trok de menigte door de stad, luid scanderend: *Theotokos, Theotokos!* (moeder van God)!

De inzet van het geschil was niet Maria. Het ging om de oude vraag: *Wie is Jezus?* Als Maria zijn moeder is, hoe kan hij dan aan God gelijk zijn? Nestorius had er moeite mee dat de éne persoon Jezus Christus zowel God als mens is. Hij verkondigde de opvatting, dat de mens Jezus zijn gelijkheid aan God eerst moest verdienen. Bij zijn geboorte was Jezus in zijn ogen dus nog geen goddelijk persoon; en daarom mocht Maria niet de moeder van God genoemd worden. Als Jezus echter niet aan God gelijk is, hoe kan hij de gelovigen dan tot God verheffen? Zij worden terugverwezen naar hun eigen kracht.

Maria, de eerste onder de mensen en moeder van God, kan niet naast Jezus worden geplaatst. Alle schijn dat zij aanbeden wordt moet worden vermeden. Paus Paulus VI op wie de taak rustte om na de omwenteling in de zestiger jaren de rust in de kerk te herstellen, heeft het nog eens duidelijk naar voren gebracht: alle verering voor haar moet verwijzen naar haar zoon. Dit neemt niet weg dat Maria een eerste plaats inneemt onder de gelovigen. Wie zou haar niet liefhebben? "Maria, bid voor ons": zou zij hier doof voor blijven? Miljoenen gelovigen weten wel beter.

2 menswording

Nestorius deed met zijn ontkenning af aan het wonder van de *menswording*¹⁰ van God; en ondergroef daarmee het geloof in hem, die vóór de tijd is; en die in Maria vlees en bloed heeft aangenomen. Daarom draagt zij met recht de titel: *moeder van God*. Zijn leer is in het jaar 431 op de grote algemene kerkvergadering te Efese (in het huidige Turkije) veroordeeld. Zijn volgelingen hebben echter nog eeuwen standgehouden.

In zekere zin is Maria de moeder van alle gelovigen. Uit alle mensen heeft God haar uitgekozen. Hemel en aarde hielden de adem in toen Gabriël deze uitverkorene om toestemming vroeg; en het engelenkoor juichte, toen zij antwoordde: *Mij geschiede naar uw woord* (Lc 1,38).

Op dit ogenblik begon in de schoot van Maria het sterfelijk bestaan van hem, die eeuwig is. Maria gaat dan op bezoek bij haar tante Elisabeth, die zwanger is van Johannes de Doper. Als zij daar aankomt springt het kindje op in Elisabeths schoot; en haar tante begroet haar met de woorden:

Je bent gezegend onder de vrouwen en gezegend is de vrucht van je schoot! (Lc 1,42)

Maria's antwoord is vaak op muziek gezet; en bekend geworden als *magnificat*, dat is: *maakt groot*, naar het latijnse openingswoord van de lofzang van Maria: *Mijn ziel maakt groot de Heer*. Hierin verheugt zij zich om het wonder dat God in haar voltrekt.

Van nu af zal elk geslacht mij gezegend noemen. (Lc 1,48)

Wie zou haar niet gezegend noemen, in wie zich het grootste wonder voltrekt na de schepping van Adam en Eva? Bij de ontvangenis van Jezus door Maria begint de vervulling van het oude verbond.

* * *

HOOFDSTUK 6 DE GELOVIGEN

1 heiligen

In het Oude Testament wordt Gods volk verrast door de oproep:

Wees heilig, want Ik, JAHWEH, ben heilig. (Lev 19,2)

Wie kan dit ooit waar maken? Toch spreekt Paulus in zijn brieven de gelovigen dikwijls als *heiligen*¹⁹ aan: niet omdat zij al volmaakt zijn; maar omdat zij Jezus in hun leven hebben toegelaten, die hun de macht geeft als *kinderen van God* te leven (Joh 1,12). Ook de profeten waren immers niet volmaakt. Hun heiligheid bestond in het verlangen naar God; en het geloof in Hem, die hen uit dit bestaan ten dode wilde verheffen; en hun leven vernieuwen. Deze levensheiliging²⁰ is een roeping voor alle leden van de kerk.

Leid mij op de rots, die te hoog is voor mij. (ps 61,3)

Die rots²¹ is Christus (1 Kor 10,4). Al gaan de golven nóg zo hoog: hij heft christenen op; en heiligt het bestaan van allen die zich beijveren met hem te leven. Wie hem belijden, moeten vertrouwen dat hij in hen woont en werkt. Dit geloof kan wonderen verzetten. Hij is het zelf, die door zijn Geest de gelovigen leidt en versterkt.

Daarom is het zo'n belangrijk geloofspunt dat de mens Jezus werkelijk aan God gelijk is. Wat hij op eigen kracht¹⁸ heeft volbracht, kunnen mensen nooit dan met zijn hulp volbrengen. Hij staat de gelovigen die tot hem roepen voortdurend terzijde: zij verkeren in een staat van *genade*¹³. De naam *Johannes* komt hier vandaan; en betekent in het Hebreeuws: *God is genadig*. Hij vraagt geloof en inzet; Hij vraagt stappen vooruit en geen stilstand; maar Hij vraagt niet het onmogelijke. De heiligen zijn (nog) geen volmaakte mensen; maar zij zijn wel op weg het te worden. Paulus zegt:

Ik beeld me niet in er al te zijn; maar vergetend wat achter me ligt strek ik mij uit naar wat vóór mij ligt; en storm ik af op het doel: de prijs van Gods hemelse roeping. (Fil 3,13)

2 geloofsbeleving

Aan nieuwe leden van de kerk, bij wie het geloof nog in de kinderschoenen staat, geeft God vaak de beleving van zijn directe aanwezigheid, ter versterking van hun geloof. Volwassen gelovigen kunnen ook zonder deze ervaring, die nooit een doel op zich mag worden. Bij de sektes ontstaat door toespraken, liederen en hallelujah's soms een sfeer van opwinding, waarvan men zegt dat de Geest neerdaalt. God is echter ver van dit soort samenkomsten.

Toch mogen de kerken wel wat meer aandacht geven aan de beleving. Als zoekende mensen eens in de kerk gaan kijken, en de dienst als saai ervaren, met weinig gemeenschapsgevoel; als zij hier niet opgemerkt worden en zich eenzaam voelen, komen zij niet zelden bij de sektes terecht. De aspirant-gelovigen zijn zich er niet van bewust dat hier knollen voor citroenen worden verkocht; en worden al spoedig in de gemeenschap ingekapseld. Zij zijn niet meer alleen, dat niet.

Wie zich verdiept in de levens van heiligen als Franciscus van Assisi, Theresia van Lisieux en al die andere gelovigen die tot voorbeelden zijn geworden, komt tot de ontdekking dat zij Gods aanwezigheid vaak helemaal niet ervoeren. In periodes van geestelijke depressie gaven zij niet toe aan de verleiding van twijfel en moedeloosheid. Ook zochten zij geen afleiding; maar zij verdubbelden hun gebeden; en bleven zonder te wanhopen op God vertrouwen. Door deze volharding, die kenmerkend is voor volwassen gelovigen, is hun geloof tot een voorbeeld geworden. Meer dan ooit heeft de kerk van vandaag behoefte aan zulke mensen.

Ook de apostelen hebben onzekerheid gekend. Toen zij Jezus na zijn verrijzenis ontmoetten, hebben zij hem aanbeden. Mattheüs voegt er aan

toe, dat sommigen nog twijfelden²² (Mt 28,17). Pas met Pinksteren, met de komst van de heilige Geest, was alle onzekerheid verdwenen. Dit is de Geest van Christus, die alle leden van zijn kerk zoekt te vervullen; en hun te leren in hun geloof te volharden. Hij maakt hen tot mensen naar Gods beeld en tot wegwijzers naar Hem toe, in een wereld waar tallozen verloren lopen.

De heiligen - alle oprechte gelovigen - overwinnen de twijfel door het geloof; en laten iets van Jezus zien, door zijn Geest die in hen woont.

* * *

HOOFDSTUK 7 DE WONDERTEKENEN

1 strijdvraag

Heeft Jezus echt water in wijn veranderd? Heeft hij over de golven gelopen, de storm tot bedaren gebracht en met twee broodjes en enkele vissen een menigte van tienduizend mensen te eten gegeven? Heeft hij de blinde Bar Timeüs de ogen geopend? Is het een historisch feit, dat hij Lazarus uit het graf heeft geroepen, die al drie dagen dood was? Zijn deze en de talrijke andere wonderen²³, die in de evangeliën worden beschreven, werkelijk gebeurd? Of zijn deze verhalen - zoals wel wordt gesuggereerd - na Jezus' dood erbij gemaakt, om zijn persoon meer glans te geven? Wie de evangeliën hierop naleest, komt tot de slotsom dat er dan wel erg veel verhalen later bij zijn bedacht.

Toch betwijfelen soms zelfs kerkgangers de echtheid van de wonderen. Als Jezus blinden ziende maakt, zou dit betekenen dat niet hun lichamelijke gebrek wordt genezen, maar dat zij hun egoïsme gaan zien, die hen blind maakt voor hun medemensen. Als de doven gaan horen, zouden zij ontvankelijk worden voor Jezus' woorden; en als de lammen gaan lopen, zouden zij niet echt op hun benen kunnen gaan staan, maar Jezus' weg van zelfverloochening kiezen, ziende naar hem die dit heeft voorgeleefd.

Wie zou willen ontkennen dat de zelfzucht verblindt, dat je bereid moet zijn te vergeven; en dat je niet jezelf voorop moet stellen? Maar hoe waar dit ook is, gaat dit soort uitleg toch aan het evangelie voorbij, omdat Jezus hier wordt gereduceerd tot niet meer dan een voorbeeld ter navolging. In feite wordt hij dan niet anders gezien dan als Johannes de Doper en de profeten uit het oude verbond, die het volk opriepen Gods wet niet naar de letter maar naar de geest te onderhouden. De mensen worden terugverwezen naar hun eigen kracht¹⁸ om dit te volbrengen.

Het evangelie begint waar de wet eindigt. Mensen van goede wil kunnen het verlangen hebben Jezus' weg te gaan en de naaste lief te hebben als zichzelf; maar het ontbreekt hen ten enen male aan het vermogen zichzelf te veranderen. Dit inzicht is het uitgangspunt van christelijk leven. Zolang dit tekort niet wordt erkend, zullen de kerkgangers van harte alle goede woorden beamen; om vervolgens naar huis te gaan en in de oude fouten en gebreken terugvallen: er verandert niets.

Geen ander mens kan uit zichzelf volbrengen, wat de mens Jezus ten einde toe heeft voorgeleefd. Het verschil is, dat hij tevens is: *God-met-ons*¹⁰ (Mt 1,23) en - door zijn Geest - *God-in-ons*²⁴. Met hem verbonden, ontvangen gelovigen de macht zichzelf te vergeten; en met hem tot nieuw leven op te staan.

Toen Lazarus uit Bethanië ziek was, zonden zijn zusters Martha en Maria Jezus hierover bericht. Hij noemde de ziekte echter niet dodelijk, maar tot eer van God; en ging er pas drie dagen later naar toe. Lazarus was toen al gestorven. Jezus vroeg Martha de steen voor het graf weg te laten nemen. Op haar tegenwerping dat het al de vierde dag was en het lichaam al zou ruiken, antwoordde hij:

Zei ik niet, dat je de grootheid van God zult zien als je gelooft?
(Joh 11,42)

Toen namen ze de steen weg. Jezus keek omhoog en zei:

Vader, ik dank U dat U mij verhoord hebt. Ik wist wel dat U mij altijd verhoort, maar omwille van de mensen rondom mij heb ik dit gezegd, opdat zij mogen geloven dat U mij gezonden hebt.
(Joh 11,42)

Lazarus kwam naar buiten, zijn handen en voeten nog met zwachtels omwonden. Vele joden die dit zagen gebeurden geloofden in hem; maar de hogepriesters belegden een aparte vergadering en overlegden hoe ze Jezus uit de weg konden ruimen.

In dit verhaal wordt duidelijk dat Jezus de wonderen heeft verricht om de mensen ervan te overtuigen dat hij de macht bezit over leven en dood. Het verlangen te leven naar Gods bedoeling wordt door het geloof in hem mogelijk gemaakt. Wie met hem op weg gaat leert zijn goedheid kennen, die het leven zelf is; en waar de dood geen einde aan kan maken. Dit is de boodschap van het evangelie, waardoor mensen worden vernieuwd; en zich naar Gods wil gaan inzetten voor de wereld.

De apostel Paulus heeft onophoudelijk voor dit geloof gestreden. In zijn brief aan de christenen van Galatië bestrijdt hij Joodse verkondigers, die

die zeiden Christus te volgen; maar beweerden dat de weg naar God was gelegen in het onderhouden van alle geboden uit de wet. De apostel heeft de mensen bezworen dat niemand hieraan kan voldoen. De wet, legt hij uit, is als *een schoolmeester*, die de mensen van hun tekortenbewust maakt (Gal 3,24). Veel gelovige Joden hadden dit al vóór Jezus' komst ingezien; en zagen uit naar de beloofde Messias, die de eis van de wet voor hen zou vervullen.

Wij zijn in hem gaan geloven, om gerechtvaardigd te worden door het geloof in Christus en niet door de werken van de wet. (Gal 3,16)

De vraag naar de echtheid van de wonderen leidt tot de vraag: *Wie is Jezus?* Is hij God, dan is hij in staat de wonderen te verrichten. Is hij minder dan God, dan lijken de wonderen onwaarschijnlijk; en is Jezus niet meer dan een voorbeeld. Er is dan geen evangelie meer. De tekenen die Jezus gedaan heeft zijn opgetekend, schrijft Johannes, *opdat je zult geloven dat Jezus de Christus is, de Zoon van God (Joh 21,31)*. Elke bijbeluitleg die de wonderen ontkent, gaat dus voorbij aan het mysterie van de menswording van God: van Jezus, die zijn volgelingen door doop en wedergeboorte de macht verleent daadwerkelijk zijn weg te gaan (Joh 1,12).

2 het scheppingsverhaal

Als vervolg op de wonderverhalen van tweeduizend jaar geleden is het goed terug te gaan naar een nog veel ouder verhaal: naar het eerste wonder dat in de Schrift staat beschreven: het scheppingverhaal. De aarde, het water en de lucht, de planten, de dieren en de mensen: alles is het werk van Gods handen. De psalmdichter, van ontzag vervuld, roept uit:

Laat de mensen toch in eerbied voor Hem leven; en met ontzag naar zijn werken zien. Want Hij sprak en het was er; Hij gebod, en zo kwam het tot stand. (ps 33,8)

Het is moeilijk te begrijpen hoe iets uit niets kan ontstaan. Het geloof in God ziet de schepping als bewijs van zijn almacht. In de zichtbare natuur wordt de hand van de onzichtbare Schepper bewonderd. Het menselijk vermogen de natuur te begrijpen wordt zwaar overschat. Zelfs voor de meest vertrouwde verschijnselen, zoals de zwaartekracht, hebben wetenschappers geen verklaring; laat staan dat zij over de herkomst van de materie meer kunnen doen dan speculeren over een 'oerknal' (die onder natuurkundigen inmiddels ter discussie staat).

Theorieën over het ontstaan van de wereld en de herkomst van het leven hoeven christenen niet te verontrusten. Zo werkt nu eenmaal de wetenschap: zij ontwerpt een theorie, als een concept waarbinnen het onderzoek wordt verricht. Zolang er geen sluitende bewijzen voor zijn, zal geen enkele serieuze wetenschapsbeoefenaar die theorie als een vaststaand gegeven beschouwen. Bij het grote publiek gebeurt dit wel. Wetenschappers mogen zich dit wel realiseren.

Zo ontstaat het onjuiste beeld dat geloof en wetenschap elkaar niet zouden verdragen. Dit is onnodig; want welke gelovige zou bewezen feiten willen ontkennen? Veeleer verheugen christenen zich in een verdiept inzicht in de schepping - bv op het gebied van de evolutie van soorten - en komen hierdoor tot het inzicht dat de natuur in beweging is: een dynamisch en geen star geheel. Zij gaan hierdoor nog duidelijker zien, hoe God zijn schepping van ogenblik tot ogenblik onderhoudt.

Christenen mogen best beseffen dat de verwerping van het geloof door sommige geleerden op *persoonlijke* overwegingen berust. Het lijkt er soms op of zij verwachten dat de mens op den duur in staat zal zijn alle geheimen van de schepping te ontraadselen. Wordt deze houding ingegeven door het verlangen geheel met God en godsdienst af te rekenen? Dit streven is niet nieuw, het is van alle tijden. In de middeleeuwen werd al gezocht naar de *steen der wijzen*, die de mens zou verheffen, tot een alziend wezen, in staat tot bereiding van het *levenselixer*, dan hem onsterfelijk maakt. Dit zou betekenen dat de mens voor eeuwig moet leven in een wereld zonder God, waarin het kwaad allen in z'n greep houdt. Drieduizend jaar geleden verwonderde David zich al over dit streven zich van God onafhankelijk te maken.

Een dwaas zegt bij zichzelf: Welnee, er is geen God! Missen zij dan ieder inzicht? (ps 53,1.4)

De meeste wetenschapsbeoefenaren zijn wel zo reëel te erkennen dat het spreken over een al dan niet bestaan van de Schepper buiten hun werkterrein valt. Zij pretenderen niet dat zij op grond van wetenschappelijk inzicht hierover uitspraken kunnen doen.

Niet alleen deed God de levenloze materie ontstaan, maar Hij maakte ook de adembenemende verscheidenheid van planten en dieren; en de mens: als kroon van de schepping, om op Hem te gelijken. Zie eens met welk een precisie het lichaam is opgebouwd uit tienduizenden onderdelen, alle op elkaar afgestemd en samen één geheel vormend. Wie zou dan de Schepper niet eren? En dan gaat

het nog maar over het vergankelijke lichaam, dat weer tot stof zal vergaan. Hoeveel groter is het wonder van het innerlijk van de mens: de ziel, geschapen als woning voor de Geest van God (1Kor 3,16). Denk de zonde weg; en zie hoe mooi de mensen bedoeld zijn, geen twee aan elkaar gelijk. En let eens op het eigen innerlijk. Het gaat alle begrip te boven, zo volmaakt als mensen zijn toegerust met verstand en geheugen, met gevoel en het vermogen lief te hebben, met een geweten, een eigen wil en beoordelingsvermogen; met een geestelijk oog om de goedheid van de Schepper te zien; met oren om innerlijk zijn stem te horen, te onderscheiden wat goed is in zijn ogen, hiernaar te handelen en gelukkig te zijn.

3 de wonderverhalen

Wat voor de schepping geldt, kan ook gezegd worden over de wonderen²³. Waarom zou Jezus wind en zee niet tot bedaren kunnen brengen? De gedachtegang is zo: nog nooit heeft iemand de elementen overwonnen; en *dus* kan het niet. Deze redenering gaat mank: in de eerste plaats door ervan uit te gaan dat God niet bestaat; ten tweede door de onlogische aanname dat iets onmogelijk is, als het nooit eerder is waargenomen; ten derde door de veronderstelling dat Jezus gelijk is aan alle andere mensen; en dus de natuurkrachten niet kan beheersen; en ten slotte door het ontbreken van zorgvuldig onderzoek van de vier evangeliën, waarin deze gebeurtenissen worden beschreven (Lc 8,22-25).

Wie Jezus' wonderen ontkent, maakt b.v. van Lucas, die een alleszins betrouwbare indruk wekt, een bedrieger; en van zijn verslag een boek vol verzinsels, hoewel hijzelf uitdrukkelijk verklaart:

Reeds velen hebben getracht de gebeurtenissen te verhalen die onder ons hebben plaatsgevonden aan de hand van gegevens, welke ons werden overgeleverd door mensen die van het begin af aan ooggetuigen waren en in dienst van het woord zijn getreden. Vandaar, beste Theofilus, dat ook ik besloot - na van meet af aan alles nauwkeurig te hebben onderzocht - voor jou een ordelijk verslag te schrijven, met de bedoeling je te doen zien hoe betrouwbaar de leer is waarin je onderwezen bent. (Lc 1,1-4)

Het ongeloof in Jezus' dagen kwam van een andere kant. Veel bijbelgeleerden verwierpen hem, omdat zij de Messias als een vorst verwachtten, die Israël² in zijn oude luister zou herstellen, zoals tijdens de koningen David en Salomo. Ook meende men dat Jezus in Galilea was geboren, in het dorp Nazareth; maar volgens de profeet Micha zou de Messias afkomstig zijn uit Bethlehem, de stad van David (Micha 4,5).

Terwijl velen uit het volk in Jezus gingen geloven, bleven de schriftgeleerden en de hogepriesters zich verzetten:

Komt de Messias soms uit Galilea? Leert de Schrift niet dat de Messias komen zal uit het geslacht van David, en uit Bethlehem, de stad van David? (Joh 7,41v)

De Farizeeën namen aanstoot aan Jezus' opvatting over de wet. Zo genas hij een lamme op de sabbat; en liet hem zijn bed dragen, terwijl het verboden was op deze dag lasten te vervoeren. Teneinde die blinde ogen te openen heeft Jezus zijn wonderen verricht. Als eerste teken verandert hij op een bruiloft water in wijn.

Zo maakte Jezus te Kana in Galilea een begin met zijn tekenen en openbaarde hij zijn grootheid. (Joh 2,11)

Jezus openbaart³ zijn grootheid om te tonen dat hij macht bezit over de natuur; en om de mens, als kroon van de schepping, tot zijn oorspronkelijke staat te verheffen. De wonderen moeten de blik richten op zijn persoon. Wie hem ziet, staat oog in oog met de liefdevolle goedheid van God, in de beperking van een mens. Wie in hem gelooft zal zijn woorden begrijpen:

Niemand komt tot de Vader dan door mij (Joh 14,6)

Tot mensen die twijfelen, geestelijk nog zozeer gebonden dat zij zijn liefde en goedheid niet willen erkennen, spreekt hij:

Geloof mij: ik ben in de Vader en de Vader is in mij. Of geloof het anders om de wonderen. (Joh 14,11)

Kort samengevat heeft Jezus zijn tekenen verricht om zijn macht te tonen tot het veel grotere wonder: de vernieuwing van mensen. Wie hem toebehoort is hier en nu al overgegaan van de dood naar het nieuwe leven dat hij heeft bij de Vader.

* * *

HOOFDSTUK 8 DE VIJANDEN

1 Satan

In het begin van het boek Job maken de *hemelingen* (letterlijk *zonen van God*: de engelen) hun opwachting bij JAHWEH. Ook Satan (Hebreeuws voor *tegenstander*) is hierbij. Deze wil de rechtvaardige Job op de proef stellen, in de hoop dat hij zijn geloof zal verlaten. Satan²⁵ zegt tot de HEER over Job, die heel rijk is:

Tref hem in zijn bezit: wedden dat hij U vloekt? (Job 1,11)

De duivel, de engel die zich tegen God heeft gekeerd, tracht de mensen mee te slepen in zijn val; en hen op alle mogelijke manieren tot afvalligheid en zonde te verleiden. Als Jezus na zijn doop in de Jordaan zich terugtrekt in de eenzaamheid van de woestijn, verschijnt na veertig dagen Satan om hem in verzoeking te brengen. In het evangelie toont Jezus hoe deze beproeving moet worden doorstaan. Ten slotte stuurt hij deze aartsvijand van de mensen weg met de bijbelse woorden:

Weg Satan, er staat geschreven: Je zult de Heer, je God, aanbidden; en Hem alleen dienen. (Mt 4,10; deut 6,13)

In de antieke godsdiensten staan goed en kwaad als zelfstandige machten tegenover elkaar (*dualisme*). Dit is een ontkenning van de alleenheerschappij van God. Satan is geen gelijkwaardige macht, maar een engel die tegen Hem is opgestaan. Hij (of zij: bij engelen zijn er geen twee geslachten) is goed geschapen, maar afvallig geworden; en de eerste van een leger van gelijkgezinde engelen, die *duivels* worden genoemd, *demonen*, of *boze geesten*.

In de woestijn heeft de duivel zich openlijk doen kennen als tegenstander: niet alleen van Jezus, maar van allen die hem toebehoren. Als geestelijk wezen spreekt hij de mensen innerlijk aan; en stelt hun verkeerde praktijken zó bedrieglijk acceptabel voor, dat velen zich laten misleiden. Wie hierop attent is, kan hem rondom zich heen dagelijks aan het werk zien; en ook innerlijk zijn verkeerde influistering gewaarworden.

Tijdens zijn rondgang door Israël heeft Jezus menig bezetene van boze geesten verlost. In onze moderne maatschappij echter wordt het bestaan van engelen en duivels algemeen ontkend. Mensen met een boosaardig en sterk afwijkend gedrag worden uit de maatschappij verwijderd; en vakmensen zoeken een verklaring in hersenafwijkingen. Veel christenen zijn geneigd de gangbare opinie te volgen, dat het bestaan van een duivel als *persoon* niet past in het denken in deze tijd; en thuishoort in het bijgeloof van de oudheid en de middeleeuwen. Zij spreken liever over *het kwaad* of een kwade macht; en vergeten dat die macht niet anders dan van een persoon kan uitgaan.

Deze *moordenaar en aartsleugenaar* (Joh 8,44) doet zich overal gelden waar mensen zich lenen voor geweld en bedrog. Wie aan zijn leiband loopt wordt verder met rust gelaten, niet gekweld door overmatig berouw. Hij ziet 't echter knarsetandend aan als iemand tot inkeer komt, en zal alles in 't werk stellen om te verhinderen dat hij zijn macht over deze persoon gaat verliezen.

Word wakker! Je vijand de duivel zwerft rond als een brullende leeuw, op zoek naar een prooi om te verslinden. (1 Pe 5,8)

Ook binnen de kerk is deze vijand actief; en heeft hij velen op een dwaalspoor gebracht.

2 Arianers

Geen dwaling heeft de kerk van de eerste eeuwen meer moeilijkheden bezorgd dan de leer van Arius, die de menswording van God in Christus ontkende; en Jezus voorstelde als niet meer dan een uitzonderlijk mens en een voorbeeld ter navolging. De mens zou het toch zelf moeten doen. Deze misvatting stelt de genade van God, die voor gelovigen het onmogelijke mogelijk maakt, buitenspel. In de vierde eeuw heeft dit geleid tot een kerkscheuring, die onnoemelijk veel schade heeft berokkend, temeer daar de Romeinse machthebbers uit politiek opportunisme vaak de invloedrijke partij van de Arianers steunden. Als geen ander heeft de kerkvader Athanasius de leer van de kerk op dit punt verdedigd en verduidelijkt. Hij zou vreemd opkijken van de sterk verzwakte kerk van de 21ste eeuw, waar de denkbeelden van zijn tegenstander ongehinderd verkondigd kunnen worden.

3 Farizeeën en Sadduceeën

De behoudende *Farizeeën* drukten in Jezus' dagen hun stempel op de geloofsgemeenschap. De schriftgeleerden ergerden zich aan hem, omdat hij zich niet hield aan de letter van de wet; en omdat hij de mensen voorhield dat hij van de Vader was uitgegaan. Zij hielden hem voor een bedrieger. Jezus wees hen terecht, omdat zij het volk met hun schriftopvatting misleidden.

Wie uit God is, luistert naar Gods woorden. (Joh 8,44.48)

Met de Farizeeën is Jezus in gesprek gebleven. Het onderscheid tussen wat veranderen mag en wat blijven moet is immers niet altijd even gemakkelijk te maken. Wie hierin niet gewetensvol te werk gaat, loopt het risico het kind met het badwater weg te gooien. Aan de andere kant leidt een kritiekloze gehoorzaamheid aan de bestaande traditie tot een verstarring, die de noodzakelijke aanpassing aan de eisen van de tijd in de weg staat. De Geest van God zal zijn kinderen, die bereid zijn te luisteren, leren waar de bakens verzet dienen te worden. Jezus waarschuwt zijn leerlingen niet alleen voor de *zuurdesem* van conservatisme, maar ook voor onbedachtzame progressiviteit (Mt 16,6). Beide brengen door hun onderlinge verdeeldheid de kerk van Christus veel schade toe.

4 Judas Iskariot

De discipel die Jezus heeft verraden raakte in zijn leraar teleurgesteld; en nam er b.v. aanstoot aan dat Jezus het zich liet welgevalen, toen een vrouw zijn voeten reinigde met zeer kostbare olie:

Die olie had voor veel geld verkocht kunnen worden en het geld aan de armen gegeven! (Joh 12,5)

Zo ver kan iemand kan afdwalen, die op eigen gerechtigheid vertrouwt. "Voor de armen zorgen, dat is toch Gods opdracht?" Zo redeneert Judas; en hij acht zichzelf rechtvaardiger dan Jezus, die de vrouw laat begaan.

De opdracht op te komen voor armen en misdeelden kan niet los gezien worden van het evangelie. Wie buiten Jezus om goed wil doen, raakt verstrikt in de eigenwaan van de *oude mens* (Ef 4,22); maar wie door hem wordt vernieuwd, zal zichzelf - evenals hij - aan de wereld willen geven. Jezus waarschuwt Judas:

Armen heb je altijd bij je; maar mij niet. (Mt 26,11)

Wie Jezus liefheeft, ziet de eigen tekorten; en moet het erkennen: *Die rots is mij te hoog* (ps 61,3). Zo vielen Petrus de schellen van de ogen, toen hij op Jezus' opdracht het net uitwierp; en een ongehoorde vangst binnenhaalde. Hij viel op zijn knieën en riep uit:

Heer, ga van mij weg, ik ben een zondig mens! (Lc 5,4)

Judas is niet tot deze schuldbelijdenis gekomen; maar heeft contact gezocht met de geestelijke overheid, om zijn meester aan hen over te leveren. Het is voor Jezus een bittere ervaring geweest, dat één van zijn twaalf eerste leerlingen hem vijandig gezind werd. Mattheüs citeert psalm 41, waarin David dit lang tevoren voorziet:

Mijn vertrouwde vriend is tegen mij opgestaan. (Mt 26,33)

5 het heidendom

Het woord *heidenen* heeft een negatieve klank; maar betekent oorspronkelijk *niet-Joden*: de volken rondom Israël. Omdat zij vreemde goden dienden, verbood de wet van Mozes zich door het huwelijk met hen te vermengen. In de praktijk werden zij echter als minderwaardig volk beschouwd; en was de verhouding met hen vaak vijandig.

Jezus heeft dit negatieve beeld rechtgezet. Toen een Syrische vrouw hem nariet en de leerlingen vroegen haar weg te sturen, heeft hij haar eerst beproefd; en vervolgens gedaan waar zij om vroeg en haar dochter genezen. Hij stelde het geloof van deze heidense vrouw zelfs als voorbeeld.

Want toen zij - zonder het te beseffen - oog in oog stond met de ware God, had zij een onbegrensd vertrouwen in hem (Mt 15,21-28). Zo zullen ook veel buitenkerkelijke mensen zich tot Christus aangetrokken voelen, als zij door christenen op de goede manier met hem kennismaken.

De kerk is door de Romeinse overheid, die aanvankelijk de oude heidense staatsgodsdienst wilde handhaven, hevig vervolgd. Het moderne heidendom is atheïstisch van aard, verwijt het christendom haar pretentie niet waar te hebben gemaakt, en wijst religie zelfs aan als de oorzaak van zeer veel kwaad in de wereld. Voor wie afgaan op de uiterlijke schijn hoeft het inderdaad niet aan argumenten te ontbreken. Misstanden onder de dekmantel van het geloof kunnen weliswaar geen maatstaf zijn voor de inhoud hiervan, maar roepen bij buitenstaanders wel afkeer op. In onze huidige maatschappij sluimert een anti-christelijke houding, die zich duidelijker zal manifesteren naarmate de dag van Jezus' komst dichterbij komt. Hij waarschuwt zijn leerlingen:

Door het hand over hand toenemen van de zonde zal de liefde van de meesten verkoelen. Wie echter ten einde toe volhardt, die zal gered worden. (Mt24,12v)

* * *

HOOFDSTUK 9 HET KRUIS

1 de kruisweg

Jezus' kruisweg, die in veertien *staties* in veel kerken te zien is, toont een mens die temidden van samenzwering, laster en bedreiging geen ogenblik zijn vrede verliest; die geen eigenbelang kent, maar alleen zorg voor de mensen om hem heen. Al zijn handelen gebeurt in volkomen overgave aan de Vader van wie hij is uitgegaan. Kort voor zijn evangengenname zien we hem dodelijk beangst knielen in de hof van olijven; en hij bidt:

Vader, als het mogelijk is, laat deze beker mij voorbijgaan. Maar toch: niet zoals ik wil, maar zoals U wilt. (Mt 26,39)

Als daarop een troep gewapende mannen verschijnt - met Judas in hun midden - om hem in opdracht van de overpriesters te arresteren, vlucht hij niet weg maar berispt hen en zegt:

Als tegen een rover zijn jullie uitgetrokken. Toch zat ik dagelijks in de tempel te onderrichten en hebben jullie mij niet gegrepen. (Mt 26,55)

Als tijdens zijn verhoor door de Joodse raad allerlei beschuldigingen tegen hem worden ingebracht, blijft Jezus zwijgen; tot het moment dat de hogepriester hem bezweert te zeggen of hij de verwachte Messias⁹ is, de Zoon van God. Dan geeft hij ten antwoord:

U zegt het. Maar ik zeg u: van nu af zult u de mensenzoon zien zitten aan de rechterhand van de Macht; en komen op de wolken van de hemel. (Mt 26,64)

Jezus spreekt van zijn hemelvaart en van zijn wederkomst voor het oordeel op de laatste Dag. Daarop scheurt de hogepriester zijn kleren, als vroom teken van zijn ontzetting over deze vermeende godslastering. De oudsten verklaren hem schuldig; en ze slaan en bespuwen hem. Niemand, die het voor hem opneemt. Zelfs Petrus, in zijn angst, bezweert hem niet te kennen. (Mt 26,65-75)

De volgende dag loopt heel de stad te hoop. Dan blijkt weer hoe een menigte zich laat manipuleren. Heel anders dan een week tevoren, toen de massa Jezus juichend inhaalde (Mt 21,9), roepen zij nu om zijn kruisiging, opgestoot door op macht en aanzien beluste religieuze leiders. Pilatus, die wel ziet dat hij uit nijd is overgeleverd, durft geen opstand te riskeren; en spreekt het vonnis uit: de dood aan een kruis.

Na een wrede geseling wordt Jezus overgelaten aan de willekeur van de soldaten, die hem een doornenkroon opzetten en de spot met hem drijven (Mt 27, 15-31). Dan leiden ze hem buiten de muren, zijn eigen kruis dragend en wenend om de stad die hem heeft uitgeleverd. Op Golgotha, de plaats van terechtstelling, wordt Jezus ontkleed; en dobbelen de soldaten om zijn bovenkleed. Dan slaan ze hem aan het kruis, samen met twee misdadigers. Zo heeft David over deze Nazaat en Koning in de psalmen al voorzeggd:

Kwaadwilligen lopen te hoop, als honden om mij heen; zij doorboren mijn handen en mijn voeten. Mijn botten zijn te tellen en zij zien vol leedvermaak toe. Zij verdelen mijn kleren onder elkaar en dobbelen erom wie mijn bovenkleed mag nemen. (ps 22,17v)

De menigte beseft niet dat Israëls Messias en de Redder van heel de wereld onder hun ogen voor hen lijdt en voor hen bidt:

Vader vergeef hun, ze weten niet wat ze doen. (Lc 23,34)

Ook één van de misdadigers lastert Jezus. De andere wijst hem terecht: "Wij hebben het verdiend, maar hij heeft niets misdaan". Hij vraagt Jezus hem te gedenken in zijn koninkrijk. Jezus geeft deze man, die zijn schuld belijdt, een gedenkwaardig antwoord:

Vandaag nog zul je bij mij zijn in het paradijs. (Lc 23,43)

Maria heeft het vreselijke lijden van haar zoon moeten aanzien. Jezus zag haar aan, keek naar zijn geliefde leerling en zei: *Zie, uw zoon*. En tot de apostel Johannes die naast haar stond: *Zie, je moeder*. (Joh 19,26) Van die dag af nam Johannes Maria bij zich in huis.

Omstreeks drie uur in de middag riep Jezus met luide stem:

Mijn God, waarom hebt U mij verlaten? (Mt 27,46)

Met deze aanvangswoorden uit psalm 22 van David opent hij zijn leerlingen de Schrift, opdat zij het zullen begrijpen: David en alle profeten hebben in de toekomst gezien; en gesproken van hem, die zichzelf ten einde toe heeft gegeven, zonder zijn macht te gebruiken voor eigen lijfsbehoud. Zijn laatste woorden aan het kruis komen uit psalm 31. Hij roept zijn Vader aan met de woorden:

In uw handen beveel Ik mijn Geest (Joh 19,30)

De Romeinse hoofdman, die alles heeft meegemaakt, is de eerste die zich uitspreekt - een gelovig mens:

Werkelijk, dit was een zoon van God. (Mt 27,54)

2 het kruisteken

Op Goede Vrijdag is Jezus aan het kruis gestorven en begraven; en op de derde dag - op zondag, de eerste dag van de nieuwe week - is hij uit het graf verrezen. Voor allen die hem volgen is het kruis tot teken geworden van overwinning door het geloof.

Het kruis staat op de kerktorens, hangt in de huizen en wordt gedragen door de gelovigen. Zij maken het kruisteken als zij gaan bidden, in het besef hem toe te behoren die aan dit kruis heeft gehangen. Zij zijn als het ware mét hem gekruisigd; en hun oude zelfzuchtige ik is met hem gestorven. Als nieuwe mensen, met Jezus verbonden, hebben zij de macht te leven als burgers van zijn koninkrijk (Gal 2,20). Het kruis is ook een teken van *zegening* voor wie Jezus toebehoren: God is mét jullie, die de weg gaan die hij door zijn kruisdood en verrijzenis geopend heeft. Dit is geen gemakkelijke weg.

De weg die naar de ondergang voert is breed; en velen, die hierop gaan. Maar nauw is de poort en smal is de weg ten leven; en weinigen die hem vinden. (Mt 7,13)

Zij die Jezus volgen gaan een andere weg dan de wereld leert. Zij klagen niet; en trachten niet hun last te ontlopen door drank, drugs. Zij proberen niet hun moeite in velerlei afleiding te ontvluchten; en zoeken geen macht over anderen. Zij houden Jezus' woorden in gedachten:

Wie mij wil volgen moet zichzelf verloochenen, zijn kruis opnemen en achter mij komen. (Mt 16,24)

Je last niet kwijt zien te raken, maar vrijwillig opnemen? Dat lijkt onbegrijpelijk; en het lukt ook niet op eigen vermogen. Dit is het geheim van christenen, dat zij bidden: *van U is de kracht*. Jezus vraagt niet meer dan gelovig vertrouwen.

* * *

HOOFDSTUK 10 DE VERLOSSING

1 de zonde¹²

De mens, geboeid door de zonde, is niet in staat zichzelf te bevrijden. Kinderen zien de tekortkomingen in hun opvoeding. Als ze zelf kinderen krijgen denken ze het beter te gaan doen; maar ze zullen ervaren, dat ze de fouten van hun ouders hebben overgenomen; en tegen wil en dank aan hun kinderen doorgeven. De baron van Münchhausen kon naar zijn zeggen zichzelf bij de haren uit het moeras trekken; maar een gewoon mens doet er beter aan hulp te zoeken.

Misschien vragen sommigen zich af waarom God niet - als een generaal pardon - aan alle mensen hun zonden vergeeft. Dit zou echter niet veel helpen: zolang ze Hem niet zoeken, zullen ze weer in hun oude fouten vervallen. Veel mensen worden niet door hun zonden gekweld. Zonder naar hun geweten te luisteren, zorgen zij ervoor niets tekort te komen; en reageren wat hun dwars zit direct af. Anderen, die hun fouten wél betreuren, vervallen tegen hun zin toch weer in herhaling: zo zeer heeft de zonde de wil verzwakt. Verslaafden laten dit duidelijk zien. Bijna allemaal willen ze graag ontwennen, maar het lukt hun niet zonder hulp van buitenaf; en ook dan alleen sporadisch en met de grootste moeite.

Ieder heeft zijn eigen verslaving. Zó sterk is de gewenning aan ondeugd, dat Paulus zich vertwijfeld afvraagt hoe hij hiervan ooit verlost kan worden. Meteen geeft hij zelf het antwoord:

Rampzalige mens die ik ben! Wie zal mij redden van dit bestaan dat naar de dood leidt? God zij gedankt door Jezus Christus onze Heer. (Rom 7,24)

2 de genade¹³

De ogen van de leerling zijn op de handen van zijn baas; en een meisje volgt de handen van haar meesteres. Zo zijn onze ogen op de Heer onze God.

De *dag van genade*³⁷ waar de psalmist naar uitzielt, is aangevangen bij Jezus' geboorte en zal eindigen bij zijn wederkomst voor het oordeel van heel de wereld. Gedurende deze '*duizend jaar*'³⁸ mogen allen die zich tot hem bekeren als hun Heer, vertrouwen op zijn liefdevolle hulp. In Jezus hebben zij de Schepper lief; in de doop worden zij als nieuwe mensen met hem verbonden, van het kwaad verlost en uit hun onmacht bevrijd.

Zij zijn niet uit bloed, noch uit de begeerte van het vlees, maar uit God geboren. (Joh 1,13)

Christenen staan bij hun doopsel³¹ aan het begin van een nieuwe manier van leven. Jezus zelf neemt hen bij de hand om hen stap voor stap te leiden, tot zij als volwassen leden van zijn kerk in geloof hun weg gaan, door zijn Geest geleid. Zij leven in genade, vertrouwend op Hem, en niet op eigen kracht¹⁸. Hij doet hun delen in de maaltijd, waarin hij zichzelf in de zichtbare gedaantes van brood en wijn aan zijn leerlingen geeft. Geënt op de *olijfboom* Israël (Rom 11,17), vormen zij samen het volk van God, dat zich in zijn liefdevolle goedheid verheugt.

Breng dank aan God, want Hij is goed. Zijn liefdevolle goedheid is eeuwig. Laat de verlost van de HEER zo spreken, uit de macht van de vijand verlost. (ps 107,1)

Christenen die ernst maken met hun geloof, gaan deze goedheid en liefde innerlijk verstaan; en komen tot het besef dat hier begin noch einde aan kan zijn. Zij zijn door God geleerd. Hij is steeds nabij om zijn kinderen die Hem vragen de weg te wijzen. Hij hoort het gebed van wie Hem zoeken en leert hun de *oude mens*²⁶ met alle fouten en gebreken de rug toe te keren (Kol 3,9). Hetgeen op eigen kracht niet lukt, wordt mogelijk gemaakt door Hem, die door het geloof in zijn kinderen woning maakt.

Christus is het die in mij woont. (Gal 2,20)

Zo leren christenen te leven in *genade*, door Christus verlost. Hij, die nederig is en zachtmoedig, vol van innerlijke vrede, zal zijn broeders en zusters persoonlijk onderrichten hoe zij temidden van ongerechtigheid, laster en geweld toch hun vrede kunnen bewaren. In de *bergrede* (Mt 5-7) noemt Jezus hen gezegend; en steekt hij hun een hart onder de riem. Groot is het loon voor allen die zijn *smalle weg* gaan (Mt 7,14), een weg die heel anders is dan wat in de wereld voor gewoon geldt:

Gezegend de armen van geest;

voor hen is het hemelse koninkrijk bestemd.

Gezegend de zachtmoedigen; zij zullen de aarde beërven.

Gezegend zij die treuren; zij zullen vertroost worden.

Gezegend zij die hongeren en dorsten naar gerechtigheid;

zij zullen verzadigd worden.

Gezegend de mensen, liefdevol en goed;

aan hen zal liefdevolle goedheid worden bewezen.

Gezegend zij met een zuiver hart; zij zullen God zien.

Gezegend de vreedstichters;

zij zullen kinderen van God genoemd worden.

Gezegend wie vervolgd worden, terwijl zij goed doen;

voor hen is het hemelse koninkrijk bestemd.

Je bent gezegend, als ze je bespotten en vervolgen en ligende allerlei kwaad van je spreken, omdat je Mij volgt.

Wees blij en verheug je, want groot is je loon in de hemel.

Zo zijn ook de profeten vóór jou vervolgd. (Mt 5,1-12)

In deze *zaligsprekingen* wordt het ware volk van God getekend, levend in de Geest van Christus in een wereld die God verlaat.

* * *

HOOFDSTUK 11 DE NIEUWE ADAM

1 de liefde van God

De verbanning van Adam en Eva uit het paradijs wordt door kunstenaars dikwijls afgebeeld als een grimmig tafereel, met God als een boze oude man, een engel met een vlammend zwaard, en Adam en Eva, wegvlochtend tussen distels en doornstruiken (gen 3). Wie het verhaal goed leest, ziet hoe verkeerd dit beeld is. God - die geen man of vrouw is, en ook niet bejaard of boos - wil de mensen behoeden voor wat genoemd wordt zijn *toorn*⁷. Erg menselijk uitgedrukt, betekent dit woord hier niets anders dan de afwezigheid van zijn genade. In liefdevolle zorg bekleedt Hij Adam en Eva met dierenvellen; en de engelen richten zich niet - zoals vele afbeeldingen willen doen geloven - tegen dit mensenpaar dat zich van God heeft afgewend; maar bewaken de toegang tot de *levensboom*⁵⁵, om hen tegen zichzelf te beschermen.

Dit laatste heeft betrekking op het heilloze streven zelfstandig de levensboom te bereiken, en door eigen inspanning en vernuft het geheim van het leven te ontraadselen. De engel heeft de opdracht dit te verhinderen.

Het zou immers betekenen dat de mens voor eeuwig in zijn huidige onbekeerde staat zou moeten blijven leven, een vooruitzicht dat niemand kan bekoren. Het beeld van de doornen en distels²⁷ buiten het paradijs geeft aan dat de mens zonder tegenslag, moeite en pijn zich nooit tot God zal bekeren.

Het verhaal toont een nabije God, die de mensen in hun oorspronkelijke onschuld wil herstellen. In ditzelfde verhaal stelt Hij de komst van zijn Christus (Messias of Gezalfde⁹) in het vooruitzicht als *de nakomeling van de vrouw*, die de slang de kop zal vermorzelen (gen 3,15). De kerkvaders (vooraanstaande schrijvers uit de eerste eeuwen van de kerk) noemen deze tekst *het eerste evangelie*; want hier wordt de komst aangezegd van iemand, die de macht van het kwaad zal breken.

Als een *nieuwe Adam* (Rom 5,4) zal Jezus, na de duivel gebonden te hebben (openb 20,2) het paradijs binnengaan als de eerste van het nieuwe volk van God: allen die hem liefhebben en met hem op weg gaan. Hij is de hoop van Israël, door de profeten aangekondigd en in de psalmen bezongen:

Uw troon is voor eeuwig en altijd, o God. (ps 45,7)

2 de eersteling

Gods genade overtreft de zonde van Adam. Door de misstap van één mens kreeg het nageslacht deel aan de zonde. Door het offer van één mens krijgt heel de mensheid de kans het paradijs binnen te gaan. Daarvoor is Jezus gekomen. Hij is de eerstgeborene van de *nieuwe schepping*: allen die hem toebehoren; en in het sacrament van de doop het begin van nieuw leven hebben ontvangen.

Christus is opgewekt uit de doden, als eersteling van hen die ontslapen zijn. (1Kor 15,20)

Paulus verwijst hier naar de *eersteling*²⁸ *van de oogst*²⁹, over wie in de wet van Mozes gesproken wordt. Van de nieuwe oogst moest de eerste bos graan naar de tempel worden gebracht, als een offer aan JAHWEH (Lev 23,10). Dit gebeurde op *Pesach*, het Joodse Paasfeest. De *eersteling* is Christus; en de *eerstelingen van de oogst* stellen de eerste christenen voor. Met de *oogst* worden al zijn volgelingen bedoeld, die aan het einde van de tijd worden verzameld om in het koninkrijk van God te worden opgenomen. Met het oog hierop houdt Jezus zijn leerlingen voor:

De oogst is wel groot, maar arbeiders zijn er weinig. Bid daarom de Heer van de oogst arbeiders te sturen om te oogsten (Mt 9,37)

Dit gebed mocht wel wat vaker worden gehoord; en met vuur gebeden worden door allen die zich zijn leerlingen noemen; en uitzien naar zijn komst.

* * *

HOOFDSTUK 12

HET NIEUWE VOLK VAN GOD

1 de geschiedenis

David (uit de stam Juda) heeft vele oorlogen moeten voeren; en kon zich pas na 33 jaar in Jeruzalem vestigen, waar hij nog zeven jaar heeft geregeerd. Tijdens het bewind van Salomo, die de tempel van Jeruzalem heeft gebouwd (rond 1000 v Chr.), had het land 40 jaar rust; en kwam Israël op het hoogtepunt van zijn bloei. Onder zijn zoon Rehabeam zijn echter tien van de twaalf stammen in opstand gekomen; en hebben zich afgescheiden (1kon 12).

Dit tienstammenrijk *Israël* is later opgeslokt door het toenmalige grote rijk Assyrië. De bevolking is bijna geheel in ballingschap afgevoerd en nooit meer teruggekeerd. De bevolking van het overblijvende koninkrijkje *Juda* is omstreeks vijfhonderd voor Christus door koning Nebucadnesar van Babel - in het huidige Irak - in ballingschap gevoerd (2kon 17). Na 70 jaar kreeg het Joodse volk toestemming uit Babel terug te keren; en de tempel van Jeruzalem te herbouwen. Velen waren echter in de loop der jaren tot welstand gekomen en bleven achter, hoewel zij aan hun Joodse identiteit vasthielden; en zich niet mengden met de plaatselijke bevolking. Tot de tweede wereldoorlog vormde de Joodse bevolkingsgroep een belangrijke minderheid in Irak, Syrië en Iran.

Voorafgaande aan de ballingschap hadden de profeten keer op keer gewaarschuwd dat God zijn beschermende hand zou terugtrekken, als het volk zich van Hem af bleef keren. Ook tijdens de ballingschap en daarna, toen een rest van getrouwen was teruggekeerd en de tempel van Jeruzalem herbouwde, bleef God door de profeten de mensen tot inkeer roepen; en spreken van een grote toekomst voor zijn volk. Het Oude Testament wordt afgesloten met de profetie van Maleachi, die zo eindigt:

Ik zend u de profeet Elia, vóór de grote en ontzagwekkende Dag van JAHWEH komt. Hij zal het hart van de vaders terugvoeren naar de kinderen en het hart van de kinderen tot de vaders. (Mal 3, 20.23-24)

Maleachi spreekt over de Messias⁹ als *de zon der gerechtigheid*. De oude profeet Elia zal echter eerst komen, om voor hem de weg te effenen. Toen Jezus' leerlingen hem hiernaar vroegen, wees hij naar Johannes de Doper⁸.

Alle profeten en de wet, tot aan Johannes toe, hebben het voorspeld. Maar als je het van mij wilt aannemen: deze is Elia die komen zou. (Mt 11,13 - 15)

Na de Babylonische ballingschap is Judea meestentijds gebukt gegaan onder vreemde overheersing. Bij Jezus' geboorte maakte het land deel uit van het Romeinse rijk. In het jaar 70 na Christus brak er in Judea een opstand uit tegen de bezetter; en heeft het Romeinse leger Jeruzalem met de tempel verwoest en het Joodse volk verdreven. Sedertdien heeft oude godsvolk zich over heel de wereld verspreid: zij leefden in de *diaspora* (de verstrooiing).

In Nederland woonden tot 1940 honderdduizenden joden. Velen van hen bleven de wet van Mozes onderhouden, onderhielden de sabbat en de joodse voedselvoorschriften (*kosjer* eten) en mengden zich niet met de rest van de bevolking. Van deze bloeiende gemeenschap is bedroevend weinig overgebleven. De beestachtige terreur van het nazi-regime heeft aan miljoenen Europese joden het leven gekost. Na de oorlog, toen de staat Israël een feit werd, zijn vele overgeblevenen naar dit land geëmigreerd, dat zij alle eeuwen door als het beloofde land zijn blijven beschouwen.

2 wetten en regels

Gedurende 20 eeuwen heeft Israël - over de wereld verspreid - zich uitgebreid en gehandhaafd. Dit is terug te voeren op de kracht van de Schrift. Als haar voorschriften tot hoofdzaak worden, ontstaat een *wettisch* geloof, dat heil verwacht van exacte naleving hiervan. Een levend geloof stelt echter niet de wet centraal maar de goede God zelf.

Regels hebben hun nut als kader voor een godsdienstig leven. Zij bevorderen de onderlinge verbondenheid; en brengen discipline in het persoonlijke gebedsleven. Indien echter de naleving in dwang ontardt, verstart de godsdienst; en ontstaat het gevaar van fundamentalisme en zelfs terrorisme. Gelukkig is de mens, die - bij alle ijver voor de wet - inziet dat deze door God gegeven is; en hoe groots deze directe bemoeienis is van de almachtige en onzichtbare Schepper met kleine mensen. Hij ziet het innerlijk aan: de liefde die mensen Hem toedragen, en hun verlangen Hem in woord en daad te dienen.

Jezus zelf, naar wie heel het Oude Testament vooruitwijst, kreeg het verwijt dat hij zich niet aan de voorschriften van de wet en de traditie hield. Mensen die hem liefhebben zien echter de betrekkelijkheid van die regels in; en ontvangen van hem wijsheid om onderscheid te kunnen maken tussen wat blijven moet en wat veranderen mag.

Allen die Jezus metterdaad volgen, zullen een kennis van hem verwerven, die de religieuze traditie verre overtreft. Door allen die hem liefhebben doet Hij zijn goedheid ervaren, die al het vergangelijke ver te boven gaat. Deze genade, in eerste instantie aan Israël betoond, is uiteindelijk voor het gehele mensengeslacht bedoeld. Salomo wist dit. Bij de inwijding van de tempel heeft hij gebeden dat niet alleen Israël, maar alle volkeren der aarde de naam van JAHWEH (IK BEN) zouden kennen (1kon 8,41vv). In deze geest hebben ook de profeten gesproken:

Hij zal groot zijn tot aan de einden der aarde; en hij zal vrede zijn.
(Micha 5,4)

De Joodse overheid kon niet accepteren dat mensen uit de omringende volkeren, met wie zij zelfs niet samen mochten eten, als gelijkwaardige gelovigen deel zouden krijgen aan Israëls belofte. Deze omschakeling kostte ook de apostelen moeite. Toen Petrus met een groep joodse christenen op bezoek was bij de eerste kerk uit niet-Joodse gelovigen, gingen zij aanvankelijk bij de maaltijden apart zitten. Paulus, de apostel van de heidenen, heeft daar krachtig stelling tegen genomen. (Gal 2,12vv)

Het werd nog moeilijker, toen Paulus weigerde aan de christenen uit de heidenen naar joods gebruik de besnijdenis op te leggen en de joodse spijswetten voor te schrijven. Een speciale vergadering van de kerk te Jeruzalem heeft zich over deze zaak gebogen; en Paulus gelijk gegeven, toen zij hoorden van de wonderen die God door hem onder de heidenen gedaan had (hand 15,19-20). Deze uitspraak betekende een breuk met het jodendom. Leden van het oude verbondsvolk, die toetraden tot de kerk van Christus, zouden geleidelijk hun joodse identiteit verliezen.

3 één heilig volk

Jezus sprak van zijn kerk in de gelijkenis van de goede herder:

Ik heb nog andere schapen, niet uit deze schaapsstal. Ook die moet ik leiden. Zij zullen naar mijn stem luisteren; en het zal worden: één kudde, één herder. (Joh 10,16)

Dit nieuwe wereldwijde volk van God² heeft talloze heilige mensen voortgebracht. Vervuld van de Geest, nederig en zachtmoedig, hebben

zij iets van hun koning Christus zichtbaar gemaakt. Dit is de roeping van alle gelovigen, die door Paulus in zijn brieven aan de kerken dan ook consequent als *heiligen* aangesproken worden (Ef 1,1).

Toch is ook de kerk tot dezelfde fouten van Israël vervallen. Macht, eer en aanzien hebben het geloof verdrongen; en haar heiligen zijn - evenals de profeten - tijdens hun leven dikwijls met wantrouwen bejegend. Partijvorming heeft tot kerkscheuring geleid; en alle eeuwen door heeft het gedrag van sommige ambtsdragers de kerk in diskrediet gebracht. In zijn rede over de laatste dingen voorzegt Jezus dit.

Door het toenemen van de zonde zal de liefde van velen verkoelen. Wie echter ten einde toe volhardt, die zal gered worden. (Mt 24,12-13)

Bij Jezus' wederkomst - op de dag van het oordeel - zal pas blijken wie tot dit volk van God behoren. Want besneden zijn betekent niets en ook gedoopt zijn betekent niets, als je hem niet in je leven toelaat om vruchten te dragen van liefde en opoffering, van geduld en toewijding, van verdraagzaamheid en vergeving, innerlijke goedheid, vrede en een vast vertrouwen in de God van Israël en in Jezus Christus, de Redder van de wereld.

* * *

HOOFDSTUK 13 DE NIEUWE HEIDENEN

1 eigenliefde

In het boek genesis wordt verteld, hoe het hart van de gelovigen (*zonen van God*) van God wordt afgetrokken; en hoe zij meegaan met de *dochters van de mensen*, die hun hart niet aan de Schepper maar aan de schepping hebben gegeven. Toen JAHWEH zag hoezeer de boosheid van de mensen op aarde toenam, *was Hij er zeer verdrietig om* (gen 6,5). Want het kwaad is niets anders dan afwezigheid van het goede; en de goedheid is uit God.

Wie God niet liefheeft vervalt tot egocentrisch gedrag en hebzucht. Dit leidt weer tot botsing met anderen en tot alle vormen van kwaad waar de tien geboden voor waarschuwen. Deze ik-gerichtheid - 'verwen jezelf' - is het credo van het moderne heidendom. Misschien zal iemand tegenwerpen dat de Bijbel leert van jezelf te houden: Jezus heeft immers de geboden zó samengevat, dat je God met hart en ziel en met heel je verstand moet liefhebben, *en de naaste als jezelf* (Mt 22,37vv).

Hier staat echter niet dat de mensen van zichzelf moeten houden, maar van anderen; en wel net zoveel als van zichzelf: want dat laatste doet iedereen. Zelfs als iemand een hekel aan zichzelf zegt te hebben, komt dit voort uit liefde voor de eigen persoon, die hij of zij graag anders zou willen hebben.

Wie bij zichzelf te rade gaat, zal moeten erkennen hoe fijn het is als mensen je welgezend zijn en bereid te vergeven; als ze belangstellend zijn, je voorthelpen en bevestigen; of als iemand zichzelf wegcijfert om jou uit de nood te helpen. Welnu, zo luidt dus het gebod: heb je naaste op deze wijze lief. Gelovigen die dit gebod met hart en ziel nastreven, moeten leven temidden van een wereld van elk-voor-zich. Zij houden dit niet vol als zij geen gemeenschap met elkaar zoeken; en bidden om de Geest van God, die hen behoedt en bewaart als burgers van *de stad van God*³².

2 de stad van de mens

Het boek genesis vertelt hoe na Adam en Eva de zonde onder de mensen toenam; en zich over de aarde verspreidde. Toen God zag dat de mensen zich van Hem hadden afgewend en dat het kwaad alom heerste, heeft Hij de zondvloed over de aarde gebracht, waaruit alleen Noach en de zijnen zijn ontkomen in de ark. Dit is een voorafbeelding van het laatste oordeel, dat de wereld nog te wachten staat; en waarin alleen de gelovigen behouden zullen blijven. Want ook ná de vloed bleven de mensen niet hun Schepper maar zichzelf in het middelpunt stellen; en zij zeiden tot elkaar:

Laten wij een stad bouwen met een toren die tot in de hemel reikt; dan krijgen wij naam en worden wij niet over de aardbodem verspreid. (gen 11,4)

De kerkvader Augustinus (354 - 430) noemt dit de *stad van de mens*³⁰, waar de heerschappij van God niet meer wordt aanvaard en waar zijn bestaan zelfs botweg wordt ontkend. In deze stad van de mens is de Schepper afgedankt. In onthutsende eigenwaan denkt de mens zich veilig te kunnen stellen, in blind vertrouwen op eigen vernuft. De profeet Habakuk ziet dit in de toekomst gebeuren; en ontzet roept hij uit:

Het is schrikwekkend en angstaanjagend! Hun recht en hoogheid gaan uit van henzelf. (Hab 1,7)

Dit nieuwe heidendom heeft de afgoden uit de oudheid ingeruild voor één nieuw afgodsbeeld: de mens zelf. In de laatste dagen zal dit openbaar worden, als een mens - *de Antichrist*¹¹ - zich als Christus uitgeeft; en zich heer van de wereld noemt (1Joh 2,18).

De slang had aan Adam en Eva voorgespiegeld, dat zij - aan Gods heerschappij onttrokken - aan Hem gelijk zouden worden (gen 3,4-5). De bouw van de toren van Babel maakt het streven zichtbaar op eigen kracht¹⁸ te leven, zonder aan God rekenschap te hoeven afleggen. In dit bouwwerk dachten zij zich aan een komend oordeel (de vloed) te kunnen onttrekken (gen 11).

Ongeveer 500 jaar voor Christus duikt de naam Babel opnieuw op als de hoofdstad van het Babylonische wereldrijk en een wonder van menselijk kunnen. Het Joodse volk wordt door Nebucadnesar naar Babel weggevoerd. De profeet Daniël, die aan het hof van de koning een hoge functie bekleedde, heeft hem gewaarschuwd; en Jesaja, sprekend over de hoogmoed van Babel, voorzegt haar ondergang en geeft de oorzaak hiervan:

U denkt dat niemand uw boosheid ziet. Uw verstand en uw kennis hebben u misleid. (Jes 47,10)

3 Nieuw Babylon

In de moderne tijd is sprake van een *Nieuw Babylon*. De ontwikkeling van wetenschap en techniek heeft geleid tot een overtrokken vertrouwen in de mogelijkheden hiervan, in het bijzonder van de medische wetenschap; maar ook in aanstaande technische oplossingen voor energietekort, overbevolking, waterschaarste, luchtvervuiling, enz. Zelfs in de kerken werd dit optimisme soms gedeeld: de mens zou uiteindelijk alle problemen overwinnen; en armoede, uitbuiting, oorlog en geweld voorgoed uitbannen. Dit *vooruitgangsgeloof* wordt hier en daar nog wel vernomen; maar je hoort mensen nu toch eerder verzuchten dat de wereld er niet beter op wordt. Hoelang kan de toename van geweld, het verschil tussen arm en rijk en de verwoesting van de natuur nog doorgaan?

De mensen zoeken hun toevlucht in consumptie en vertier. De kerk, die tot een kleine minderheid is uitgedund, heeft haar stem verloren. Binnen de kerk wordt soms met nostalgie naar de vroegere luister teruggekeken. Het is beter de blik te richten op de geestelijke nood en de eenzaamheid in onze gesecculariseerde maatschappij, waarin een menigte van mensen zoekende is naar een geestelijk onderdak. Zij verlangen niet in de eerste plaats uit naar liturgische rijkdom en uiterlijke praal, maar wel naar een hartelijke gemeenschap; en naar een eenvoudige verkondiging van het evangelie van Jezus, die hen op de goede weg zet.

Tot deze zoekende menigte heeft Jezus zich gericht. Van alle kanten kwamen zij op hem toe, *als schapen zonder herder* (Mt 9,36).

Hij werd door medelijden bewogen en sprak:

Heb geen angst, kudde van mij! Het heeft mijn Vader behaagd jullie een koninkrijk te geven. (Lc 12,32)

4 new age

De bonte verzameling van opvattingen en praktijken, die als *new age* worden samengevat, is geen nieuw verschijnsel. In de oudheid kende men al de *gnostiek*: een veelheid van *esoterische* (alleen bestemd voor ingewijden) theorieën, die de eerste serieuze bedreiging van het christelijk geloof vormden. Tegenwoordig komen zoekende mensen helaas vaak bij deze new age groepen terecht. De voorgangers hiervan hebben dit gemeen, dat zij zoiets verkondigen als een *goddelijke vonk* in elk mens. Het zou er dan om gaan alle *ballast* overboord te zetten; en zo helemaal *god* te worden.

Hier spreekt Satan²⁵, die Adam en Eva misleidde met de belofte dat zij aan God gelijk zouden worden. Nu de mensen eenmaal tot zonde zijn vervallen, stelt hij alles in het werk om hen te beletten terug te keren. Hij fluistert hun in dat zij zichzelf moeten verheffen; en spreekt zó verleidelijk, dat zij de werkelijkheid uit het oog verliezen.

De zonde¹² is als gist in een brood; en niemand die het verwijderen kan. Daar is een nieuw begin voor nodig, geschonken in de doop¹⁷, waarbij *de nieuwe mens*⁴⁶ geboren wordt, verbonden met Jezus Christus. De apostel geeft hier grondig onderricht in.

Je moet zijn als ongegiste paasbroden; want ook ons paaslam is geslacht: Christus. (1Kor 6,7)

New age verkondigers beschuldigen de kerk ervan de Bijbel te hebben verbasterd. Zij komen met allerlei geschriften die door de kerk vanouds verworpen zijn; en schilderen Jezus af als één in de rij van *wereldleraren*, die zichzelf in een lange, lange reeks van levens tot volmaaktheid zouden hebben gebracht. *Reïncarnatie* is in deze kringen iets vanzelfsprekends; maar voor christenen is het een schrikbeeld. Wie kan zichzelf tot God verheffen? In hun boeken treft de rationele toon: uit de puur verstandelijke constructies is alle gevoel weggelekt. God is hier geen persoon maar een *energie*; en de liefde moet komen uit de mens zelf.

Arme mens, die verstrikt raakt in de vaak bizarre redeneringen en voorstellingen van new age. Eenmaal ingewijd, nemen de volgelingen alles kritiekloos aan. Zij zoeken bevrijding van wat hen kwelt, maar worden gevangen door de leugen, dat zij altijd al goddelijke wezens zijn; en dat zij op eigen kracht¹⁸ zichzelf van hun angst moeten verlossen. In plaats van het verlangen naar goedheid en waarheid komt de dwaling dat zij

die al bezitten en zelf moeten ontwikkelen. Zo wordt hun de weg ten leven versperd.

Jezus sprak: Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Niemand komt tot de Vader tenzij door mij. (Joh 14,6)

Zogenaamde leermeesters die een andere weg en een andere waarheid verkondigen, worden in het evangelie *dieven en rovers* genoemd (Joh 10,7). Zij verkopen hun wijsheden tegen een forse betaling te aan mensen in geestelijke nood, met de belofte aan hun volgelingen dat zij op weg zijn de geheimen van het leven te verstaan. Zo versterken zij bij hen de geest van trots, die ook zo kenmerkend is voor veel sektariërs. Verder leren zij hun zich in uren van stilte te concentreren op hun eigen ik; en versperren hun zo de weg van het kruis, waarop mensen zichzelf vergeten om Christus te mogen ontmoeten.

Deze *goeroes* keren zich tegen hun Schepper, met de trieste onwaarheid dat de mens in talloze levens tot volmaaktheid moet zien te komen, wat niemand in eeuwigheid zal lukken. Zo verduisteren zij het evangelie van zijn Zoon, die in ons midden heeft geleefd om allen die hem liefhebben langs de weg van het geloof bij zijn Vader terug te brengen. De burgers van de *stad van God*³² moeten zich terdege wapenen tegen de verleiding die van de talrijke new age groepen uitgaat; en dit bederf vé van zich houden.

* * *

HOOFDSTUK 14 EEN NIEUWE AARDE

1 visioen

Zonder visioen kan een mens niet leven. Als je jong bent heb je een beeld voor ogen van de volwassenheid, van wat je bereiken wilt, van het huwelijk, van verre landen die je wilt zien. Met het klimmen van de jaren - bij sommigen al heel jong - rijst de vraag naar de zin van het leven, gepaard aan een zeker gevoel van teleurstelling: "Is dit het nou?" Nu de kerk niet langer een vanzelfsprekend toevluchtsoord is; en er in de opvoeding meestal geen basis van geloof gelegd is, kan het een lange tocht betekenen, voordat zoekende mensen eindelijk aankomen bij het eenvoudige geloof in een Schepper die zich om hen bekommert; en die zijn kinderen uitzicht geeft op een leven met Hem.

Zo schonk God aan Jakob, de kleinzoon van Abraham, in een moeilijke fase van zijn leven een blik in een verborgen werkelijkheid. In een droom zag hij een ladder die op de aarde stond en waarvan de top tot in de

hemel reikte. Langs die ladder gingen Gods engelen op en af. Opeens stond JAHWEH bij hem en zei:

Door jou en je nakomelingen zal zegen komen over alle geslachten van de aarde. Ik ben met je. Ik zal je behoeden, waar je ook gaat; en je terugvoeren naar dit land. Ik zal je niet verlaten tot Ik mijn belofte heb vervuld. (gen 28,13v)

Toen Jakob wakker werd riep hij uit:

Waarachtig, God is op deze plaats en ik wist het niet! (gen 28,16)

Jakob noemde deze plaats *Bethel* (Huis van God). Gesterkt door dit visioen ging hij beseffen dat God op alle plaatsen bij zijn kinderen is. Toch is de belofte aan Jakob tijdens zijn leven niet vervuld. Als vreemdeling³³ is hij in Egypte gestorven. Pas 500 jaar later heeft zijn nageslacht het latere koninkrijk Israël in bezit genomen. Dit *belofde land* wijst vooruit naar het hemelse Rijk dat Jakob in zijn droom heeft gezien, als een belofte aan alle volken.

Dit visioen staat al die miljoenen voor ogen, die wereldwijd het geloof van Jakob delen. Zij zijn het nageslacht dat God aan Abraham, Isaäk en Jakob heeft beloofd. Zij weten zich vreemdelingen in een voorbijgaande wereld, door God geroepen om zijn eeuwige Rijk zichtbaar te maken:

Ik vermaan u als vreemdelingen en ballingen u te onthouden van zondige lusten, die strijd voeren tegen de ziel; en onder de heidenen een voorbeeldig leven te leiden. (1 Pe 2,1-11)

2 het hemelse Jeruzalem

Christenen die hun roeping verstaan, hebben dit visioen van een hemels rijk hard nodig. Zij leven in een gewelddadige wereld, waar materiële zaken voorop staan; en het geloof slechts bij een kleine minderheid leeft. Augustinus - in zijn boek *de stad van God* - spreekt van twee 'steden': de *stad van de mens*³⁰ en de *stad van God*³², waarvan de burgers in de huidige wereld door elkaar leven. Gelovigen zullen ook temidden van moeite en strijd de vrede van Christus voorleven. Hun visioen van de stad van God wordt zichtbaar in al hun ondernemen. Zij zijn wegwijzers naar de hemel, tot voor hen de moeite en zorg van dit bestaan voorgoed voorbij zullen zijn.

Johannes de evangelist heeft in zijn verbanningsoord op Patmos in een visioen de stem van de engel gehoord, die sprak:

Hij zal hun God zijn en alle tranen afwissen. Zij zullen zijn volk zijn; en de dood zal niet meer zijn. Geen rouw, geen geweent, geen smart zal er zijn, want al het oude is voorbij. (openb 21,3-4)

Christenen zien verlangend uit naar de vervulling van dit visioen van *het hemelse Jeruzalem*, dat Johannes zag. Intussen moeten zij blijven bedenken dat deze vervulling al een aanvang heeft genomen in alle gelovigen, die de Geest van Christus niet bedroeven. Het is hun roeping zichzelf te vergeten en hier en nu al te leven als burgers van de stad van God; en het nieuwe leven met Christus in de wereld zichtbaar te maken.

Zoals je het licht aandoet voor allen die in de kamer zijn, zo moet ook jou licht niet verborgen blijven, maar schijnen voor het oog van de mensen, opdat zij je goede handelwijze zien, en je Vader in de hemel de eer geven. (Mt 5,16)

de hemelse stad (openb 21)

*Wie kent de hemelse stad die naar vrede heet?
Zalig de mens, die de naam van die stad nog weet!*

*Hemels Jeruzalem, vrede is in uw poort.
Mensen van goede wil hebben uw naam gehoord.*

*Stad zonder duisternis, hier is de Heer uw licht.
Zon die nooit ondergaat, verlicht elk aangezicht!*

*Hier springt de levensbron, voor wie op Hem vertrouwt.
Ja, wie z'n leven geeft, wordt hier opnieuw gebouwd.*

*Wie hier geboren zijn, dragen zijn naam voortaan,
staan in zijn hand gegrift, zullen zijn wegen gaan;
gaan door de Geest geleid, sterren in donkere nacht;
ziende de heerlijkheid, heerlijkheid die hen wacht.*

gelovenbelevens.nl/ liedbundel al mijn verlangen

* * *

DEEL III

DE GELOOFSBELIJDENIS

inleiding

De oudste en meest gebruikte formulering van het geloof is de *apostolische geloofsbelijdenis*, die - naar men zegt - teruggaat tot de tijd van de twaalf apostelen. Het *credo* (ik geloof) wordt bij latijnse missen gezongen en dateert uit de vierde eeuw. De indeling is dezelfde; maar de formulering van de laatste is uitvoeriger, als uitkomst van de grote kerkvergaderingen (concilies te Nicea en Constantinopel) van de vierde eeuw. De apostolische geloofsbelijdenis, in de protestantse kerk genoemd de *12 artikelen van het geloof*, bevat de twaalf punten die hierna in de hoofdstukken 1 - 12 besproken worden.

- art.1: de Vader
 art. 2-7: de Zoon
 art. 8-12: de heilige Geest en de kerk

de apostolische geloofsbelijdenis

- 1 Ik geloof in God, de almachtige Vader,
Schepper van hemel en aarde;
- 2 en in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Heer;
- 3 die ontvangen is van de heilige Geest,
geboren uit de maagd Maria;
- 4 die geleden heeft onder Pontius Pilatus,
is gekruisigd, gestorven en begraven;
- 5 die neergedaald is ter helle,
de derde dag verrezen uit de doden;
- 6 die opgestegen is ten hemel,
zit aan de rechterhand van God, de almachtige Vader.
- 7 Vandaar zal hij komen,
om te oordelen de levenden en de doden.
- 8 Ik geloof in de heilige Geest,
- 9 de heilige katholieke kerk
en de gemeenschap van de heiligen,
- 10 de vergeving van de zonden,
- 11 de verrijzenis van het lichaam
- 12 en het eeuwige leven. Amen.

* * *

HOOFDSTUK 1 DE VADER

*Ik geloof in God, de almachtige Vader,
Schepper van hemel en aarde.*

1 de naam van God

In dit eerste artikel is sprake van twee *eigenschappen* van God: zijn almacht, en - als Vader - zijn liefdevolle goedheid. Dit is het begin van geloof. Wie niet in Gods almacht gelooft; en de Schepper verwerpt, die hemel en aarde (engelen en mensen) tot bestaan heeft geroepen, zal geen waarde hechten aan de volgende geloofsartikelen. Dit geldt ook voor wie niet gelooft in een goede, liefdevolle God. Dit eerste artikel heeft de kerk gemeen met de joodse geloofsgemeenschap, die de goedheid van de Schepper in alle psalmen bezingt:

*Loof JAHWEH, want Hij is goed; zijn liefdevolle goedheid is eeuwig.
(ps 136)*

In de goedheid van God ligt de betekenis van zijn naam⁵: IK BEN (Hebreeuws: JAHWEH). Als je jong bent lijkt de dood heel ver weg; maar met het klimmen van de jaren groeit het besef van de vergankelijkheid van alle dingen. Aan dit leven komt eens een einde - en wat dan? Jezus is gekomen om in menselijke gedaante de goedheid van de Vader zichtbaar te maken; en zoekende mensen de ogen te openen voor onvergankelijk geestelijk leven.

*God is geest; en wie Hem aanbidden moeten Hem in geest en
waarheid aanbidden. (Joh 4,24)*

Mensen van goede wil zullen erkennen dat zij in Jezus geen bedrieger voor zich hebben. Christenen belijden dat in hem de goedheid van God ten volle zichtbaar was. Volwassen gelovigen zullen uit eigen ervaring deze goedheid kennen; en beamen dat hier begin noch einde aan kan zijn. Zij hebben het wezen van de Schepper leren kennen; en verstaan de betekenis van zijn naam: IK BEN.

IK BEN: want het is niet voor te stellen dat die goedheid ooit niet geweest is of niet zal zijn. God is eeuwig. Zijn almacht is zichtbaar in de natuur; en In Jezus wordt openbaar hoe een mens Hem van persoon tot Persoon kan kennen. De wonderen²³ die Jezus heeft verricht moeten de ogen ervoor openen, dat hij in Gods almacht deelt. Als de geestelijke leiding aanstoot aan hem neemt; en als zijn tegenstanders hem na zijn gelijkenis van *de goede herder* vragen ronduit te zeggen wie hij is, antwoordt hij:

De werken die ik doe in de naam van mijn Vader getuigen van mij. Jullie geloven niet, omdat je niet bij mijn schapen hoort (Joh 10,21)

Zij zijn blind voor Jezus' goedheid, zijn zachtmoedigheid raakt hen niet en zijn nederigheid brengt hen niet op de gedachte dat hier geen bedrieger voor hen staat. Dan zegt Jezus zonder omhaal:

Ik en de Vader, wij zijn één. (Joh 10,30)

Zo wordt God heel dichtbij gebracht. Naast het ontzag voor de almachtige en hoogverheven Schepper plaatst Jezus de liefde van de Vader, die naar de mensen omziet en zich tot hen neerbuigt. Hij heeft hen niet geschapen om hen weer verloren te laten gaan; maar Hij blijft naar hen uitzien. Abraham, de vader van alle gelovigen, heeft hiervan geweten. Mozes en alle profeten na hem hebben ervan geprofeteerd; en David, als hij 's avonds opziet naar de sterrenhemel, roept uit:

Zie ik op naar de hemel, het werk van uw handen, naar de maan en de sterren die U hebt geschapen: wat betekent dan de mens, dat U aan hen denkt; en elk van hen onafgebroken zoekt? (ps 8,15)

2 twijfel²²

De Bijbel bevat een aantal passages die niet direct te rijmen zijn met het geloofsartikel van een liefdevolle God. Als het volk van Israël - op de vlucht voor de legermacht van de Farao - dwars door de Rode Zee de andere oever heeft bereikt, bezingen zij JAHWEH, die hen heeft doen ontkomen; maar hun achtervolgers worden door het water verzwolgen (ex 14+15). Had dit niet anders gekund, zonder zoveel slachtoffers?

Wie zo denkt, moet de geschiedenis nog eens goed lezen: hoe JAHWEH met eindeloos geduld bezig is zijn volk uit te leiden. Na een langdurige periode, waarin Farao steeds opnieuw zijn verlot aan Israël om uit Egypte te vertrekken terugneemt, laat deze hen uiteindelijk toch gaan. Als zij echter vertrokken zijn, krijgt hij spijt en laat hen achtervolgen. Zelfs als JAHWEH de wateren van de zee uiteen doet gaan om zijn volk doortocht te verlenen, blijven de Egyptenaren niet vol ontzag op de oever staan, maar zetten zij de achtervolging voort, hun ondergang tegemoet. Mozes bemoedigt het angstige volk:

Wacht rustig af, JAHWEH zal voor ons strijden (ex 14,14).

Had God niet ingegrepen, dan was zijn volk weer in de slavernij van Egypte teruggevoerd. Dan waren ook goedwillende Egyptenaren, die met aandacht het lot volgden van het volk van JAHWEH, hun eerbied voor de God van Israël verloren. Het einde was dan slechter geweest dan het begin. JAHWEH is niet alleen de God van Israël, maar van alle mensen, en

en Hij zondert zich een volk af, om uiteindelijk alle mensen van goede wil te kunnen behouden. Bij dit volk zou een Redder geboren worden: niet alleen voor Israël, maar ook voor Egypte en voor heel de wereld.

De Bijbel leert dat God goed is; en wil dat alle mensen behouden worden: óók het leger van Egypte (1Tim 2,4). Want velen van hen handelden misschien toch in onwetendheid, hoewel zij van zijn wondertekenen getuige waren geweest. Pas in het laatste oordeel³⁴, als ieder die ooit geleefd heeft Jezus heeft gezien, zal blijken wie zich willens en wetens van hem afkeren. Hoe kunnen zij nog worden gered? Als sommige passages in de Bijbel niet direct duidelijk zijn, mag dit niet leiden tot twijfel aan dit eerste artikel. God is niet alleen almachtig, maar ook één en al liefde. Het lot van de mensen gaat Hem ter harte, veel méér dan zij kunnen denken of dromen.

Dit zegt de HEER: zoals een moeder haar kind troost, zo zal Ik jullie troosten. (Jes 66,13)

De profeet Jesaja vergelijkt God hier met een moeder; maar het spreekt vanzelf dat Hij (Zij) niet mannelijk of vrouwelijk is. In de hemel wordt geen onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen, maar zijn we allen als engelen voor zijn troon. Dit geldt voor gelovigen ook op aarde. Op vele plaatsen in de Bijbel worden zij - mannen zowel als vrouwen - samen de *bruid van Christus* genoemd (Joh 3,29). Hoewel God dus geen man is, is het toch beter *Hij* te blijven zeggen. Dit kan gemakkelijker neutraal worden opgevat; terwijl *zij* met nadruk vrouwelijk is; en 't onzijdige *het* alleen voor dingen wordt gebruikt en niet voor personen.

In de westerse wereld is het geloof in God op de achtergrond geraakt. Welvaart en techniek hebben veel mensen het gevoel gegeven Hem niet nodig te hebben. Als ze dan hulpbehoevend worden, weten zij vaak de weg tot Hem niet meer te vinden. Ook zeggen zij: "Ik doe niemand kwaad, dus zal het wel goed met mij komen". Zij zijn als die dienaar, die niets met het hem toevertrouwde kapitaal heeft gedaan; en die beschaamd stond toen zijn Heer hem rekenschap vroeg (Lc 19,12-27).

* * *

HOOFDSTUK 2 DE ZOON

en in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze HEER.

1 Jezus

In deel II.3 is al ingegaan op de vraag *Wie is Jezus?* Mens met de mensen is hij, in wie de goedheid van God volkomen is. De heilige Geest heeft door Mozes over hem gesproken:

Ik zal in uw midden wandelen; en Ik zal u tot een God zijn. (Lev 26,12)

De Zoon, die één is met de Vader, kondigt hier bij monde van Mozes zijn komst naar de wereld aan. Vol van de Geest heeft hij 2000 jaar later temidden van het oude godsvolk als een dienaar geleefd.

Na het eerste Pinksterfeest van de kerk, toen de apostelen de Geest van Christus ontvangen hadden, zijn zij in alle richtingen uitgetrokken om het evangelie te verkondigen van menswording, dood en verrijzenis, en van nieuw leven voor allen die in hem geloven: niet alleen uit het Joodse volk, maar ook uit de *heidenen* (de volken in de omringende landen).

Jezus wordt *Gods eniggeboren Zoon* genoemd, om te benadrukken dat er geen anderen zijn zoals hij. Er zijn vele kinderen van God. Zij behoren Hem toe omdat ze in Jezus geloven, hun schuld hebben beleden, en in zijn naam gedoopt zijn. God is hun genadig geweest en heeft hun een nieuw begin gegeven. Jezus zelf is echter meer dan één van hen; en zonder schuld vanaf het begin.

Jezus is dus méér dan een eersteling die navolging verdient: hij is in staat allen bij te staan, die hun onvermogen ervaren om hun leven te veranderen; en die zijn hulp inroepen. Daarom noemen Gods kinderen hem niet alleen broeder, maar ook Heer.

Niemand kan de wereld overwinnen, dan wie gelooft dat Jezus de Zoon van God is. (1Joh 5,5)

2 Jozua

De opvolger van Mozes draagt dezelfde naam als het vergriekste Jezus. Mozes heeft het volk geleid tot de Jordaan, de grens van het beloofde land; maar Jozua voert Israël door de rivier heen dit land binnen (Joz 3). Hier zal de tempel worden gebouwd, Gods woonplaats bij de mensen. Hier spreekt Hij tot zijn volk bij monde van zijn profeten; en hier zal de Messias geboren worden. Toch is dit land op zichzelf niet heilig: het is een voorafbeelding van het koninkrijk van God.

Hier wordt duidelijk dat niemand - zelfs Mozes niet - de hemel kan binnengaan door de wet te onderhouden. Daartoe is Jezus gekomen: niet als een wereldse vorst in deze vergankelijke wereld waar de zonde heerst, maar om zijn volk zijn eeuwige Rijk binnen te voeren. Wie hem toebehoren, mogen zich in deze wereld al *hemelburgers* noemen. Wie hem willen volgen, mogen leven in het geloof dat het nieuwe al is gekomen; en moeten dus niet hechten aan de dingen die voorbijgaan en die vroeger zo belangrijk leken.

Wie omziet naar wat voorbij is, is ongeschikt voor het koninkrijk van God. (Lc 9,62)

Allen die gedoopt zijn en de Geest ontvangen hebben, bezitten de macht als kinderen van God te leven. (Joh 1,12)

* * *

HOOFDSTUK 3 DE MENSWORDING

Die ontvangen is van de heilige Geest, geboren uit de maagd Maria.

1 Maria en Jozef

Op 25 maart, 9 maanden vóór Jezus' geboorte, viert de kerk het feest van de *aankondiging*. Op deze dag is de engel Gabriël door God gezonden naar Nazareth in Galilea, waar Maria woont, die zal gaan trouwen met Jozef, een man uit het nageslacht van David. Gabriël gaat bij haar binnen en begroet haar met de woorden:

Wees gegroet, begenadigde, de Heer is met u. (Lc 1,28)

Maria schrikt natuurlijk, maar de engel stelt haar gerust:

Vrees niet, Maria, want je hebt genade gevonden bij God. Zie, je zult zwanger worden en een Zoon ter wereld brengen, die je de naam Jezus moet geven. Hij zal groot zijn en Zoon van de Allerhoogste genoemd worden. God de Heer zal hem de troon van zijn vader David schenken. (Lc 1,30)

Maria, die vraagt hoe dit mogelijk is - want ze deelde het bed nog niet met Jozef - verneemt dan van de engel dat de Geest van God over haar zal komen. Alle engelen in de hemel houden de adem in; en juichen, als zij haar toestemming geeft:

Zie de dienares van de Heer: laat met mij gebeuren zoals u gezegd hebt. (Lc 1, 38)

God respecteert de menselijke vrijheid. Hij had Adam en Eva geboden niet te eten van de boom van kennis van goed en kwaad; maar toen zij

dit gebod gingen overtreden hield Hij hen niet tegen: zij zouden anders geen mensen meer zijn. Toen zij naar de slang geluisterd hadden, en - gevangen in de zonde - onwaardig waren geworden in Gods hof te verblijven, liet Hij hen echter niet aan hun lot over; maar stelde hun een nakomeling in het vooruitzicht, die de macht van Satan²⁵ zou verbreken. Tot de slang sprak Hij:

Jij zult hem de hiel vermorzelen; en hij zal jou de kop vermorzelen (gen 3).

Bij Jezus' ontvangenis wordt een begin gemaakt met de vervulling van de belofte tot herstel van de mens in zijn oorspronkelijke onschuld. Alle profeten hebben uitgezien naar het ogenblik van zijn verschijnen: de ontzagwekkende gebeurtenis van de *menswording* van God¹⁰. Zij hadden heel graag willen weten wat ons nu bekend is: hoe Maria hem heeft ontvangen, die de zonde van de wereld wegneemt (1Pe 1,10vv). Toen Jozef hoorde dat Maria zwanger was, wilde hij de relatie verbreken; maar hij werd gewaarschuwd; en hechtte geloof aan de woorden van een engel in een droom:

Het kind in haar schoot is van de heilige Geest. Zij zal een Zoon ter wereld brengen die je Jezus moet noemen; want hij zal zijn volk redden uit hun zonden. (Mt 1,20-21)

De belijdenis spreekt over de *maagd* Maria. Het wonder van haar ontvangenis van Jezus, zonder dat zij met een man heeft geslapen, onderstreept de grootsheid van de menswording van Jezus, God-met-ons, die als mens met de mensen vernederd zal worden. Jozef, die met volkomen voorbijzien van zichzelf zijn plaats als huisvader heeft ingenomen, staat in de kerk hoog in aanzien. Zijn feest is op 19 maart. In de evangeliën wordt na de geboorteverhalen niets meer over hem vernomen.

Elke keer als een mens tot geloof komt, voltrekt zich - op geestelijke wijze - het wonder van Christus, die in zijn volgelingen woning maakt. Alle geloofsartikelen hebben tot doel dit geloof te bevestigen, opdat christenen met des te meer ijver als kinderen van God hun roeping zullen volgen; en iets van het hemelse rijk zichtbaar zullen maken.

Zij zijn niet uit bloed noch uit begeerte van het vlees of de wil van een man, maar uit God geboren. (Joh 1,13)

De katholieke kerk heeft er altijd aan vastgehouden dat Maria na Jezus' geboorte geen kinderen meer heeft ontvangen. Weliswaar is er sprake van Jezus' broeders en zusters; maar hier wordt waarschijnlijk gewoon bloedverwanten bedoeld (zie b.v. Lev 10,4).

We zien dit nog steeds in landen waar in *extended families* wordt samengeleefd. Binnen deze families worden neven en nichten als broers en zusters aangesproken. Zo spreekt ook Abraham over zijn neef Lot als over zijn broer (gen 14.14). In zo'n uitgebreide familie reisde Jezus als twaalfjarige jongen mee naar Jeruzalem; en bleef daar in de tempel achter. Zijn ouders misten hem pas toen zij al een dag op de terugreis waren; en zochten hem toen onder hun verwanten (Luc 2,41-52). In onzecultuur is dit ondenkbaar.

Dat Jezus enig kind is geweest, blijkt vooral ook als hij aan het kruis zijn moeder, die zonder kinderen onverzorgd dreigt achter te blijven toevertrouwt aan zijn leerling Johannes:

Ziedaar je moeder. (Joh 20,26-27)

2 het Kerstfeest

Het feest van Jezus' geboorte wordt voorafgegaan door de vier zondagen van de *advent* (komst). In de kerstnacht wordt het verhaal gelezen van de stal van Bethlehem, en de engelen die 's nachts aan de herders in het veld de geboorte van de Christus aankondigen:

Heden is jullie een Redder geboren, Christus de Heer in de stad van David. (Lc 1,11)

Met het feest van de geboorte begint de *kersttijd*⁴¹, die wordt afgesloten met het feest van de *openbaring van de Heer (driekoningen)*. Vroeger viel dit feest op 6 januari, tegenwoordig wordt het meestal op zondag gevierd. In de Oosters Orthodoxe kerken is dit het grootste feest, groter nog dan het feest van de geboorte; want op deze dag wordt het duidelijk dat de Messias niet alleen voor Israël is gekomen, maar voor heel de wereld.

Drie wijzen komen uit het oosten aan om het pasgeboren kind te aanbidden. Als voorboden van alle gelovigen, overal op aarde, die hem zullen toebehoren, knielen zij neer en bieden hun geschenken aan: *goud*, *wierook* en *mirre*. Zij brengen hem goud als teken van aardse bezittingen, opgeofferd om hem te dienen; wierook als teken van het gebed dat tot hem opstijgt; en welriekende mirre; want allen die hem daadwerkelijk toebehoren, zullen in leven en werken voor God en de mensen als een aangename geur zijn (Mt 2,1-12).

* * *

HOOFDSTUK 4 LIJDEN EN STERVEN

*Die geleden heeft onder Pontius Pilatus,
is gekruisigd, gestorven en begraven.*

1 de zonde¹²

Jezus heeft in onschuld geleefd in een wereld waar het kwaad aan de orde van de dag is. Als kind had hij verdriet als andere kinderen elkaar plaagden. Als volwassene kwelde hem de armoede in de wereld, en de ellende van veel mensen om hem heen, veroorzaakt door wreedheid en onderdrukking, tweespalt, ontrouw, egoïsme, hebzucht, bedrog, ijdelheid, eerzucht, jaloezie en al die andere ondeugden, die de wereld onleefbaar kunnen maken.

Ook mensen van goede wil moeten erkennen hier medeschuldig aan te zijn. In liefde voor deze wereld is Jezus gekomen. Zo lief heeft God de wereld, dat Hij het mooiste wat Hij kon tonen aan de mensen heeft overgegeven, om hen te bevrijden uit de macht van de zonde; en hen te maken tot burgers van het *hemelse Jeruzalem*, levend in een wereld die ten onder gaat.

Christus is om de zonden gestorven, als rechtvaardige voor onrechtvaardigen, om ons tot God te brengen. (1 Pe 3,18)

Mensen worden vaak zó in beslag genomen door hun directe eigenbelang, dat zij weinig oog voor anderen meer hebben. Zij verliezen hun aandacht voor wat oprecht is, goed en waar. Dit wordt pijnlijk zichtbaar in het ongeloof van Jezus' volksgenoten, in het bijzonder van de religieuze voorgangers. Zij zeggen dat zij God vereren, maar als het voorwerp van hun godsdienst in hun midden leeft, keren zij zich tegen hem. Jezus heeft hier erg onder geleden.

Steeds opnieuw probeert hij zijn tegenstanders te overtuigen, dat God oprechtheid en onderlinge liefde meer waardeert dan rituelen en blinde gehoorzaamheid. De geestelijke overheid stond echter niet open voor zijn ondogmatische waarheid; en heeft hem tenslotte als een misdadiger gevangen laten nemen en aan de Romeinse bezetter overgeleverd.

Zie hoe eenzaam Jezus voor Pilatus staat: door volk verworpen; en uit de geloofsgemeenschap van Israël gestoten. Hoor de menigte van zijn volksgenoten, in de ban van de haat, om zijn kruisdood roepen. De bitterheid van dit uur betekent nog heviger lijden dan de doornenkroon, door spotzieke Romeinse soldaten op zijn hoofd gedrukt; en de wrede geseling die Pilatus hem liet toedienen. Deze Romeinen waren onbekend met hun Schepper; maar nu heeft zijn eigen volk hun Heer verworpen.

Een God die in Christus zich geeft; en mensen die in willekeur met hem handelen wat een oordeel roepen zij over zich af; en hoezeer gaat hun lot Jezus ter harte! Hij weende over de stad die hem zou overleveren; en bij zijn kruisiging bad hij voor zijn vervolgers:

Vader, vergeef het hun, zij weten niet wat zij doen. (Lc 23,34)

2 het offer¹⁴

De haat, de marteling aan het kruis, de godverlatenheid: Jezus heeft het in liefde verdragen. Hij, die 12 legioenen engelen te hulp had kunnen roepen, geeft zichzelf aan de mensen in handen.

Hoe zou anders de Schrift in vervulling gaan, die zegt dat het zo gebeuren moet? (Mt 26,53-54)

Voor zwakken en armen en hen die verloren lopen, voor alle mensen van goede wil heeft Jezus het offer gebracht, waar alle profeten van hebben gesproken.

Zij vroegen zich af op welk tijdstip en welke omstandigheden de Geest van Christus in hen doelde, toen Hij voorspelde al het lijden dat over Christus zou komen, en de daarop volgende verheerlijking. (1 Pe 1,11)

Had Jezus zichzelf gered, dan was de Schrift zonder inhoud geweest; en waren wij nu zonder hulp in de wereld. Het leven zou zonder uitzicht zijn, met een verloren strijd tegen het kwaad in een wereld waar het recht van de sterkste geldt. Maar nu mogen christenen, voor wie de last van het leven te zwaar wordt, zich verbonden weten met hem die hun last verlicht en hen helpt hun kruis op te nemen om hem te volgen.

“Maar,” zal misschien iemand nog vragen, “als Jezus de Zoon van God is en God-met-ons: kan God dan sterven?” Dit soort vragen dateert al van het begin van de kerk. Gezaghebbende schrijvers uit de eerste eeuwen (de *kerkvaders*) hebben in samenspraak met heel de kerk het antwoord geformuleerd, dat iedere gelovige zelf wel aanvoelt: God kan niet sterven. De mens Jezus is gestorven; maar als God heeft hij altijd geleefd, en leeft hij voorbij de dood.

Jozef van Arimatea, een rijke volgeling, heeft van Pilatus toestemming te krijgen Jezus' lichaam van het kruis te nemen. Hij heeft het lichaam in een rotsgraf gelegd en een steen voor de ingang gerold. Op verzoek van de hogepriesters, die bang waren voor een bedrieglijke mise en scène van de verrijzenis, zijn er bewakers bij het graf geplaatst (Mt 26,65).

Lijden en sterven worden op *Goede Vrijdag* herdacht. De hierop volgende *stille zaterdag* (de joodse sabbat) is een rustdag. De wachters bewaken het graf.

* * *

HOOFDSTUK 5 DOOD EN VERRIJZENIS

die neergedaald is in de hel, de derde dag verrezen uit de doden.

1 bij de doden

In het Oude Testament wordt vrijwel niet over een *hel* gesproken, maar heel neutraal over het *dodenrijk*, of: *bij de doden*. In het Nieuwe Testament wordt duidelijk dat al deze doden nog het oordeel wacht, op de dag van Jezus' wederkomst. Wie hem liefhebben zullen door dit geloof behouden worden. Dit zijn de mensen, die het verlangen hebben gekend naar waarheid en goedheid; en in hem de vervulling hiervan zien.

2 de eerstgeborene

Op de eerste dag van de nieuwe week - op zondag dus - waren twee vrouwen er vroeg in de morgen getuige van, dat een engel uit de hemel neerdaalde en de steen voor het graf wegrolde. Hij zei tot hen:

Ik weet dat jullie Jezus zoeken, de gekruisigde. Hij is niet hier; hij is verrezen, zoals hij heeft gezegd. (Mt 28,5)

De engel droeg hun op dit aan de apostelen te berichten; en de vrouwen holden weg, vol van blijdschap en ontzag. Laat iedere gelovige proberen hier iets van mee te voelen. Jezus heeft de macht van de dood gebroken. Hij wordt genoemd de *eerstgeborene* van al zijn broeders en zusters: van allen die in hem geloven en door de doop met hem zijn verenigd, over de grens van de dood heen.

Vanaf het begin is ook in de kerk de verrijzenis soms ontkend; en werd de nadruk gelegd op een goed leven. Dit laatste is zeker nodig; echter niet op eigen kracht maar als opnieuw geboren³¹, door het geloof in hem die de dood heeft overwonnen en door zijn Geest verblijft in wie hem toebehoren. Zij zijn overgegaan van de dood naar het leven. In zijn brief aan de kerkgemeenschap van Korinte wijst Paulus de dwalers terecht:

Indien wij enkel voor dit leven onze hoop op Christus hebben gevestigd, zijn wij de beklagenswaardigste van alle mensen. Maar zo is het niet! Christus is opgestaan uit de doden, als eersteling van hen die ontslapen zijn. (1 Kor 15,19-20)

Na zijn opstanding uit de dood is Jezus, teneinde het geloof van zijn leerlingen te bevestigen, vele malen aan hen verschenen, tot zijn hemelvaart veertig dagen later. Eerst verscheen hij aan de twee vrouwen bij het graf (Mt 28,9); daarna aan de Emmaüsgangers (Lc 24,13vv); en eens zelfs aan een mensenmenigte (1 Kor 15,6). Niemand hoeft er aan te twifelen dat hij verrezen is.

Het feest van de verrijzenis is het tweede van de drie grote feesten van de kerk (zie IV.4.1). Vanouds worden in de paasnacht de doopleerlingen gedoopt, na een periode van twee jaar kerkelijk onderricht (catechese). Zo werden aan de *eersteling* Jezus steeds meer mensen toegevoegd, die bestemd waren om met de verrezen Heer te leven; en na hun dood zijn eeuwige Rijk binnen te gaan.

* * *

HOOFDSTUK 6 HEMELVAART

*Die opgestegen is ten hemel,
zit aan de rechterhand van God, de almachtige Vader.*

1 veertig dagen

Na zijn verrijzenis is Jezus gedurende 40 dagen³⁵ aan zijn leerlingen verschenen. Hij bereidde hen voor op zijn afscheid; en gebod hun Jeruzalem niet te verlaten, maar te wachten op de komst van de heilige Geest. Hij sprak met hen over zijn werk in de wereld, dat zij voort moesten zetten; en over zijn wederkomst aan het einde van de tijd. Zij vroegen hem wanneer dat zou zijn, maar Hij antwoordde:

Het komt jullie niet toe dag en uur te kennen, die de Vader in zijn macht heeft vastgesteld. Maar je zult kracht ontvangen van de heilige Geest, die over jullie komt, om mijn getuigen te zijn in Jeruzalem, in geheel Judea en Samaria en tot het einde van de aarde. (hand 1,7-8)

Op de veertigste dag na Pasen, op donderdag dus, tien dagen vóór Pinksteren, werd Jezus voor ogen van de apostelen omhoog geheven; en een wolk onttrok hem aan hun ogen. Die wolk is niet zonder betekenis; want het is ondenkbaar dat Jezus tenslotte als een stipje in de hoogte zou verdwijnen. Het zou dan immers lijken alsof hij hoog in het heelal bij de Vader zou wonen. God is echter alom tegenwoordig; en Jezus is niet hoog en ver. Al is hij niet meer in een zichtbaar lichaam onder ons: in de geest is hij aanwezig, om christenen bij te staan op hun levensweg. Ieder die

hem met overgave zoekt en zich door hem laat onderrichten, zal de leiding van zijn Geest gaan ervaren; en zich met de engelen in de hemel verheugen. In de liturgie van Hemelvaart wordt psalm 47 gebeden, waarin de blijdschap van het engelenleger wordt voorzegd:

God vaart op onder gejuich. (ps 47,6)

De apostelen komen na Jezus' vertrek bijeen in dezelfde bovenzaal, waar zij enkele weken tevoren nog hun gezamenlijke avondmaaltijd hebben gehouden. Maria is erbij, en de vrouwen die hem steeds gevolgd zijn, samen met anderen die hem ten einde toe trouw zijn gebleven; en ook met enkele van Jezus' verwanten: ongeveer 120 personen. Zij hebben Mattias gekozen om de lege plaats van Judas in te nemen. In afwachting van de komst van de heilige Geest volharden zij tezamen in gebed. (hand 1,12-26)

2 aan zijn rechterhand

God is alom aanwezig; en al het zijnde wordt door Hem gedragen. Hij is geen man en geen vrouw; en Hij heeft geen lichaam zoals mensen hebben. Om de mensen met hun zwakke voorstellingsvermogen te helpen en aan te geven dat Jezus naar Hem is teruggekeerd van wie hij was uitgegaan, wordt hier gesproken van Gods rechterhand. Dit is de hand die werkt en strijd levert.

Jezus werkt tot op heden; en strijdt voor allen die hem met hart en ziel volgen. Wie twee heren wil dienen is voor zijn hulp niet ontvankelijk. Wie hem halfhartig volgt, zal krachteloos blijven; maar ieder die hem liefheeft en met volledige inzet zijn weg gaat, mag hem aan zijn of haar zijde weten. Hij komt hun zwakheid te hulp, hij houdt hen vast als zij dreigen te vallen, hij bevestigt hun geloof; en op de gepaste tijd zal hij hun iets doen ervaren van het eeuwige Rijk waarnaar zij op weg zijn.

* * *

HOOFDSTUK 7 HET OORDEEL

Vandaar zal hij komen oordelen de levenden en de doden.

1 komst en wederkomst

Vóór zijn hemelvaart heeft Jezus de apostelen de opdracht gegeven aan alle volkeren het evangelie te verkondigen. Daarna nam hij afscheid met de woorden:

Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld.
(Mt 28,20)

Bij de *voleinding van de wereld*, op de dag van zijn wederkomst, zal de huidige aarde vergaan. Op die dag van het oordeel³⁴ zal ieder die ooit heeft geleefd rekenschap moeten afleggen van zijn of haar leven. (zie deel VII: de laatste dingen.)

De Joodse schriftgeleerden verwachtten wel de Messias⁹; maar zij zagen niet dat het Jezus was, in zwakheid gekomen als *de lijdende dienaar van JAHWEH* (Jes 49-53). Zij verwachtten een machtige heerser, die de Romeinse bezetter zou verjagen; en begrepen niet dat de Messias niet alleen voor Israël moest komen, maar voor geheel de mensheid. Pas aan het einde van de tijd zal hij in macht en majesteit verschijnen voor het oordeel.

Jezus maakt dit duidelijk met de gelijkenis van een prins die naar het buitenland gaat, om later in zijn koninklijke waardigheid terug te keren. Dan zullen zijn dienaren verantwoording af moeten leggen van hun beheer; en zijn vijanden, die niet willen dat hij koning over hen wordt, zal hij van voor zijn ogen wegdoen (Lc 19,11-27).

Niemand kan zich dus vrijblijvend een volgeling van Jezus noemen. Bij zijn wederkomst zullen ieders daden openbaar worden. Wie hem heeft verloochend en alleen zichzelf maar heeft gekend, kan zijn koninkrijk, waar zelfs de herinnering aan het kwaad is verdwenen, niet binnengaan.

2 het oordeel

Levenden en doden: allen zullen voor de rechterstoel van Christus verschijnen. Dan wordt ieders innerlijk openbaar; en niets dat verborgen kan blijven. Dan wordt het handelen van machthebbers ontdekt, die hun eigen positie veilig hebben gesteld ten koste van mensen zonder verweer. Dan zal blijken, of de werkers in de kerk hun eigen aanzien hebben gesteld boven de liefde voor God. Op die dag wordt het voor ieder zichtbaar als de uiterlijke dingen zwaarder hebben gewogen dan goedheid en liefde. Dan zullen eenvoudigen tot aanzien komen en nederigen worden beloond; en wordt er recht gedaan op een wijze, waar allen naar uitzien die hongeren en dorsten naar een rechtvaardige wereld.

Alles wat je in het donker hebt gezegd, zal gehoord worden in het licht, en wat je binnenkamers in het oor gefluisterd hebt, zal van de daken verkondigd worden. (Lc 12,2v)

Christenen die de stem van het geweten volgen, kunnen de aard van dit oordeel ervaren. De Geest van Christus scheidt in hun gedachten *merg en been*: liefde voor God en eigenliefde, leven en dood; zodat zij kunnen weten welke beslissingen God van hen vraagt (Heb 4,12).

Zij, die in dit leven de Geest gehoorzamen, en bij hun opofferingen Christus, gekruisigd, voor ogen houden; die in deze wereld met hem hebben geleden en vrij zijn van gehechtheid aan aardse dingen: zij zijn de heiligen¹⁹, die na hun dood bij hem binnengaan; en zij zullen met hem heersen, *duizend jaren lang*³⁸ (openb 20,4). Hiermee wordt bedoeld de *tijd van genade*³⁷, waar wij nu in leven: de tijd van de kerk van Christus, beginnend met de komst van de heilige Geest en eindigend met Jezus' wederkomst, als hij met al zijn engelen komt voor het oordeel over levenden en doden.

De overige doden werden niet levend voordat de duizend jaren voorbij waren. (openb 20,5)

3 bij de doden

Wie Jezus tijdens dit leven niet volledig toebehoren, doen dit ook in de dood niet. Hun gezindheid is bij hun sterven niet plotseling veranderd. Hun gehechtheid aan de dingen van de wereld blijft hun verlangen voeden, dat nu niet meer bevredigd kan worden; en hun verkeerde neigingen blijven hun bij. Als zij van goede wil zijn, moet hun bekering, die onvolledig was, nog verder gaan; en hun liefde, die tijdens hun leven tekort schoot, volkomen worden. Deze loutering als voorbereiding op de hemel werd vroeger het *vagevuur* genoemd. Dit is zeer pijnlijk, je kunt je beter in deze wereld bekeren dan hierna. Dit lijden wordt aanzienlijk verzacht door het gebed van de kerk voor de overledenen, waardoor hun het zicht op de hemel wordt geschonken. Dit verblijf is geen vergelding door een toornige Heer. Veel passender is de beeldspraak van St Jean Vianney, pastoor van Ars, die sprak over *de ziekenzaal van een liefdevolle God*. (gelovenbeleven.nl/de ogen van de ziel.)

Je hoort christenen wel eens verklaren dat uiteindelijk iedereen in de hemel komt, want: "Het oordeel, daar hebben ze vroeger de mensen misschien bang mee gemaakt; maar God is barmhartig, Hij zal zoiets niet doen". Het is zeker waar dat God barmhartig is en dat de verkondiging op dit punt niet altijd even verstandig is geweest; maar dit mag geen excuus zijn om de Schrift en de leer van de kerk zonder meer terzijde te schuiven en te verklaren, dat er geen oordeel komt. Wie durft God verwijten te maken? In zijn liefde is Hij met het offer van Christus tot het uiterste gegaan om de mensen - met volledig respect voor hun vrijheid - tot bezinning te brengen.

Zo zeer heeft God de wereld lief, dat Hij zijn Zoon heeft gegeven, opdat wie in hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven zal hebben. (Joh 3,16)

Het geloof in de goedheid van God is de sleutel tot het verstaan van de Schrift. Het bestaan van een hel is hier niet strijdig mee. De pastoor van Ars, patroon van alle pastores, zei hierover:

Het is niet God die ons veroordeelt tot de hel: wij zijn het zelf door onze zonden.

De zwaarste van de zonden¹² wordt begaan door tegenstanders die Jezus, de onschuld in persoon, een bedrieger en een boosdoener noemen, van de duivel bezeten. Dit is de *zonde tegen de heilige Geest*, waar geen vergeving voor mogelijk is (Mt 12,24-31). God wil immers de vrijheid van de mens respecteren: vrijheid om zijn liefde te beantwoorden, maar ook om Hem de rug toe te keren. Wie in hun afwijzing volharden, zijn hierdoor voorgoed van de hemel verstoken (2Tes 1,9), temidden van mensen van kwade wil, die zijn goedheid willens en wetens minachten, en zelfs behagen scheppen in het kwaad.

God heeft alle mensen lief. Hij staat niet toe dat zijn kinderen voorgoed in de huidige wereld vol onrecht en verdriet, ziekte en dood zouden moeten leven. Daarom heeft Hij een dag in het vooruitzicht gesteld, waarop Hij alle mensen van goede wil tot zich zal nemen. In het huidige tijdperk van genade³⁷ wordt deze dag uitgesteld, opdat ieder de gelegenheid krijgt tot inkeer te komen.

In deze wereld van elk-voor-zich leven toch ook velen die weten wat opoffering is, die verlangen naar zachtmoedigheid en onschuld; en uitzien naar een rechtvaardige wereld, waar de armen niet langer gebukt gaan onder onrecht en verdrukking. Zonder hen zou dit bestaan ondragelijk zijn. In het oordeel worden zij opgenomen, als Jezus hen tot zich roept:

Kom, gezegenden van mijn Vader, en ontvang het Rijk dat voor jullie gereed is vanaf de grondvesting van de wereld. (Mt 25,34)

Dan zal er voor hen die alleen zichzelf hebben gezocht en geen berouw kennen, geen redding meer mogelijk zijn. Dan zal deze materiële wereld, die zij als hun eigendom hebben beschouwd, vergaan; en blijven zij temidden van gelijkgestemden achter in een bestaan van onverzadigbare begeerte, boosheid en wrok. Jezus waarschuwt voor een *eeuwig vuur*, hoewel er geen vlammen zijn in deze toestand van geestelijke kwelling (Mt 25,41). Daniël spreekt van een *altijddurende verschrikking* (Dan 12,2); en Paulus noemt het een *eeuwig verderf* (2Tes 1,9).

Het is dus niet te verwonderen dat de profeten oproepen tot bekering; want dit kortstondige bestaan is bepalend voor een eeuwigheid hierna. De pastoor van Ars, die zijn hele leven - met volledig voorbijzien van zichzelf - heeft gezwogen en geploeterd om de mensen hiervoor te waarschuwen, verzucht:

Als een verloren ziel kon zeggen: "Mijn God, ik houd van U!", dan zou er voor die mens geen hel meer zijn.

* * *

HOOFDSTUK 8 DE HEILIGE GEEST

Ik geloof in de heilige Geest.

1 Pinksteren

Ál wat een mens van God kan zien is in Jezus zichtbaar. "Had ik hem maar zelf meegemaakt, dat zou alles veel makkelijker maken", verzochten de mensen. De Bijbel vertelt een ander verhaal. Hoewel hij drie jaar lang door Israël heeft getrokken en heel het volk Jezus kende, kwam pas op het Pinksterfeest, tien dagen na zijn hemelvaart, een groot aantal mensen tot geloof. Het was niet genoeg, dat ze hem konden zien en horen spreken. Pas na zijn dood drong het schuldgevoel door; en kwamen zij tot inkeer. Na hun doop hebben ook zij de heilige Geest ontvangen, evenals de apostelen; en gingen zij hem innerlijk zien en liefhebben.

Wanneer Hij komt, de Geest van de waarheid, zal Hij je tot de volle waarheid brengen. (Joh 16,13)

De komst van de heilige Geest in Jeruzalem, waar ongeveer 120 volgelingen bijeen waren, geschiedde met de uiterlijke tekenen van wind en vuur, symbolen van de Geest (hand 2,1vv). Er was een geluid als van een stormvlaag. De leerlingen kwamen naar buiten en begonnen in alle talen God te danken en te eren; en op hun hoofden waren vlammen te zien. Dit is de spectaculaire vervulling van het Joodse *wekenfeest*, op de vijftigste dag na Pesach.

Joodse mensen uit de omringende landen, voor het feest naar Jeruzalem gekomen, liepen te hoop; en verwonderden zich, toen zij die 120 elk in hun eigen taal God hoorden danken. Sommigen spotten zelfs: "Ze hebben te veel op!" Daarop nam Petrus het woord en citeerde de profeet:

Het zal in de laatste dagen gebeuren, dat Ik mijn Geest zal uitstorten over alle mensen. (hand 2,16-17; Joël 2,28vv)

Deze oud-testamentische profetie eindigt met de aankondiging van de wederkomst van de Heer voor het laatste oordeel. De apostel houdt de mensen voor dat de profeet in de verte heeft gezien; en gesproken heeft over hem die zij gekruisigd hebben: over Jezus, die is verrezen uit de dood en zijn Geest heeft geschonken aan wie hem toebehoren, in afwachting van van zijn wederkomst. Als het tot hen doordringt dat zij de Messias hebben gekruisigd, naar wie het volk zo lang heeft uitgezien, zijn de mensen diep getroffen. Zij hadden zich wel afgevraagd of Jezus het was; maar de gevestigde orde was zó sterk, dat zij gehoor hadden gegeven aan hun overpriesters en bijbelgeleerden, die hem als een bedrieger wilden veroordelen. Als zij vragen wat zij moeten doen, antwoordt Petrus:

Bekeer je; en laat je dopen in de naam van Jezus Christus. Dan worden je zonden vergeven; en zul je de gave van de heilige Geest ontvangen. (hand 2,38)

Op deze pinksterdag hebben ongeveer 3000 mensen zich laten dopen: de *eerstelingen*²⁸ van de kerk. Dit is het, waar het joodse Pinksterfeest - ook wel het *feest van de eerstelingen genoemd* - naar vooruitwees. Vanouds bracht Israël op deze dag in een feestelijke processie de eerste vruchten van de akker als een dankoffer naar de tempel, om ze JAHWEH aan te bieden. De akker is de wereld, de gelovigen zijn de eerste vruchten.

3000 Dopelingen bieden zich aan God aan, om te gaan leven met Christus, de volmaakte offergave, naar wie alle joodse ritueel vooruitwijst. Hij stelt hen die met hem verbonden zijn in staat de vruchten van de Geest voort te brengen. Voor deze eerste Joodse christenen is de oude offerdienst ten einde gekomen. Wie Jezus toebehoren, bieden God geen dierenoffers¹⁴, maar een heilig leven aan. Hij houdt hun de profetie van Hosea voor (Hos 6,6):

Goedheid en liefde vraag Ik, geen offerande. (Mt 9,13)

Deze gedoopten zijn de eerste vruchten van Jezus' arbeid. De apostelen zijn de arbeiders in de oogst van wie Jezus zegt:

Bidt de Heer van de oogst²⁹ om arbeiders te sturen om te oogsten. (Mt 9,37)

Meer dan ooit wordt in deze tijd om dit gebed gevraagd.

2 vruchten van de Geest

Onder de *arbeiders in de oogst* neemt Paulus, *de apostel van de heidenen*, een vooraanstaande plaats in. Zijn brieven aan de door hem gestichte kerkgemeenschappen in Klein Azië (het huidige Turkije) en Griekenland vormen een belangrijke uitwerking van het evangelie. Hij leert hierin dat God verlangt naar de opbrengst van de akker van ons innerlijk, voortgebracht door allen die door de Geest van Christus worden geleid.

*De vruchten van de Geest*⁵¹ *zijn liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtheid, ingetogenheid.* (Gal 5,22)

De heilige Geest wordt in de Bijbel met verschillende symbolen aangeduid. Op de pinksterdag gaat een hevige windvlaag als de *adem van God* door de stad; en wordt Hij zichtbaar als *tongen van vuur* op de hoofden van de leerlingen. Jezus zag na zijn doop in de Jordaan de Geest als een *duif* op zich neerdalen. In zijn gesprek met de vrouw uit Samaria sprak hij over *levend water*: *Wie hiervan drinkt zal geen dorst meer hebben* (Joh 4,14). En tijdens het hoogtepunt van het derde grote Joodse feest, het Loofhuttenfeest aan het einde van de oogst, roept hij met luide stem:

Laat wie dorst heeft tót mij komen, laat wie in mij gelooft drinken! Zoals de Schrift zegt: stromen van levend water zullen uit je binnenste vloeien. (Joh 7,37v; Jes 57,1)

Jezus zegt hier niets minder dan dat God zelf in de gelovigen wil werken; en hun leven vruchtbaar wil maken. David vergelijkt hen met vruchtbomen, die aan het water staan geplant (ps 1). Ook de oude profeet Ezechiël en de evangelist Johannes hebben in visioenen een niet aflatende stroom van water zien ontspringen aan de tempel, Gods woning bij de mensen. Het water werd tot een rivier die leven bracht, waar zij ook stroomde. Aan beide oevers zagen zij vruchtbomen groeien.

Hun bladeren verdorren niet; en elke maand dragen ze vruchten, omdat het water dat hen voedt uit het heiligdom komt. (Ez 47,12; openb 22,1-3)

Christenen mogen zich gezegend weten, omdat deze profetie op hen van toepassing is. Zij verheugen zich als zij gaan ervaren hoe God door zijn Geest in hen werkt en hun leven vernieuwt. Hiervoor moet het oude zelfzuchtige ik als dood worden beschouwd: met Christus gekruisigd, om als een nieuw mens met hem te gaan leven, door zijn Geest geleid. Deze vernieuwing van de innerlijke mens kost tijd, gebed en volledige overgave.

Het is niet waar - zoals dit bij sommige vrije groepen wordt beoefend - dat bij de bekering een volwassen gelovige opstaat, die het evangelie moet gaan uitdragen. De verkondiging is alleen aan de apostelen toevertrouwd en aan allen die na hen hiertoe geroepen zijn; en zeker niet aan pasbekeerden. Paulus werd na zijn bekering door de apostelen naar zijn geboorteplaats gezonden, vanwaar hij pas enkele jaren later terugkeerde. (hand 9,30)

Mensen die pas tot geloof zijn gekomen hebben weliswaar een nieuw begin gekregen; maar hun geloof staat nog in de kinderschoenen. Zij moeten leren de rug toe te keren aan de eerzucht; en te heersen over hun begeerte. Dit kost tijd en veel strijd. Door in geloof en gebed te volharden, en niet aan de verleiding toe te geven, groeien mensen uit tot volwassen gelovigen. Zij mogen hierbij voortdurend van Gods hulp verzekerd zijn.

De Geest komt onze zwakheid te hulp. Want wij weten niet eens hoe wij behoren te bidden, maar de Geest zelf pleit voor ons met onuitsprekelijke verzuchtingen. (Rom 8,26)

Christenen in wie de vruchten van de Geest zichtbaar worden, zijn liever arm dan rijk. Wellust wordt verdreven door zuiverheid, koppigheid wordt tot zachtmoedigheid. De hebzuchtige wordt rechtvaardig en de zwakke leert bidden: *Van U is de kracht*. Gulzigheid wordt door matigheid beteugeld, eerzucht wijkt voor nederigheid, en voor dwaze taal komen bedachtzame woorden. Twijfel wordt verjaagd door geloof, moedeloosheid wordt door hoop overwonnen en waar de zelfzucht verdwijnt bloeit de liefde op.

3 Drie-eenheid

Zoals Jezus niet alleen wordt beleden als mens met de mensen, maar ook als *God-met-ons*, zo mag zijn Geest worden gezien als *God-in-ons*. Daarom begint het gebed met de woorden: *in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest*. Deze Drie-eenheid⁴³ wordt niet altijd goed verstaan. Soms wordt christenen zelfs verweten het eerste gebod - er is maar één God - te overtreden: alsof zij drie goden aanbidden en niet één.

De Drie-eenheid is een probleem voor theologen, die er woorden voor moeten vinden; en niet voor eenvoudige gelovigen. Als Jezus na zijn verrijzenis aan Thomas de wonden in zijn handen toont, valt deze op de knieën en aanbidt hem als God. Thomas zal zich niet hebben afgevraagd hoe Jezus God kon zijn, als de Vader óók God is. Het geloof komt eerst,

en daarna de reflectie hierop. Zou God zich niet in een mens aan mensen kunnen tonen? Zijn er daarom twee goden? (Joh 20,28). Als de Vader vergeleken wordt met de oceaan, is de Zoon een kopje water hieruit. Beiden zijn zij hetzelfde water, beiden zijn zij God (Joh 14,48).

De derde Persoon van de Drie-eenheid is géén *kracht*, maar een *persoon*, en werkelijk *God-in-ons*, zoals Jezus leert:

Wanneer Hij komt, de Geest van de waarheid, zal Hij jullie tot de volle waarheid brengen. (Joh 16,13)

Allen die oprecht de weg van het geloof gaan, zullen gaandeweg gaan ervaren dat het God zelf is die hen leert. Heel nabij is Hij, die innerlijk tot zijn kinderen spreekt, op dezelfde wijze als Jezus zijn leerlingen heeft onderricht. Want ook zij gingen de woorden van hun meester pas ten volle verstaan nadat zij zijn Geest hadden ontvangen. Toen pas konden zij uitgaan en het evangelie verkondigen, zoals hij hun bij zijn afscheid had opgedragen:

Maak alle volken tot mijn leerlingen. Doop hen in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest; en leer hun alles te onderhouden wat ik jullie bevolen heb. Ik ben met jullie, tot aan de voleinding van de wereld. (Mt 28,19-20)

Als Jezus na zijn wederkomst zijn vijanden heeft verslagen, zal hij het koningschap overdragen; en zichzelf aan de Vader onderwerpen. Dan zal God *alles in allen* zijn (1 Kor 15,28).

* * *

HOOFDSTUK 9 DE KERK

de heilige, katholieke kerk, de gemeenschap van de heiligen

1 de kerk van Christus

Allen die gedoopt zijn in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest (Mt 28,19), die de Geest ontvangen hebben en Hem gehoorzamen, worden door Paulus in de aanhef van zijn brieven aangesproken als *heiligen* (b.v. Fil 1,1). In het Hebreeuws betekent dit woord *apart gezet*, namelijk om Gods werk in de wereld te doen²⁰, zoals in de wet van Mozes al staat geschreven:

Wees heilig; want Ik, JAHWEH, jullie God, ben heilig. (Lev 19,2)

Deze heiligen¹⁹ zijn leden van de plaatselijke kerk. Al deze plaatselijke kerken vormen tezamen de *katholieke* (de algemene) kerk.

In de geloofsbelijdenis is dus geen sprake van een Rooms-katholieke, Orthodoxe of Protestantse Kerk. Deze kerkgenootschappen spreken in de apostolische geloofsbelijdenis hun geloof uit in één kerk (zie deel IV). Zij erkennen elkaars doopsel als een sacrament: als een bevestiging van Godswege. Bij overgang naar een ander kerkgenootschap hoeft dus niet opnieuw gedoopt te worden. Groepen die de *wederdoop* toepassen en hiermee de kerkelijke doop ongeldig verklaren, vallen buiten deze dooperkenning. Zij schenden de eenheid van de kerk. De leiders van de kerken hebben - in ruggespraak met het thuisfront - in de loop der eeuwen de *leer van de kerk* onder woorden gebracht.

De kerkvaders hebben hier gedurende de eerste eeuwen, toen de kerk nog één was, de grondslag voor gelegd. Gedurende dit proces zijn zij - na veel gebed in alle gemeenten en onder leiding van de heilige Geest - tot duidelijke uitspraken gekomen. Deze geloofsuitspraken zijn op grote *concilies* bevestigd. Daarom moet deze leer van de kerk het werk van God worden genoemd. (zie verder IV.4)

Niet alleen in de Schrift en bij monde van zijn heiligen spreekt God tot de mensen, maar ook direct in hun eigen innerlijk. Ook als Hij ver weg lijkt mogen zij op zijn hulp vertrouwen; en hoeven zij er niet aan te twifelen Hem toe te behoren. De doop is hiervan het zichtbare bewijs; en als de gemeenschap de eucharistie viert, mogen christenen zich bij Jezus aan tafel weten.

De kerkgemeenschap heeft tot taak verder te bouwen op het fundament van Christus. In de kerk wordt Gods volk hiervoor toegerust. Dit is het tehuis van de gedoopten, bedoeld als een oase van liefde, waar de één de ander belangrijker acht dan zichzelf. Hier krijgt ieder de ruimte bij te dragen aan het werk van Christus, al naar gelang de gaven zoals God die aan ieder geeft. In deze kerk vormen de gelovigen samen een geestelijk bouwwerk, met Jezus als *hoeksteen* (Mt 21,42).

Treed toe tot de levende steen, door de mensen verworpen; maar uitverkoren en kostbaar in Gods ogen. Laat ook jezelf als levende stenen voegen in de bouw van de geestelijke tempel. (1Pe 2,4)

Zo zou het moeten zijn; maar de werkelijkheid ziet er helaas vaak anders uit. De profeten van Israël hebben voortdurend gewaarschuwd dat het volk niet moest afwijken van JAHWEH. De geschiedenis van de kerk toont hetzelfde beeld: een weinig verheffende onderlinge strijd en vele scheuringen, veroorzaakt door mensen die zich niet door de Geest maar door

eigenbelang lieten leiden. Zelfs over de kerk van de eerste eeuw lezen we al van onderlinge verdeeldheid. Zo moet Paulus de christenen te Korinte berispen:

Waarom laten jullie je niet liever benadelen? Maar je pleegt zelf onrecht, zelf berokken je schade, en nog wel aan broeders. (1 Kor 6,7-8)

2 de gemeenschap van de heiligen

Door het doopsel zijn christenen met Jezus verbonden; en door zijn Geest kunnen zij hun leven heiligen¹⁹. God is voor hen geen onbekende meer. Naarmate zij hun hart minder zetten op vergankelijke dingen om Hem te zoeken, toont Hij hun wat eeuwig en uit God is: zijn goedheid en liefde. Gemeenschap in geloof is het delen van deze kennis met elkaar. Tot deze gemeenschap behoren ook de overleden gelovigen. zij werken met Christus mee. De jong overleden Thérèse van Lisieux heeft haar medezusters verzekerd dat het goed was voor haar om te sterven. In de hemel zou zij nog beter kunnen bidden voor mensen in nood. (Zie *de ogen van de ziel.*)

Miljoenen gelovigen vragen dagelijks om voorspraak van de heiligen: niet alleen van Maria, maar van heel dat leger van overleden gelovigen, die tijdens hun leven door volhardend gebed hun fouten hebben overwonnen; en zichzelf hebben gegeven in dienst aan hun medemensen. In de hemel opgenomen, blijven zij bidden voor wie hun na aan het hart liggen. Zouden zij kunnen rusten, zolang er nog zoekende mensen verloren lopen; en afzijdig blijven zolang hun Heer nog werkt? (zie deel IV.5)

Hoewel Jezus gewaarschuwd heeft dat je geen twee heren kunt dienen (Mt 6,24), hebben veel christenen tijdens hun leven toch hun hart gezet op vergankelijke dingen. Hun sterven brengt hierin geen plotselinge verandering teweeg. Zij slaan bij de doden hun ogen op met een hart vol onvervulbare verlangens, gekweld door spijt over hun onbekeerlijkheid, door wroeging over het verdriet dat zij anderen hebben aangedaan en het goede dat zij verzuimd hebben te doen. De Schrift waarschuwt:

Je zult er niet uitkomen, voordat je tot de laatste cent hebt betaald. (Lc 12,59)

In katholieke kerken wordt elke zondag voor de gestorvenen gebeden, in het geloof dat God luistert; en de overledenen uitzicht zal bieden op

zijn koninkrijk, waar zij pas na volledige bekering kunnen binnengaan. Deze staat van voorbereiding op het Rijk van God wordt ook wel het *vagevuur*³⁹ genoemd. Ook zij die hierin verkeren bidden voor wie op aarde leven. Op heel deze *gemeenschap van de heiligen* - van levende en overleden gelovigen - is Jezus' woord van toepassing:

Mijn Vader werkt tot op vandaag; en ook ik houd niet op met werken. (Joh 5,17)

Christenen in deze wereld strijden de goede strijd, bijgestaan door het gebed van alle gestorven gelovigen. Allen zien zij verlangend uit naar die grote Dag, waarop Jezus zal komen voor het oordeel, om allen die hem toebehoren bij zich te nemen. Dan zal het adembenemende visioen werkelijkheid worden: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar zelfs de herinnering aan het kwaad verdwenen is; en waar engelen en mensen in volkomen vrede en geluk met hun Schepper zullen leven.

* * *

HOOFDSTUK 10 VERGEVING

*Ik geloof in de vergeving*⁴⁹ *van de zonden.*

1 schuld

Door de zonde¹² verwijdert de mens zich van God, zoals de *verloren zoon* (Lc 15) zijn vader verlaat; en zijn vermogen verspilt in een zelfzuchtig leven. Als dan zijn geld op is en de moeilijkheden zich opstapelen, komt hij tot besef van zijn schuld en krijgt hij berouw. Hij keert naar huis terug; en ziet al van verre zijn vader op de uitkijk staan. De vader ontvangt zijn kind met open armen.

Zo ziet God de Vader in onpeilbare liefde naar zijn schepselen uit; en de engelen in de hemel juichen, telkens als een mens tot bekering komt. Want dit zegt de vader, als hij zijn verloren gewaande zoon in zijn armen sluit:

Mijn zoon hier was dood en is levend geworden; hij was verloren en is gevonden. (Lc 15,32)

Schuldgevoelens kunnen een last worden, die gelovige mensen in de weg staat om de tijd die God hun geeft goed te gebruiken. Het is nodig te geloven dat Hij klaarstaat om mensen met oprecht berouw op te richten en hen met een gerust geweten verder te leiden op de weg naar Hem toe. Hoe zouden zij anders zijn werk in de wereld kunnen?

*Als U alleen mijn schuld zou zien: o Heer, wie kon voor U bestaan?
Maar bij U is vergeving, voor wie leven in eerbied voor U. (ps 130)*

Het tiende artikel van de geloofsbelijdenis is een stevig houvast; en een krachtig wapen tegen te ver doorgevoerde zelfbeschuldiging, die tot moedeloosheid leidt, en uiteindelijk zelfs tot depressie. Jezus heeft immers uitdrukkelijk gezegd dat alle schuld de mens vergeven kan worden, behalve de zonde tegen de heilige Geest (Mt 12,22-32). De Farizeeën zeiden namelijk dat hij in dienst van de Satan stond. Oog in oog met de liefdevolle goedheid van God, keerden zij hem niet alleen de rug toe, maar maakten hem zelfs voor een duivel uit. Zo maakten zij zichzelf voor God onbereikbaar. Wat kon Hij nog doen, zonder hun de vrijheid af te nemen? Dit laatste is ondenkbaar: mensen zonder vrijheid zouden zijn als marionetten in zijn hand. Voor alle andere zonden is echter vergeving mogelijk, en verzoening met Hem:

De hand van de Heer is niet te kort om te redden; maar je zonden brengen een scheiding teweeg tussen jou en je God. (Jes 59,1-2)

Schuldgevoelens - hoe reëel ze ook zijn en hoe ernstig het misdrijf ook is - hoeven een leven met God niet in de weg te staan. Mocht het te zwaar worden, en tot een dagelijkse kwelling, dan is er het *sacrament van boete en verzoening* (zie deel V,6), waarin God zelf - bij monde van de priester - vergeving schenkt. Zo wordt het geloof hersteld; en bevestigd dat Jezus, het *Lam van God dat de zonde van de wereld wegneemt*, ook werkelijk voor ieder persoonlijk de verzoening met de Vader heeft bewerkt, en ons blijft begeleiden. Zonder hem zouden we al snel weer tot onze oude fouten en gebreken vervallen.

De last van het verleden mag dan zwaar zijn: wie met Jezus in geloof is verbonden, zal ervaren dat hij het dragelijk maakt; en troost vinden in het geloof, dat in het koninkrijk van God zelfs de herinnering aan het kwaad zal zijn uitgewist. Door dit geloof leren christenen de rug toe te keren aan wat niet deugt. Met Christus verenigd, vormt moedeloosheid voor hen geen onafwendbare bedreiging meer, want *hij staat niet toe dat de last hen te zwaar wordt* (1Kor 10,13). In plaats van te strijden tegen depressiviteit, de grote kwaal van deze tijd, leert hij hun deze gevoelens rustig te verdragen, en er geen aandacht aan te schenken: Hij heeft de strijd al voor hen beslecht.

Dit bedoelt David als hij God zijn *vaste burcht* noemt, *zijn schild, zijn sterke vesting* (ps 18,3). Hij hoeft de pijlen van de vijand niet te vrezen.

Wat menselijkerwijs gesproken te zwaar is, wordt voor gelovigen een lichte last, door het geloof¹⁶ in hem, die de boze heeft gebonden.

Als je een geloof had als een mosterdzaadje, en je zei tot die moerbeiboom: word ontworteld en in zee geplant, dan zou hij je gehoorzamen. (Lc 17,6)

2 vergeving⁴⁹

Wie veel is vergeven zal veel dankbaarheid tonen; en ook zelf de schuld van anderen willen vergeven. Daarom bidt de kerk:

Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven. (Mt 6,12)

Wie anderen niet wil vergeven, kan ook zelf niet op vergeving rekenen. Zelfs als iemand telkens in dezelfde fout vervalt, en steeds weer excuus aanbiedt, mag dit niet geweigerd worden: God moet ons immers veel vaker vergeven? Jezus vertelt hierover de gelijkenis van een dienaar, die een grote schuld aan zijn heer kwijtgescholden krijgt; maar zelf van een collega onmiddellijke betaling van een gering bedrag eist (Mt 18,21-35). Wie zo de medemens behandelt, betoont geen dankbaarheid aan de Heer van alle mensen, die zo'n grote schuld heeft vergeven. Hoe kan iemand die innerlijk zo is verhard - al wordt het geloof dan ook met de mond beleden - zonder meer Gods koninkrijk binnengaan? (zie III.9)

Gelovige mensen leren in aanhoudend gebed over hun begeerte te heersen; en er niet zonder meer aan toe te geven. Als zij in gedachten behagen scheppen in dingen die zij beter niet kunnen doen, zullen zij al snel bezwijken, en toestemmen. Het is onvermijdelijk dat dit af en toe gebeurt. De bedroefdheid hierover mag echter, gelovend in de vergeving van schuld, niet leiden tot een gevoel van mislukking. God zelf richt zijn kinderen die vergeving vragen liefdevol op; en zij gaan verder, wijzer geworden door deze ervaring.

* * *

HOOFDSTUK 11 HET LICHAAM

Ik geloof in de verrijzenis van het lichaam.

1 de profetie

"Hoe kan iemand iets zeggen over leven na de dood? Nog nooit is iemand teruggekomen om het na te vertellen." Christenen zullen nimmer zo spreken. Want Jezus, de *eerstgeborene uit de doden*, is na zijn verrijzenis aan velen verschenen. Duizend jaar tevoren had David in de psalmen hiervan al geprofeteerd. Petrus citeert hem in zijn toespraak op de

eerste pinksterdag:

U laat mijn ziel niet over aan het dodenrijk; en uw heilige zal het bederf niet zien. (hand 2,27)

Hij legt uit dat David wél het bederf heeft gezien; maar dat hij met een blik in de toekomst heeft geprofeteerd van de Messias¹⁹. Deze is na zijn dood en opstanding in zijn lichaam aan de apostelen verschenen; en naar de hemel opgevaren, door hen nagestaard tot een wolk hem onttrok aan hun ogen (hand 1,9).

Bij Jezus' doop in de Jordaan (Mt 3) en ook bij zijn verheerlijking op de berg (Mt 17) klinkt er een stem uit de wolk. In het Oude Testament (ex 13,21) zien we JAHWEH tijdens hun tocht door de woestijn voor het volk Israël uitgaan: overdag in een wolk en 's nachts in een vuur. Hoe zou een mens God kunnen zien, *die woont in ontoegankelijk licht*. (1 Tim 6,16) De wolk in de woestijn moet de aanwezigheid van JAHWEH zichtbaar maken; en de wolk, bij Jezus' hemelvaart maakt duidelijk dat hij niet onbereikbaar hoog is, maar in ons midden aanwezig blijft, al zien we hem nu niet.

God is geest. Hij heeft geen lichaam, zoals kunstenaars Hem hebben afgebeeld. Jezus verkeert niet in een vergankelijk lichaam aan Gods rechterhand. Op de berg hebben drie leerlingen al iets van het onzienlijke mogen ervaren; en Jezus in zijn heerlijkheid gezien. Petrus, Jakobus en Johannes zagen zijn gelaat stralen als de zon en zijn kleding glanzend van licht. Aan dit licht krijgen allen deel, die Jezus toebehoren. Zij zijn het licht niet, maar zij zullen veranderen en hierin opgenomen worden. (Mt 17,2)

Dank met blijdschap de Vader, die je in staat stelde te delen in de erfenis van de heiligen in het licht. (Kol 1,12)

Christenen is het gegeven tijdens dit vergankelijke bestaan innerlijk al iets van dit onvergankelijke leven te kennen. Zij zien verlangend uit naar de Dag dat dit volle werkelijkheid zal zijn; en zij in een nieuw lichaam voor hun Schepper mogen verschijnen. Ook over hen heeft David geprofeteerd, dat hun ziel niet aan het dodenrijk zal worden overgelaten.

2 een nieuw lichaam

Toch sterven christenen zoals alle mensen; en hun lichamen vergaan in de aarde (of worden gecremeerd). Dit vergankelijke lichaam, dat voedsel nodig heeft, waarin zij trouwen en kinderen krijgen, kan de hemel niet

binnengaan. Ook Jezus is de hemel niet binnengegaan in het lichaam dat de apostelen van hem kenden; maar een wolk onttrok hem aan hun ogen. Dat wij een ander lichaam zullen ontvangen wordt al duidelijk in Jezus' antwoord aan de *Sadduceeën*, die niet in de opstanding geloofden. Zij hadden een strikvraag bedacht over een vrouw die meerdere mannen had gehad: Van wie zal zij in de opstanding de echtgenote zijn? Jezus doorzag hen; en bestrafte hun dwaling:

Na de verrijzenis is er geen sprake meer van huwen of ten huwelijk gegeven worden, maar men zal zijn als Gods engelen in de hemel.
(Mt 22,30)

Hoe dit nieuwe lichaam er uitziet? Paulus noemt dit *een dwaze vraag* (1 Kor 15,36); en hij schrijft:

De eerste mens, uit de aarde genomen, is aards; de tweede is uit de hemel. Zoals die eerste mens van aarde zijn alle aardse mensen; en zoals de hemelse mens zullen alle hemelse mensen zijn. Vlees en bloed kunnen niet delen in het koninkrijk van God.
(1Kor 15,47)

Het is niet moeilijk te begrijpen, dat er in de hemel geen plaats is voor eten en drinken en vrijen en alle andere functies van dit vergankelijke lichaam. Wie met hart en ziel Jezus liefheeft, zichzelf vergeet en zijn weg gaat, zal tijdens dit aardse bestaan al iets mogen ervaren van het nieuwe leven, met hem verbonden. Je bent, zegt Paulus, *in Christus*.

Wie in Christus is, is een nieuwe schepping: het oude is voorbij, het nieuwe is al gekomen. (2 Kor 5,17)

Dit nieuwe en geestelijke lichaam betekent niet dat Gods kinderen opgaan in een soort collectief: zij zullen als *personen* voor Gods aangezicht leven, verschillend van elkaar, zoals God elk van hen heeft geschapen. Het gaat hier om het innerlijk van de mens. Wie niet leeft als een dier, zal de ander niet beoordelen naar het uiterlijk dat voorbijgaat, maar naar de innerlijke mens, die voor de eeuwigheid is geschapen. Deze persoon, deze innerlijke mens, is de *ziel* waar David in psalm 16 over spreekt; en die God als zijn woning begeert. In het evangelie zegt Jezus het zo:

In het huis van mijn Vader zijn vele woningen, anders zou ik het hebben gezegd; want ik ga heen om een plaats voor jullie te bereiden. En als ik ben heengegaan en een plaats voor jullie heb bereid, kom ik terug om jullie op te nemen bij mij, opdat ook jullie zullen zijn waar ik ben. (Joh 14,2v)

Christenen die de woning van hun ziel openstellen voor de Geest van Christus, leren de goedheid van God kennen, zoals eens Maria hem ontving en zijn liefde in zich voelde. Naarmate hun geloof groeit, gaan zij verlangen naar het ogenblik waarin zij deze *aardse tent* van hun lichaam zullen mogen verruilen voor hun *hemelse woonplaats* (2 Kor 5,1-5). In Maria is deze hoop al in vervulling gegaan. Op 15 augustus, op het feest van *Maria ten hemel opneming*, viert de kerk dat de eerste van haar leden met een onsterfelijk lichaam de hemel is binnengegaan. Bij Jezus' wederkomst op de laatste Dag zal dit visioen voor alle gelovigen werkelijkheid worden.

De bazuin zal klinken en de doden zullen verrijzen in onvergankelijkheid. (1 Kor 15,52)

Op die dag zullen zij in een nieuw lichaam verrijzen; en de levenden zullen in een oogwenk veranderen, hun Heer tegemoet.

* * *

HOOFDSTUK 12 EEUWIG LEVEN

en in het eeuwig leven, amen.

1 vrede

Eeuwig leven, eeuwig leven ... De kerklerares Teresa van Avila (1515 - 1582) vertelt in haar autobiografie hoe ze als kind deze woorden vol verwondering bleef herhalen. Eeuwig leven, wie kan het bevatten? Toch kunnen christenen hier wel iets van aanvoelen: geen oorlog meer, geen dreiging en geweld, geen harde woorden, geen onderdrukking en geen gebrek, geen daklozen, drugs en eenzaamheid, geen lijden meer en sterven; maar onschuld, oprechtheid en liefde, en een vrede die het verstand te boven gaat: de vrede die Jezus in zich droeg tot aan zijn marteldood op het kruis; de vrede die hij schenkt aan allen die hem metterdaad volgen; en die niemand hen ontnemen kan, hoe zwaar ook de strijd.

Ik ben ervan overtuigd dat het lijden van deze tijd niet opweegt tegen de heerlijkheid waarvan ons de openbaring te wachten staat. (Rom 8,18)

Teresa en alle heiligen¹⁹, die in liefde voor God zichzelf hebben vergeten, laten iets van deze *heerlijkheid* of deze *grootsheid* zien. Voor een mensheid in nood zijn zij wegwijzers naar de hemel. Niet alleen de mensheid, maar heel de natuur kreunt altijd door; en verkeert als 't ware in barensood, tot de tijd zal zijn gekomen van verlossing uit de vergankelijkheid.

Paulus schrijft hierover aan de Romeinse christenen:

Ook de schepping zal verlost worden uit de slavernij der vergankelijkheid; en delen in de glorievolle vrijheid van de kinderen van God. (Rom 8,21)

2 het Rijk Gods

Denkend aan Gods koninkrijk hoef je niet hoog naar de hemel op te klimmen om hier iets van te begrijpen. Je hoeft slechts in je eigen binnenste te kijken om je koning te ontmoeten; want hij is niet hoog en ver, maar de gelovigen dragen hem in het hart, als hun *broeder en beste vriend*, zoals Teresa van Avila over Jezus spreekt. Zolang de kerk nog wacht op zijn komst, is het koninkrijk van God zichtbaar in allen die hem metterdaad volgen. Jezus zegt:

Men kan niet zeggen: Kijk, hier is het, of daar; want het Rijk Gods is in jullie midden. (Lc 17,20)

In de psalmen wordt vooruit gezien naar dit evangelie, dat aan de kerk is toevertrouwd. De schrijvers hebben geweten dat de liefdevolle God niet scheidt om weer verloren te laten gaan; en dat de hand die Hij zijn kinderen reikt niet wordt ingetrokken.

Als mijn hart het begeeft en mijn lichaam bezwijkt, blijft God mijn rots en mijn eeuwig erfdeel. (ps 73,26)

De profeten zijn gestorven in de hoop hier deel aan te krijgen, samen met alle mensen van goede wil, die ooit geleefd hebben of nog zullen leven. Elke keer als zoekende mensen tot het inzicht komen dat de schepping geen toevalligheid is, maar gemaakt is en in stand gehouden wordt door een liefdevolle goede God; elke keer als mensen hun tekorten belijden en bij Hem hulp zoeken, opent Hij hun de ogen voor een nieuwe toekomst, voor een eeuwige ontmoeting met hun Schepper.

*Nu wacht mijn ziel de Heer der heren,
die komen zal in macht
Laat mij van hem de liefde leren,
die alle leed verzacht.
Nu wacht mijn ziel in groot verlangen
het einde van de reis,
als hij zijn kinderen zal ontvangen
in 't hemels paradijs.*

gelovenbeleven.nl > liedbundel *al mijn verlangen*

* * *

DEEL IV DE KERK

HOOFDSTUK 1 DE OPDRACHT VAN DE KERK

1 missie

Het woord kerk komt uit het Grieks en betekent *huis van de Heer*. Hiermee wordt niet alleen het gebouw bedoeld waar Christenen op zondagmorgen samenkomen om Jezus' opstanding uit de dood te vieren, maar in de eerste plaats de wereldwijde gemeenschap van gelovigen: de *mensen* van de kerk. Het kerkgebouw - met alles wat daarbinnen wordt aangetroffen - komt in deel V.5 aan de orde.

Hoewel het aantal kerkgangers door de vergrijzing nog steeds daalt, komt er ook een stroompje mensen de kerk binnen, waaronder veel jongeren. Onze individualistisch ingestelde samenleving kent veel zoekende en eenzame mensen, zonder kerkelijke achtergrond. Het is de opdracht van de kerk voor hen een geestelijk tehuis te zijn, waar zij zich opgenomen voelen; en waar zij iets van Gods aanwezigheid ervaren. Als zij op een zondagmorgen poolshoogte komen nemen, is het voor hen te hopen dat het mysterie van menswording en verrijzenis helder wordt verkondigd; en dat zij in een sfeer van oprechte overgave gaan herkennen waarnaar zij op zoek zijn.

Toen Jezus aan land ging, zag hij een grote menigte. Hij had medelijden met hen, zij waren als schapen zonder herder. (Mc 6,34)

In onze prestatiegerichte maatschappij vallen veel mensen buiten de boot. Er is veel eenzaamheid. De sektes, die bloeien als nooit tevoren, maken hier dankbaar gebruik van. Meer aandacht voor hen die verloren lopen, en meer gevoel van roeping voor hen door alle gelovigen zal de gehele kerkgemeenschap ten goede komen. Jezus vertelt hierover de gelijkenis van het bruiloftsfeest voor de zoon van de koning. Deze koning geeft zijn dienaren de opdracht:

Ga naar de kruispunten van de wegen; en nodig allen die jullie aantreffen op de bruiloft. (Mt 22,9)

De bruiloft is de plaats waar de bruid - de kerk van Christus - haar bruidegom ontmoet: Jezus, de Zoon van God (Joh 3,29). Op de kruispunten staan zoekende mensen, die nergens bij horen. Heel de kerk deelt in de roeping voor hen. Uit de handel en wandel van christenen moet blijken wat het betekent Christus toe te behoren. In het huis van God moeten

eenzame mensen een plaats vinden; en in de vieringen zijn aanwezigheid ervaren.

In de *bergrede* (Mt 5-7) noemt Jezus zijn leerlingen het *zout van de aarde* en het *licht van de wereld*; en hij zegt:

Een stad op een berg kan niet verborgen blijven. (Mt 5,14)

Waar moeten mensen die zoeken naar waarheid deze anders ontmoeten dan in de kerk van Christus en bij haar leden? De betrekkelijke waarheden van de filosofen gaan voorbij; maar de waarheid die Jezus zichtbaar maakt is eeuwig. Als Jezus sterft aan het kruis, is zijn missie binnen de grenzen van het Godsvolk Israël volbracht. Na zijn verrijzenis verschijnt hij gedurende veertig dagen³⁵ aan zijn volgelingen en spreekt met hen over het koninkrijk van God. Op de dag van zijn hemelvaart geeft hij de elf apostelen de opdracht het evangelie over heel de aarde te verbreiden:

Ga en maak alle volken tot mijn leerlingen en doop hen in de Naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest; en leer hun te onderhouden alles wat ik jullie heb opgedragen. En ik zal bij jullie zijn, alle dagen, tot de voleinding van de wereld. (Mt 28,19)

Na zijn afscheid gaan de elf naar Jeruzalem terug; en kiezen uit het midden van ongeveer honderd twintig volgelingen Mattias, om de open plaats van Judas in te nemen (hand 1,15-26).

Tien dagen later, met de komst van de Geest op Pinksteren, begint de missie van de twaalf. Na de toespraak van Petrus (hand 2) komen velen tot bekering en laten zich dopen. Al gauw telt de kerk duizenden leden. Als dan onder leiding van Saulus (na zijn bekering Paulus genoemd) een hevige vervolging losbarst tegen de kerk te Jeruzalem (hand 8), verspreiden de leden zich over het land; en ontstaan meerdere lokale kerken. Ook *heidenen* sluiten zich aan.

In het boek *handelingen van de apostelen* vertelt Lucas over de gelovige Romeinse hoofdman Cornelius, die in opdracht van een engel de apostel Petrus bij zich thuis uitnodigt. Deze aarzelt: het is hem verboden met heidenen om te gaan. Na een visioen gaat hij toch; en vraagt Cornelius hem, wat hij over God te vertellen heeft? Dan neemt Petrus het woord en zegt:

Nu besef ik pas goed, dat er bij God geen aanzien des persoons bestaat, maar dat uit welk volk ook ieder die Hem vreest en het goede doet, Hem welgevallig is. (hand 10,35v)

Sedertdien zijn de apostelen en allen die na hen kwamen uitgezwermd om Jezus' opdracht te volbrengen; en aan alle volken het evangelie te verkondigen. De kerk krijgt een internationaal aanzien. In ons land kennen we Willibrord en zijn 12 metgezellen, die in 690 vanuit Engeland hier het evangelie zijn komen brengen; en Bonifacius, die in 754 bij Dokkum is vermoord, in dienst van het evangelie.

Overal ter wereld liggen de graven van dit leger van apostelen, die in liefde voor hun Heer alles hebben prijsgegeven; en in liefde voor hun medemensen het offer van hun leven hebben gebracht. De biografieën van deze mensen zijn heldhaftige verhalen, vol van strijd. Eerst kwam het gevecht tegen zichzelf; want hoe kun je de boodschap van vrede brengen, als je die vrede zelf niet bezit? Vervolgens kwam de strijd om het bestaan in vreemde landen, onder vaak zeer moeilijke omstandigheden. Tallozen zijn er bezweken onder ziektes zoals malaria.

Als zij na eindeloos geduld de taal machtig werden; en het vertrouwen van de bevolking trachtten te winnen, kwam het verzet tegen de inhoud van hun boodschap. Oude inheemse godsdiensten en voorouderverering waren diep geworteld in de samenleving. Hun priesters en sjamanen lieten zich niet zomaar hun publiek ontroven. Veel missionarissen zijn dan ook de marteldood gestorven. Op tal van plaatsen worden zij als heiligen vereerd. In de boeken van de profeten wordt dit missiewerk (protestantse kerken spreken van zendingswerk) voorzegd.

De einden der aarde zullen het heil van onze God zien (ps 98,3).

Alleen al in de psalmen komt dit woordje *heil* tientallen malen voor. Het is de vertaling van het Hebreeuwse *jesjoeach*, wat betekent: *God redt*. Dit woord is door de engel Gabriël aan Maria genoemd als naam voor haar Zoon (Lc 1,31). In onze taal is dit geworden tot Jezus. Zijn redding is gedurende de afgelopen twintig eeuwen over heel de wereld verkondigd.

Dit missie- en zendingswerk is nu goeddeels voltooid. Missionarissen die nu nog in het buitenland werken, staan in dienst van gevestigde plaatselijke kerken. Een uitzondering vormen de streken waar andere grote wereldgodsdiensten overheersen, zoals hindoeïsme, boeddhisme en islam. Met name onder de islam is de verkondiging van het evangelie praktisch onmogelijk. In het islamitisch recht geldt de overgang van moslims naar het christelijk geloof als een halsmisdad.

3 catechese

In een wereld die God de rug toekent, moeten de gelovigen terdege worden toegerust. In de vroege kerk was een leertijd van twee jaar voorbereiding op het doopsel van volwassenen gebruikelijk. Gedurende deze tijd werden zij door de pastor ingewijd in de geheimen van het geloof. Aan het einde van deze periode kregen zij de apostolische geloofsbelijdenis uitgereikt. (zie deel III, inleiding)

Het is voor opvoeders vaak moeilijk hun kinderen op geloofsgebied iets mee te geven, vooral als de huiselijke geloofsbeoefening is verschaald tot een enkel gebed bij de maaltijden. Een kinderbijbel kan hier veel goeds doen. Een beproefde kinderbijbel, die dicht bij de tekst blijft, is *bijbelse verhalen voor jonge kinderen* (Cramer-Schaap, uitg. Ploegsma).

4 diakonie

In de eerste kerk te Jeruzalem waren zeven *diakens*⁴⁵ aangesteld, om de ondersteuning van de armen op zich te nemen (hand 6,1-6). Deze *diakonie*, de zorg voor mensen op velerlei gebied, is een vanzelfsprekende opdracht van de kerk. In elke kerkgemeenschap zijn mensen actief in ziekenbezoek, bejaardenactiviteiten, zorg voor probleemgezinnen enz. Daarbij geldt als regel, dat de maatschappelijk minst bedeelden de meeste aandacht verdienen. Waar dit niet het geval is, gaat de kerk van Christus op de omringende wereld gelijken; en wordt de Heer van de kerk buiten de deur gezet.

God heeft de armen uitverkoren om rijk te zijn in het geloof; en erfgenamen van het koninkrijk dat Hij beloofd heeft aan wie Hem liefhebben. (Jak 2,5)

De opdracht tot diakonie richt zich niet alleen op ondersteuning van de eigen leden. In de steden komt een gestage stroom van hulpzoekers aan de kerkdeuren kloppen. Veel kerken hebben een fonds waaruit mensen die materiële hulp zoeken zo nodig kunnen worden bijgestaan. Zij weten het: armoede - dichtbij en in verre landen - is een onrecht dat de kerk zich behoort aan te trekken. In de meeste kerken zijn enkele vrijwilligers speciaal met de zorg hiervoor belast, daartoe in staat gesteld door de vrijgevigheid van de leden; want in de kerk, die het *lichaam van Christus* wordt genoemd, heeft ieder zijn of haar eigen plaats (1Kor 12,27).

* * *

HOOFDSTUK 2 HET BOEK VAN DE KERK

1 geloofsboek

De Bijbel of de heilige Schrift is als een gereedschapskist, boordevol teksten en verhalen die direct betrekking hebben op het dagelijks bestaan van gelovigen. Hierin worden de eerste vragen van het geloof beantwoord: Als God almachtig is, waarom staat Hij al dat onrecht en geweld dan toe; en als Hij goed is, waarom doet Hij dan niets aan het lijden, aan ziekte en dood? (zie I.1) Veel bijbelteksten, in het bijzonder Jezus' uitspraken in de vier evangeliën, helpen christenen voort in moeilijke situaties; en geven hun steun, zoals Jezus leert:

De Helper, de heilige Geest die de Vader in mijn naam zal zenden: Hij zal jullie alles leren; en jullie alles in herinnering brengen wat ik jullie heb geleerd. (Joh 14,26)

De brieven van de apostelen geven een onmisbare uitwerking van het evangelie, het psalmboek bevat een onuitputtelijke schat aan gebeden, de profeten blijven oproepen tot bekering; en de geschiedenis van Israël toont het hetzelfde beeld van opkomst en bloei, scheuring en verval, die ook in kerk hebben plaatsgevonden. Heel deze bibliotheek van bijbelboeken spreekt van de liefdevolle goedheid van God, die alle mensen bij zich wil hebben; en van de koppigheid van mensen, want die liefde is vaak niet wederzijds.

2 indeling van de Bijbel

De Bijbel is in verschillende vertalingen beschikbaar. Alom bekend zijn de z.g. *Willibrord-vertaling*, uitgegeven door de katholieke bijbelstichting (KBS); en de protestantse vertaling van het NBG (Nederlands Bijbel Genootschap). In 2006 is deze laatste vervangen door de *Nieuwe Bijbel Vertaling* (NBV). Bekend is ook de *groot nieuws Bijbel* in eenvoudig Nederlands. Nog steeds herdrukt - en geprezen vanwege de letterlijke overzetting van de grondtekst - is de zogenaamde *Statenvertaling*, in de 17de eeuw in opdracht van de Staten Generaal gemaakt voor het gebruik in de Nederlands Hervormde kerk.

Nauwkeurige lezing maakt duidelijk dat de joodse Bijbel is samengesteld uit vele overgeleverde teksten. Ter afsluiting van dit proces is door een vergadering van schriftgeleerden het aantal en de volgorde van de bijbelboeken vastgelegd: de *canon* van het Oude Testament. Deze opent met het boek genesis (wording), het eerste van de *vijf boeken van Mozes*, gevolgd door de geschiedenis van Israël en de poëtische boeken, zoals de psalmen. Met de vier *grote profeten* (Jesaja, Jeremia, Ezechiël

en Daniël) en de twaalf *kleine profeten* eindigt dit deel van de Bijbel. In de katholieke Bijbel is een aantal *deuterocanonieke* geschriften opgenomen, zoals Judit, Wijsheid en Jezus Sirach: zeer lezenswaardige joodse geschriften, die echter niet de status van canonieke boeken hebben bereikt. In de protestantse Bijbel zijn deze later daaruit weggelaten.

De boeken van het Nieuwe Testament stammen uit de tweede helft van de eerste eeuw. In de vroege kerk deden meerdere geschriften de ronde. In lokale kerken bestonden verschillende lijsten waaruit regelmatig werd gelezen. Over verreweg de meeste hiervan ontstond vrij spoedig overeenstemming. Het duurde echter nog tot de vijfde eeuw, voordat de discussie hierover kon worden afgesloten; en de canon van het Nieuwe Testament als boek van de katholieke kerk was vastgelegd.

Het Nieuwe Testament begint met de 4 evangeliën, achtereenvolgens van Mattheüs, Marcus, Lucas en Johannes. De eerste drie, met een aantal sterk gelijkende gedeeltes die duidelijk uit eenzelfde bron afkomstig zijn, worden *synoptische evangeliën* genoemd. Het vierde evangelie is meer beschouwend en van iets later datum.

Het boek *handelingen van de apostelen* geeft de geschiedenis van het begin van de kerk. Hierna komen de brieven van Paulus, geschreven aan door hem gestichte kerkgemeenschappen of aan zijn leerlingen. Deze brieven zijn op lengte gerangschikt. Zij worden gevolgd door de z.g. *katholieke* (algemene) brieven van Jakobus, Petrus, Johannes en Judas. Het boek *openbaring van Johannes (apokalyps)* besluit het N.T.

De boeken van het N.T. verwijzen regelmatig naar het Oude Testament. Daartoe zijn de hoofdstukken in *verzen* opgedeeld en genummerd. Zo verwijst bv Mt 1,23 (hoofdstuk 1, het 23ste vers) naar Jes 7,14. In protestantse Bijbels is de notatie Mt 1:23 en Jes 7:14.

Voor alle duidelijkheid moet hier ook een groep oude teksten worden genoemd, die geen deel uitmaken van de vroeg kerkelijke literatuur. Het *Thomas-evangelie* en het *evangelie van Maria Magdalena* zijn hiervan het meest bekend. Deze geschriften behoren tot de *gnostiek*: de new-age van de eerste eeuwen, waar de apostelen reeds voor waarschuwden. Er verschenen in die dagen leraren, die weigerden Jezus als hun Heer te aanbidden: en hem een plaats gaven in wat zij noemden een *kosmisch systeem*. (zie II.13)

Goddeloze mensen zijn het, (...) die Jezus Christus, onze enige meester en Heer, verloochoenen. (Jud 4)

3 uitleg van de Bijbel

Bij de Bijbel is een bibliotheek aan commentaren verschenen, die lang niet allemaal eensluidend zijn. Zelfs bij lezing van de *catena aurea* (gouden keten) van Thomas van Aquino (11de eeuw), waarin hij de evangelie-commentaren van alle kerkvaders als een ketting aaneenrijgt, blijkt hun uitleg van bepaalde teksten niet altijd eenstemmig te zijn. Hoe voortreffelijk een commentaar ook is, kan er toch niet blind op worden gevaren. Een uitleg, die de lezer niet kan beamen, kan beter nog blijven rusten.

Er zijn ook opvattingen die beslist afgewezen moeten worden. Om te beginnen moet elk commentaar terzijde worden gelegd, waarin niet de sleutel wordt toegepast voor het verstaan van geheel de Schrift: *God is goed; ál wat Hij doet is in liefde gedaan*. Een tweede toetssteen is de uitleg van de wonderverhalen in het Nieuwe Testament ²³. Wie de echtheid hiervan betwijfelt doet geen recht aan de persoon Jezus; en ontkent dat hij als God-met-ons macht bezit tot het veel grotere wonder van de verheffing van zijn leerlingen tot hun Schepper.

Deze verlossing of bevrijding vormt het grote thema van de Bijbel. Dit begint en eindigt ermee, dat de woorden van de Schrift, met de mond beleden, dagelijks in praktijk moeten worden gebracht. Het is niet genoeg verontwaardigd te zijn over het onrecht. Gelovigen bidden voor wie hieronder lijden; en zij maken er ernst mee dit in hun eigen omgeving te bestrijden. Jezus waarschuwt:

Wie betrouwbaar is in het kleinste, is ook betrouwbaar in het grote; en wie onrechtvaardig is in het kleinste, is ook onrechtvaardig in het grote. (Lc 16,10)

Wie deze waarschuwing ter harte neemt, en blijft volharden in gebed, wordt door God op de plaats gebracht om het onrecht te bestrijden. Wie echter naar eigen inzicht en op eigen kracht de wereld wil verbeteren brengt onrust teweeg. Zo iemand vindt geen vrede, omdat hij of zij niet heeft geluisterd naar Jezus woorden:

Waarom kijk je naar de splinter in andermans oog; en sla je geen acht op de balk in je eigen oog? (Lc 6,41)

Wie als christen met vrucht in deze wereld wil werken, moet verlost zijn van de ondeugden waar de wereld vol van is; en vrij van de angst die veel mensen beheerst, niet in de laatste plaats de angst voor de dood. Deze bevrijding is door Jezus volbracht. Als zijn leerlingen de moeite niet

uit de weg gaan, en Gods hulp blijven zoeken, groeit hun geloof en wordt het volwassen.

Zonder dit geloof zullen veel bijbelwoorden duister blijven. Heel de Bijbel getuigt van dit verlossingswerk. Het Woord is vlees geworden en de goedheid van God heeft in een mens onder ons gewoond. Zó ontzagwekkend is deze menswording¹⁰, dat alle profeten van het Oude Testament hiernaar hebben uitgezien. Zij hebben gesproken van hem die komen ging, van het lijden, dat hij zou ondergaan en van zijn verheerlijking na zijn dood. (1Pe 1,10vv)

Jezus heeft zijn leerlingen duidelijk gemaakt wat in het Oude Testament op hem betrekking heeft (Lc 24,25vv). Dit doet ook Filippus, als hij onderweg naar Gaza een Ethiopische minister ontmoet, die in zijn koets bij de profeet Jesaja zit te lezen over de *lijdende dienaar* van JAHWEH:

Als een schaap werd hij naar de slachting geleid; als een lam, dat stom is tegen zijn scheerder, deed hij zijn mond niet open. Hij werd vernederd; er werd aan hem geen recht gedaan. (hand 8,32v; Jes 53,7v)

Filippus legt uit dat de profeet over Jezus spreekt. Hij is de dienaar, die tot op het kruis voor zijn volk heeft geleden. De hedendaagse lezer heeft vaak geen Filippus om duistere teksten te verklaren. Wat hij of zij wél heeft is het Nieuwe Testament, waarin onophoudelijk naar het Oude Testament wordt verwezen. In veel bijbeluitgaven wordt aangegeven waar deze te vinden zijn. Beginnende lezers kunnen het beste beginnen met één van de evangelieën, b.v. Lucas. Soms worden de boeken voorafgegaan door een korte inleiding met nuttige wetenswaardigheden. Zo wordt de lezer geleidelijk met dit 'boek der boeken' vertrouwd.

Na herhaalde lezing van de vier evangelieën en het boek handelingen van de apostelen, waarin over het ontstaan van de eerste kerkgemeenschap wordt geschreven, wordt het tijd voor de brieven die hierop volgen. De eerste brief (van Paulus aan de Christenen van Rome) is wat lastiger. Het is beter eerst de korte brieven van Paulus te lezen, en de z.g. *katholieke* (algemene) brieven van Jakobus, Petrus en Johannes; en daarna de brief van Paulus aan de christenen van Rome en de brief aan de Hebreëen.

In het laatste bijbelboek *openbaring van Johannes (apokalyps)* spreekt de evangelist in visioenen over de gebeurtenissen in de tijd die voorafgaat aan het laatste oordeel. Dit boek verwijst veelvuldig naar soortgelijke gezichten van de oude profeten Daniël en Ezechiël. Het vraagt een

degelijke kennis van de Schrift.

In het Oude Testament wekken sommige teksten de indruk dat God onbarmhartig zou handelen, in tegenspraak met de sleutel tot een goed verstaan van de Bijbel, dat Gods handelen is gericht op het heil van mensen. Het is niet altijd even makkelijk voor deze teksten de goede verklaring te vinden. Als voorbeeld mag opnieuw dienen het bijbelse woordje *toorn*⁷, en wel de toorn van God (minder gelukkig ook wel vertaald als *woede of kwaadheid*). Sommige passages wekken weliswaar de indruk van een God die zich wreken wil; maar dit is te menselijk voorgesteld.

De Schrift legt de Schrift uit: naarmate dit woordje *toorn* vaker op allerlei plaatsen in zijn verband wordt gelezen, vormt zich het inzicht dat hier is geen sprake van menselijke woede, maar van een God die zich verborgen houdt, opdat de mens tot Hem zal terugkeren. Een moeder laat soms haar kind dat niet luisteren wil even begaan, in de hoop dat het tot inkeer zal komen als het zich pijn doet; en klaar om in te grijpen als het mis dreigt te gaan. Zo wil God door zich verborgen te houden het geloof van zijn kinderen op de proef stellen. Het is in liefde gedaan. Zou Hij zich werkelijk helemaal terugtrekken, dan was die toorn (buiten Gods genade) zo vreselijk, dat geen mens het kon verdragen.

*In toorn heb Ik een ogenblik mijn aangezicht voor je verborgen;
maar in eeuwige goedheid ontferm Ik Mij over jou. (Jes 54,8)*

Blijven sommige teksten moeilijk te begrijpen, dan is het beter zo'n passage even te laten rusten, dan af te wijken van het geloof in een goede God die in liefde handelt.

Tenslotte nog een waarschuwing voor twee misvattingen, die als verleidingen op de loer liggen. Ten eerste is er een vorm van bijbeluitleg waarin alles wordt afgewezen wat bovennatuurlijk is, de opstanding van Jezus niet uitgezonderd. Dit soort tekstverklaring wordt *vrijzinnig* genoemd; en staat ver af van de waarheid. Een tweede misvatting is het *fundamentalistische* standpunt dat de Bijbel van kaft tot kaft letterlijk genomen moet worden. Soms gaat men zelfs zo ver, dat uit allerlei getallen in het boek genesis wordt afgeleid dat de wereld ongeveer 7000 jaar oud zou zijn. Laten zij die willen weten hoe oud de wereld is geologie gaan studeren.

Een fundamentalistische lezing houdt de mening dat een echte slang, zoals een cobra of een adder, Eva heeft misleid (gen 3). Wie de betekenis van dit verhaal goed wil begrijpen, doet er goed dit soort twistvragen uit de weg te gaan. Beter is het deze teksten te lezen zoals een kind een

boek leest; en God te danken, die aan eenvoudigen van geest op bevattelijke wijze duidelijk maakt hoe het kwaad in de wereld is gekomen.

Als je niet wordt als kleine kinderen, zul je het hemelse koninkrijk zeker niet binnen gaan. (Mt 18,3)

De verhalen laten zich vaak pas verstaan na herhaalde lezing, meditatie en gebed. Zo hechten zij zich in het geheugen; en geven hun geheimen geleidelijk prijs. Hierbij helpt het inzicht dat heel de Schrift getuigt van de liefde van God voor alle mensen; en van het Woord dat Hij tot de wereld heeft gesproken om hen te redden: Jezus, door wie Hij zijn kinderen tot nieuw leven wekt.

Het door velen verkeerd begrepen boek *hooglied van Salomo*, waarin de liefde tussen twee mensen wordt bezongen, wordt pas duidelijk door het inzicht dat het hier gaat om Christus als bruidegom en zijn kerk als bruid⁴⁰: allen - mannen zowel als vrouwen - die hem liefhebben en dagelijks omgang met hem zoeken (Jes 62,5; Joh 3,29). Jezus roept hen zoals een man zijn geliefde roept.

Sta op, mijn vriendin; kom, mijn mooiste. Zie, de winter is voorbij, de regentijd is afgelopen. (hoogl. 2,10)

* * *

HOOFDSTUK 3 DE LEER VAN DE KERK

1 openbaring

Tijdens de drie jaren van Jezus' openbare optreden verwonderden de mensen zich over de zoon van de timmerman; en zij vroegen zich af waar iemand met zo weinig onderricht al die kennis vandaan haalde? Jezus wist, dat zij hierover spraken; en hij zei:

*Mijn leer is niet van mij, maar van Hem die mij gezond heeft.
Wie bereid is zijn wil te doen, zal van deze leer weten of deze van God komt, of dat ik namens mijzelf spreek. (Joh 7,16-17)*

Deze tekst is onverkort van toepassing op de leer van de kerk van Christus. Ook de kerk spreekt niet namens zichzelf. Haar uitspraken over geloofsvragen zijn geformuleerd na een langdurig proces van gedachtewisseling en gebed in alle plaatselijke kerken. Eén van de eerste vragen hierbij was, welke boeken wél tot de Bijbel behoren en welke niet; want er waren vele geschriften in omloop. Het heeft eeuwen geduurd eer hierover in de breedte van de kerk overeenstemming was bereikt; en de canon van de Schrift kon worden vastgesteld (zie IV.2.1).

Na de totstandkoming van het Nieuwe Testament en de vastlegging van de canon van de Bijbel dienden zich verschillende vragen aan, die om een duidelijk en eensluidend antwoord vroegen: Wie is Jezus? Mag de heilige Geest werkelijk God genoemd worden? Bestaat er zoiets als een oordeel? Het gesprek over deze en vele andere vragen was voortdurend gaande. De voorgangers waren zich er terdege van bewust dat zij niet namens zichzelf mochten spreken; en zochten in gebed en in voortdurende ruggespraak met elkaar de leiding van de Geest, om tot de juiste antwoorden te komen. Dit proces, waarbij de leer van de kerk geleidelijk tot stand kwam, wordt *voortgaande openbaring* genoemd.

Dit roept de vraag op of de kerk zich niet vergissen kan? Ze hebben toch ook Galileï veroordeeld, die leerde dat de aarde rond is en niet plat? Ook heeft de kerkelijke overheid tijdens en na de Reformatie ten strengste verboden de Bijbel in de volkstaal over te zetten. Nu is Galileï in het gelijk gesteld; en in alle kerken worden de lezingen in de volkstaal gedaan. Uit deze kritiek blijkt dat niet alle uitspraken van kerkelijke instanties tot de leer van de kerk behoren. Dit verschil moet iedereen duidelijk zijn.

Als voorbeeld dient het *celibaat*, dat de RK kerk aan priesters oplegt; en dat niet behoort tot de leer van deze kerk. Hiermee is niet gezegd, dat het celibaat, dat vele voordelen heeft, moet worden afgeschaft. Het betekent dat de celibaatsverplichting tot het *beleid* en niet tot de *leer* van de kerk behoort. Het beleid kan zo nodig worden aangepast; maar de geopenbaarde leerstellingen kunnen niet veranderd worden.

Wie het bovenstaande overweegt, moet concluderen dat de kerk dan wel uitermate voorzichtig moet zijn met leerstellige uitspraken. Het kan toch niet zo zijn dat een bepaalde uitspraak als van God gegeven plechtig wordt afgekondigd, en later als een vergissing weer moet worden ingetrokken?

Vergissingen zijn er genoeg geweest. Nog niet zo lang geleden leerden studenten dat niemand in de hemel kon komen die niet gedoopt was. Om die reden mochten baby's die vlak na de geboorte gestorven waren niet op de katholieke begraafplaats liggen. Ouders vroegen zich af of Onze Lieve Heer werkelijk zo zou redeneren? Toen hebben theologen het *voorgeborchte* bedacht, als een minder soort hemel, waar die onschuldige kinderen konden verblijven. Dit soort betreurenswaardige vergissingen behoort tot de theologische speculaties, die nooit algemene instemming hebben gevonden; en dus nooit zijn afgekondigd als behorend tot de leer van de katholieke kerk.

2 dogma

Tot de bewaarde geschriften uit de tweede eeuw (van de z.g. *apostolische vaders*) behoort een brief van Polycarpus, bisschop van Smyrna, aan de kerk van Filippi. Deze Polycarpus was een leerling van de apostel Johannes, de schrijver van het vierde evangelie. De kerkvader Irenæus (derde eeuw) bericht hoe hij als jonge man aan de voeten van Polycarpus zat, die niet uitgepraat raakte over alles wat hij van Johannes over de Heer had gehoord. Zo komt Jezus wel heel dichtbij!

Toen met het voortschrijden van de tijd deze mondelinge overlevering verdween, begonnen sommigen van de rechte weg af te wijken. Irenæus zag met schrik hoe met de groei van de kerk allerlei dwalingen zich als virussen verspreidden. Op verschillende plaatsen werden afwijkende meningen verkondigd, waarbij het menszijn van Jezus werd ontkend - of juist zijn goddelijke natuur werd afgewezen. Ook over de heilige Geest (III. 8) werden zeer afwijkende meningen verkondigd. Het was dus geboden dat de kerk tot eensluidende uitspraken kwam. Irenæus heeft alle dwalingen van zijn tijd in een dik boek besproken en weerlegd.

Pas in de vierde eeuw is op grote algemene kerkvergaderingen of *concilies* de leer van de kerk over deze belangrijke eerste geloofsvragen afgekondigd. De grote kerkscheuringen tussen Oost en West (11de eeuw) en tussen Rooms Katholiek en Protestants (16de eeuw) hadden toen nog niet plaats gevonden. Zowel de Oosters Orthodoxe kerken als de kerken van de Reformatie en de RK kerk onderschrijven nog steeds de uitspraken van deze concilies van Nicea, Constantinopel en Chalcedon. Deze zijn volledig in overeenstemming met de Schrift en bouwen daarop voort. Zo zouden de apostelen het ook hebben gedaan. Paulus waarschuwt de kerk te Korinte al:

Naar de mij gegeven genade heb ik als een kundig bouwmeester het fundament gelegd waarop een ander voortbouwt. Laat ieder zien hoe hij daarop bouwt. (1 Kor 3,10)

De leer van de kerk is een nadere uitwerking van de Schrift. In de evangeliën wordt duidelijk, dat de mens Jezus tevens werkelijk God is. De uitspraken van de concilies stellen dit expliciet vast. Het zijn *geloofsartikelen*, waarvan niet gezegd kan worden dat een andere tijd er andere antwoorden op kan geven. Dergelijke uitspraken worden *dogma's* genoemd.

Later werden dogma's niet meer op een concilie afgekondigd maar door de paus, als eerste van de bisschoppen, die de gelovigen vertegenwoordigen. De kerk gelooft dat de Geest haar tot deze eenstemmige uitspraken heeft geleid. Als de paus deze afkondigt, worden zijn woorden *onfeilbaar* genoemd. Hij geeft immers niet zijn eigen persoonlijke mening, maar spreekt uitdrukkelijk als hoofd van de RK kerk namens alle bisschoppen, die op hun beurt de heersende overtuiging in hun bisdommen vertegenwoordigen. Geeft de paus echter zijn opinie over zaken die nog ter discussie staan, dan is deze onfeilbaarheid niet van toepassing.

Het woord dogma wekt wel eens de indruk van slikken of stikken. Maar hoe kun je aannemen wat je niet van harte kunt beamen? Hier ligt een taak van de kerk. Bij een goede uitleg zullen christenen dogma's gaan waarderen als wapens in de strijd tegen het verval van het geloof. Als iedereen zijn of haar eigen boodschap gaat verkondigen, raakt het evangelie van menswording en verrijzenis, van verlossing en nieuw leven overwoekerd. Het geloof wordt oppervlakkig en de verkondiging van de kerk krachteloos en saai.

3 dwaling

(i) gnostiek Deze eerste dwaling waar de kerk zich voor geplaatst zag, wordt in onze tijd *new age* genoemd. (zie II.4). Hieronder valt een bonte verscheidenheid aan opvattingen, die alle dit gemeen hebben, dat zij in ieder mens God aanwezig zien als een ongerepte kern, bedekt door een dikke laag van vuil, waarvan de mens zich moet zien te ontdoen. Dit zal niet in één leven lukken: er zijn vele levens voor nodig. In elk nieuw leven ga je verder op het punt waarop je het vorige leven hebt afgesloten.

Tegenover deze onmogelijke opgave aan de mens, om in een eindeloze reeks van levens zichzelf te verheffen, plaatst de kerk de leer van verlossing door het geloof in Jezus Christus. Er is niet zoiets als een 'zuivere kern'; want *zoals gist in het deeg heeft de zonde het menselijk innerlijk geheel doortrokken* (1Kor 5,6v). Het goede in een mens bestaat in de hang naar liefde en waarheid. Als zulke mensen met Jezus in aanraking komen, zullen zij in hem ontmoeten waar hun verlangen naar uitgaat: zo hoort het leven te zijn! Hij geeft hun leven een nieuw begin; en zij gaan verder, door zijn Geest geleid.

Tegenover de opvatting van *new age*, waar de mens wordt verwezen naar eigen kracht, verkondigt de kerk van Christus een leven in *genade*, door het geloof in hem die als eerste van de mensen het nieuwe leven is binnengegaan. Christenen weten zich in het sacrament van de doop met

hem verbonden; en hebben in het sacrament van het vormsel deel gekregen aan zijn Geest.

Als iemand niet geboren is uit water en Geest, kan hij het Rijk van God niet binnengaan. (Joh 3,5)

(ii) conservatisme Het gaat hier niet om een afwijking van de leer van de kerk, maar om de innerlijke houding van christenen die zo sterk aan het uiterlijk hechten, dat de inhoud naar de achtergrond verschuift. Zij houden vast aan de tradities en houden van het ritueel, dat als een afbeelding van het heilige eens afgedaan zal hebben.

Bescherming van de liturgie tegen veronachtzaming van de voorschriften en tegen achteloze verandering is goed en noodzakelijk, zolang de oprechte liefde voor God voorop staat. Waar dit niet het geval is, worden wetten en regels op een starre wijze gehanteerd, zonder de Geest, die wijsheid van handelen schenkt; en die leert onderscheid te maken tussen wat veranderen mag en wat nooit veranderen kan. In Jezus' dagen heeft de streng conservatieve partij van de Farizeeën hem verworpen, omdat hij ontferming liet gaan vóór recht. Jezus waarschuwt zijn leerlingen zich te hoeden voor hun uiterlijk vertoon.

Zij maken hun gebedsriemen breed en hun kwasten groot, ze zijn belust op een ereplaats bij de maaltijden en de voornaamste zetels in de synagogen, ze laten zich graag groeten op de markt en willen door de mensen rabbi genoemd worden. (Mt 23,4-6)

In de kerk is deze tendens alle eeuwen door een bedreiging geweest voor de eenheid van de kerk. De apostel Paulus heeft zich er krachtig tegen verzet, zoals b.v. blijkt uit zijn brief aan de christenen van Galatië. Jezus waarschuwt zijn kerk nadrukkelijk:

Let op en wacht je voor de zuurdesem van de Farizeeën en Sadduceeën. (Mt 16,6)

(iii) vrijzinnigheid Tegenover de Farizeeën stonden de progressieve Sadduceeën. Hun vernieuwingsdrang ging verder dan uiterlijke zaken. Zij geloofden niet in de verrijzenis, noch in het bestaan van engelen (hand 23,8). Zij zijn te vergelijken met vrijzinnigen van tegenwoordig, die de noodzaak van een geloofsbelijdenis ontkennen. Beiden partijen keerden zich tegen Jezus. In zijn gesprek met een afvaardiging van de Sadduceeën wees Jezus hen terecht:

U kent noch de Schrift, noch de macht van God. (Mt 22,29)

In de kerk komt dit tot uiting in de opvatting over de persoon van Jezus. In reactie op een ál te hoog verheven Heer waarin de mens Jezus niet meer te herkennen was, verkondigen vrijzinnigen hem als eerste onder de mensen; maar niet als God-met-ons. Zij ontkennen derhalve de echtheid van zijn wonderen, waarin hij zijn macht bewijst om hen te redden; en zij zien niet in dat zij niet op eigen kracht in staat zijn zich uit de zelfzucht te verheffen.

De verkondiging van vrijzinnige voorgangers legt de nadruk op de navolging van Jezus als één van de grote wereldleraren; en is daardoor moraliserend van aard. Hun aanbevelingen klinken mooi, maar gaan er aan voorbij dat geen mens uit zichzelf in staat is aan zijn normen te voldoen. Wie kan zijn vijanden liefhebben? Door Jezus te verkondigen als niet meer dan een voorbeeld, ontcrachten zij de verlossing die hij heeft volbracht. Zij kennen niet de genade waarin zijn volgelingen staan, die het goede dat zij willen doen met zijn hulp kunnen volbrengen. De mensen worden door deze leraren verwezen naar zichzelf; en er verandert niets.

(iv) charismatische groepen Als deze groepen zich van de kerkgemeenschap afzonderen om in eigen kring hun verlangen naar beleving te verzadigen, krijgen zij een sektarisch karakter. Het verlangen naar geloofservaring - die in de kerken vaak wordt gemist - is menselijk en begrijpelijk, zolang het maar niet tot doel wordt verheven; en tot afzondering leidt. In protestantse kringen gaat men helaas soms zo ver, dat de band met de kerk van Christus wordt doorgesneden door de mensen opnieuw te dopen. Er is dan sprake van *sektes*.

(v) sektes Eén sekte moet hier ter waarschuwing worden genoemd: de *Jehova's getuigen*. Zij gaan met grote volharding langs de deuren, om met een beperkt arsenaal aan uit het hoofd geleerde bijbelteksten de mensen tot hun dwaalleer over te halen. Zij ontkennen dat de mens Jezus tevens aan God gelijk is; en zij hebben een afkeer van het kruis van Christus: hij zou aan een paal gestorven zijn. Het ontgaat hun, dat het niet om het kruis gaat, maar om het lijden van Christus, die hier het offer van zijn leven heeft gebracht om zijn volgelingen met God te verzoenen. Deze sekte richt de aandacht op het Oude Testament met zijn vele voorschriften, zoals het verbod op het eten van varkensvlees. Uit het Nieuwe Testament lichten zij vooral de teksten over het *laatste oordeel* en het *einde der tijden*. Deze onderwerpen komen in de reguliere kerken nauwelijks nog aan de orde, waardoor mensen in onwetendheid verkeren; en zich gemakkelijk laten misleiden.

Jehova's achten zich te behoren tot de uitverkorenen. (openb 7,4 en 14,1-3). De hemel wordt door hen voorgesteld als een aardse plek waar mooie jonge mannen en vrouwen allerlei heerlijks te eten hebben. Wie zich uit deze sekte los wilt maken, zal ervaren dat ze je niet één twee drie laten gaan.

* * *

HOOFDSTUK 4 DE FEESTEN VAN DE KERK

1 de drie grote feesten⁴¹ van Israël

Toen heel de wereld in duisternis leefde, niemand de Schepper nog vereerde; en de mensen leefden in een baaierd van bijgeloof: toen heeft God Abraham geroepen; en door hem een volk afgezonderd om de naam van de ene God op aarde bekend te maken. Aan dit volk heeft Hij bij monde van Mozes zijn wet gegeven, na hun uittocht uit het land van onderdrukking; en heeft Hij de sabbat en de drie grote feesten voorgeschreven: (i) *Pasen*, (ii) *Pinksteren* en (iii) *Loofhuttenfeest* (Lev 23).

(i) Op het Joodse Paasfeest wordt de uittocht uit Egypte herdacht (ex 12). In de vooravond van het feest wordt het paaslam geslacht, in elke familie één, als gedachtenis aan de redding uit Egypte. Want in de nacht vóór de uittocht is de verderfengel door Egypte getrokken; en voorbijgegaan aan de huizen van de Joden, waar het bloed van het lam op de deurposten was gestreken.

De volgende dag is het volk zó haastig vertrokken, dat er geen tijd was het deeg te laten rijzen; en zij ongegiste (ongezuurde) koeken moesten eten. Dit zijn de *matzes*, die nog steeds vóór Pasen in de winkels liggen; en getuigen van de vroegere Joodse aanwezigheid in ons land. Het Paasfeest wordt daarom ook wel het *feest van de ongezuurde broden* genoemd. Zuurdesem (of gist) werd een symbool van de *zonde*, die - zoals gist door het deeg - een mensenleven geheel doortrekt: onmogelijk het zelf te verwijderen. Jezus waarschuwt zijn leerlingen:

Let op en wacht je voor het zuurdeeg van de Farizeeën en Sadduceeën. (Mt 6,6)

Pasen is tevens een *oogstfeest*²⁹. Tot het ritueel behoorde in oude tijden een bosje van de allereerste gerst van de akker, dat naar de tempel werd gebracht, voor Gods aangezicht te bewegen.

(ii) Zeven weken later is het Pinksteren (*wekenfeest*). Op deze dag trok het volk vanouds naar de tempel te Jeruzalem, om de eerste tarwe en andere *eerstelingen*²⁸ van de oogst aan JAHWEH aan te bieden. Pasen en

Pinksteren op de vijftigste dag na Pasen zijn dus met elkaar verbonden; en hebben beide het karakter van een oogstfeest.

(iii) In het najaar zijn er opnieuw feestelijkheden, met het Joodse *Nieuwjaar*, *Grote Verzoendag* en het *Loofhuttenfeest*. Tot 1940 maakten joodse families in Nederland hutten in de tuin of op het dak, ter gedachtenis aan hun tocht door de woestijn, toen het volk gedurende 40 jaar in tenten heeft gewoond. Ook dit feest - in de tijd van de druivenpluk in de herfst - heeft de symboliek van de oogst; en verwijst naar het laatste oordeel.

2 de drie grote feesten van de kerk

Pasen, *Pinksteren* en *Kerst*, de drie grote feesten⁴¹ van de kerk, staan in direct verband met de feesten van Israël. Op talloze plaatsen in het Nieuwe Testament wordt dit aangegeven.

Doe het oude zuurdeeg weg, om vers deeg te worden. Je moet immers zijn als ongezuurde paasbroden, want ook ons paaslam is geslacht: Christus zelf. (1 Kor 5,7)

Jezus verlost niet uit de onderdrukking van Egypte; en ook niet van de dwang van de meerdere, familie of werk, maar uit de slavernij van zonde en dood. Temidden van moeite en onrecht geeft hij deel aan het leven dat hij heeft bij God. Met Pinksteren hebben 120 van Jezus' volgelingen als *eerstelingen van de nieuwe oogst* de heilige Geest ontvangen; en als kinderen van God aan dit nieuwe leven deel gekregen. Hij opende hun verstand; en zij begrepen de Schrift, die hiernaar vooruitwijst.

Het gaat in de Bijbel om mensen en niet om schapen, graan of druiven. Het allereerste bosje gerst, op het Joodse Pesach naar de tempel gebracht en voor Gods aangezicht bewogen, is een voorafbeelding van Christus, de eerstgeborene uit de doden. Zeven weken later, op het Joodse Wekenfeest, stellen de eerste vruchten van de oogst de eerste mensen voor, aan wie op het Pinksterfeest de belofte is vervuld. De inzameling van de druiven aan het einde van de zomer is een beeld van de *laatste dag*, als de mensenzoon komt voor het oordeel (Mt 24,36-50). Johannes ziet in zijn visioen (openb 14,14-20) hoe een engel de sikkel in de tarwe slaat en de trossen van de *wijngaard der aarde* oogst.

De oogst is de voleinding van de wereld; en de maaiers zijn de engelen. (Mt 13,39)

Dit derde feest: het *Loofhuttenfeest* aan het einde van de oogst, wijst vooruit naar ons Kerstfeest; want het oordeel³⁴ over de wereld begint in Israël; en neemt een aanvang bij de menswording van God.

De geboorte van Jezus in de stal van Bethlehem betekent het begin van de laatste periode van de wereldgeschiedenis, die eindigt bij zijn wederkomst voor het oordeel. Paulus noemt dit laatste tijdperk de *dag van het heil* (2 Kor 6,2). Jakobus spreekt van *de laatste dagen* (Jak 5,3); en Johannes ziet een *duizendjarig rijk*³⁸ waarin de duivel gebonden is; en de gelovigen geen angst meer aan hoeft te jagen (openb 20,1-5).

Ook de profeten spreken zich in deze zin uit over de komst van de Messias. Jesaja, de eerste van de vier grote profeten, spreekt over het *einde der dagen* als over een tijdperk waarin mensen tot inkeer komen, de God van Israël gaan dienen en hun zwaarden tot ploegscharen omsmeden (Jes 2,4). De profeet doelt op de tijd van genade³⁷, die begonnen is bij Jezus' menswording; en die eindigen zal bij zijn wederkomst.

Sedert het eerste Pinksterfeest in het jaar 33 is een leger van apostelen uitgezwermd als *werkers in de oogst* (Mt 9,37v). Door hun arbeid is de kerk wereldwijd verspreid. Heel deze kerk van Christus dient in eerbied en ontzag uit te zien naar Jezus' wederkomst. De vervulling van het derde der Joodse feesten zal dan voltooid zijn, als bij de opstanding uit de doden allen die ooit geleefd hebben zijn stem zullen horen.

Dan zullen zij die het goede deden tevoorschijn komen tot de opstanding ten leven; maar die het kwade deden tot de opstanding ten oordeel. (Joh 5,29)

Zolang de kerk in deze verwachting leeft, beschouwen haar leden zich als *bijwoners en vreemdelingen*⁴³ in deze voorbijgaande wereld: als *pelgrims* op doortocht, die hier slechts een tijdelijke woning hebben (1Pe 2,11). Aan het einde van deze laatste periode zal Jezus komen met al zijn engelen bij zich, om deze pelgrim schare tot zich te nemen. Dan wordt zichtbaar dat hij, die in zwakheid in de wereld heeft geleefd, de macht bezit over al het zijnde.

Op de laatste zondagen van het kerkelijk jaar en bij het begin van de advent leest de kerk de schriftteksten over de wederkomst; en de vervulling van Gods belofte aan heel de schepping, die bij de menswording in Israël is begonnen.

In Gods kracht geborgen door het geloof, wacht u nu op het heil, dat al gereed ligt om op het eind van de tijd geopenbaard te worden. (1 Pe 1,5)

Het Kerstfeest heeft dus twee kanten: de kerk viert de menswording¹⁰ van God in de stal van Bethlehem, waar Jezus 2000 jaar geleden in zwakheid ter wereld is gekomen; en ziet vooruit naar zijn wederkomst in macht, als hij komen zal voor het oordeel over levenden en doden. Ook het derde Joodse feest zal dan zijn vervuld.

3 het kerkelijk jaar

advent

Het kerkelijk jaar begint met de vier zondagen van de *advent*, de voorbereiding op het Kerstfeest. De liturgie is sober (kleur paars) en gericht op inkeer, teneinde op het Kerstfeest des te beter het ontzagwekkende geheimenis te kunnen meevieren van de menswording van God.

kersttijd

In katholieke kerken is de kerststal te zien, in de twaalfde eeuw voor het eerst gebouwd door Franciscus van Assisi. De ongereptheid van dit tafereel ontroert ook niet-kerkelijke mensen. Zij voelen dat hier iets nieuws gebeurt: iets dat bepalend is voor het lot van de mensheid. Niet de koning van het land en niet de hogepriesters, maar herders in het veld van Bethlehem ontvangen bij monde van de engel als eersten de geboorteaankondiging van de Messias.

Heden is u een Redder geboren, Christus de Heer in de stad van David. (Lc 2,11)

Op de zondag na 1 januari valt het feest van de *Openbaring van de Heer*, als de drie wijzen uit het oosten - afgezanten van alle volkeren - hun geschenken komen aanbieden: goud (bezit), wierook (gebed) en mirre (een onzelfzuchtig leven, als een aangename geur voor God). De kersttijd wordt afgesloten met het feest van de Jezus' doop in de Jordaan (Mt 2,1-12).

veertigdagentijd³⁵

Israël trok veertig jaar door de woestijn, alvorens het beloofde land binnen te trekken. Mozes wachtte op de berg veertig dagen, vóór hij de wet van JAHWEH ontving, geschreven op stenen platen (ex 34,28). Elia vluchtte de woestijn in en verlangde te sterven; maar een engel gaf hem te eten. Versterkt door dit voedsel liep Elia veertig dagen verder, tot de berg van God, waar JAHWEH zich aan hem openbaarde (1 Kon 19). Op de eerste zondag van de voorbereiding op Pasen wordt het evangelie gelezen van Jezus, die door de Geest naar de woestijn gevoerd wordt, waar na veertig dagen vasten de duivel komt om hem te verzoeken (Mt 4,1v).

De 40-dagentijd begint op *Aswoensdag*, als de gelovigen een askruisje op hun voorhoofd ontvangen, met de woorden die God tot Adam sprak bij zijn verbanning uit het paradijs:

Uit stof ben je gemaakt, tot stof zul je wederkeren. (gen 3,19)

De liturgische kleur tijdens deze tijd van bezinning op het lijden en de vergankelijkheid van dit bestaan is paars. Het is een tijd van soberheid en vasten, met een dubbele waarde: persoonlijke groei en bestrijding van het onrecht van armoede.

Vasten is een oefening die de deugd doet groeien. Laat de onthouding van hen die vasten tot voedsel zijn voor hen die honger hebben. (Leo de Grote)

Ook in het jodendom werd het vasten beoefend. Jezus heeft hiervoor als regel gesteld dat het voor de omgeving verborgen moet blijven. Het is een zaak tussen de mens en zijn God, die het verlangen om Hem te ontmoeten zal belonen. Jammer genoeg was de vastenpraktijk in de R.K. kerk van vóór 1960 zo nauwkeurig in voorschriften vastgelegd, dat de beoefening plichtmatig werd, in gehoorzaamheid aan de regels. Het was een sociaal gebeuren geworden, niet langer gericht op de persoonlijke omgang met God. Het tweede Vaticaanse Concilie heeft deze voorschriften afgeschaft. Onbedoeld is hiermee de vastenpraktijk praktisch geheel verdwenen. Onthechting van vergankelijke dingen blijft echter een voorwaarde om God te leren kennen, want:

Waar je schat is, daar zal ook je hart zijn. (Mt 6,21)

Op de zes zondagen voor Pasen wordt - zoals elke zondag - Jezus' verrijzenis herdacht en wordt er niet gevast. Zo resten er - beginnend bij aswoensdag - 40 dagen van soberheid ter voorbereiding op het Paasfeest. De laatste week van de 40-dagentijd wordt de *goede week* genoemd. Deze begint met *Palmzondag* of *Passiezondag*. Op deze dag trekken de kinderen met hun palmpaasstocken in processie door de kerk, onder het zingen van de woorden uit het evangelie van Jezus' intocht in Jeruzalem. Tijdens de viering worden palmtakjes gewijd en uitgedeeld. Want de kerk haalt hem met blijdschap in, zoals de mensen van Jeruzalem hem vol vreugde hebben begroet, zwaaiend met palmtakken en zingend:

Gezegend hij die komt in de naam van de Heer. Hosanna in de hoge! (Mt 21,9)

Op *Witte Donderdag* is er de feestelijke herdenking van Jezus' laatste avondmaal met zijn leerlingen. Tijdens het paasmaal, in het bewustzijn

dat hij van God was uitgegaan en naar God terugkeerde, stond hij op van tafel en heeft hij zijn leerlingen de voeten gewassen; en hun getoond, hoe zij elkaar behoren te dienen (Joh 13,1-15). Daarna heeft hij het brood gebroken en de wijn uitgedeeld als zijn eigen lichaam en bloed, voor alle mensen gegeven tot vergeving van zonden (Mt 26,26-30).

Op deze avond is Jezus door Judas verraden. Een gewapende bende kwam hem in de olijfhof, waar hij in gebed was, in hechtenis nemen. Allen zijn van hem weggevlucht, de eerste van zijn leerlingen heeft hem verloochend, zijn bisschop heeft hem als een godslasteraar veroordeeld en door de hoogste leiding is hij bespuugd, geslagen en bespot (Mt 26). De profeet heeft het honderden jaren tevoren voorzegt:

Hij was veracht en door de mensen verlaten. (Jes 53,3)

Op *Goede Vrijdag* wordt het lijden en sterven van Jezus herdacht. Het volk, door de hogepriesters bewerkt, heeft om zijn kruisiging geroepen. De landvoogd Pilatus heeft tegen zijn zin het vonnis uitgesproken; en hem laten geselen. Zijn kruis dragend heeft Jezus gebeden voor de stad die hem heeft uitgeleverd. Hij heeft zijn moeder aan de zorg van Johannes toevertrouwd; en de berouwvolle moordenaar de toegang tot zijn koninkrijk geopend. Hij heeft de spot verdragen van de oudsten van zijn volk, die hem uitdaagden zijn macht te tonen en zichzelf te redden. Terecht noemt de Schrift hem de *voleinder van het geloof* (Heb 12,2). Stervend aan het kruis, met het geloof als enig houvast, heeft Jezus, zijn volk de Schrift geopend met het psalmwoord waarin David dit lijden van de Messias voorzegt:

Mijn God, waarom hebt u mij verlaten? (ps 22,1)

Op *Goede Vrijdag* trekt de gemeenschap 's middags langs de veertien *kruiswegstaties*, waarop het lijden van Jezus is uitgebeeld.

Op *zaterdag* zijn de gedachten van de gelovigen bij Jezus, die in de verschrikking van het dodenrijk het evangelie verkondigt van het koninkrijk van God. Dan, tijdens de *paaswake* in de nacht van zaterdag op zondag, juicht heel de kerk van Christus om zijn opstanding uit de dood:

De Heer is werkelijk opgestaan. Hallelujah! (Lc 24,34)

De brandende paaskaars, het licht van Christus, wordt de kerk binnengedragen; de lezingen spreken van verlossing en wedergeboorte; en vanouds krijgen de doopleerlingen in deze nacht door het doopsel deel aan de verrijzenis van hun Heer.

paastijd

De paastijd loopt van Pasen tot Pinksteren, vijftig dagen later. De liturgische kleur is wit. In de verkondiging worden de gelovigen opgewekt hun leven te vernieuwen, als met Christus verzezen.

Zet je zinnen op het hemelse en niet op het aardse: jullie zijn immers gestorven; en je leven is nu met Christus verborgen in God. (Kol 3,2-3)

Veertig dagen na het Paasfeest viert de kerk de *Hemelvaart* van haar Heer. Voor de ogen van zijn leerlingen is hij in de hemel opgenomen, na hun de opdracht te hebben gegeven in Jeruzalem te wachten op de komst van de Geest.

Toen verwijderde hij zich van hen en werd ten hemel opgenomen; en de leerlingen keerden met grote blijdschap naar Jeruzalem terug. (Lc 24,51)

Pinksteren

Pinksteren (letterlijk: de 50ste dag) is de bekroning van de paastijd. Hier wordt de belofte vervuld; en komt de Geest tot de kerk met de tekenen van *wind* (de Geest), van *vuur* (mensen vol ijver voor het evangelie) en de gave van vele *talen*; want aan alle volken wordt Hij geschonken (hand 2,1-12). De gelovigen ervaren dat Jezus niet ver is; maar hun leven vernieuwt, zodat zij op de dag van hun dood hun leven vol vertrouwen in zijn handen kunnen leggen.

De zondag na Pinksteren is het feest van *Drie-eenheid*. Christenen die Jezus metterdaad gaan volgen, mogen de goedheid van God ervaren als God-in-ons, één met Jezus en de Vader. Zij kunnen het van harte beamen: Hij kan begin noch einde hebben.

* * *

HOOFDSTUK 5 DE HEILIGEN VAN DE KERK

1 apart gezet

In zijn brieven aan de kerken spreekt de apostel Paulus alle leden van de plaatselijke geloofsgemeenschap aan als *heiligen*¹⁹:

Aan Gods geliefden, geroepen heiligen te Rome: genade en vrede van God onze Vader en van de Heer Jezus Christus. (Rom 1,7)

In de doop met Jezus verbonden, zijn zij geroepen door zijn Geest te leven: om hem hun handen te geven om zijn werk te doen, hun voeten om

zijn weg te gaan, hun mond om zijn woorden te spreken en hun hart om hem en alle mensen lief te hebben. Alle leden van de kerk zijn geroepen heiligen, apart gezet om het werk voort te zetten, dat Jezus is begonnen.

Levensheiliging²⁰ is een eerste opdracht voor alle gelovigen. Paulus houdt zijn leerling Timóteüs voor:

Streef naar gerechtigheid, vroomheid, geloof, liefde en zachtmoedigheid. Strijd de goede strijd van het geloof, grijp het eeuwige leven. (1 Tim 6,11-12)

Als kinderen van God hebben christenen de macht ontvangen de ondeugden uit hun leven weg te doen. Als zij leven vanuit gebed, zal Hij hun de overwinning geven over zelfzucht en trots, hoogmoed, afgunst, ijdelheid en hebzucht, gulzigheid en onkuisheid, ongeduld, traagheid en wanhoop. Dit alles behoort tot de *oude mens*, die als het ware met Christus is gekruisigd en begraven. Het leven van de nieuwe mens heeft alleen met God van doen.

Bekleed je met de nieuwe mens, naar Gods beeld geschapen in ware gerechtigheid en heiligheid. (Ef 4,24)

De RK kerk heeft een aantal gelovigen, die in liefde voor hun Heer zichzelf volkomen hebben verloochend, heilig verklaard. Zij klaagden niet in beproeving, altijd klaar om te getuigen van de hoop die hun vervulde; en bereid hun leven in te zetten voor mensen in nood. Rechtvaardig in hun oordeel, verstandig in hun beslissingen, gematigd in hun uitspraken en krachtig in hun optreden, zonder vrees voor de gevolgen, hebben zij de belijdenis van Paulus waar gemaakt:

Met Christus ben ik gekruisigd. Ikzelf leef niet meer, Christus is het die leeft in mij. (Gal 2,20)

Gehoorzaam waren zij, niet toegevend aan opstandigheid; in armoede levend om zijn rijkdom te verwerven; en gevoelens van wellust en begeerte, die de Geest uitdoven, beteugelend. Deze deugden kwamen hun niet aanwaaien. Goede biografieën tonen de heiligen in hun strijd tegen eigen zwakheden en fouten.

De *kerkvaders*, die in de eerste eeuwen door hun geschriften veel hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de leer van de kerk, mogen hier niet ongenoemd blijven, zoals b.v. Ambrosius, Augustinus, Gregorius I en Hieronymus. De titel van *kerkleraar* is nog aan vele anderen toegekend, zoals in recente tijd (eindelijk) ook aan de vrouwen Catharina van Siena, Teresa van Avila, Thérèse van Lisieux en Edith Stein.

2 heiligen in de hemel

Onder de heiligen neemt Maria de eerste plaats in. In haar heeft zich het wonder van de menswording voltrokken. Door Jezus' kruisdood heeft zij het ernstigste lijden moeten verduren, dat een mens te dragen kan hebben. Zou zij, in de hemel opgenomen, rust hebben, als ook haar Zoon nog geen rust heeft? Jezus blijft bij de Vader voor de mensen pleiten (Heb 7,25). Bij het afscheid van zijn leerlingen heeft hij het hun beloofd:

Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld.
(Mt 28,20)

Ook Maria, alle heiligen en alle gestorven gelovigen bidden voor de mensen in deze wereld; en in het bijzonder voor de kerk, die het werk voortzet dat Jezus is begonnen.

* * *

HOOFDSTUK 6 DE EENHEID VAN DE KERK

1 twee kerkscheuringen

Verdeeldheid tast de geloofwaardigheid van de kerk aan. Als gelovigen twisten, en hun geschillen niet in onderlinge liefde en gezamenlijk gebed kunnen oplossen, hoe willen zij dan de wereld tot voorbeeld zijn? Als zij elkaar de rug toekeren en zich afscheiden, spelen dan geen motieven een rol, die niet door de Geest zijn ingegeven? Vóór zijn gevangename bidt Jezus vurig dat zijn leerlingen de onderlinge eenheid zullen bewaren:

....opdat zij allen één mogen zijn zoals U, Vader, in mij en ik in U; dat ook zij in Ons mogen zijn, opdat de wereld zal geloven dat U mij gezonden hebt. (Joh 17,21)

De kerkgeschiedenis doet verslag van één langdurige aanval op deze eenheid. Aanvankelijk was de inzet de persoon van Christus. Enerzijds werd soms aan zijn menselijke natuur getwijfeld, anderzijds was niet iedereen overtuigd van zijn goddelijke natuur (zie II.3). Later ging het om de *genade*: hebben de gelovigen, als zij zich volledig inzetten, recht op een plaats in de hemel; of zullen zij altijd tekortschieten en moeten zij vertrouwen op Gods vergevende liefde? Dit laatste de leer van de kerk:

Aan Gods genade heb je je redding te danken, door het geloof: niet aan jezelf, Gods gave is het. (Ef 2,8)

Onder druk van deze verschillen in inzicht heeft de kerk het geloof steeds duidelijker geformuleerd (zie IV.3). Dit heeft geleid tot afscheiding van groepen, die soms nog eeuwenlang hebben voortbestaan. Tot de elfde

eeuw is de eenheid van de wereldkerk echter bewaard gebleven. Toen - in 1024 - heeft de Oosterse kerk met als middelpunt Constantinopel (het huidige Istanbul) zich van de kerk van Rome afgescheiden. Niet Petrus, maar zijn eerder geroepen broer Andreas wordt hier als de eerste der apostelen vereerd. Politieke motieven, verschillen in traditie en strijd om de voorrang zijn de oorzaken van dit drama geweest, dat tot op de dag van vandaag niet is opgelost.

Op lokaal niveau werd deze kerkscheuring nog niet direct ervaren. Het Oosten werd als geheel Orthodox en het Westen Rooms-katholiek. Veel rampzaliger voor de kerk van het Westen was de scheuring tijdens de zestiende eeuw. Van toen af aan hadden vele dorpen twee kerken, die nauwelijks contact met elkaar onderhielden. Katholieke en protestantse kinderen mochten niet met elkaar spelen. Er kwamen aparte scholen, sportverenigingen, omroepen, universiteiten en politieke partijen.

Deze *verzuiling* ging zo ver, dat men geen inkopen mocht doen bij andersdenkenden. Men verketterde en haatte elkaar, zoals dat alleen bij broers en zusters van hetzelfde huis mogelijk is. Tot in de zestiger jaren van de vorige eeuw werden gemengde huwelijken als een schande voor de familie beschouwd. In die wederzijdse afwijzing viel weinig christelijks meer te ontdekken. Je vraagt je af of er dan zó weinig mensen waren, die Jezus' gebed om eenheid kenden (Joh 17); en inzagen hoe verkeerd deze wederzijdse veroordeling was?

2 de reformatie

Kennis van de geschiedenis van Israël doet het drama van de *reformatie* beter begrijpen. Het wordt voorafgebeeld door de gebeurtenissen na de dood van koning Salomo. Deze had vrede en welvaart gebracht; maar de bevolking ook een zwaar juk opgelegd. Na de dood van de koning vroeg het volk aan zijn zoon en opvolger Rehabeam om lastenverlichting. De oude raadgevers van zijn vader adviseerden de teugels te laten vieren. Rehabeam gaf echter gehoor aan zijn leeftijdsgenoten, die hem bezwoeren streng op te treden. Door deze starre houding is het toen tot een breuk gekomen. Met de kreet *naar uw tenten Israël!* hebben zich negen stammen afgescheiden, met Samaria als hoofdstad; en de opstandeling Jerobeam tot koning uitgeroepen. Rehabeam bleef koning van Juda en Benjamin, met als hoofdstad Jeruzalem. (1kon 12)

De nieuwe koning Jerobeam zag zijn onderdanen op feestdagen naar Jeruzalem trekken, om bij de tempel offers op te dragen, zoals zij het gewend waren. Omdat hij vreesde dat zij hem op den duur ontrouw

zouden worden, bouwde hij altaren op zijn eigen rijksg gebied; en stelde priesters aan, zodat het volk daar heen kon gaan om te offeren. (1kon 12,25vv)

Evenals na het strenge regime van Salomo, brak in Europa na de middeleeuwen een tijd van emancipatie aan, met de eis tot meer persoonlijke vrijheid. Dit appèl gold niet alleen de burgerlijke overheid, maar ook de kerkelijke autoriteiten. Net als in het oude Israël waren kerk en staat in die dagen één. In dit klimaat trad de monnik Maarten Luther naar voren, die het waagde in 95 stellingen openlijk afstand te nemen van Rome.

Deze inbreuk op het gezag werd hoog opgenomen door de Romeinse curie, die absolute gehoorzaamheid eiste. Veel priesters en intellectuelen, die naar meer geestelijke beweegruimte verlangden, kozen daarop de zijde van de reformator. Zo kwamen de partijen tegenover elkaar te staan. Toen verschillende Duitse vorsten positie kozen en Luther gingen steunen, was een breuk niet meer te voorkomen.

Directe aanleiding tot deze kerkscheuring was de vraag naar de geldigheid van *aflaatbrieven*, waarin de paus als hoofd van de kerk gebruik maakte van de volmacht van de kerk zonden te vergeven. De geldelijke opbrengst van de aflaten moest dienen voor de bouw van de Sint Pieterskerk te Rome. Alle stellingen van Luther hebben betrekking op deze aflaat-praktijk. Voor de kerkelijke overheid woog de aantasting van haar gezag zwaarder dan de inhoudelijke beoordeling van Luthers bezwaren. Hierdoor verschoof de aandacht van een conflict over een beperkt theologisch onderwerp naar de kwestie van de *gezagsuitoefening* in de kerk. Dit laatste trok onmiddellijk algemeen de aandacht.

Luther was hierop niet voorbereid. Tijdens een openbaar godsdienstgesprek te Leipzig werd hij overvallen door de vraag van de pauselijke afgevaardigde, welk gezag hij dan wel wilde erkennen in zaken van het geloof, als hij het gezag van de kerk verwierp? De reformator, met slechts enkele uren in de bibliotheek van Leipzig om zich hierop te bezinnen, vond zijn antwoord bij de Tsjechische theoloog Johannes Hus, de leider van de afscheidingsbeweging van de *Hussieten*. Deze was hiervoor veroordeeld; en had honderd jaar tevoren zijn leven op de brandstapel geëindigd.

Hus was van mening dat het laatste woord inzake leerstellige vragen niet aan de paus was, maar aan de Bijbel. *Sola Scriptura*, alléén de Schrift! Dit werd door Luther verheven tot het adagium van de Reformatie.

In die dagen hadden christenen nauwelijks kennis van de Bijbel, die in de latijnse vertaling alleen door gestudeerde mensen kon worden gelezen. Vanwege het gevaar voor een verkeerde uitleg werd de volkstaal door Rome ongewenst geacht. Door het optreden van de reformatoren werd dit boek der boeken ook voor minder ontwikkelde mensen toegankelijk gemaakt.

Luther ging in de leer bij rabbijnen om Hebreeuws te leren; en vertaalde de Bijbel in het Duits. Deze z.g. *Lutherbijbel* is van blijvende invloed geweest op de Duitse taal; en wordt tot op de dag van vandaag gebruikt. De RK kerk, op het concilie van Trente bijeen, verklaarde de aloude Latijnse *vulgaatvertaling* van St Hieronymus (340-420) tot de enig toegestane tekst.

Zo groeiden de partijen uit elkaar. De verwijdering werd nog verder versterkt door de eigen uitleg die de reformatoren Luther, Calvijn, Zwingli en anderen gaven aan de eucharistie of het laatste avondmaal. De RK kerk had altijd geleerd, dat bij de communie - naar Jezus' eigen woorden - het lichaam van Christus werd ontvangen. Luther heeft hierover zijn aarzeling gehad; maar Calvijn sprak resoluut van een *gedachtenismaal* met slechts een symbolische betekenis, waarin Jezus niet werkelijk aanwezig is. Als gevolg hiervan bleef in protestantse kerken het avondmaal niet langer het middelpunt van de viering. Naar joods voorbeeld kwam de uitleg van de Bijbel (de preek) centraal te staan in de liturgie.

Het avondmaal werd van toen af aan slechts eens in de maand gevierd, of zelfs nog minder vaak. In de beleving van de mensen werd juist door deze verandering de breuk definitief. De leer van de kerk werd ook op andere punten verworpen en door eigen belijdenisgeschriften vervangen. Het aantal sacramenten werd van zeven teruggebracht tot twee: doopsel en avondmaal.

De verandering in de liturgie kwam ook tot uitdrukking in het interieur en de architectuur van protestantse kerkgebouwen. Het meest opvallende was wel, dat het altaar plaats maakte voor een *avondmaalstafel*; en de veelal ronde altaarruimte voorin de kerk verdween. Door het afschaffen van de *kruisweg* en het verdwijnen van kruisbeelden met de gekruisigde Christus, van heiligenbeelden en van alle afbeeldingen in de gebrandschilderde ramen, kregen de kerken, die soms wel eens erg overdadig versierd waren geweest, een sober aanzien. Aan de buitenkant werd het onderscheid gemarkeerd door het haantje op de toren, dat bij de kerken van de reformatie het kruis heeft vervangen.

Evenals het Noordrijk Israël is ook de Reformatie met een eigen eredienst gekomen, waardoor de verwijdering tussen Protestantse en RK kerken moeilijk ongedaan te maken is. Zoals Juda en Israël op voet van oorlog met elkaar stonden, zijn ook Rome en Reformatie vaak als vijanden tegenover elkaar komen te staan. Vooral over de interpretatie van het avondmaal is het tot felle wederzijdse veroordeling gekomen. Achteraf is het nu wel duidelijk dat deze strijd zeer te betreuren is.

De parallel met Israël is duidelijk. God heeft niet één partij verworpen; Zowel tot Juda als het tienstammenrijk Israël zijn profeten gezonden, die tegen deze broederstrijd gewaarschuwd hebben.

Trek niet op en voer geen oorlog met je broeders; want dit alles is door Mij beschikt. (1 Kon 12, 24)

Waar partijen met de starheid van Rehabeam aan hun vermeende gelijk vasthouden, hun machtspositie willen handhaven en weigeren gerechtvaardigde eisen in te willigen, wordt een breuk onvermijdelijk. En zolang niet naar de profeten wordt geluisterd, zal de strijd blijven voortduren.

Protestanten benadrukken de Bijbel als enige bron van openbaring; en katholieken beklemtonen de voortgaande openbaring door de kerkvaders. Goedwillende gelovigen ervarende gescheiden kerkgenootschappen als een aanstoot, waardoor Gods werk in de wereld wordt geschaad. De verdeeldheid laat zich niet recht praten, laat staan als iets goeds voorstellen, zoals sommigen doen, die spreken over 'eenheid in verscheidenheid'; en de kerk vergelijken met de veelkleurige rok van Jozef.

De RK kerk heeft tijdens de reformatie de *inquisitie* opgericht, om wat men noemde *ketters* op te sporen en te vervolgen. Talloze protestanten zijn in die dagen - toen kerk en staat nog één waren - terechtgesteld. Achteraf is dit moeilijk te rechtvaardigen. Men zag de burgerlijke overheid als het van God gegeven apparaat om dwalingen tegen te gaan en de eenheid van de kerk te herstellen. Ook Luther verwierp niet de verstrengeling van kerkelijke en overheidsbelangen. Hij heeft de hulp van Duitse vorsten ingeroepen, om een opstand van boeren de kop in te drukken. En met instemming van Calvijn is in zijn stadstaatje Genève de *unitariër* Servet terechtgesteld, die de Drie-eenheid ontkende.

3 verdere ontwikkeling

Luther, geërgerd door de misstanden in de kerk en de ongenueanceerde afwijzing van zijn stellingen, is uiteindelijk zo ver gekomen dat hij uitsluitend de Bijbel wilde erkennen, en niet de hierop voortbouwende leer

van *de kerk*. Hiermee heeft hij de weg geopend naar een eigenmachtige schriftuitleg, met als gevolg een reeks van conflicten en de steeds verder gaande versnippering van de kerken van de Reformatie.

Door het ontbreken van een centraal gezag ontwikkelde elk land zijn eigen vorm van protestantisme. De Evangelische kerk in Duitsland en Scandinavië, de Anglicaanse kerk in Engeland, de Presbyteriaanse kerk in Schotland en de Protestantse Kerk Nederland weken op allerlei punten van elkaar af. Ook in Nederland is men er niet in geslaagd de eenheid te bewaren. Anno 2015 bestaan naast de Protestantse Kerk Nederland onder andere nog de Oud Gereformeerde, Christelijk Gereformeerde, Vrijgemaakt Gereformeerde en Nederlands Gereformeerde Kerk.

Naast al deze kerkgenootschappen zijn er nog talrijke zelfstandige gemeenschappen die het predicaat kerk niet verdienen. Bij deze groepen draait het om de *geloofsbeleving* van de leden zelf. Opwekkingsliederen, preken en halleluja's geven de leden het gevoel dat de heilige Geest over hen komt. Veel van deze groepen worden gekenmerkt door een tweetal gemakkelijk herkenbare misvattingen: de volwassenendoop door onderdompeling als de enige juiste (zie V.1) en de bijzondere plaats van het volk Israël, waar Jezus volgens hen na zijn wederkomst gedurende 1000 jaren als koning zal regeren.

Na de tweede wereldoorlog is het gesprek tussen de kerken op gang gekomen. Dit heeft geleid tot de oprichting van de Wereldraad van kerken, waartoe de meeste protestantse en ook de oosterse kerken zijn toegetreden. De RK kerk is geen lid, maar *waarnemer* bij de Wereldraad. Het overleg na deze toenadering heeft er wel toe geleid, dat er bij overgang van leden van de katholieke naar de protestantse kerken en omgekeerd niet meer opnieuw gedoopt hoeft te worden. Deze erkenning van elkaars doopsel betekende het officiële einde van de wederzijdse verkettering.

Inmiddels is het kerkelijk klimaat in Nederland drastisch gewijzigd. Veel leden worden nog wel in de kerk gedoopt en vanuit de kerk begraven, maar maken niet meer actief deel uit van de kerkgemeenschap. Tal van kerkgebouwen zijn gesloten. De Nederlands Hervormde, Gereformeerde en Lutherse kerken hebben zich verenigd tot de Protestantse kerk in Nederland (PKN). De scheiding tussen de Rooms katholieke kerk en de protestantse kerken duurt echter onverminderd voort.

Als de kerken de blik naar buiten richten, zullen zij een onafzienbare schare zoekende en eenzame mensen ontwaren, zonder kennis van het

geloof of begrip voor de verdeeldheid van de kerk van Christus. Zij zoeken een hartelijke gemeenschap en geestelijk grond onder de voeten.

* * *

HOOFDSTUK 7 DE ORGANISATIE VAN DE KERK

1 de vroege kerk

Jesus is het hoofd van de kerk, aan wie alle leden hun kracht ontleen om hun taken te kunnen vervullen van verkondiging, catechese en diakonie. De apostelen waren geroepen tot de verkondiging. Toen de kerk groeide, werden *diakens* aangesteld voor de materiële verzorging van de gemeenschap (hand 6,1-7). Over de nieuwe lokale kerken lezen we hoe Paulus hier *opzieners* aanstelde, die werden bijgestaan door *presbyters* en *diakens*. (zie V.5.1)

De Bijbel geeft geen expliciete aanwijzingen voor de ambtsvervulling in de vroege kerk. Paulus stelde zijn leerling Timoteüs aan om gezag uit te oefenen over een aantal plaatselijke kerken in Klein Azië. Hij zou nu een bisschop genoemd worden, een opziener. Na zorgvuldig onderzoek kon hij leden van de gemeenschap door *handoplegging* in de verschillende ambten bevestigen (1 Tim 5,22). Jeruzalem was aanvankelijk de zetel van het centrale gezag.

Tijdens de Joodse opstand tegen de Romeinse bezetters in het jaar 70 is Jeruzalem door de Romeinen verwoest. Joden en Joodse christenen zijn toen in alle richtingen weggetrokken. Door het werk van de apostelen was de kerk al op vele plaatsen van het uitgestrekte Romeinse rijk gevestigd. Zowel Petrus als Paulus zijn beide tenslotte in Rome aangeland, waar toen reeds een flinke kerkgemeenschap bestond. Petrus, die als eerste van de apostelen aan het hoofd stond van de gehele kerk, werd toen tevens de opziener (de bisschop) van de plaatselijke kerk van Rome.

2 de huidige kerk

Aanvankelijk had iedere stad of regio haar eigen opziener, gekozen uit de leden van de plaatselijke kerk. De hierboven genoemde *presbyters* worden in de katholieke kerk als *priesters* opgevat. Zij worden door de bisschop benoemd. De protestantse kerk spreekt van *ouderlingen*. Deze worden gekozen uit de plaatselijke gemeenschap. Dit verschil geldt ook voor de *diakens* in beide kerken. In de katholieke kerk mag tot op heden

geen van deze ambten door een vrouw worden bekleed. Wel is het Vaticaan ertoe overgegaan ook aan vrouwen die in het verleden een zeer belangrijke rol in het kerkelijk leven hebben gespeeld, de eretitel van kerklerares, die hun tot dusverre was ontzegd, toe te kennen.

Katholiek Nederland is een *kerkprovincie* van de RK kerk; en opgedeeld in de *bisdommen*: Utrecht, Groningen, Haarlem, Rotterdam, Breda, Den Bosch, en Roermond. Een bisschop⁴⁵ is opperherder van een groot aantal *parochiegemeenschappen*. De *aartsbisschop* van Utrecht is voorzitter van het *bisschoppencollege*; en kan tot *kardinaal* worden benoemd. Uit het internationale college van kardinalen wordt de nieuwe paus gekozen.

Elke parochie heeft een eigen bestuur, met als voorzitter de *pastoor* (de parochiepriester). De *parochievergadering* heeft een adviserende taak. In protestantse gemeentes word de *kerkenraad* gevormd door de ouderlingen (de presbyters uit het Nieuwe Testament.) en diakenen. De voorzitter draagt, als de dominee op zondagmorgen de kerk betreedt, met een handdruk de leiding gedurende de kerkdienst aan hem over.

Al deze ambtsdragers zijn belast met een bijzondere verantwoordelijkheid voor het werk van Christus, waartoe heel de gemeenschap is geroepen: geloofwaardige getuigen te zijn van het evangelie, als mensen die innerlijk zijn stem verstaan, die zijn liefde voor de wereld zichtbaar maken, en voorgaan in een heilig leven.

* * *

HOOFDSTUK 8 HET HUIS VAN GOD

1 de joodse tempel

De tempel was gebouwd in dezelfde verhoudingen als de tent van geitenvellen (de *tabernakel*), die door Israël werd meegevoerd door de woestijn, naar het woord van JAHWEH:

Zij zullen Mij een heiligdom maken; en Ik zal in hun midden wonen. (ex 25,8)

Deze tent bestond uit een rechthoekige ruimte van 10 x 20 el (ongeveer 65 cm), die *het heilige* werd genoemd. Hierin stonden het *reukofferaltaar*, de *zevenarmige kandelaar* en de tafel met *toonbroden*. In het heilige deden de priesters dienst, het volk mocht de tempel niet betreden. Het heilige was door een gordijn afgescheiden van het vierkante *heilige der heiligen*, met de *ark van het verbond*. In deze langwerpige kist bevonden zich de twee stenen platen met de tien geboden, een pot met

manna, en de staf van Aäron die gebloeid had (ex 25-40). De ark was afgedekt door het vergulde *verzoendeksel*, met daarboven twee naar elkaar toegewende engelen (*cherubs*). Vanaf het verzoendeksel sprak JAHWEH met Mozes.

Vanaf de plaats tussen de beide cherubs, die op de ark met de verbondsakte staan, zal Ik u alle opdrachten voor de Israëlieten mededelen. (ex 25,22)

Op het voorplein van de tempel te Jeruzalem bevonden zich het *brandofferaltaar*, en een *wasvat* waar men zich reinigde alvorens tot het altaar te naderen. Bij de inwijding van de tempel van Salomo stond de koning met al het volk op het voorplein, terwijl de priesters de ark het heilige der heiligen binnen droegen. Toen zij naar buiten kwamen, vulde een wolk het huis van JAHWEH: de grootheid van God was in de tempel neergedaald (1 kon 8). Daarop ging Salomo bij het altaar staan en sprak een dankgebed uit.

HEER, God van Israël, er is in de hemel boven en op de aarde beneden geen God als U. U houdt vast aan de belofte en aan uw liefdevolle goedheid voor allen die U dienen; en met heel hun hart voor uw aangezicht leven. (1kon 8,23)

De tempel van het oude verbond hield de belofte in, dat JAHWEH niet in het verborgene van het heilige der heiligen zou blijven spreken tot alleen zijn dienaar Mozes en tot de hogepriesters na hem ; maar dat heel het volk, dat nu nog buiten stond om offers op te dragen, eens Gods heiligdom zou mogen binnengaan. Dan zouden de geboden niet langer op stenen platen staan; maar het grote gebod van de liefde zou in de harten van de gelovigen staan gegrift. Want de offers, die de Israëlieten steeds opnieuw moesten opdragen, verwijzen naar het ene offer, dat Jezus, het *Lam van God*¹, aan het kruis heeft gebracht:

Het bloed van zijn offer is zijn eigen bloed, niet dat van bokken en kalveren. Zo is hij het heiligdom binnen gegaan, eens voor altijd, en heeft hij een eeuwige verlossing verworven. (Heb 9,12)

2 het kerkinterieur

Toen Jezus stierf, scheurde het voorhangsel van de tempel in tweeën (Mt 27,51). Het oude was voorbij, het nieuwe was gekomen. De gelovigen kwamen niet langer op de laatste dag bijeen, maar op zondag, de eerste dag van de nieuwe week, om de opstanding te vieren: aanvankelijk bij iemand thuis, maar met de toename van het aantal gelovigen in

aparte kerkgebouwen. In katholieke kerken hangt het *kruisbeeld* voorin de kerk, met hierop de letters I.N.R.I. (Iesus Nazarenus Rex Judæorum, Jezus van Nazareth, koning van de joden) een afkorting van de tekst op het kruis van Golgotha (Joh 19,19). Bij het altaar bevindt zich de *tabernakel*. Het woord herinnert aan de tent, die als heiligdom werd meegevoerd bij Israëls tocht door de woestijn. In de tabernakel staat de *ciborie* met het brood (de *hosties*), dat na de viering van de eucharistie is overgebleven.

Langs de wanden is in veertien afbeeldingen de *kruisweg* van Jezus aangebracht. Er zijn beelden van Maria en andere heiligen, waar de bezoekers een kaarsje aansteken; en vragen voor hen of iemand anders te bidden. Op de gebrandschilderde ramen zijn bijbelse voorstellingen te zien. In oudere kerken staat een preekstoel. Vaak zijn hierin afbeeldingen gebeiteld van een mens, een leeuw, een stier en een adelaar, als symbolen van de vier evangelisten Mattheüs, Marcus, Lucas en Johannes.

De *doopvont staat* in een aparte doopkapel, soms voorin de kerk. De *paaskaars* beeldt Christus uit, het licht van de wereld (Joh 8,12). De letters *A* en *Ω* op de paaskaars (alfa en omega, de eerste en de laatste letters van het Griekse alfabet) verwijzen naar het boek openbaring, waar Christus *de eerste en de laatste* wordt genoemd (openb 22,13). Nog talrijke andere symbolen worden in de kerkgebouwen aangetroffen, zoals een lam (Jezus, het Lam van God, Joh 1,36), een herder (Jezus, de goede herder, Joh 10,11), vijf broodjes en twee vissen (Joh 6,9).

3 een geestelijk huis

De genoemde attributen moeten - met een ouderwets woord - de *devotie* bevorderen; en de harten van de kerkgangers op God richten, om een leven kunnen leiden dat Hem welgevallig is; en hun omgeving te kunnen dienen zoals Jezus dit leert.

De tempel van de levende God, dat zijn wij. God zelf heeft het gezegd: Ik zal onder hen wonen en met hen omgaan. Ik zal hun God zijn en zij zullen mijn volk zijn. (2 Kor 6, 16)

kerkgebouwen met hun betekenisvolle interieur hebben geen eeuwig bestaan. Jezus is niet gekomen om de tabernakel te bewonen, maar de harten van de gelovigen. Vervuld van zijn Geest, vormen zij samen een *heilig priestervolk* en een *geestelijk huis*. In hun midden zullen mensen, die worstelen met de vraag naar de zin van het leven, hem ontmoeten naar wie - soms zonder dat zij het beseffen - hun verlangen uitgaat.

Treed toe tot hem, de levende steen, door de mensen verworpen, maar uitverkoren en kostbaar in Gods ogen. Laat je als levende stenen voegen in de bouw van een geestelijke tempel. (1 Pe 2,4)

Al hetgeen in het kerkgebouw te zien is, de vieringen die daar plaats vinden, de gebeden en de schriftlezingen, huwelijken en uitvaarten: het is erop gericht om het volk van God op te bouwen, opdat zij gezamenlijk het werk mogen afmaken, dat Jezus tweeduizend jaar geleden in Israël is begonnen.

*Laat die gezindheid bij ons zijn,
die Jezus Christus had.
Want hij die was aan God gelijk,
en alle macht bezat,
heeft nooit gezegd: Eerst ik, dan jij;
want in zijn Vaders huis
ontvangen mensen heerschappij
door 't dragen van een kruis.*

gelovenbelevens.nl/liedbundel/nr 20.4

* * *

DEEL V DE SACRAMENTEN

INLEIDING

Het woord sacrament betekent geheimenis. De almachtige God toont hierin zijn aanwezigheid als een Vader, die vol liefde tot zijn kinderen spreekt. Sacramenten zijn belangrijke hulpmiddelen voor het geloof. De katholieke kerk kent er zeven, de protestantse kerken twee: doopsel en laatste avondmaal.

Ook in het Oude Testament zijn deze hulpmiddelen bekend. In het derde bijbelboek Leviticus staan de offers beschreven, die JAHWEH aan Mozes heeft opgedragen ter bevestiging van het geloof van het volk. Wie gezondigd had moest - door bemiddeling van de priester - als boetedoening een schaap of een geit aan JAHWEH offeren. Niet dat Hij offers nodig heeft; maar het ritueel is een zichtbaar teken, opdat de schuldige niet zal twijfelen aan de vergeving. Was deze onvermogen, dan waren twee jonge duiven ook goed. Deze werden op het tempelplein voor dit doel verkocht. Indien zelfs dit bezwaarlijk was, mocht worden volstaan met een handje meel, dat op het altaar in rook opgaat. Niet de substantie van het sacrament, maar de intentie van het hart is van belang.

Zo zal de priester de zonde van de schuldige bedekken; en het zal vergeven zijn. (Lev 5,13)

God die vergeeft en de mens die de zonde belijdt: zij ontmoeten elkaar in dit *sacrament*. Dit mag met recht een geheimenis genoemd worden!

Jezus brengt dit tot uitdrukking in gesprek met zijn oppositie. De hogepriesters en de oudsten hadden geen gehoor gegeven aan Johannes de Doper⁸, die de mensen opriep tot bekering; en zij hadden zich niet door hem laten dopen. Als zij na de dood van Johannes aan Jezus de vraag voorleggen wie hem de bevoegdheid heeft gegeven in het openbaar op te treden, ontmaskert Jezus hun onoprechtheid met een tegenvraag:

Het doopsel van Johannes, waar was dat vandaan? van de hemel of van de mensen? (Mt 21,25)

Was het een sacrament; en was het dus niet Johannes die doopte, maar God zelf die de boetelingen reinigde van schuld? Of was het louter een menselijke actie van Johannes? Maar dan was hij in overtreding, want wie kan zonden vergeven dan God alleen? Uit angst voor het volk durfden de hogepriesters geen antwoord te geven, want allen hielden Johannes voor een profeet.

De offers uit de wet van Mozes en ook de doop van Johannes waren dus *sacramenten*, ook al kende men dit woord toen nog niet. Heel 't ritueel van de tempeldienst was een voorafbeelding van het ritueel van de kerk.

Hoewel de Zoon van God geen vergeving nodig heeft, is Jezus door Johannes gedoopt. Als eerste van de kerk daalde hij in het water af, om als mens met de mensen het doopsel te ontvangen. Het is hiermee anders dan met de offers uit de wet van Mozes, die steeds opnieuw gebracht moesten worden. Ook de doop van Johannes maakte de mensen niet blijvend vrij van schuld. In het doopsel van de kerk worden de dopelingen echter van Godswege tot nieuwe mensen gemaakt. Aanvankelijk als kleine kinderen in het geloof, staan zij aan het begin van een nieuwe manier van leven. Als zij zich werkelijk door de Geest van Christus laten leiden, zullen zij groeien tot volwassen gelovigen, die als werktuigen van de Geest het werk van Christus in de wereld kunnen verrichten.

Ook het sacrament van de eucharistie (het laatste avondmaal) is door Jezus zelf ingesteld. De zeven sacramenten van de RK kerk worden in de volgende hoofdstukken besproken.

* * *

HOOFDSTUK 1 HET DOOPSEL

1 wedergeboorte

God houdt van alle mensen en wil dat zij behouden worden. Wie gedoopt is en een toevlucht zoekt bij God, hoeft niet te twijfelen aan zijn hulp. De doop¹⁷ is hier de bevestiging van. Zo heeft hij het zijn leerlingen gezegd:

Maak alle volken tot mijn leerlingen. Doop hen in de naam van de Vader en de zoon en de heilige Geest. (Mt 28,19)

Allen die Jezus liefhebben, in hem geloven, hun zonden belijden en verlangen een nieuw leven te beginnen, mogen bij hun doopsel dezelfde woorden vernemen die bij Jezus' doop in de Jordaan uit de hemel hebben geklonken. God verklaart hun zijn liefde:

Jij bent mijn lieve kind, in wie Ik behagen heb. (Mt 4,7)

Door het sacrament van het doopsel krijgen hun bestaan een nieuw begin. Zij zijn als 't ware opnieuw geboren³¹.

Zij zijn niet uit bloed, noch uit begeerte van het vlees of de wil van een man, maar uit God geboren. (Joh 1,13)

Er wordt wel eens gezegd dat het niet echt nodig is gedoopt te worden: "We leven toch fatsoenlijk?" Hier ontbreekt het aan goed onderricht. Wie zonder zonde denkt te zijn, schrijft Johannes, *maakt God tot een leugenaar* (1Joh 1,10); en kent niet de waarde van het sacrament, dat geen mensenwerk is, maar een bevestiging van Godswege van het geloof, om naar zijn wil te kunnen leven. Teneinde hen van trots en dwaling te weerhouden, waarschuwt Jezus zijn leerlingen met de gelijkenis van het koninklijke bruiloftsmaal, waar een gast zonder feestkleding is verschenen.

De koning sprak: Bind hem aan handen en voeten en werp hem in de buitenste duisternis. Daar zal het geweest zijn en het tandengeknars. (Mt 22,13)

Het doopsel is een overgave aan God, die begint met de erkenning van eigen fouten en tekorten, gevolgd door de belijdenis van het geloof. Het is een afwassing van schuld en een nieuw begin. Vanouds wordt dit zichtbaar gemaakt door de witte kleding van de dopeling: het feestgewaad van de bruiloftgangers. Jezus, de bruidegom, is als mens met de mensen door de dood heen als eerste de bruiloftszaal - het koninkrijk van God - binnengegaan. Allen die hem volgen zijn als 't ware in zijn dood gedoopt; en mogen in nieuwe gewaden deelnemen aan het hemelse feest.

Door de doop in zijn dood zijn wij met hem begraven, opdat ook wij, zoals Christus door de macht van zijn Vader uit de doden is opgewekt, een nieuw leven zouden leiden. (Rom 6,4)

Dit nieuwe begin wordt niet direct en opzienbarend zichtbaar. Zoals pasgeboren baby's niet vanaf hun geboorte kunnen lopen en spreken, zo moeten pas gedoopte volwassenen opnieuw leren leven: niet meer voor zichzelf, maar voor God en voor elkaar. Dit vraagt tijd, gebed en goede leiding; en een hartelijke gemeenschap, waarin de nieuwkomers zich opgenomen voelen en tot volwassen gelovigen kunnen uitgroeien.

De meeste kerkleden zijn als kinderen gedoopt. Hun opvoeders hebben hierbij de verantwoordelijkheid op zich genomen voor de godsdienstige vorming van de dopelingen. Het heeft hier vaak aan ontbroken. Mede hierdoor hebben christenen de alles overheersende waarde van het geloof vaak niet ingezien; en hebben zij de kerk verwaarloosd. Als zij echter tot inkeer komen, kunnen zij toch terugvallen op het doopsel dat zij als baby hebben ontvangen; en zich erop toeleggen hun geloof, dat nog in de kinderschoenen staat, te ontwikkelen.

Gelovig leven vraagt een totale omschakeling; want in het evangelie is alles tegengesteld aan de dingen waar de wereld naar streeft. Jezus leert zijn leerlingen niet gediend te willen worden, maar te dienen (Joh 13,12-17); niet naar geld en goed in deze wereld te streven, maar naar rijkdom in de hemel (Lc 12,33-34); niet terug te slaan, maar de andere wang toe te keren (Mt 5,39); je vijanden niet te haten maar lief te hebben (Mt 5,44); geen lof van mensen te zoeken, maar de eer van God (Joh 5,44); en niet ten koste van alles vast te klampen aan dit vergankelijke bestaan, maar uit te zien naar het eeuwige leven.

De gedoopten mogen zich hier en nu al medeburgers weten van het koninkrijk van de hemel. In hun gemeenschap telt geen geleerdheid, alleen kennis van God. Als 't goed is, ontvangen hier niet de voorgangers maar de zwakste leden de meeste eer (1 Kor 12,24). Niet de rijken, maar de armen behoren hier vooraan te zitten (Jak 2,1-9). Pas gedoopten vinden hier broeders en zusters, die niets liever willen dan hen verder helpen. Zij vormen samen één familie, met Christus als hun hoofd.

De doop en de andere sacramenten zijn krachtige hulpmiddelen voor het geloof in Christus. De gedoopten zijn hem gaan toebehoren, maar zullen niet altijd zijn aanwezigheid ervaren. Als alles tegenzit; als God niet lijkt te luisteren naar het gebed; als de beleving van het eerste uur ontbreekt en de duivel hun influistert dat bidden geen zin heeft en als alle lust tot gebed is verdwenen: dan komt het aan op geloof. Geloof, zo leert de apostel, groeit door te geloven, juist ook als je niets ervaart (Rom 1,17). Wie dit weet zal - ongeacht tegenstrijdige gevoelens - in de beproeving leren volharden. Want al lijkt God ver weg, Hij is het niet. Je behoort Hem toe, zo zeker als je gedoopt bent.

Het woord is vlakbij, het is in je mond, het is in je hart: het woord van geloof dat wij verkondigen. (Rom 10,8)

2 de wijze van dopen

Paulus vergelijkt het sacrament van het doopsel met de besnijdenis uit de wet van Mozes. De Israëlieten immers lieten hun jongetjes op de achtste dag besnijden, in het geloof dat Gods belofte ook voor hun kinderen gold, meisjes zowel als jongens. Het was hun plicht hen voortdurend in dit geloof te onderrichten (deut 6,5-8).

In Christus bent je besneden, niet in fysieke zin, door een lichamelijke ingreep, maar met de Christusbesnijdenis, de doop. (Kol 2,11)

Soms wordt de mening gehoord dat christenen alleen als volwassenen

gedoopt mogen worden. Jezus heeft zich hier echter niet over uitgesproken. Zoals Hannah haar kind Samuël in geloof naar de tempel bracht (1Sam 1) om hem aan de HEER op te dragen, zo brengen ouders hun kinderen naar de kerk om gedoopt te worden; en zij beloven hen in geloof op te voeden. De apostel sluit deze kinderdoop niet uit. De weinige keren dat hij heeft gedoopt was er sprake van het hele gezin, inclusief de kinderen, zoals de gezinnen van Stefanus (1 Kor 1,16), de purperverkoopster Lydia (hand 16,14) en de cipier uit Filippi (hand 16,34).

Het Nieuwe Testament geeft geen voorschriften over de wijze van dopen: de kerk is er vrij in. Haar doop is Gods werk, waarin de mensen genade ontvangen om in geloof te leven. In afgescheiden groepen worden echter mensen, die al in de kerk van Christus het doopsel ontvangen hebben, opnieuw gedoopt, en wel door onderdompeling. Hiermee wordt het eerste doopsel, dat het werk is van God, door mensen nietig verklaard. Toch zijn vele christenen, die in de reguliere kerken niet de geloofsbeleving vonden waarnaar zij verlangden, bezweken voor de verleiding van de sektes, waar het vaak levendig toegaat. Zij hebben zich opnieuw laten dopen; en zo de kerk van Christus verlaten.

* * *

HOOFDSTUK 2 HET VORMSEL

1 de geschiedenis

Uit de evangelietekst blijkt dat doopsel en vormsel bij elkaar horen. Bij zijn doop in de Jordaan zag Jezus de Geest als een *duif* op zich neerdalen (Mc 1,10). De Zoon van God, die in alle eeuwigheid bij de Vader is, ontving hier als mensenzoon het zichtbare teken, dat de Geest van God op hem rustte. Dit is het sacrament van het *vormsel*, dat in de katholieke kerk aan de gelovigen wordt toegediend.

Het woord vormsel (eigenlijk: *vroomsel*) betekent zoveel als vroom (= moedig) makend. Reeds in de vroege kerk is er sprake van een apart ritueel van *handoplegging* na het doopsel, als teken van de gave van de Heilige Geest. Petrus en Johannes reisden naar de eerste christenen van Samaria om hun de handen op te leggen; want zij waren alleen gedoopt in de naam van Jezus; en hadden de Geest nog niet ontvangen (hand 8,14-17). Dit gebeurde ook bij de twaalf leerlingen te Efese: nadat Paulus hun de handen had opgelegd, kwam de heilige Geest over hen (hand 19,1-7).

De *zalfolie*⁵³ (*chrisma*) die bij het vormsel wordt gebruikt, is een zeer oud symbool van de heilige Geest, waarover al in het Oude Testament wordt gesproken. Toen David tot koning werd gezalfd, goot de profeet Samuël een hoorn met olie over zijn hoofd uit. Als hoofd van de geloofsgemeenschap van Israël ontving hij de Geest, om hem toe te rusten tot deze moeilijke taak (1Sam 16,13). In het Nieuwe Testament spreekt Johannes in zijn brief aan de kerken over de *zalving*, die de gelovigen hebben ontvangen (1Joh 2,20).

Je hebt van de Heilige de zalving ontvangen: je bezit kennis (van Christus). (1Joh 1,20)

Gedurende de eerste eeuwen, toen de kerk sterk groeide, werden veel nieuwe leden als volwassenen gedoopt. Ook bestond onder christelijk opgevoede jongeren de neiging het doopsel uit te stellen. Doopsel en vormsel waren toen nog één. Pas later, toen de dopelingen bijna uitsluitend kinderen waren, is het gebruik gegroeid de gave van de Geest als apart sacrament op latere leeftijd toe te dienen. Als kind gedoopte gelovigen ontvangen het vormsel als zij oud genoeg zijn om zelf te kiezen; en het verlangen koesteren daadwerkelijk als christenen te gaan leven.

Volwassenen die tot de kerk toetreden, ontvangen de sacramenten van doopsel en vormsel tegelijkertijd. Omdat het vormsel niet - zoals doopsel en avondmaal - expliciet in het Nieuwe Testament wordt genoemd, hebben de reformatoren dit niet als sacrament willen erkennen. Wel leggen jongeren in de protestantse kerken op hun 18de jaar of ouder *belijdenis van het geloof* af, als een getuigenis naar de gemeente toe.

2 de heilige Geest

De bisschop komt voor de viering naar de parochiekerk om het vormsel toe te dienen. Hij maakt met olie een kruisteken op het voorhoofd van de vormeling, legt deze de handen op en zegt: *Ontvang de heilige Geest, de gave van God*. Hij spreekt niet namens zichzelf, want wie zou de macht bezitten de Geest te schenken, indien die bevoegdheid niet door God aan hem was toevertrouwd?

Doopsel en vormsel zijn als 'instrumenten' voor dagelijks gebruik. Niet alleen bij moeilijke besluiten, die soms langdurig gebed vragen, maar ook bij kleine dagelijkse beslissingen is het goed te beseffen gezalfd te zijn met de Geest van wijsheid, die Gods kinderen in elke situatie leert wat verstandig is om te doen of na te laten. Hij geeft wie Hem vragen de goede woorden in de mond. De profeet Jesaja somt de gaven van de

Geest op, die hij in de komende Messias aanwezig ziet:

De Geest van JAHWEH rust op hem, een Geest van wijsheid en inzicht, een geest van beleid en sterkte, een Geest van kennis en ontzag voor JAHWEH. (Jes 11,2)

Als de omringende wereld, die aan Hem geen boodschap heeft, zijn eigen moraal luidruchtig kenbaar maakt: *Verwen jezelf, alles moet kunnen*; en als de stem van ongeestelijke verlangens Christenen aan het wankelen brengt: *Iedereen doet 't, zo erg is het niet*, dan wordt 't moeilijk de leiding van de Geest te volgen. Dit zal niet lukken, als zij niet bereid zijn daadwerkelijk hun wil aan God te geven, af te zien van wat zij zelf zo graag willen, en Hem in deze tweestrijd om hulp te vragen. Het vraagt stilte en innerlijk gebed om naar Hem te luisteren; en in geloof te kunnen handelen. Wie op deze weg voortgang boekt, zal ervaren dat God niet hoog en ver is. Hij zoekt toegang tot elk mensenleven, om zijn kinderen door zijn Geest stap voor stap te onderrichten en verder te helpen. Door het sacrament van het vormsel wil God hen sterken in dit geloof.

* * *

HOOFDSTUK 3 DE EUCHARISTIE

1 vervulling van de Schrift

Toen de mensen aanstoot namen aan Jezus' prediking; en zich afvroegen of hij soms méér dacht te zijn dan Mozes, die het volk in de woestijn het hemelbrood *manna* te eten had gegeven (ex 16,4), heeft hij hun geantwoord, doelend op zichzelf:

Het echte brood uit de hemel wordt je door mijn Vader gegeven. Het brood van God daalt uit de hemel neer en geeft leven aan de wereld. (Joh 6,32)

Dit viel bij velen niet in goede aarde. In het gesprek dat volgt begint zijn uiteindelijke verwerping zich af te tekenen. Jezus wijst de mensen de weg van het geloof. Zij hebben hem in hun midden, in wie de levende God zich openbaart; maar zij nemen aanstoot aan zijn woorden:

Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft eeuwig leven; en ik zal hem doen opstaan op de laatste dag. (Joh 6,54)

Jezus verwijst naar het *paaslam*. Op de vooravond van hun vlucht uit Egypte hebben de Israëlieten in de avondschemering een lam geslacht, voor elk huis één. De engel, die in die nacht door Egypte trok om alle

eerstgeborenen te doden, ging aan de huizen voorbij, waar het bloed van het offerlam¹ aan de deurposten was gestreken (ex 12). Op die avond heeft Israël het vlees van het lam gegeten, met ongedesemd brood en bittere kruiden. Deze maaltijd wordt tot vandaag door gelovige joden op *Pesach* (Pasen) gehouden om de uittocht uit Egypte te herdenken. In de kerk neemt Jezus de plaats in van het offerlam uit het oude verbond. Op 'Witte donderdag', bij de instelling van de eucharistie heeft hij het teken gegeven van het offer van zichzelf, dat zich op Goede vrijdag zou voltrekken. Over hem heeft Jesaja geprofeteerd:

Zoals een schaap dat stom is voor zijn scheerders, heeft hij zijn mond niet opengedaan. (Jes 53,7)

Johannes heeft Jezus zien komen; en hem aangewezen met woorden die tot op heden klinken, als de kerkgangers zich klaarmaken om ter communie gaan:

Zie het Lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt. (Joh 1,29)

2 offerande en offer¹⁴

Aanvankelijk brachten de gelovigen brood en wijn mee van huis, tezamen met olie, olijven, allerlei vruchten, gevogelte, boter en andere etenswaren. Deze gaven werden bij de ingang van de kerk neergezet, als levensonderhoud voor de voorgangers en ter ondersteuning van de armen. Veel later, toen er meer geld in omloop kwam, heeft deze *offerande* de vorm gekregen van de *collecte* zoals wij die nu kennen.

Het brood, door de mensen mee naar de kerk genomen, is later - in overeenstemming met het joodse paasmaal - vervangen door ongerezen koeken. Hieruit zijn de *hosties* ontstaan, die de langdurige breking van het brood overbodig maken. In protestantse kerken wordt weer gewoon brood gebruikt, door de koster tevoren in stukjes gesneden.

Aan het begin van de viering vragen de mensen om vergeving, , opdat zij straks met een zuiver hart tot de tafel mogen naderen, om in brood en wijn het lichaam en bloed van Christus te ontvangen.

Wie op onwaardige wijze het brood eet of de beker drinkt, bezondigt zich aan het lichaam en bloed van de Heer. Wij moeten onszelf onderzoeken, voor wij van het brood eten en uit de beker drinken. (1 Kor 11,27-28)

Na de gebeden en de lezingen worden brood en wijn als vruchten van de aarde naar het altaar gebracht; en voor Gods aangezicht geplaatst

met de woorden: *het werk van onze handen*. De gelovigen bieden hier in brood en wijn *zichzelf* aan God aan, in het besef dat dit offer te allen tijde ontoereikend is om hen tot God te verheffen; en in vertrouwen op zijn genade. Deze intentie wordt mooi weergegeven door David, die bidt:

Leid mij op de rots die te hoog is voor mij. (ps 61,3)

Die rots²¹ is Christus (1Kor 10,4). Dit is *sacrament*: zichtbaar gemaakte Godsontmoeting, waarin de gelovigen de intentie uitspreken zichzelf zonder voorbehoud te geven; en waarin God antwoord geeft. Hij neemt het offer van de mensen aan; en Hij geeft hun het volmaakte offer in handen: het Lam van God dat zichzelf gegeven heeft.

Hij heeft zichzelf aan God geofferd, een smetteloos offer, dat onze ziel zuivert van dode werken om God te eren. (Heb 9,14)

3 het eucharistisch gebed

Jezus heeft met zijn leerlingen zijn laatste joodse paasmaal gehouden. Tijdens deze maaltijd gaat hij van de oude viering over op de liturgie van het nieuwe verbond. Hij bereidt zich voor de hemel binnen te gaan, om er voor onze zaak bij God te pleiten. De vele offers van het oude verbond waren niet meer dan een voorafbeelding van het ene offer van Christus. Hij hoeft zich niet telkens opnieuw te offeren, terwijl de hogepriester (van het oude verbond) jaar in jaar uit het allerheiligste binnengaat, met bloed dat niet het zijne is (Heb 10,25). Jezus, die zich hiervan bewust was, nam tijdens de maaltijd het brood in zijn handen, sprak er de zegen over uit, brak het en gaf het hun met de woorden:

Dit is mijn lichaam dat voor jullie gegeven wordt. Doe dit tot gedachtenis aan mij. (Lc 22,19)

Daarna nam hij de beker wijn. Na het dankgebed reikte hij hun die toe en zij dronken allen daaruit. En hij sprak tot hen:

Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed, dat voor jullie wordt vergoten. (Lc 22,20)

Deze woorden vormen het hoogtepunt van het eucharistisch gebed⁴⁴ (het *grote dankgebed*). Hierin gedenkt de kerk Jezus' lijden en sterven, zijn opstanding uit de doden, zijn hemelvaart en de verwachting van zijn komst voor het oordeel. In de vroege kerk bracht de voorganger in dit gebed naar beste vermogen en zonder vaste tekst dank aan God voor alles wat Jezus heeft gedaan. Later zijn hier vaste formuliergebeden voor gemaakt.

Na de instellingswoorden wordt in de katholieke kerk het brood niet langer gezien als het werk van onze handen en beeld van ons eigen bestaan, maar als Jezus zelf: het levende brood. Theologen spreken van de *werkelijke tegenwoordigheid*. Dit deed de vraag rijzen, wanneer dan brood en wijn veranderen? Het antwoord is: bij de bovengenoemde instellingswoorden. Dit moment wordt de *consecratie* genoemd. Uit de mond van de priester hoort de gemeenschap Jezus' eigen woorden: Dit is mijn lichaam, dit is mijn bloed; en bij de communie ontvangen zij het brood - en soms ook de wijn - als Jezus zelf, die de harten zoekt te bewonen.

Christenen die met de juiste intentie aan de eucharistie deelnemen, komen vanzelf onder de indruk van het offer van zijn leven, dat Jezus voor ieder persoonlijk heeft volbracht. Zij beleven Jezus' aanwezigheid bij zijn laatste maaltijd met de apostelen. De priester heft brood en wijn op, maar in de geest zien zij hem, die zichzelf voor hen heeft gegeven; en zij gaan te communie om hem te ontvangen als voedsel voor de ziel.

De Geest maakt levend, het vlees is van geen nut. (Joh 6,65)

De protestantse kerk belijdt niet de tegenwoordigheid van Jezus in brood en wijn; maar legt de nadruk op het gedachtenismaal. De theologische discussie hierover heeft geleid tot een sterke verwijdering tussen katholieken en protestanten. In het gevoel van de gewone kerkganger ligt het echter vaak anders. Veel katholieken zijn in hun opinie over de eucharistie protestants; en veel protestanten voelen de katholieke leer heel goed aan.

* * *

HOOFDSTUK 4 HET HUWELIJK

1 bruid en bruidegom⁴⁰

Het bestaan van de twee geslachten is een wonder van de schepping. Mannen en vrouwen, die leven naar Gods bedoeling, zullen elkaar aanvullen en steunen. Dit wordt op een bijzondere wijze zichtbaar als zij in het huwelijk gaan samenleven. Over Adam en Eva staat geschreven:

Zij waren naakt, de man en zijn vrouw, maar zij schaamden zich niet voor elkaar. (gen 2,24-25)

De onschuld van dit eerste mensenpaar heeft plaats gemaakt voor schaamte: niet alleen voor de uiterlijke naaktheid, maar voor hun innerlijk, waar mensen verbergen wat strijdig is met Gods schepping:

ping: hebzucht, egoïsme, en alle andere uitingen van het kwaad, waarvan zij in het begin niet eens wisten dat het mogelijk was.

De zonde bemoeilijkt de roeping samen te leven naar Gods bedoeling. De lichamelijke vereniging behoort een uitdrukking te zijn van de wederzijdse liefde. In onze huidige conditie is de liefde echter gemengd met zelfzucht; en richt de begeerte zich op de eigen lichamelijke bevrediging.

De Schrift vergelijkt het huwelijk met de liefde van God voor de mensen. Hosea noemt het volk van God een *trouweloze echtgenote*; maar uiteindelijk ook zijn *bruid*, over wie Hij zich ontfermt:

Ik wil je maken tot mijn bruid en je winnen voor altijd, met recht en gerechtigheid, liefde en bewogenheid. (Hos 2,21)

Deze relatie wordt op poëtische wijze bezongen in het hooglied van Salomo. Ieder die iets aanvoelt van de liefde waarmee Jezus zichzelf aan de wereld heeft gegeven, zal hem herkennen in de bruidegom, die verlangend uitziet naar zijn bruid, de kerk.

Sta op mijn liefste, kom mijn schoonste. (hoogl 2,11)

In het evangelie noemt Johannes de Doper zich *de vriend van de bruidegom* (Joh 3,29). Onder de bruid van Christus worden zij verstaan die hem toebehoren, mannen zowel als vrouwen. Jezus spreekt over zichzelf als over de bruidegom in de gelijkenis van de tien meisjes (de kerk) die wachtten op zijn komst.

Midden in de nacht klonk er geroep: Daar is de bruidegom, trek hem tegemoet! (Mt 25,6)

Het huwelijk tussen twee gelovigen verbeeldt de relatie tussen Christus en zijn kerk; als de roeping de Heer in gedachten te houden.

Mannen heb je vrouw lief, zoals Christus de kerk. Hij heeft zich voor haar overgeleverd. (Ef 5,25)

Gehuwde christenen, in harmonie samenlevend, maken iets zichtbaar van de liefde tussen Jezus en zijn volk: allen die door hem uit de macht van het kwaad zijn verlost. Het is hun roeping vóór te leven hoe God het heeft bedoeld. Als man en vrouw in de Geest van Christus met elkaar omgaan, is dit een zegen voor hun kinderen en heel hun omgeving. Het huwelijk als *sacrament* bedoelt de gehuwden in deze roeping te versterken. Bij de kerkelijke huwelijksvoltrekking spreken zij voor Gods aangezicht hun verlangen uit elkaar trouw te blijven en

lief te blijven hebben. God belooft hun in het sacrament zijn hulp om dit een leven lang waar te kunnen maken. Hij zal hen bijstaan, zo dikwijls als zij Hem vragen.

In onze huidige samenleving is het gebruikelijk zonder burgerlijk of ook kerkelijk huwelijk bij elkaar te gaan wonen. Gedurende de eerste eeuwen van de kerk was dit ook zo. Christenen dienen dan wel te beseffen dat het voor gelovige mensen niet aangaat een tijdje te proberen hoe het samenleven bevalt. De apostel legt uit dat zij voor God één geworden zijn (1Kor 6,16). Zouden zij na 12½ jaar samenleving alsnog voor een huwelijksvoltrekking naar de kerk komen, dan mogen zij hier tevens hun koperen bruiloft vieren. Voor Hem zijn zij al die tijd gehuwd geweest.

2 echtscheiding

Onder het oude verbond was echtscheiding toegestaan (deut 24,1-4); maar bij monde van de profeet spreekt JAHWEH hier zijn afkeuring over uit (Mal 2,16). Als de Farizeeën – om Jezus op de proef te stellen – hierover beginnen, antwoordt hij hun:

Om de hardheid van jullie hart heeft Mozes dit toegestaan. Vanaf de aanvang was dit echter niet zo. (Mt 19,8)

De leerlingen zijn onthutst over dit antwoord, dat de sociale verhouding tussen mannen en vrouwen zou veranderen. En bovendien: wie kan er volledig voor instaan dat het huwelijk niet mislukt? Dan kan je maar beter niet trouwen! Dit dilemma geeft de verhouding weer tussen de voorschriften van het oude verbond en het evangelie. De wil tot het goede is aanwezig, maar de macht om te volbrengen ontbreekt. Daar is hulp bij nodig: Gods hulp. Gelovige mensen belijden hun onmacht; en leven door het geloof in zijn genade. Tot hen is Jezus antwoord aan de discipelen gericht:

Wat God heeft verbonden, mag een mens niet scheiden. (Mt 19,6)

Gods hulp doet slagen waar mensen falen. Een echtpaar dat Hem zoekt zal van Hem de liefde leren. Beiden hebben deel aan dezelfde Geest van liefde, die de verdeeldheid overwint en eenheid schept. Ouders die in deze Geest samenleven en nageslacht voortbrengen, voldoen ook in letterlijke zin aan de oproep: *Wordt talrijk en vervul de aarde*. Kinderen uit een dergelijk huwelijk geboren en in de Geest van Christus opgevoed in geloof, groeien op als een zegen voor hun omgeving.

* * *

HOOFDSTUK 5 DE WIJDINGEN

1 het ontstaan van ambten⁴⁵

Heel de kerk van Christus deelt in de roeping voor zoekende mensen een gastvrij tehuis te zijn, waar zij gemeenschap vinden; en waar zij met het evangelie vertrouwd kunnen raken.

Jullie zijn een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterschap, een heilige natie, Gods eigen volk, bestemd om de grootse daden te verkondigen van hem, die jullie uit de duisternis heeft geroepen tot zijn heerlijk licht. (1 Pe 2,9)

Om die roeping te kunnen vervullen, heeft God aan de leden van zijn kerk elk hun eigen gaven geschonken. Profetie, dienstbetoon, onderricht, opwekking, bestuur, zorg voor elkaar en vele andere functies worden door de leden van de geloofsgemeenschap vervuld (Rom 12,6-8). In de eerste kerk stelden de apostelen al zeven diakenen aan, die door de gemeenschap waren voorgedragen om de zorg voor armlastigen op zich te nemen (hand 6,1-6). Paulus benoemde in de plaatsen waar hij kwam *oudsten* of *presbyters* (hand 14,23). In de brief aan zijn leerling Timóteüs spreekt hij over de ambten van *opziener* en *diaken*.

Een opziener in de gemeente moet onberispelijk zijn, man van één vrouw, matig, verstandig, beschaafd, bekwaam om te onderwijzen, niet aan wijn verslaafd, niet opvliegend maar inschikkelijk, niet strijdlustig, niet geldzuchtig, iemand die zijn huis goed bestuurt en met ernst en waardigheid gezag uitoefent over zijn kinderen. (1Tim 3,vv)

Paulus voert geen principiële bezwaren aan tegen vrouwen in het ambt van diaken. Zo beveelt hij de gemeenschap te Rome de *diakones* Febe aan, die haar waarde voor de kerk heeft bewezen (Rom 16,1). De apostel laat zich hier leiden door praktische overwegingen, erop bedacht dat de kerk zich zoveel mogelijk aanpast aan de bestaande verhoudingen, ervoor wakend niet het imago te krijgen van kritiekloze maatschappijvernieuwing, die de verkondiging van het geloof zou bemoeilijken (zie b.v. Tit 2,1-14; 1 Tim 6,1).

Hoewel diakens vanaf het begin in overgrote meerderheid mannen zijn, komen we ook later nog wel vrouwen in dit ambt tegen, zoals St Olympias, steun en toeverlaat van de kerkvader Johannes Chrysostomos, bisschop van Constantinopel (4de eeuw). Over het *celibaat* wordt in het

Nieuwe Testament niet gesproken. Wel wordt hier al heel spoedig door velen voor gekozen. Ook Paulus neemt geen vrouw. Hij schrijft hierover:

Hebben wij geen recht om een christenvrouw mee te nemen, zoals ook de andere apostelen? (1Kor 9,5)

Na enkele eeuwen was het celibaat meer regel dan uitzondering. Toch waren er nog lang ook gehuwde priesters. St Basilius, één van de grote kerkvaders van het Oosten, was de zoon van bisschop St Gregorius de oudere en St Nonna. Deze Gregorius was aanvankelijk burgemeester, en vader van een gezin waarvan vier kinderen later heilig zijn verklaard. Op latere leeftijd is hij door het volk geroepen om bisschop te worden. Een ander voorbeeld is St Hillarius, bisschop van Poitiers, op latere leeftijd gedoopt. Ook de priester-dichter St Paulinus was gehuwd. Uiteindelijk is onthouding van seksuele relaties voorwaarde geworden voor uitoefening van het priesterschap. Als echter gehuwde mannelijke dominees tot de katholieke kerk toetreden, mogen zij hier het priesterambt vervullen. Diakenen hoeven in de katholieke kerk niet ongetrouwd te zijn.

De reformatoren hebben in de zestiende eeuw het celibaat afgeschaft; en de priesters toegestaan te trouwen. Zij zijn de eerste *dominees* van de protestantse kerken; en komen meestal van buiten de gemeente. Uit de gemeente zelf worden *ouderlingen* en *diakens* gekozen, naar het voorbeeld van de presbyters en diakens in de door Paulus gestichte kerken. Zij vormen samen de kerkenraad, waarvan niet de dominee, maar één der ouderlingen voorzitter is. Met de vrouw in het ambt hebben de protestanten meer moeite gehad. Pas met de veranderde maatschappelijke verhoudingen na 1960 is het voor vrouwen mogelijk geworden als predikant voor te gaan. In de RK kerk worden tot op heden geen vrouwen tot het ambt toegelaten.

2 ambtswijding

De apostelen legden de handen op aan zeven diakenen (hand 6,6). Ook Paulus bevestigde door handoplegging de leiders in hun ambt. In de RK kerk kent men nu de bisschops-, de priester- en de diakenwijding. In oude tijden kwamen de bisschoppen uit naburige plaatsen hun nieuwe collega de handen opleggen; en dienden hem zo het sacrament van de *bisschopswijding* toe. Later geschiedde dit door de paus, de bisschop van Rome. Deze van bisschop tot bisschop doorgegeven wijding gaat terug op de apostel Petrus; en wordt de *apostolische successie* genoemd.

Diakenen en priesters ontvangen hun wijding van de bisschop van hun *dioceses* (bisdom). In de protestantse kerk wordt een nieuwe dominee

door collega's uit naburige plaatsen door handoplegging bevestigd in zijn of haar functie als predikant van de gemeente. Al deze ambtsdragers delen in de taak de geloofsgemeenschap op te bouwen; en haar leden toe te rusten voor het werk waartoe ieder afzonderlijk geroepen is: het koninkrijk van God in deze wereld gestalte te geven. Het sacrament betekent voor hen een bevestiging van Godswege bij hun moeilijke taak de eenheid te bewaren en de gelovigen in hun roeping voor te gaan.

* * *

HOOFDSTUK 6 BOETE EN VERZOENING

1 verzoening

God houdt van de mensen in een mate die wij zelfs niet bij benadering kunnen bevatten. In Jezus heeft Hij zijn liefde aan allen bewezen. Als er geen kwaad in de wereld was geweest, dan zou Jezus niet gedood zijn. Nu is hij, die als enige mens volkomen vrij was van schuld, zonder een schijn van recht door de hardheid van mensen aan het kruis geslagen. Zijn verrijzenis en de komst van de heilige Geest betekenen het begin van de kerk van Christus. Sedertdien is een onophoudelijke stroom van mensen tot inkeer gekomen. Zij hebben hun schuld beleden; en hun geloof uitgesproken in zijn macht hen uit het kwaad te verheffen. Het doopsel betekent voor hen het begin van een nieuw leven.

Toch is het onvermijdelijk dat de christenen na hun doopsel soms nog zondigen. Pas gedoopte volwassenen zijn als nieuw geboren³¹. Als baby's in het geloof is voor hen alles nieuw. Zij moeten leren zichzelf te verloochenen en toegang te verlenen aan de Geest van Christus, die niets voor zichzelf vraagt en anderen niets weigert; die zich niet verweert noch terugslaat; die bidt voor wie hem haten. Daarom moeten pas gedoopte volwassenen rustig blijven; en niet van hun geloof gaan getuigen, voordat zij uit eigen ervaring hier gepaste woorden voor vinden.

Deze groei van het geloof¹⁶ is een levenslang proces. Grote heiligen ervaren dit nog duidelijker dan anderen. In hun verlangen God te behagen, zien zij des te scherper hun eigen tekortkomingen. Hoeveel te meer zullen pas gedoopte dingen doen die zij later betreuren; of zij vervallen in hun oude gewoontes en hun geloof wordt oppervlakkig. Daarom is het nodig steeds opnieuw God om vergeving te vragen; en het geloof te vernieuwen in het nieuwe leven door de Geest, in eenheid met Jezus, verreezen uit de dood.

Wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus de rechtvaardige. Hij is een verzoening voor de zonden van de gehele wereld. (1Joh 2,1-2)

Gods vergeving⁴⁹ hangt samen met de verhouding tot anderen. Het is in deze wereld niet te voorkomen dat het af en toe misgaat. Oneerlijkheid, egoïsme, onzuiverheid, onverschilligheid, ongeduld, zwakheid, lafheid, onmatigheid, drift en al die andere vormen van zelfzucht zetten de betrekkingen onder druk; en maken dat mensen op gespannen voet met elkaar leven. Hoe meer christenen God liefhebben, des te eerder zullen zij bereid zijn hun misstappen toe te geven. Zij zullen anderen hun eigenaardigheden niet langer toerekenen, maar liever voor hen bidden; en het onrecht geduldig verdragen, met Jezus, gekruisigd, voor ogen.

Gelovige mensen staan milder in het leven. Zij zien een weg naar vrede, die veel anderen niet zien. Het is dan ook hun roeping gewijzers te zijn naar Gods Rijk. Zij zijn zich er terdege van bewust, dat zij deze verlossing uit de macht van het kwaad niet aan zichzelf te danken hebben.

Wie zal mij redden van dit bestaan ten dode? God zij gedankt door Jezus Christus onze Heer! (Rom 7,24v)

Christenen moeten zich realiseren dat hun omgeving hen gadeslaat, of zij werkelijk in de Geest van Christus leven. De buitenwacht mag dan wel ongeloof in Jezus uitspreken, maar weet toch heel goed waartoe zijn volgelingen geroepen zijn. De houding van christenen tot hun medemensen zegt alles over hun verhouding met God. Jezus, sprekend over de offergaven die joodse gelovigen naar het altaar brachten, leerde hun dat zij eerst moesten proberen de verstoorde relaties te herstellen: dan pas staan zij open voor de verzoening.

Als je je gave naar het altaar brengt, en je te binnen schiet dat je broeder iets tegen je heeft, laat dan je gave bij het altaar, ga je eerst met je broeder verzoenen, en kom dan terug om je gave te offeren. (Mt 5,23-24)

2 de biecht

Sommige vergrijpen drukken zo zwaar op het geweten, dat de daders geen rust vinden. Voor hen is dit sacrament bedoeld: van Godswege mogen zij de bevestiging van zijn vergeving ontvangen. Veel mensen, die hier door onbekendheid met het sacrament geen beroep op doen, zouden er toch bijzonder bij gebaat zijn. Psychiaters zullen bevestigen, dat

schuldgevoel ook zonder ernstige misdrijven een leven kan verstoren. Als deze mensen bij de kerk aankloppen om de priester te vertellen wat hun drukt, zal deze beoordelen of het berouw oprecht is; en of de boetelingen werkelijk het verlangen hebben met een schone lei verder te leven, en God de plaats te geven die Hem toekomt.

Mijn offer¹⁴ aan God is mijn berouw; een berouwwol en nederig hart zult U niet als te gering zien. (ps 51,19)

De namens God uitgesproken vergeving van schuld is een krachtig hulpmiddel (*genademiddel*) bij de groei van het geloof. De boze verliest zijn macht over de boeteling, die bevrijd zijn of haar weg kan vervolgen.

Onze ziel is ontkomen uit de strik van de vogelvangster. De strik is gebroken, wij zijn ontsnapt. (ps 124,7)

* * *

HOOFDSTUK 7 DE ZIEKENZALVING

De overgang naar het bestaan na de dood wordt voor gelovigen door de bediening van dit sacrament vergemakkelijkt. Gods vrede wordt hun deel. De kinderen, familie en vrienden aan het sterfbed zullen dit heengaan niet licht vergeten. Bij deze intieme plechtigheid kunnen grieven tegen anderen worden vergeven, verzwegen zonden voor God worden beleden, en het geloof in Hem worden hernieuwd. Dan zalft de priester de zieke met olie (*chrisma*) op hoofd, hart en handen; en God geeft vrede aan de gelovige ziel.

Wanneer dit vergankelijke met onvergankelijkheid is bekleed en dit sterfelijke met onsterfelijkheid, dan gaat het schriftwoord in vervulling: De dood is verslonden, de zege is behaald! (1 Kor 15,53-55)

Mensen met de dood voor ogen worden in deze plechtigheid bevestigd in het geloof. In de woorden van de bedienaar mogen zij de stem verstaan van een vergevende God, die zijn kinderen over de grens van de dood heen wil opnemen in zijn eeuwige Rijk.

* * *

DEEL VI HET GEBED

HOOFDSTUK 1 ONZE VADER

inleiding

Het gebed is de meest persoonlijke omgang met de Schepper. De mens spreekt tot God van persoon tot Persoon, in het vertrouwen dat Hij luistert en antwoord geeft. Niet op opzienbarende wijze antwoordt Hij, niet door een stem vanuit den hoge, maar Hij doet zich innerlijk verstaan. 2000 Jaar geleden heeft God zich in de beperking van een mens laten zien, nederig en zachtmoedig, vol van genade en waarheid. Zo wil Hij zich in alle tijden en op alle plaatsen door zijn kinderen innerlijk doen kennen door zijn Geest.

God straft zijn volk in liefde, om hen in het rechte spoor te houden. De uiteindelijke beslissing van hun handelen ligt echter bij de mensen zelf. Het volk Israël ging na veel door henzelf veroorzaakte ellende het beloofde land binnen, dat de voorafbeelding is van zijn eeuwige Rijk. Zouden zijn kinderen tegen hun wil de hemel kunnen binnengaan? De goede God respecteert de vrije wil van het nieuwe volk van gelovigen: allen die door het geloof in Jezus tot Hem komen. Hij is altijd aanwezig, Hij kent hun intentie al vóór zij tot Hem bidden; en in liefdevolle zorg geeft Hij tal van tekenen aan ieder die Hem zoekt; maar nooit zal Hij iemand dwingen zijn wil te doen. Als mensen in zelfzuchtig verlangen hun eigen streven door willen zetten, zal Hij hen liefdevol terechtwijzen, totdat zij inzien waarom hun gebed vruchteloos is. Als zij dan tot inkeer komen en zijn wil in hun leven trachten te verstaan, kunnen zij vrijmoedig tot Hem spreken.

Vertrouwen op God geeft de zekerheid dat Hij naar ons luistert, als wij Hem iets vragen overeenkomstig zijn wil. (1Joh 5,14)

Als Jezus' leerlingen hem vragen hoe zij moeten bidden, begint hij met te zeggen dat God niet naar hen luistert vanwege de vele woorden. Hij weet immers al wat zij vragen willen, nog vóór zij hebben gesproken? Dan geeft hij hun de woorden van het gebed, dat wij nu *onze Vader* noemen; en dat het kostbaarste gebed van de kerk is geworden (Mt 6,9-13). Hoe vaak het ook wordt gebeden: als het met aandacht gebeurt, met het hart in geloof bij God, en met het verstand de woorden begrijpend, zal het nooit aan slijtage onderhevig zijn. Christenen moeten ervoor waken hun God niet te beledigen door de woorden gedachteloos af te raffelen.

Het gebed bestaat na de aanhef uit twee keer drie delen.

Onze Vader die in de hemel zijt,

- (i) 1 *uw naam worde geheiligd,*
 2 *uw Rijk kome,*
 3 *uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.*
- (ii) 4 *Geef ons heden ons dagelijks brood*
 5 *en vergeef ons onze schulden,*
 zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren.
 6 *En breng ons niet in beproeving,*
 maar verlos ons van het kwade.

In de eerste drie beden bieden christenen zichzelf aan. In de laatste drie vragen zij Gods hulp om dit waar te kunnen maken.

Sommige oude manuscripten voegen hier nog een slotzin aan toe:

*Want van U is het koninkrijk en de kracht
 en de heerlijkheid, in eeuwigheid. Amen.*

onze Vader die in de hemel zijt

Het gebed moet eerbiedig zijn, en gelovig. Vol eerbied, omdat het is gericht tot de almachtige Schepper, die heel de aarde en al wat daarop leeft in zijn hand houdt; en in geloof, omdat christenen er vast op vertrouwen, dat de onzichtbare God als een vader en een moeder naar hen luistert. Evenals de apostolische geloofsbelijdenis is dit gebed een echt eucumenisch document. Niemand kan bidden *onze Vader*, zonder daarbij te denken aan alle gelovigen, óók van andere kerken die dezelfde woorden bidden. In nog ruimere betekenis is dit gebed eucumenisch; want de gelovigen voelen zich verwant met alle mensen van goede wil.

De aanhef van het gebed was in die dagen een openbaring. God je Vader noemen veronderstelt een vertrouwelijke omgang, die in de joodse godsdienst ongehoord was; en zelfs als godslasterlijk werd ervaren. Voor de geestelijke leiding van die dagen was het voldoende aanleiding hem te willen doden (Joh 5,18). Jezus zelf spreekt voortdurend zo over God. Na zijn verrijzenis zegt hij tot Maria Magdalena:

Ik stijg op naar mijn Vader en jullie Vader God. (Joh 20,17)

Als christenen dus bidden: *onze Vader*, bidt Jezus als een broeder met hen mee. Heel de gemeenschap van zijn kerk mag zich in Gods aanwezigheid verheugen; en zeker zijn dat Hij luistert.

Wie hierover nadenkt, moet wel van ontzag vervuld worden; zoals David, die Gods almacht in de sterrenhemel aflas, en uitriep:

Wat is toch de mens dat U acht op hem slaat, het mensenkind dat U hem aanziet? (ps 8,5)

Als God door het geloof in Jezus *Vader* mag worden genoemd, wat kan dit dan anders betekenen dan dat Hij hen, die Jezus volgen, tot de hemel wil verheffen? Dit is de belofte die het hart sneller doet kloppen; en christenen aanspoort tijd te nemen voor gebed.

1 uw naam worde geheiligd

Voor ieder die het wil zien, getuigt de natuur van de almacht van God. De naam van God: JAHWEH, hetgeen betekent: IK BEN⁵, heeft betrekking op zijn wezen. Zijn liefdevolle goedheid is immers eeuwig. Zij is al vóór de tijd bestond; en het moet alle gelovigen duidelijk zijn dat deze goedheid nooit kan ophouden te zijn. Zijn kinderen, levend in geloof, delen in zijn goedheid en liefde: het eeuwige wezen van God. Daarom bidden zij: *Uw naam worde geheiligd*. Het is hun roeping zijn naam bekend te maken: niet in woorden, maar in een heilig leven, waarin zijn goedheid en liefde zichtbaar zijn.

Van nature zoeken mensen hun eigen eer. Zij spitsen de oren zodra er over hen wordt gesproken, ze glimmen van trots bij elk compliment; en raken bij vernedering en mislukking soms volledig van slag. Wie Jezus daadwerkelijk toebehoren, zullen zich niet laten leiden door hun zucht naar erkenning. Hun *oude mens*²⁶ is als 't ware met Jezus gestorven en begraven (Kol 2,12). Gods heiligen bekommeren zich niet om zichzelf, maar om zijn aanzien in de wereld. Vernedering wordt door hen zelfs als een weldaad gezien, die slechts de oude mens raakt; en hen helpt deze te verlaten en zich te bekleden met de nieuwe mens (Ef 4,24), indachtig Johannes de Doper, die Jezus aanwees en zei:

Hij moet toenemen, ik moet minder worden. (Joh 3,30)

Christenen verheugen zich, als zij anderen een goed leven zien leiden; en bidden dat ook zij mogen bijdragen tot Gods werk in de wereld. Waartoe hebben zij anders zijn Geest ontvangen? Om gelukkig te zijn? Dat geluk schuilt hierin, dat zij hun roeping verstaan en hun leven vernieuwen. Als christenen laks en lauw zijn en zich niet onderscheiden van de wereld om hen heen, hoe zal die wereld dan over het geloof oordelen? Als zij echter door hun daden iets van de goede God zichtbaar maken, doen zij hiermee een appèl op het geweten van hen die buitenstaan.

2 uw Rijk kome

Christenen zijn niet alleen burgers van deze voorbijgaande wereld, maar tegelijkertijd van Gods eeuwige Rijk. Als zij bidden *Uw Rijk kome*, vragen zij voor zichzelf en voor alle gelovigen, dat zij daadwerkelijk gezanten van Christus mogen zijn; en dat hun aanwezigheid iets van de vrede van dit Rijk zichtbaar zal maken, en hun omgeving ten goede mag komen. Met een woord van de abt St Leger (616-679):

Als christenen zijn wat zij moeten zijn, zullen zij hun omgeving voor veel rampen behoeden.

Als *zout van de aarde* (Mt 5,13) zijn christenen geroepen onrecht geduldig te verdragen en de vrede van Christus voor te leven. Hun voorbeeld zal sommigen tot betere gedachten brengen. Toch zal Gods Rijk in deze wereldorde nooit ten volle werkelijkheid worden. Integendeel: in Jezus' rede over *de laatste dingen* (Mt 24) voorzegt hij, hoe voorafgaande aan zijn wederkomst de zonde hand over hand zal toenemen; en de liefde van de meesten zal verkoelen. Na een tijd van ongekende verschrikking zal dan het teken van de mensenzoon aan de hemel verschijnen.

Hij zal zijn engelen zenden met trompetgeschal om zijn uitverkorenen te verzamelen uit de vier windstreken, van het ene uiteinde van de hemel tot het andere. (Mt 24,31)

Het gebed van de gelovigen en hun werk in de wereld bespoedigen de komst van hun Heer.

3 uw wil geschiede, op aarde zoals in de hemel

Mensen zijn te misleiden, God niet. Hij ziet of het hart op Hem gericht is. Hij hoort het, of de woorden werkelijk gemeend zijn; Hij doorgrondt ieders innerlijk en ziet de bereidheid daadwerkelijk allerlei bindingen los te laten, teneinde dichter bij Hem te kunnen leven. Het is goed Hem in alle doen en laten te betrekken. Bij beslissingen over praktische zaken spreekt Hij tot het geweten. Aan wie oprecht met Hem willen leven, doet Hij verstaan waar zij zich laten leiden door zelfzucht en eigenbelang.

Door toe te geven aan allerlei afleiding, waar op zichzelf misschien geen kwaad in schuilt, worden christenen van het gebed afgehouden; en blijft God een vreemde. Wie zich hecht aan wat voorbijgaat, verwaarloost de Bron van het bestaan; en verliest het zicht op het eeuwige leven. De apostel spreekt van *de oude mens*, die aardsgezind is en God niet zoekt. Wie echter met Jezus verbonden de weg van zelfverloochening gaat, maakt ruimte voor zijn Geest.

De oude mens kan Gods wil niet verstaan, en verlangt hier ook niet naar. De nieuwe mens⁴⁶ wil niets liever dan Jezus volgen; maar vervalt desondanks toch soms weer in de begeertes, waar de omringende wereld zich ongegeneerd aan overgeeft.

Mijn innerlijk scheidt behagen in Gods wet, maar in mijn handelen ontwaar ik een andere wet, die strijd voert tegen mijn rede, en mij gevankelijk uitlevert aan de heerschappij van de zonde¹² over mijn daden. (Rom 7,22-23)

Deze tweestrijd is kenmerkend voor elk gelovig leven; en bij volhardend gebed is de overwinning verzekerd. Christenen vertrouwen in dit gevecht niet op eigen kracht, maar op Jezus met wie zij in de doop zijn verbonden. Volharding is hierbij een eerste eis. God ziet het, als zijn kinderen verlangen Hem onverdeeld te dienen; en Hij ziet ieders zwakte in liefde aan. Niemand hoeft te wanhopen aan de ontoereikendheid van de gebrachte offers; want God staat allen terzijde, die in vertrouwen op Hem hun weg gaan. David beseftte dit al en bad:

Bij U heb ik altijd een toevlucht gevonden, een schuilplaats waar de vijand geen toegang heeft. (ps 61,3)

Die rots²¹ waarop gebouwd wordt, en die burcht die veiligheid biedt, is Christus (1Kor 10,4). Bewust levende christenen zullen zich alles willen onzegggen, om hun geloof op deze Rots te vestigen. Daarom bidden zij: *Uw wil geschiede, op aarde zoals in de hemel*, laat ons op aarde als engelen leven. Van nature veel te hoog gegrepen, hebben zij door het geloof de macht hiertoe gekregen.

4 geef ons heden ons dagelijks brood

God gaf Adam en Eva als voedsel de zaaddragende gewassen van de hof van Eden en de vruchten van de bomen gen 1,29). Hij geeft het vandaag aan hun miljarden nakomelingen. Zouden al die aardbewoners Hem liefhebben en tot Hem bidden om hun dagelijks brood, dan zag de wereld er nu anders uit: geen uitbuiting en verwoesting van de natuur meer, maar liefde voor de schepping en ontzag voor de Schepper van deze overvloedige rijkdom, die aan de mens in beheer is gegeven. Geen honger en geen verspilling meer, want God heeft de aarde aan allen gegeven om van te eten. Daarom bidt de kerk niet: *Geef mij*, maar: *Geef ons* Wie bidt, weet zich deel van de mensengemeenschap; en voelt zich hiervoor medeverantwoordelijk. De kerkvader Basilius (4de eeuw) zegt het krachtig:

De overdaad van de rijken is gestolen van de armen.

Als welgestelden⁴⁷ hun Schepper liefhebben; en hun goederen delen met de armen⁴⁸, zal Hij hun Jezus' woorden doen verstaan:

Niet van brood alleen leeft de mens, maar van alles wat uit de mond van God voortkomt. (Mt 4,4)

Als zij Hem vragen, zal Hij hun doen delen in de onvergankelijke rijkdom die aan armen is geschonken. Rijken willen vaak twee heren dienen. Als zij hun bezit koesteren, verharden zij hun ziel; en sluiten zij zich af voor het lot van misdeelden. In geloof echter stellen zij hun hoop op Jezus, *het brood dat uit de hemel is neergedaald* om hun geestelijke honger te stillen (Joh 6,35).

**5 en vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren.**

Het doopsel betekent de afwassing van schuld en het begin van nieuw leven, door de Geest geleid. Als christenen in oude fouten vervallen, zullen zij God om vergeving⁴⁹ vragen, in het vertrouwen dat Hij dit verhoort. Dit is leven in genade. Als het geweten nochtans onrustig blijft, is er het sacrament van boete en verzoening (zie V.6), dat de gelovigen opricht.

Petrus vraagt hoe vaak hij iemand moet vergeven. Jezus antwoordt dat dit moet gebeuren zo vaak als iemand er om vraagt: ook al is het zeventig keer zeven maal (Mt 18,22). Mensen die tijdens dit leven niet tot volkomen vergevingsgezindheid komen, die niet met elkaar en dus ook niet met God in het reine zijn, zullen dit in de dood zeer pijnlijk ervaren; en niet zonder meer de hemelse vrede kunnen binnengaan. (zie III.7.3)

Ook als iemand geen excuus wil aanbieden, mag dit niet tot wrok leiden en tot een nurkse houding. Veel beter is het Christus voor ogen te houden, die immers veel ernstiger onrecht geduldig heeft verdragen. Hij leert zijn broeders en zusters om te bidden voor wie hen kwellen, hun goed te doen en het kwade door het goede te overwinnen.

Wreek jezelf niet. Laat het over aan Gods gerechtigheid; want er staat geschreven: Mij komt het oordeel toe. (Rom 12,21)

**6 en breng ons niet in beproeving,
maar verlos ons van het kwade**

Niemand zal willen beweren dat God het kwaad zendt waardoor wij in beproeving komen. Het is de eigen begeerte, die de aandacht afleidt van de Bron van al het goede. Wel kan Hij de beproeving⁵⁰ toestaan. Hij handelt in liefde, met als doel het geloof van zijn kinderen te doen groeien,

teneinde hen dichter bij Hem te laten leven. Van nature is de mens niet bij machte de verzoeking te weerstaan; maar de goede God zal hen die Hem vragen niet zonder zijn hulp laten.

Hij zal niet toelaten dat je boven je krachten beproefd wordt. Met de beproeving bepaalt Hij al het einde, zodat je het kunt doorstaan. (1Kor 10,13)

De beproeving is velerlei; en er is velerlei begeerte waar christenen over heersen moeten. Eerzucht, hebzucht, onzuivere seksuele verlangens, afgunst en nijd, onmatigheid en gulzigheid, drift en gebrek aan zelfbeheersing, traagheid, zwakheid en alle andere ondeugden behoren tot de *oude mens*, die christenen mogen beschouwen als met Christus gekruisigd en gestorven (Rom 6,5v)

In Christus is de zege al behaald. Er wordt geen bovenmenselijke inspanning gevraagd om te bereiken wat door hem is volbracht; maar alleen volharding, in gelovige verbondenheid met hem in wie de overwinning is verzekerd. Als de oude mens²⁶ van nature graag het ene wil; en de Geest tot het geweten spreekt en het andere leert, komt het erop aan de eigen wil aan God geven; en met zijn hulp het goede te kiezen en het kwade te verwerpen. Niemand hoeft in deze tweestrijd te bezwijken. Jezus, op gelijke wijze beproefd, heeft de macht van de verleider gebroken.

Dit is de goede strijd waar de heiligenlevens¹⁹ van getuigen. Zij hadden en hebben slechts één doel voor ogen: het koninkrijk van God, waar de herinnering aan het kwaad is uitgewist. Zij zijn zelfs gelukkig met de verzoeking, omdat deze standvastigheid bewerkt. Zo groeit het geloof. Volwassen gelovigen zullen aan alle kwaad resoluut de rug toekeren, om als nieuwe mensen naar Gods bedoeling te leven: niet op eigen kracht, maar met Jezus voor ogen, die aan het kruis alle kwaad heeft verslagen.

want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, in eeuwigheid

Dit slot van het Onze Vader ontbreekt in sommige manuscripten. Hier wordt nog eens benadrukt dat christenen op aarde geen blijvend koninkrijk hebben. In katholieke kerken wordt het niet altijd gebeden. Samengevat bieden christenen zich in dit gebed aan als engelen te leven, vertrouwend dat de Schepper hen als zijn kinderen voedt en behoedt, steeds opnieuw hun vergevend als zij van Hem zijn afgeweken. Het kwaad hoeft geen macht meer over hen te hebben. Amen: zo is het.

* * *

HOOFDSTUK 2 WEES GEGROET

- 1 Wees gegroet Maria, vol van genade, de Heer is met U.
- 2 *Gij zijt de gezegende onder de vrouwen
en gezegend is Jezus, de vrucht van uw schoot.*
- 3 *Heilige Maria, moeder van God, bid voor ons, zondaars,
nu en in het uur van onze dood, amen.*

Dit oude gebed, samengesteld door Thomas van Aquino, bestaat uit twee teksten uit het Nieuwe Testament en een latere toevoeging. Hierin staat het ontzagwekkende wonder centraal van Jezus, die in Maria mens is geworden, om de mensen tot God terug te brengen.

1 wees gegroet Maria

25 Maart - negen maanden voor kerst - is het feest van *Maria boodschap*: de aankondiging van de geboorte van de Messias. Maria woont dan in Nazareth in de landstreek Galilea, die vanouds toebehoorde aan Israëls stammen Zebulon en Naftali, maar na hun deportatie werd bewoond door achterblijvers en andere volken (*gojim* of *heidenen*) (Mt 4,15; 2Kon 17). Maria en haar aanstaande echtgenoot Jozef behoorden echter tot de stam van Juda en het geslacht van David, waarin de Messias geboren zou worden. De engel Gabriël begroet Maria:

Wees gegroet begenadigde, de Heer is met u. (Lc 1,28)

Maria heeft God lief; en is ontvankelijk voor zijn genade. Als de engel bij haar binnenkomt, wordt zij in het diepst van haar ziel geroerd, want de engel spreekt haar aan namens de eeuwige en onzienlijke God, die haar waardig heeft bevonden zijn Messias⁹ te ontvangen, die als mens met de mensen zijn eeuwige goedheid zal voorleven aan een vergankelijke wereld. Maria zal moeder worden: niet van een aardse vorst zoals David; maar van de beloofde koning van Israël: de vredevorst, aan wiens koningschap geen einde zal komen. Toen zij zich afvroeg hoe dat gebeuren kon, aangezien zij niet het bed met Jozef deelde, gaf de engel ten haar ten antwoord:

*De heilige Geest zal over je komen en de kracht van de
Allerhoogste zal je overschaduwten; daarom ook zal wat ter
wereld wordt gebracht heilig genoemd worden, Zoon van God. (Lc
1,35)*

Als Maria haar instemming betuigt, wordt zij zwanger van hem, over wie heel de Schrift spreekt; en die door Jesaja is voorzien als Immanuël¹⁰, dat is *God-met-ons* (Jes 7,14; Mt 1,23). Dit is het wat de gelovigen gedenken,

als zij bidden: *Wees gegroet Maria*. Evenals Gabriël richten zij zich tot Maria; en aanbidden Hem, die door zijn Geest zijn Zoon in haar verwekt, die de aardse geschiedenis van God met de mensen komt voltooien.

2 gij zijt de gezegende onder de vrouwen

Na het bezoek van de engel ging Maria op bezoek bij haar verwante Elisabeth, die in verwachting was van Johannes de Doper. Toen zij haar tante begroette, sprong het kindje van Elisabeth op in haar schoot; en sprak zij de profetische woorden:

Gij zijt de gezegende onder de vrouwen; en gezegend is de vrucht van uw schoot. (Luc 1,42)

De hoop van Israël staat hier centraal: Jezus, de vrucht van Maria's schoot. Gezegend is zij die hem ontvangen heeft! De zoon van Elisabeth zal dertig jaar later als laatste en grootste van de profeten tot taak krijgen de weg van Jezus voor te bereiden (Mt 3,1).

Maria bleef bij Elisabeth tot de geboorte van Johannes; en keerde toen terug naar huis. Zes maanden later wordt Jezus in Bethlehem geboren. De laatste periode van de geschiedenis neemt een aanvang: de *tijd van genade*, tussen zijn komst in zwakheid en zijn wederkomst voor het oordeel op de laatste Dag.

3 bid voor ons

In deze derde regel komt het geloof in de *gemeenschap van de heiligen* tot uitdrukking (III.9.2). Maria, die het koninkrijk van God is binnengegaan, is niet onwetend van de verdrukking van de kerk in de wereld. Elke moeder zal voor haar kinderen blijven bidden, ook al deelt zij niet meer hun aardse bestaan. Jezus zelf werkt tot vandaag; en ook zijn heiligen hebben geen rust. Ontelbaar velen vragen dagelijks om haar voorspraak.

* * *

HOOFDSTUK 3 DE PSALMEN

1 gebeden van Israël en de kerk

Het woord *psalm* komt van de Griekse vertaling van het Hebreeuwse woord voor *lofzang*. De 150 psalmen¹ zijn ingedeeld in vijf boeken : ps 1-42; 43-72; 73-89; 90-106 en 107-150. Deze zeer oude gebeden werden in de joodse liturgie veelal gezongen met muzikale begeleiding.

Laten wij met psalmen vóór Hem verschijnen; en voor Hem jubelen bij citerspel. (ps 95,2)

Veel psalmen worden toegeschreven aan David. Het zijn lang niet allemaal lofliederen. In moeite en verdrukking richtte Israël zich in dit universele geschrift ook in smeekbeden en klaagzangen tot JAHWEH. Wie hieruit bidt, zal zich vaak persoonlijk aangesproken voelen als *het nageslacht van Jakob*, waartoe ook de z.g. *heidenen* behoren, die zich hebben bekeerd tot de God van Israël (=Jakob), naar het woord van David:

Dit is het geslacht van wie naar Hem vragen: die uw aangezicht zoeken, dat is Jakob. (ps 24,6)

Het psalmboek is ook geworden tot gebedenboek van de kerk; en tot bron van troost en inspiratie voor allen die de God van Israël liefhebben. De psalmen biddend, weten zij zich als bomen aan levend water (ps 1), roepen zij tot Hem in nood (ps 6), zoeken zij hulp tegen de vijand (ps 13) en verheugen zij zich in hun erfdeel in de hemel (ps 16). Zij voelen zich veilig in Gods huis (ps 27), verheugen zich in zijn vergeving (ps 32), vinden hun kracht in Hem (ps 33), zien in de verte zijn Rijk komen als het beloofde land (ps 37); en leven hier en nu als nieuwe mensen voor zijn aangezicht.

Hij gaf mij een nieuw lied in de mond: de lofzang voor onze God. (ps 24,6)

De gelovigen branden van verlangen naar God (pss 41-42) en zien uit naar het hemelse Jeruzalem (pss 48 en 49). Zij brengen God het offer dat Hij aanneemt (ps 51); en overwinnen hun beproeving (pss 53 en 66). Alle thema's van het geloof komen hier aan de orde. In smeekbedes en lofzangen, klacht en dankzegging spreken de psalmdichters zich voor hun Schepper uit; en geven zij woorden aan de wereldwijde gemeenschap van gelovigen, Gods eigen volk. Zij danken en eren Hem en zij zeggen:

God, onze God, Hij zegent ons, opdat Hij wordt geëerbiedigd tot het einde van de aarde. (ps 67,8)

De psalmen worden gekenmerkt door een herhaling van dezelfde intentie in andere woorden. Deze wijze van bidden brengt de inhoud van de teksten in alle rust thuis. Als voorbeeld volgen de eerste verzen van psalm 51, die David, verscheurd door berouw, gebeden heeft nadat hij in begeerte naar een vrouw haar man de dood had ingejaagd (2Sam 11).

*Neem mijn zonde van mij weg, reinig mij van wat ik misdaan heb
Ik zie mijn schuld, mijn misdrijf staat mij steeds voor ogen.*

Tegen U heb ik gezondigd, U ziet het kwaad dat ik begaan heb. Hoe U ook vonnist, U bent rechtvaardig, onaantastbaar is uw oordeel.

Het is niet verwonderlijk dat deze gebeden alle eeuwen door in de kerk in gebruik zijn gebleven. De teksten zijn rechtstreeks toepasbaar op de situatie in de kerk of op het persoonlijke leven van de gelovigen.

2 Christus in de psalmen

Op talloze plaatsen in het Oude Testament is sprake van het ophanden zijnde wonder van de menswording van God¹⁰. Nergens komt dit zo duidelijk tot uitdrukking als in de psalmen. De profeten van Israël, sprekend door de Geest van God, getuigen van de Zoon van God die in de wereld gaat komen. Door het geloof in Jezus als de beloofde Messias gaan hun profetieën ten volle spreken. Stervend aan het kruis, heeft hij zijn volk de ogen hiervoor geopend met de woorden uit de psalm van David:

Mijn God, waarom hebt U mij verlaten? (ps 22,2)

De geoefende lezer gaat in de psalmen steeds meer de stem van Christus verstaan. Als de psalmist klaagt dat allen hem belagen, gaat dit uiteindelijk niet over hemzelf; maar als profeet ziet hij in de toekomst hoe heel het volk van God zich tegen hun Messias zal keren (ps 31,14). In zijn sterven bidt Jezus met woorden uit dezelfde psalm:

In uw handen beveel ik mijn geest. (ps 31,6)

Toen Jezus vóór zijn hemelvaart zijn leerlingen de Schrift opende, vermeldde hij uitdrukkelijk ook dit joodse gebedenboek, waar zij van jongs af aan mee vertrouwd waren.

Alles wat over mij geschreven staat in de wet van Mozes, in de profeten en de psalmen, moet vervuld worden. (Lc 24,44)

Wie geregeld uit het psalmboek bidt, krijgt hier geleidelijk oog voor. Zo wordt in psalm 89 gesproken over het verbond met David, wiens nageslacht voor altijd vast zal staan (ps 89,4-5). Vanwege dit soort teksten werd de verwachte Messias ook wel Zoon van David genoemd, over wie in dezelfde psalm gezegd wordt:

Ik maak hem tot mijn eersteling, boven de koningen der aarde zal hij tronen. (ps 89,28)

Toen Jezus door Israël trok, werd hij door gewone mensen, zoals door twee blinden bij Jericho, aangesproken als Zoon van David, dus als de Messias (Mt 20,31). De religieuze leiding en de conservatieve Farizeeën wilden hiervan niets weten. Zij zagen een bedreiging in hem; en protesteerden heftig toen de menigte hem bij zijn intocht in Jeruzalem begroette met een tekst uit psalm 118:

Hosanna, Zoon van David! Gezegend hij die komt in de naam van JAHWEH, hosanna in de hoge! (Mt 21,9)

Jezus wijst hen terecht met woorden uit dezelfde psalm, waar de Messias een *hoeksteen* wordt genoemd; en voorspelt hun dat de verkondiging van Gods Rijk hun ontnomen zal worden en aan de heidenen toevertrouwd.

De steen, door de bouwers afgekeurd, is tot hoeksteen geworden. Zo heeft JAHWEH het bewerkt; en het is een wonder in onze ogen. (ps 118,22v; Mt 21,42)

De apostelen hebben bij de verkondiging van het evangelie dankbaar van het psalmboek gebruik gemaakt. In zijn toespraak op de dag van Pinksteren citeert Petrus psalm 16 van David; en legt uit dat deze als profeet met een blik in de toekomst over de verrijzenis van Christus heeft gesproken (hand 2).

U laat mijn ziel niet over aan het dodenrijk, uw heilige zal het bederf niet zien. (ps 16,9; hand 2,27)

Op talloze andere plaatsen wordt uit het psalmboek geciteerd.

3 liturgisch gebruik

Het psalmboek, waarin de Geest van Christus zo duidelijk spreekt, is niet weg te denken uit de liturgie van de kerk. In de zondagsviering heeft het een plaats na de eerste lezing. De gelovigen weten zij zich één met hem, die als mens met de mensen zijn vertrouwen volledig op God heeft gesteld. De kerk verheugt zich in hem, die David in de verte zag komen:

U geeft mij het schild van verlossing in de hand; want U werd gering om mij te verheffen. (ps 18,36)

Een God, die gering werd om mij op te richten..... Wie zou niet stil van ontzag worden bij zulke teksten? Wie zou niet alles willen geven om met hem op weg te mogen gaan? De psalmist zegt:

Breng God het offer van je dankbaarheid; en betaal de Allerhoogste de gelofte die je deed. (ps 50,14)

Buiten de bijzondere geloftes die de mensen aan God doen, hebben alle gelovigen in hun doop de gelofte gedaan om met zijn hulp het grote gebod na te leven; en Hem met hart en ziel, met geheel het verstand en uit alle kracht lief te hebben, en de naaste als zichzelf (Mt 22,37).

Bij het liturgisch gebruik zullen velen ook met dankbaarheid denken aan het *getijdengebed* in kloosters. Hier worden de psalmen als *beurtzang* gezongen of ook wel gezegd. Zo worden in korte tijd de vijf boeken gebeden. De herhaling die dit met zich meebrengt is een groot voordeel: zo rijk van inhoud zijn deze gebeden; en zo langzaam zijn de mensen om te verstaan. Volharding in een eenmaal opgelegde regelmaat is daarom een eerste vereiste om te komen tot verdieping van het geloof. Deze ijver kan de psalmdichter niet ontzegd worden:

Midden in de nacht sta ik op om U te loven voor uw rechtvaardige verordeningen. (ps 119,62)

Voor het dagelijkse ochtend- en avondgebed, zoals dit ook in sommige kerken wordt gebeden, zijn elk drie psalmen voorgeschreven (zie de jaarlijks door de Nationale Raad voor de Liturgie uitgegeven *kalender voor het liturgisch jaar*). In de protestantse kerken vormen in het bijzonder de berijmde psalmen een belangrijk onderdeel van de liturgie.

4 beeldende taal

De Schrift legt de Schrift uit: dezelfde beelden komen op telkens andere plaatsen weer terug. Zo worden de teksten geleidelijk duidelijker. Als voorbeeld van deze beeldspraak volgt hier psalm 23.

*De Heer is mijn herder, 't ontbreekt mij aan niets.
Hij voert mij naar een groene wei,
aan rustig water mag ik drinken. Ik leef weer op;
Hij leidt mij op 't rechte spoor, omwille van zijn naam.
Ik vrees geen kwaad. Al ga ik door een duister dal,
door de schaduw van de dood; want U bent bij mij,
uw stok en uw herdersstaf stellen mij gerust.
U richt voor mij een maaltijd aan
voor ogen van mijn belagers.
Dan zalft U mij met olie op het hoofd:
uw Geest, o God, zodat ik overvloedig van vreugde.
Uw liefdevolle goedheid en uw redding zijn bij mij, alle dagen.
In het huis van de Heer mag ik wonen,
tot in lengte van dagen.*

Er is sprake van een *herder*, een *groene wei*, *rustig water*, een *duister dal*, een *staf*, een *maaltijd*, *olie* en *het huis van de Heer*. Wat is de betekenis van deze beelden? In de gelijkenis van de *goede herder* (Joh 10) verwijst Jezus naar psalm 23. Hij is de herder die voor zijn schapen uitgaat, hen beschermt en voor voedsel zorgt. Hij noemt zich ook *de deur van de schapen* (Joh 10,7). *Niemand komt tot de Vader tenzij door hem* (Joh 14,6).

De *groene wei* is het geestelijk voedsel voor zijn volgelingen. Het *water* dat zij drinken is een regelmatig terugkerend beeld. In psalm 42 smacht een hert naar *water uit de beek*. In psalm 1 zijn de gelovigen als *bomen aan het water*, die rijkelijk vrucht⁵¹ dragen. De oude profeet Ezechiël (hs 47) spreekt van mensen als *vruchtbomen aan een waterstroom*⁵² die *ontspringt aan de tempel*, het verblijf van JAHWEH bij de mensen. Christenen herkennen in deze stroom de Geest die van God uitgaat; en hun leven vruchtbaar maakt. In het evangelie verwijst Jezus naar deze teksten.

Laat wie dorst heeft tot mij komen; en wie in mij gelooft, laat hij drinken! Zoals de Schrift zegt: stromen van levend water zullen uit je binnenste vloeien. (Joh 7,37-38)

Jezus doelt hier op de Geest die zijn leerlingen zullen ontvangen. Dit is het water dat het volk drenkte bij hun tocht door de *woestijn*, het oord van angst en leegte, waar Mozes op de *rots* sloeg (ex 17,6) en een waterstroom tevoorschijn bracht. Die rots is Christus (1Kor 10,4).

Het beeld van een *duister dal*, waar mensen soms doorheen moeten, is spreekwoordelijk geworden. Zij die Christus aan hun zijde weten - ja, hem ín zich dragen - beseffen dat juist in een tijd van beproeving⁵⁰, als God schijnbaar afwezig is, hun geloof volwassen wordt. In deze *duisternis* zullen zij niet toegeven aan twijfel of neerslachtigheid, in het vaste vertrouwen dat Hij hun nabij is. De *staf* van de herder, die de schapen corrigeert en voor afdwalen behoedt, zal hen in het goede spoor houden.

Wie tast er nu nog in het duister over de betekenis van *maaltijd* en *olie*? Voor Joodse lezers was in de tijd vóór Christus de belofte van een toekomstig hemels gastmaal nog verhuld. Christenen mogen zich verheugen; en erkennen dat zij temidden van de verdrukking van dit leven al deel hebben gekregen aan de maaltijd van de Heer, waarin hij onder de gedaante van brood en wijn zichzelf aan de gelovigen als voedsel geeft.

De *olie*⁵³, in de katholieke kerk bekend als *chrisma* (de zalfolie voor ziekenzalving en vormsel), werd in het oude Israël al gebruikt om priesters

te wijden (Lev 21,10); en om koningen te zalven, zoals David, toen de profeet Samuël uit een koehoorn olie over zijn hoofd uitgoot (1Sam 16,12v). JAHWEH zelf spreekt hierover bij monde van David in psalm 89:

Ik heb mijn dienaar David gevonden, met mijn heilige olie hem gezalfd. (ps 89,21)

Olie van vreugde wordt deze olie genoemd in psalm 45. Niet alleen David wordt hiermee gezalfd, maar allen die *de Zoon van David* toebehoren: Jezus, de *Christus* (= gezalfd) van God. Daarom wordt in de RK kerk in het sacrament van het vormsel olie gebruikt om de vormelingen te zalven; en zo de gave van de heilige Geest te bevestigen. (zieV.2)

Het *Huis van de Heer* kan worden gezien als de plaats waar christenen bijeenkomen om Hem te vereren; en als het Rijk van God, waar ieder zijn eigen plaats heeft (Joh 14,2).

In vele andere symbolen worden in de psalmen geestelijke dingen verstaanbaar gemaakt. De heiligen worden *bergen* genoemd (ps 121; ps 125); gelovigen worden vergeleken met *graan op de akker* (ps 65,10-14)); in de *stad van God*³² is zijn koninkrijk hersteld (ps 48; ps 87) en gaat de *zon* (ps 19) niet meer onder. Christus en zijn kerk worden vergeleken met een *bruidegom en zijn bruid* (ps 45). Woorden worden *brandende pijlen* genoemd (ps 14); er is sprake van *een woelige zee* (pss 18; 98; 124), van *een storm* (pss 50; 55), van *leeuwen* (pss 35; 58) en van talrijke andere beelden. Bij regelmatig psalmgebed wordt deze taal langzaamaan beter verstaan; en verdiept zich het inzicht over de weg die christenen moeten gaan, en het eeuwige Rijk waarheen zij op weg zijn.

* * *

HOOFDSTUK 4 PERSOONLIJK GEBED

1 de heiligen

Christenen hebben als gebod God lief te hebben, en anderen als zichzelf (Mt 22,36v). In een liefdesrelatie zullen de geliefden elkaar immers zoveel mogelijk willen ontmoeten. Toch zien veel gelovigen niet de waarde in van een geregeld gebedsleven; of zij zeggen dat zij Jezus in anderen tegenkomen, door hun goed te doen. Wie zal dit willen tegenspreken? Dit is inderdaad een ware ontmoeting met hem. Maar toch: de meest directe ontmoeting met de Geliefde is in het gebed. Hier spreekt Jezus tot zijn leerlingen die naar hem verlangen; en leert hij hun hoe zij hun weg met hem kunnen gaan.

Van dit verlangen naar God getuigen ook de heiligen van het Oude Testament. Abel, die alles om zich heen vergeet (gen 4); Noach, van wie gezegd wordt dat hij wandelde *met God* (gen 6); Abraham en Sara, die Gods roeping gehoorzamen (gen 12); Jakob, strijdend met de engel (gen 32); Jozef in de gevangenis (gen 39); Mozes, met het volk onderweg in de woestijn; Jozua, die hen het beloofde land binnenleidt; de rechters, die het volk op de weg van het geloof hielden; Ruth, die het geloof van haar schoonmoeder omarmde; Hannah, die op haar gebed Samuël ontving; David en verschillende koningen na hem; de profeten, die het volk de woorden van God overbrachten; Esther, die moed verzamelde om haar roeping te vervullen, Judith die het volk redde van de ondergang: zij allen zochten de Heer in gebed, en Hij luisterde naar hen.

Deze directe omgang met God, in het Oude Testament voorbehouden aan de uitverkorenen van Israël, is sedert de komst van de Geest op het Pinksterfeest weggelegd voor gelovigen uit alle volken, die zichzelf vergeten om door Hem te leven. Hiermee is het *tijdperk van genade*³⁷ aangebroken, dat de profeten vanuit de verte hebben zien komen voor allen die geloven in de God van Israël, die zich in Jezus heeft geopenbaard.

Na die eerste pinksterdag wordt de kerk van Christus uiteraard bijna uitsluitend bevolkt door Joodse christenen. Zij hebben hun oude bestaan afgelegd en zijn tot nieuwe mensen geworden: eerst aarzelend misschien, maar geleidelijk meer volwassen in hun geloof. In het besef te zijn verreezen met Christus, die door zijn Geest in hen woont, verstaan zij hun roeping dit evangelie door hun leven en werken te verbreiden. Over deze *eerstelingen van de oogst*²⁸ heeft Mozes 2000 jaar tevoren reeds gesproken. Het gaat hier over de eerste leden van de kerk. (Lev 23)

Zij legden zich ernstig toe op de leer der apostelen, trouw aan het gemeenschappelijk leven en ijverig in het breken van het brood en het gebed. (hand 2,42)

Twintig eeuwen later zijn de levensgeschiedenissen van heiligen uit alle landen opgetekend, zonder uitzondering Vele van hun gebeden zijn bewaard gebleven. Hier volgt een gebed van Franciscus van Assisi¹.

*God, U bent de liefde, de wijsheid, de nederigheid,
het geduld en de schoonheid.
U bent de zekerheid, de rust, de vreugde,
de rechtvaardigheid, de matigheid en de voorzienigheid;
U bezit alle rijkdom zonder grens.*

*U bent de zachtmoedigheid; onze beschermer,
 onze verdediger en onze toevlucht. U bent ons geloof,
 onze hoop en onze liefde, U bent onze grote liefde.
 U bent het eeuwige leven, bewonderenswaardige Heer,
 almachtige God en Redder.
 U bent één en al liefdevolle goedheid. Amen.*

2 volharding

Wie als een nieuw mens voor God wil leven, zal ervaren dat dit zonder gebed niet mogelijk is. God ziet wat zijn kinderen nodig hebben, nog vóór zij tot Hem hebben gesproken. Daarom is een stamelend gebed beter dan mooie woorden waar het hart niet bij is. Jezus leerde zijn volgelingen het *onze Vader* (VI.1). Dit gebed behoedt voor ongepaste vragen. Wie zou durven bidden: *Uw naam worde geheiligd*; om vervolgens God te vragen om dingen, die dit doel niet dienen?

Leg de oude mens²⁶ met zijn gedragingen af. Bekleed je met de nieuwe mens⁴⁸, die op weg is naar het ware inzicht. (Kol 3,9)

De *oude mens* zal al spoedig met tegenwerpingen en bezwaren komen: "Als God ziet wat ik nodig heb, waarom moet ik er dan eerst om vragen?" of: "Waarom verkrijg ik niet, waar ik zo vaak om bid?" Deze en vele andere vragen, waarin soms iets van verwijt doorklinkt, kunnen in één zin worden beantwoord: Zozeer heeft God de mensen lief, dat alles, maar dan ook álles wat Hij doet, slechts één en hetzelfde doel heeft: zijn kinderen te ontrukken aan de macht van het kwaad, om hen bij zich op te kunnen nemen. Hij kan hen echter niet dwingen: Hij heeft hun instemming nodig, instemming die maar mondjesmaat gegeven wordt. Met eindeloos geduld verdraagt Hij twijfel, traagheid, paniek, opstandigheid en gebrek aan geloofsijver.

Als wij ontrouw zijn, Hij blijft getrouw: Zichzelf verloochenen kan Hij niet. (2Tim 2,13)

Christenen die niet direct ontvangen waar zij om vragen, moeten niet gaan twijfelen of God wel luistert; maar volharden in gebed; en zijn wil zoeken, in het vertrouwen dat Hij hun de ogen zal openen voor zijn werk in de wereld. Jezus vergelijkt het met een vrouw in barensnood: als zij haar kindje ter wereld heeft gebracht, denkt zij niet meer aan de pijn, uit blijdschap dat er een mens ter wereld is gekomen (Joh 16,20-22); en hij voegt hier aan toe:

Op die dag zullen jullie mij niets vragen. Ik zeg jullie: wat je de Vader ook zult vragen, Hij zal het je geven in mijn naam. (Joh 16,23)

Dit is een belofte om aan vast te houden, juist als alles tegen zit en God ver weg lijkt. Door volhardend gebed groeit het vertrouwen in zijn leiding; en wordt het duidelijk hoe Hij het gebed verhoort. Zoals ouders hun kinderen niet in alles hun zin geven, maar hen in liefde corrigeren en zo nodig straffen: zo is niet alles waar in gebed om wordt gevraagd ook bevorderlijk voor het geloof. Bij alle gebeden moet de vraag worden gesteld of de liefde voor God hierin wel voorop staat. Daarom heeft Jezus zijn volgelingen geleerd het gebed te beginnen met zichzelf aan te bieden.

Uw naam worde geheiligd, uw Rijk kome, uw wil geschiedde. (Mt 6,9-10)

Christenen die volharden in gebed, zullen niet snel teleurgesteld als directe verhooring uitblijft. Zelfs bij ongelukken, ziekte en sterven zal Hij hun – in alle verdriet hierover - zijn vrede schenken. Zij weten dat Hij voor zijn kinderen uiteindelijk alles goed zal maken.

3 vaste tijden

Zonder vaste tijden wordt het gebed te vaak uitgesteld; en gereduceerd tot de gewoonte om alleen bij de maaltijden en tijdens kerkdiensten te bidden. Het wordt dan heel moeilijk te groeien in geloof en als een heilige te leven, wat toch de bedoeling van alle gelovigen moet zijn. De zelf opgelegde regelmaat doorbreekt deze sleur, als een milde dwang om te doen waar zij vaak geen zin in hebben. Veel christenen geven liever uren van hun tijd aan allerlei zaken, dan zich tien minuten te richten op Hem, die hun leven van ogenblik tot ogenblik onderhoudt.

Voor bijna iedereen moet het mogelijk zijn de dag te openen en te sluiten met gebed. Het is heel mooi als daaraan nog een tijd in de middag kan worden toegevoegd, zodat er drie gebedstijden zijn. Dit was ook de gewoonte van de profeet Daniël, die als hooggeplaatst bestuursambtenaar een druk bezet leven had aan het hof van koning Darius te Babylon.

Driemaal daags knielde hij neer om te bidden en God te danken. (Dan 6,14)

Het vraagt discipline 's morgens een kwartier eerder op te staan; en 's avonds tijd te nemen. Andere zaken moeten hiervoor wijken. Zonder vuur en ijver lukt het niet. Als ook 's middags nog tijd en ruimte wordt

gevonden voor afzondering, ontstaat een gewoonte die bijzonder bevorderlijk is voor de vertrouwelijke omgang met God, niet alleen gedurende de gebedstijden, maar in alle doen en laten.

Het gebed begint ermee Gods tegenwoordigheid te zoeken: Hij luistert echt! In deze vertrouwelijke omgang zal het gebed geen sleur worden; en dwalen de gedachten minder snel af. Katholieken zullen ook graag *wees gegroet* bidden, hierin de menswording van Jezus overwegen en Maria om haar voorspraak vragen. Met het *onze Vader* wordt elke gebedstijd afgesloten.

's Morgens dank je voor de nieuwe dag; en vraag je om Gods zegen op alles wat er die dag te doen staat. Je bidt om wijsheid bij de moeilijkheden die zich voordoen; en om zijn Geest van liefde in de omgang met mensen die het je moeilijk maken. Ook vraag je om bescherming van je huisgenoten. Als er tijd is lees je een passage uit één van de evangeliën.

Mijn God, laat mij U met heel mijn hart liefhebben. Ik sta vóór U en ik weet dat U mij kent. Vervul mijn hart, dat ik nooit de blik van U zal afwenden. U ziet mijn verlangen; en de vaste wil, om alles te doen zoals het goed is voor U. Laat mij niets ondernemen, dat U zou mishagen; en U pijn zou doen. (Ch de Foucauld)

's Middags overweeg je het lijden van Christus: het verraad van één van zijn leerlingen, de haat van het volk, de veroordeling door zijn eigen bisschop, zijn geseling, de bespotting door vooraanstaande burgers, de marteling aan het kruis en zijn sterven; en ook zijn opstanding uit de dood, waaraan je door het doopsel deel hebt gekregen. Je bidt voor wie in nood verkeren; en je spreekt je bereidheid uit om het werk van Christus in deze wereld te doen, ook als dit betekent dat je gaat delen in zijn lijden. Zo bindt de apostel het de christenen van Efese op het hart:

Aan jullie is de genade verleend: niet alleen in Christus te geloven, maar ook met hem te lijden. (Ef 2,29)

's Avonds kijk je terug op de afgelopen dag en alles wat er is gepasseerd; en vraag je om vergeving voor alle fouten en gebreken. Een vast gebed kan bij dit *gewetensonderzoek* helpen.

*Ik hecht niet aan vergankelijke dingen;
en neem niet méér voor mijzelf dan nodig is.
Heer mijn God, U bent alles voor mij.*

*Man of vrouw: ik zie de innerlijke mens:
want de geest alleen is eeuwig.
Heer mijn God, U bent alles voor mij.*

*Als ik goedge of afzie zal niemand 't weten:
mijn God alleen wil ik behagen.
Heer mijn God, U bent alles voor mij.*

*Ik oordeel niemand en onthoud mij van kritiek,
in ontzag voor Hem die oordeelt over allen.
Heer mijn God, U bent alles voor mij.*

*Ik ben niet beledigd en ik verdedig mij niet,
met Jezus, gekruisigd, voor ogen.
Heer mijn God, U bent alles voor mij.*

*Ik bid voor wie mij kwaad doen en ik heb hen lief,
om Hem te mogen ontmoeten:
nederig en zachtmoedig, eeuwig leven.*

psalmen en gebeden

Je bidt voor je gezin, familie, vrienden, collega's en bekenden, in het bijzonder voor hen die in moeilijkheden zijn. Het is een zegen erop te mogen vertrouwen dat God het gebed verhoort; want al kun je schijnbaar niets doen: door het gebed zal Hij hun last verlichten als zij dreigen te bezwijken; en spreekt Hij tot hun geweten als ze Hem verlaten.

Christenen bidden voor wie hen bedriegen, tegenwerken en onrechtvaardig behandelen. Niet alleen kunnen zij zo anderen soms op de goede weg helpen, maar ook worden zij zelf - gaande in het voetspoor van Jezus - behoed voor het gif van irritatie, wrok en afkeer, die ten einde toe kwaad met goed heeft vergolden. Ook voor overledenen wordt gebed gevraagd. Op voorspraak van de gelovigen geeft de Heer van de kerk aan hen die bestemd zijn voor zijn Rijk uitzicht op hun komende verlossing.

Tenslotte zijn het begin en eventueel ook het einde van de maaltijden vaste ogenblikken van gebed: om God te danken voor alles wat Hij geeft, om te bidden voor hen die tekort komen en Gods zegen te vragen voor het samenzijn met anderen aan tafel. Na het eten is een geschikt ogenblik om een stukje te lezen uit de Bijbel of van een kerkelijke schrijver; of misschien samen een lied te zingen.

Wie eenmaal de smaak van het gebed heeft, zal het niet bij vaste tijden laten, maar vanaf het ontwaken het hart op God richten; en in gedachten bij Hem blijven: thuis, onderweg en op het werk, naar het woord van de

apostel: *Bid zonder ophouden* (1Tes 5,17). Zelfs tijdens gesprekken is het heel goed mogelijk Gods leiding te zoeken. Wie Hem van harte wil dienen en voortdurend zijn hulp hierbij inroept, wordt door Hem behoed voor onberaden woorden; en mag in alle ondernemen zijn leiding ervaren.

Hij geeft zijn engelen de opdracht je te beschermen. (ps 91)

4 meditatie en contemplatie

Tijdens de advent gaan de gedachten naar Jezus, die in zwakheid is verschenen; en in de kersttijd, hoe God zich in hem heeft geopenbaard. Gedurende de 40-dagentijd staat zijn lijden centraal. Op Goede Vrijdag - en dagelijks rond drie uur 's middags - zien christenen hem in zijn marteling aan het kruis, in de paastijd overwegen zij zijn verrijzenis; met Pinksteren verheugen zij zich in zijn Geest die hen verenigt: God-in-ons.

Meditatie vraagt oefening en geduld. Het is een goede gewoonte om bij het begin een kaars te ontsteken, met in gedachten Jezus' woorden:

Ik ben het licht van de wereld. Wie in mij gelooft, hoeft niet in de duisternis te leven, maar zal het levenslicht bezitten. (Joh 8,12)

Na een gebed van inkeer volgt een geschikte tekst, b.v. een passage uit één van de evangeliën, uit de brieven of ook van een kerkleeraar of heilige. Wie rustig de tijd neemt de inhoud te overwegen, komt als 't ware in gesprek met de Schepper, die niets liever wil dan zichzelf in Christus bekend te maken aan allen die Hem zoeken.

Ik sta aan de deur en Ik klop. Als je mijn stem hoort en de deur opent, zal Ik bij je binnenkomen en maaltijd met je houden; en jij met Mij. (openb 3,20)

Het wordt hierbij al gauw duidelijk hoezeer de dingen van de dag de geest in beslag trachten te nemen en het gebed overvleugelen. Dat hoeft niemand te verontrusten, zolang maar telkens opnieuw geduldig wordt teruggekeerd tot het onderwerp van de meditatie. Wie ongeduldig wordt, of toegeeft aan allerlei afleiding, zal niet ver komen; maar wie rustig en steeds opnieuw Hem voor ogen neemt naar wie alle verlangen uitgaat, zal door Hem met eindeloos geduld en in nooit aflatende liefde stapje voor stapje verder worden onderricht in de weg ten leven.

Hij doet inzien hoe dichtbij Hij is: niet alleen in de stilte van de gebedsruimte, maar ook in de drukte van het dagelijks leven. Zoals een kind

temidden van de drukte op straat dicht bij de ouders blijft, kunnen christenen in Hem gedachten houden. Vergeten wij Hem, Hij vergeet ons niet.

Met al mijn gangen bent U vertrouwd; U weet wat ik zeggen wil, nog vóór ik heb gesproken. (ps 139,3)

Meditatie gebeurt door het verstand, waarbij het gevoel niet wordt uitgeschakeld: alles wat dicht bij God brengt is een bron van vreugde. *Contemplatie* laat het verstand rusten. De ziel richt zich zonder woorden op Hem, in constante aandacht haar liefde betuigend. Het gaat hierbij niet om gevoelens, maar om geloof in Gods aanwezigheid.

Dit hoeft niet eens altijd in afzondering te zijn of in een bepaalde gebedsruimte, zoals een kerk. Wel is het zo, dat de sfeer in een kerk, met de godslamp als zichtbaar teken van Jezus' tegenwoordigheid, de contemplatie vergemakkelijkt. Maar ook in gezelschap is het heel goed mogelijk met de goede God te verkeren en Hem lief te hebben, in het dankbare besef van zijn aandacht, als in zijn eigen huis. Zo worden gelovigen behoed voor onberaden woorden en daden waar zij later spijt van krijgen. Zij leren te leven als huisgenoten van de heiligen.

Gelukkig zijn zij die mogen wonen in uw huis: zij brengen U zonder ophouden dank. (ps 84,4)

Dit *beschouwende leven* wordt - tot welzijn van de wereld - als een roeping beoefend in contemplatieve kloosterordes, zoals de Benedictijnen en Benedictinessen. Met hun *getijdengebed* (7 keer per dag) en de stilte scheppen zij een geestelijk klimaat, dat een nooit aflatende stroom van bezoekers aantrekt.

Zeven keer per dag breng ik U dank. (ps 119,164)

Toen er meer openheid kwam, niet alleen over de kerk maar ook over religieuze ordes, zijn er ook minder verheffende beelden en soms zelfs beschamende feiten naar buiten gekomen. Niettemin is het niet overdreven te zeggen dat het een ramp is voor de kerk en voor de wereld, dat door het ontbreken van roepingen de meeste kloosters hebben moeten sluiten. Niet alleen zijn voor de constante stroom van rustzoekers deze plaatsen van bezinning verdwenen en komen de vele zoekers niet zelden terecht op andere plaatsen, waar zij beter weg hadden kunnen blijven; maar ook valt de inzet voor kerk en samenleving weg, waartoe de monniken en de zusters zich hebben verplicht. Vele uren per dag brengen zij door in gebed voor de wereld; en om God naar behoren dank te zeggen, waarvoor werkende mensen de tijd ontbreekt.

Zij hebben deze taak vrijwillig op zich genomen. Kerk en samenleving beseffen nauwelijks de waarde van dit kloostergebed, dat gerust een zware arbeid genoemd mag worden.

5 bedevaart

Sedert David omstreeks 1000 v. Chr. Jeruzalem tot hoofdstad van zijn koninkrijk heeft gemaakt, is de stad een plaats van gebed geweest. Hier heeft de tempel gestaan, het middelpunt van aanbidding van JAHWEH. Hier heeft een juichende menigte Jezus als de Messias begroet, toen hij op een ezeltje de stad binnentrok; en vanuit Jeruzalem heeft Hij zijn kruis gedragen naar de plaats van zijn terechtstelling buiten de stad.

Jeruzalem is de plaats van Jezus' lijden en van zijn opstanding. Hier - en ook in zijn geboorteplaats Bethlehem en zijn woonplaats Nazareth - worden de bezoekers op bijzondere wijze geconfronteerd met de realiteit van deze gebeurtenissen. Alle eeuwen door zijn de mensen daarom naar het heilige land getrokken om te bidden en dicht bij God te komen.

Vanaf het einde van de eerste eeuw heeft *Rome* zich ontwikkeld als centrum van de kerk van Christus. Hier zijn Petrus en Paulus de marteldood gestorven. Hier zijn de catacomben, waar de christenen uit de vroege kerk bijeenkwamen; en waar velen van hen hun graf hebben gekregen. Er is geen stad met zoveel kerken en geen plaats waar zoveel heiligen liggen begraven, bij wie de gelovigen om hun voorspraak komen vragen.

Een belangrijk bedevaartsoord is het plaatsje *Lourdes* in de Franse Pyreneeën, waar in 1858 Maria is verschenen aan Bernadette Soubirous. De dorpelingen zagen niet Maria; maar alleen een klein meisje dat geknield in de grot lag; en soms ook iets zei. Dit maakte zo'n diepe indruk, dat de mensen van heinde en ver naar Lourdes kwamen, ook nadat de verschijningen waren opgehouden. Jaarlijks komen miljoenen mensen in dit bedevaartsoord vertroosting zoeken, en verdieping van hun geloof. Op deze plaatsen, waar veel gelovigen bijeen zijn, komen zij gemakkelijker tot gebed, met het voorbeeld van de heilige voor ogen. Zij vergeten zichzelf en worden gesterkt door de Geest, van wie de wereld van elk-voor-zich geen weet heeft.

* * *

HOOFDSTUK 5 MYSTIEK

1 wat is mystiek

Het jodendom heeft Jezus veroordeeld omdat hij God zijn Vader noemde; en de traditie niet heilig achtte. De kerk echter leert dat Hij zich in Christus heeft geopenbaard³. Hij is niet ver, maar bewoont het innerlijk van ieder mens die Hem in eenvoud en nederigheid dient.

Van Mozes, die het volk na een verblijf van vierhonderd jaren uit Egypte wegvoerde door de woestijn van Sinai, staat geschreven dat hij sprak met JAHWEH *van aangezicht tot aangezicht*, zoals men spreekt met een vriend (ex 33,11). Niet alleen met Mozes of met de profeten, de apostelen en de bekende heiligen, maar met alle gelovigen zoekt Hij dit gesprek. Deze vertrouwelijke en persoonlijke ontmoeting met God wordt *mystiek* genoemd. Het is eigen aan het gebed van christenen; en behoort tot het wezen van zijn kerk.

Alle eeuwen door hebben christenen in gebed van persoon tot Persoon met hun Schepper gesproken. Zij beoefenen het *inwendig gebed*: de vertrouwelijke omgang met hun God, die niet hoog en ver meer is. Het zijn niet alleen de priesters meer, die tot Hem mogen naderen in de tempel: het huis van God staat open voor allen die Hem zoeken. Niet langer is zijn woonplaats het binnenste heiligdom van de tempel; maar Hij zoekt de zielen van de gelovigen als zijn verblijf. Paulus wijst de christenen van Korinte terecht vanwege een misstand in de gemeente; en brengt het hun in herinnering:

Weet u niet, dat u Gods tempel bent; en dat de Geest van God in u woont? (1Kor 3,16)

God spreekt met zijn kinderen, die Hem in stilte zoeken te verstaan. Hij leert hun door zijn Geest het onderscheid te maken tussen wat gepast is en wat verworpen moet worden. Zo gaan zij het kwaad en alle zelfzucht de rug toekeren om Hem te dienen; en gaandeweg Hem te leren kennen.

Wie zichzelf gering acht, alles om zich heen vergeet en neerknielt in het vertrouwen dat God werkelijk luistert, zal zijn aanwezigheid allengs gaan beleven. Het verlangen naar beleving mag echter nooit overheersen. Voorop staat het geloof, dat zegt:

Ik houd van God, Hij hoort mijn stem, mijn spreken. Ja, Hij luistert werkelijk naar mij. (ps 116,1)

Elk gebed van christenen betekent een Godsontmoeting; en is in wezen mystiek. Ten onrechte wordt bij dit woord vaak gedacht aan bijzondere gewaarwordingen. Het is zeker waar dat mensen dit kan overkomen. Zo raakten bijvoorbeeld op de eerste pinksterdag van de kerk de apostelen in vervoering bij de neerdaling van de heilige Geest; en begonnen zij in allerlei vreemde talen te spreken. Hun vervoering was hier echter dienstig aan de allereerste verkondiging van het evangelie; want de vele vreemdelingen in de stad hoorden tot hun verwondering de apostelen in hun eigen taal God danken en eren (hand 2).

2 misverstand

Petrus en Paulus hebben visioenen gehad. Johannes, in vervoering op het eiland Patmos, ontving hier de openbaring over het einde der tijden (openb 1,9). Vele heiligen hebben hun ervaringen aan andere meegedeeld. Deze ervaringen zijn echter nooit het doel van hun gebeden geweest. De reformator Maarten Luther zag tot zijn schrik hoe na de kerkscheuring ten gevolge van dit streven naar geestelijke beleving allerlei sektes opkwamen; en hij sprak van *geestdrijverij*. Door opzweepende toespraken en gebeden van de voorganger geraken de bezoekers van sektarische samenkomsten in een toestand van opwinding, die zij verwarren met de heilige Geest.

Toen valse profeten God aanriepen langs de weg van zelf opgewekte extase, bracht Elia het volk terug op de weg van het geloof; en God toonde door hem zijn macht (1kon 18). Oprechte gelovigen zoeken geen vervoering, die uit de zelfzucht voortkomt; maar zij hebben God lief en verlangen niets anders dan hun handelen aan Hem te wijden. Als zij bidden, is het om God te danken en zijn wil te zoeken. Als zij zijn tegenwoordigheid ervaren wordt hun dank vermenigvuldigd. Temidden der gemeenschap houden zij de woorden van Paulus in gedachte, die hen vermaant: houd je verstand erbij! (1Kor 14,15); en:

Wie in extase spreekt, sticht zichzelf; maar wie profeteert sticht de gemeenschap. (1Kor 14,4)

In de kerk van Korinte, door Paulus in het rechte spoor gehouden, ging het anders toe dan in onze huidige kerkdiensten, die vaak als saai worden ervaren. Misschien is de kerk door excessen op dit gebied huiverig voor oprechte geloofsbeleving; en hebben de mystieke schrijvers niet altijd de aandacht gekregen die zij verdienen.

De kerk leert dat Christus door het geloof woont in de harten van wie hem liefhebben.

Met Christus ben ik gekruisigd. Ik leef niet meer, Christus is het die leeft in mij. (Gal 2,20)

Mystieke schrijvers leggen op deze inwoning de nadruk. Het gaat niet om een 'goddelijke vonk' die vanaf de geboorte aanwezig zou zijn, maar om het geloof dat in het doopsel de oude mens met alle gebreken is achtergelaten. Het is een geestelijke *wedergeboorte*: de gedoopte is met Christus opgestaan tot nieuw en eeuwig leven (Rom 6,1-10).

Tot ver in de 20ste eeuw werd Jezus vooral gezien als hoog boven ons verheven: meer God dan mens. Auteurs die juist zijn directe aanwezigheid benadrukken, werden met enige argwaan gezien. Als reactie hierop kreeg na de omwenteling in de jaren zestig juist de mens Jezus alle aandacht; en kwam de nadruk te liggen op de beoefening van gerechtigheid. Hoe juist dit laatste ook is, zonder de Geest, God-in-ons, zal het niet lukken. Ook in dit weinig spirituele klimaat vinden de mystieke auteurs weinig weerklank.

Toch bestaat er onmiskenbaar een grote behoefte aan spiritualiteit. De *Belijdenissen* van de kerkvader Augustinus is al meer dan 1600 jaar één van de meest gelezen boeken ter wereld. Hij verwoordt het verlangen van alle heiligen als hij bidt:

Het huis van mijn ziel is te klein voor U; wilt U het groter maken?

3 de mystieke schrijvers

In veel teksten van heiligen wordt het verlangen verwoord naar een leven in vertrouwelijke omgang met God; en hier handen en voeten aan te geven. Bekende auteurs zijn Teresa van Avila en Johannes van het Kruis¹⁹, beiden levend in de 16^e eeuw. Hun boeken blijven actueel; en worden nog steeds herdrukt. Ook Catharina van Siena moet hier worden genoemd.

In plaats van te streven naar geestverrukking, zijn deze en vele andere heiligen veeleer door een woestijn van geestelijke dorheid gegaan, die minder heldhaftige geloofsgenoten tot wanhoop zou hebben gebracht. Langs deze weg heeft God hun volharding geleerd. Zij hebben zijn vertroosting niet ervaren dan na een degelijke beproeving van hun geloof. Zo zijn zij voor vele anderen tot wegbereiders geworden; en mochten zij de waarheid van de profetie beleven:

De dorsvloeren zullen vol koren zijn en de perskuipen van most en olie overvloeien. Dan vergoed ik de jaren, die opgevreten zijn door de kaalvreter. (Joël 2,25)

Alle auteurs leggen de nadruk op de weg van *geloof*^{f6} om tot eenheid met Christus te komen. Langs deze weg leren zij de moeite van het leven niet te achten, met hem voor ogen, die zelf deze beker tot de bodem toe gedronken heeft. In plaats van dit lijden te ontvluchten, gaan zij zich hierin op de duur zelfs verheugen. Als het lijden in geloof gedragen wordt, brengt het nader tot God, die de last zal verlichten. De dichter Johannes van het Kruis, zegt het in zijn *romances* zo:

*Al doet mij 't duister lijden
in dit sterfelijke leven,
toch lijd ik niet bovenmate;
want al moet ik 't licht ook derven,
toch leid ik een hemels leven,
zo, dat als 't duister toeneemt
des te meer de ziel zich prijsgeeft,
levend zonder licht in 't donker.*

Ook al is hij van alle ervaring verstoken, toch beklagt de schrijver zich niet, omdat hij zijn God in geloof heel nabij weet. Ja, ondanks alle duisternis kan hij zich zelfs verheugen, omdat hij het steeds duidelijker gaat beseffen: Jezus is niet hoog en ver, hij bewoont mijn ziel. Teresa van Avila, in haar beroemde boek *mijn leven*, komt tot dezelfde ontdekking.

Mijn God, ik hoef niet naar de hemel te klimmen om met U te spreken en bij U mijn vreugde te vinden. Ik hoef mijn stem niet te verheffen om met U te praten. Al fluisterde ik heel zacht, U hoort mij toch; want U bent in mij, ik draag U in mijn hart.

Deze vertrouwelijke omgang tussen God en de mensen wordt prachtig uitgebeeld in het oud-testamentische *hooglied*, waar de liefde tussen man en vrouw model staat voor de verhouding tussen God en mens. De mystieke schrijvers lieten zich graag door dit boek inspireren. Alle andere bijbelboeken - in het bijzonder ook het Johannes-evangelie - getuigen van deze liefdesrelatie. Jezus zegt hier:

Wie mij liefheeft wordt geliefd door mijn Vader. Ik zal hem liefhebben en mijzelf openbaren. (Joh 14,21)

De liefde tussen mensen onderling is zelfs in haar meest volmaakte vorm toch niet meer dan een afspiegeling van Gods liefde voor zijn schepselen, die om een antwoord vraagt. Elke verkondiging die hieraan voorbijgaat is bloedeloos en saai.

Wij willen zingen van uw liefde, zoeter dan wijn. Iedereen moet wel van U houden. (hoogl 1,4)

Als zijn leerlingen beseffen dat de Geest van Christus intrek heeft genomen in hun harten; als zij hem in gebed blijven zoeken om hem ruimte te bieden en als zij in dit geloof met hem voortgaan, doet hij zich kennen; en geeft hij hun deel aan het werk, dat hij 2000 jaar geleden in Israël is begonnen.

*Als de mensen mij benauwen,
gaat mijn aandacht stil naar God.
Geef je redder je vertrouwen,
want Hij kent je in de nood.
Dit bestaan is snel vervlogen,
vol bedrog en schone schijn.
Als het leven wordt gewogen,
wat zal dan de waarde zijn?*

*Tracht geen macht en eer te winnen,
houd je verre van bedrog.
Zet in welstand niet je zinnen
op wat straks vergaat tot stof.
Heer, U wilt mijn hart bewonen.
U beloont ons naar ons werk.
Dit heb ik van U vernomen:*

*Zoek mijn Geest, die ieder sterkt.
gelovenbelevan.nl > al mijn verlangen nr 92*

* * *

DEEL VII

DE LAATSTE DINGEN

HOOFDSTUK I KOMST EN WEDERKOMST

1 de geschiedenis

Als de engel Gabriël aan Maria verschijnt, als deze haar toestemming geeft en Jezus ontvangt, breekt het laatste tijdperk van de wereldgeschiedenis aan. Hij is de *laatste Adam* (1Kor 15,45), de vervulling van de belofte, die God in de loop van de eeuwen steeds opnieuw aan zijn uitverkorenen heeft herhaald. Hij is het, die zijn volk zal redden uit het komende oordeel.

Nadat God eertijds vele malen en op velerlei wijze tot onze vaders gesproken had door de profeten, heeft Hij nu, op het einde der tijden, tot ons gesproken door de Zoon, die Hij erfgenaam gemaakt heeft van al wat bestaat en door wie Hij het heelal heeft geschapen. (Heb 1,1-2)

Adam en Eva ontvangen bij hun verbanning uit het paradijs als eersten de belofte van verlossing: één uit hun nageslacht zal de macht van Satan verbreken (gen 3,15). Na hen wordt aan Noach en aan allen die na hem komen het teken van de regenboog gegeven als bevestiging van Gods verbond met de mensen: de zondvloed (die een beeld is van het komende oordeel) zal de aarde niet opnieuw bedekken (gen 9,12-13). Wie nu de regenboog aan de hemel ziet, verbindt hieraan de verwachting van Jezus' komst, als hij recht zal doen aan alle mensen.

Als na de vloed de aarde weer is bewoond; en de mensen een menigte goden aanbidden, verschijnt JAHWEH aan Abraham. Deze zal een groot volk worden en voor de wereld tot zegen zijn. Ook aan Abrahams zoon Isaäk en aan diens zoon Jakob, de stamvader van Israël, verschijnt JAHWEH. Duizend jaar later, als Israël tot een groot volk is uitgegroeid, wordt de belofte herhaald aan koning David: zijn nageslacht zal voor eeuwig worden bevestigd (1Sam 7,1-17). De verwachte Redder, de Messias, wordt daarom *Zoon van David* genoemd. Honderden jaren tevoren ziet de psalmist hem in de verte komen; en, sprekend over het oordeel, profeteert hij:

Zijn belagers vel Ik voor zijn ogen, wie hem haten zal Ik verslaan. (ps 89,24)

Door hun ontrouw wordt tenslotte de enige overgebleven stam Juda afgevoerd naar Babel, vanwaar 70 jaar later een relatief gering aantal zal terugkeren. In hun midden wordt enige honderden jaren later de Messias geboren; in wie de Schepper zijn eeuwige goedheid heeft geopenbaard.

2 de voltooiing van de geschiedenis

De 'week' van de schepping telt zeven 'dagen' (geen 7 x 24 uur). Zo laat de geschiedenis van God met de mensen zich in zeven tijdperken verdelen. Van de zevende en laatste dag wordt gezegd, dat *God rustte van al zijn werken* (gen 2,1). Deze *sabbatdag* is een aanduiding van het laatste tijdperk van de geschiedenis waarin wij nu leven (Heb 4,6). De gelovigen hebben immers wel de vrede van Christus ontvangen, maar verkeren nog in een wereld die in onwetendheid leeft; of zich willens en wetens van God afwendt.

1 van de schepping tot de verbanning uit het paradijs

2 van Adam tot Noach

De zondvloed wijst vooruit naar het laatste oordeel.

3 van Noach tot Abraham

Bij Abraham, de *vader van alle gelovigen*, begint de voorbereiding op de komst van de Messias.

4 van Abraham tot David

Het koningschap van David en van zijn zoon Salomo is het hoogtepunt van de geschiedenis van Israël; en een voorafbeelding van Gods Rijk op aarde, onder het koningschap van Jezus, de *Zoon van David*.

5 van David tot de Babylonische ballingschap

Een gedeelte van het volk in ballingschap keert na zeventig jaar terug, om Jeruzalem te herstellen en de tempel te herbouwen.

6 van de ballingschap tot de menswording van God

Met Pinksteren van het jaar 33 begint de wereldwijde verkondiging van het Rijk van God. Het tijdperk van genade breekt aan.

7 van de menswording van God tot Jezus' wederkomst

Aan het einde van de huidige tijd van genade zal Jezus verschijnen in zijn macht, voor het oordeel over allen die ooit geleefd hebben.

Noemen we het leven in het paradijs de eerste dag, dan leven we nu in de zevende dag. Zoals Jezus op de dag na de joodse sabbath - op de achtste dag dus - opstond uit de doden, zullen allen die hem liefhebben op de achtste dag voorgoed deel hebben aan het nieuwe leven bij God.

De dood zal niet meer zijn. Geen rouw, geen geweent, geen verdriet zal er zijn, want al het oude is voorbij. (openb 21,4).

3 het laatste tijdperk

De aard van het oordeel, dat zal worden voltrokken bij Jezus' wederkomst wordt al zichtbaar na zijn eerste komst, als hij de goedheid van God in de wereld openbaart. Aan het begin van de *goede week* (de week vóór zijn lijden en sterven) kondigt Jezus het offer van zijn leven aan.

Nu zal de vorst van deze wereld worden buitengeworpen; en wanneer ik van de aarde zal zijn omhoog geheven, zal ik allen tot mij trekken. (Joh 12,31-32)

Het volk is in onzekerheid. Hun leiders noemen Jezus een volksverleider; maar de mensen verwonderen zich over de tekenen die hij doet en het gezag waarmee hij spreekt: heel anders dan ze gewend zijn van hun geestelijke leiders.

Ook was er een groep vaste volgelingen, onder wie de vele vrouwen die met Jezus meetrokken en de twaalf apostelen. Zij volgden hem om de mens die hij was. Zonder het te beseffen betoonden zij hun liefde aan de Schepper, die in Jezus zichzelf in de beperking van een mens heeft geopenbaard; en zijn liefdevolle goedheid heeft getoond, die eeuwig is.

In Israël begon zich zo een scheiding van geesten af te tekenen, die aangeeft hoe het uiteindelijke oordeel zal worden voltrokken. Alle profeten hebben hiervan gesproken. Koning Salomo ziet in de toekomst de Redder komen, wiens Geest door hem spreekt, en zegt:

*Wie mij vindt, vindt het leven en verwerft de gunst van JAHWEH.
Wie mij misloopt schaadt zichzelf: allen die mij haten beminnen de dood. (spr 8,35-36)*

Deze scheiding, 2000 jaar geleden in Israël begonnen, krijgt een definitief einde op de dag van het oordeel, als Jezus met al zijn engelen bij zich in zijn macht verschijnt (Mt 24,30v).

4 het duizendjarig rijk

De tijdspanne tussen komst en wederkomst van Christus wordt in het laatste bijbelboek aangeduid als een periode van duidend jaar³⁸, waarin de duivel gebonden is (openb 20,3). Voor de gelovigen (door Paulus steeds *heiligen* genoemd), heeft Gods heerschappij reeds een aanvang genomen. Als burgers van zijn Rijk, en levend in Gods genade, dragen zij temidden van een goddeloze wereld zijn vrede reeds in 't hart. De profeet Micha ziet het vanuit de verte gebeuren:

*De volken stromen toe, zij gaan in drommen op weg en zeggen:
Wij gaan naar de berg van de HEER, naar de tempel van Jakobs
God: Hij zal ons de weg wijzen. (Mi 4,1v)*

De nieuwe gelovigen gaan niet op reis naar de tempelberg in het aardse Jeruzalem, waar de tempel sedert de verwoesting in 70 nooit is herbouwd; maar overal ter wereld bekeren zich mensen tot de God van Jakob (Israël), die hen de weg ten leven wijst.

In sektarische groepen wordt verkondigd dat deze profetie betrekking heeft op Jezus' wederkomst. Zij leren (met de verwijzing naar openbaring 20,3) dat dan de tempel zal worden herbouwd; en dat Jezus gedurende duizend jaar in Jeruzalem als koning zal heersen, alvorens de wereld te oordelen. Deze misvatting wekt de verwachting dat er ná Jezus' wederkomst nog tijd zal zijn voor bekering, hetgeen in strijd is met de Schrift en met het gezonde verstand. Paulus wijst hier met nadruk op:

Nú is het de gunstige tijd, de dag van je redding. (2Kor 6,2)

Wel zullen ultra-orthodoxe joden met steun van fundamentalistische christenen trachten de tempel te herbouwen; en hier wellicht ook in slagen. Dit is een teken dat de wederkomst niet ver meer is. Vóór het zover is, tracht Satan onder het mom van godsdienstigheid de mensen van God te verwijderen.

Gelovigen die op Gods hulp vertrouwen, zijn aan de macht van de duivel onttrokken. Ook onder niet-gelovigen echter is de macht van de duivel in deze huidige tijd ingeperkt. In het boek openbaring wordt gesproken over Satan die gebonden is, totdat de 1000 jaar ten einde loopt: dan moet hij voor een korte tijd worden losgelaten (openb 20,3). Dan breekt de verschrikkelijke tijd aan, die direct aan de wederkomst voorafgaat. Jezus heeft zijn kerk hierop voorbereid.

Zo verschrikkelijk zal die tijd zijn, als er vanaf het begin van de wereld nooit geweest is, noch komen zal. (Mt 24,21)

Jezus heeft hiervoor gewaarschuwd, opdat in hun dagelijks leven hun ijver niet zal verflauwen; en hij stelt zijn leerlingen voor de vraag:

Zal de menszoon als hij komt geloof vinden op aarde? (Lc 18,8)

Een goede kennis van wat de Bijbel en de kerk leren over het oordeel, is een krachtige steun om de huidige tijd van genade goed te benutten, opdat christenen bij zijn komst niet met lege handen zullen staan.

* * *

HOOFDSTUK 2 HET EINDE

1 tekenen van de tijd

Onder hedendaagse kerkgangers bestaat grote onzekerheid en ook onwetendheid over de gebeurtenissen aan het einde van de tijd en het oordeel dat hierop volgt³⁴. Jezus waarschuwt in het evangelie voor een verschrikkelijke periode die aan zijn komst voorafgaat. Dag en uur van zijn komst weet niemand; maar hij drukt zijn leerlingen op 't hart de tekenen van de tijd te verstaan, die erop wijzen dat zijn komst nabij is (Mt 24):

- alom oorlogsdreiging, hongersnood, aardbevingen en ziekte
- afkeer en onderdrukking van de gelovigen
- Heel de wereld heeft het evangelie vernomen.
- Gods wet wordt verlaten en de onderlinge liefde verkoelt.
- Valse profeten zullen velen misleiden.

Bovenstaande punten hebben alle eeuwen door een rol gespeeld. Daarbij is er in de loop der geschiedenis een ontwikkeling zichtbaar van plaatselijk naar wereldwijd. Oorlogen zijn er altijd geweest. In de 20ste eeuw groeiden lokale conflicten uit tot wereldoorlogen. Hetzelfde geldt voor epidemieën en nieuwe ziektes, die zich over de gehele aarde verspreiden. Dit proces van plaatselijk naar wereldwijd geldt ook voor de verkondiging van het evangelie.

De missionarissen ontmoetten in hun missiegebieden een aanzienlijke vijandschap, die ze met zachtmoedigheid en zorg voor de bevolking hebben beantwoord. Tallozen van hen hebben hun leven gegeven en zijn na wrede foltering en martelaren gestorven. Over heel de wereld heeft de boodschap geklonken van de menswording van God, zijn dood en verrijzenis, de vergeving van zonden door het geloof in zijn naam; en zijn wederkomst voor het oordeel over levenden en doden.

In de missie- en zendingsgebieden ging de bevolking vaak massaal tot het christendom over, de plaatselijke leiders voorop. Het verzet tegen het geloof is hierbij wel aan banden gelegd, maar niet verdwenen. De aloude vijandschap is nog steeds aanwezig. De duivel zag zijn macht, die hij na de zondeval over de mens gekregen had, door de komst van Christus weliswaar drastisch beperkt - hij is *gebonden* (openb 20,2) - maar nog niet definitief verslagen. In de *eindtijd* zullen de mensen de kerk massaal de rug toekeren, het geloof in de goede God afzweren, zijn wet verlaten en de eigenliefde openlijk vooropstellen. Het verzet tegen het

geloof zal op allerlei plaatsen de kop opsteken en wereldwijd navolging vinden. Jezus waarschuwt zijn leerlingen hiervoor en zegt:

Door het hand over hand toenemen van de zonde zal de liefde van de meesten verkillen. Wie echter ten einde toe volhardt, die zal gered worden. (Mt 24,12)

In onze moderne samenleving, waar de mens zichzelf tot God maakt, wordt dit proces duidelijk zichtbaar in b.v. de reclame (verwen jezelf), in toenemende vereenzaming, in ongegeneerde zelfverrijking, in de vervuiling van het milieu en de verwoesting van de natuur. Jezus bereidt zijn leerlingen hierop voor. Hij waarschuwt hen voor toenemende onverschilligheid voor het geloof en openlijke vijandigheid, als voorboden van *de grote verdrukking* die voorafgaat aan zijn komst.

Alle volkeren zullen jullie haten omwille van mijn naam. (Mt 24,9)

De apostel spreekt in dit verband over *de grote afval* van het geloof, die aan de wederkomst voorafgaat. Dan zal de duivel een korte tijd wordt vrijgelaten; en zich tonen in de *Antichrist*, die zich voordoet als de wedergekomen Messias; en door allerlei zinsbegoocheling de mensen achter zich zal krijgen.

De komst van de goddeloze zal steunen op de kracht van Satan; en vergezeld gaan van allerlei wonderen, tekenen, goochelkunsten en alle mogelijke misdadige verleiding, bestemd voor hen die verloren gaan, omdat zij zich hebben afgesloten voor de liefde tot de waarheid. (2 Tess 2,9)

2 de antichrist¹¹

De valse Messiassen en profeten waar Jezus over spreekt (Mt 24,5. 23-24) zijn alle eeuwen door al werkzaam geweest. Zij komen uit de christelijke gemeenschap voort, maar behoren er niet werkelijk toe (1Joh 2,18v). Sommigen hebben slechts een kleine schare volgelingen en zijn alleen plaatselijk bekend, anderen verwerven een wijdverbreide aanhang. Allen veroorzaken zij een zee van ellende. Zij zijn de voorboden van de grote afval en het verschijnen van de Antichrist in Jeruzalem, die zich als Christus zal voordoen. Deze is de verpersoonlijking van alles wat zich tegen God verheft. Willens en wetens verdraaien zij het evangelie, waarin Jezus antwoord geeft op de vraag van zijn leerlingen naar de plaats van zijn komst:

Zoals de bliksem van het oosten flitst en licht tot het westen, zo zal het zijn met de komst van de mensenzoon. Waar het aas ligt zullen zich de gieren verzamelen. (Mt 24,27-28)

3 de grote verdrukking

De tijd die direct aan Jezus' wederkomst vooraf gaat wordt genoemd *de grote verdrukking*. Steeds opnieuw maant hij tot waakzaamheid, opdat de mensen hier toch op voorbereid zullen zijn. Het is beangstigend te ervaren, hoe weinig deze waarschuwing doorklinkt in de kerk.

Zo verschrikkelijk zal die tijd zijn, als er vanaf het begin van de wereld nooit een geweest is, noch komen zal. (Mt 24,21)

Jezus drukt zijn leerlingen op het hart geen gehoor te geven aan berichten over het verschijnen van de Christus hier of daar. Hij spreekt over de *gruwel der verwoesting* die op de heilige plaats zal staan; en het begin is van de verdrukking (Mt 24,15). Wellicht bedoelt hij de *Antichrist*, waar Johannes over spreekt (1Joh 1,18vv; 4,3); die zichzelf voor God uitgeeft en zich in de tempel te Jeruzalem laat aanbidden. In elk geval gaat het om grove heiligschennis, gepaard gaande met een ongekende vervolging van de gelovigen.

Als een voorafbeelding van wat de wereld te wachten staat, dringt voor West Europeanen het nazitijdperk zich op. De gebeurtenissen in de concentratiekampen getuigen van een lugubere georganiseerde wreedheid, die de naam van de aanstichter hiervan tot een vloek heeft gemaakt. De nazi-ideologie was vijandig aan alles wat godsdienst heet; want de mens verklaarde zichzelf tot God. In plaats van liefde en eerbied voor de schepping kwam een hysterische verering van de nieuwe voorganger. In deze sfeer blijkt de mens tot gruwelijke verwoesting in staat. De gelovigen mogen echter op Gods hulp rekenen. Hij laat hen niet los, hoe groot de dreiging ook wordt.

Als die dagen niet verkort werden, zou geen mens gespaard blijven; maar zij zullen verkort worden omwille van de uitverkorenen. (Mt 24,22)

4 de laatste dag

Als Jezus verschijnt voor het oordeel, is de tijd van genade voorbij. Met de gelijkenis van de bruidsmisjes, die geen *olie* (heilige Geest) in hun lampen hadden⁵³, en dachten dat andere meisjes wel iets van hun olie konden afstaan, waarschuwt Jezus nogmaals:

Wees waakzaam, je kent dag noch uur! (Mt 25,13)

De mensen horen wel de woorden, maar deze dringen niet door. Het is alsof ze een roman lezen over andere mensen en een andere tijd: zij voelen zich niet persoonlijk aangesproken. Dag en uur zijn echter vastgesteld; en Jezus' komst is zeker.

Dan zullen alle volken vóór hem bijeengebracht worden en hij zal ze in twee groepen scheiden, zoals de herder een scheiding maakt tussen schapen en bokken. (Mt 25,31-32)

De 'schapen' mogen ingaan in het koninkrijk van de hemel om voor eeuwig bij hem te zijn. De 'bokken' echter worden van hem weggezonden naar *het eeuwige vuur* (Mt 25,31-46). Met dit vuur van de hel³⁶ worden geen vlammen bedoeld, maar de kwelling van het verblijf temidden van ongeremde goddeloosheid, niet meer getemperd door enig goed; en verhevigd door spijt, die *als een worm blijft knagen* (Mc 9,48).

Op die dag zal er een einde komen aan de huidige wereld, waar velen hun ziel en zaligheid van laten afhangen. Dat die oordeelsdag nog uitblijft, betekent dat God in zijn liefde geduld heeft, omdat Hij wil dat allen tot inkeer komen (1Tim 2,4). Die dag laat nu nog op zich wachten, tot hij plotseling aanbreekt.

Dan zullen de hemelen dreunend vergaan en de elementen door vuur worden verteerd; en de aarde en de daden hier verricht zullen onder Gods oordeel komen. (2 Pe 3,10)

De profeten van Israël, die alle over de komst van de Messias hebben geprofeteerd, zagen ook dit wereldeinde komen. Petrus citeert in zijn toespraak op de eerste pinksterdag uit de profeet Joël. Deze voorzegde de komst van de heilige Geest aan het begin van de tijd van genade³⁷ voor heel de wereld; en tevens de gebeurtenissen aan het einde van dit tijdperk:

Over mijn dienaars en dienaressen zal Ik in die dagen mijn Geest uitstorten. Wondere dingen zal Ik tonen aan de hemel en op aarde: bloed en vuur en rook. De zon verandert in duisternis en de maan in bloed, voordat de Dag van de HEER komt, groot en heerlijk. Dan zal ieder die de naam van de HEER aanroept behouden worden. (hand 2,17-21)

Gedurende de tijd tussen komst en wederkomst is de vrede van Christus zichtbaar in allen die hem daadwerkelijk toebehoren. De profeten hebben dit tijdperk voorgezegd; en ook geprofeteerd over het einde van dit *duizendjarig rijk*³⁸, als de dag van het oordeel is aangebroken.

Voordat die dag er is, hebben de mensen hun lot in eigen handen. Zij kunnen kiezen voor waarheid of leugen, leven of dood. Jean de Bréboeuf (1593 - 1649), een Franse missionaris onder Indianen in Canada, die een barbaarse marteldood gestorven is, schrijft hoe hij de mensen van de angst voor de dood bevrijdde.

Wij leren hun, dat hun zielen na hun dood naar het paradijs of naar de hel gaan; en dat zij in dit leven over hun toekomstige lot kunnen beslissen.

Ten onrechte wordt dit bestempeld als bangmakerij. De Indianen waren nog vertrouwd met het voortbestaan van de ziel, het innerlijk van de mens, na de dood. Bij materialistisch ingestelde westerse mensen is deze kennis verdwenen. Meer en meer zijn zij de mening toegedaan dat het geestelijk leven door niets anders wordt veroorzaakt dan door chemie in de hersenen. In dit armzalige mensbeeld heerst de opvatting dat bij het sterven van het lichaam geheel de mens in het niets verdwijnt.

*De mens in deze dagen:
hij maakt zichzelf tot god;
en denkt te kunnen dragen
zijn eigen levenslot.
Zijn denken en zijn dromen,
van rijkdom en van macht:
het wordt hem snel ontnomen,
als slechts de dood hem wacht.*

*De heiligen, waar zijn zij,
de ijver en het vuur?
O Geest van God, kom bij mij,
als in het eerste uur.
Zovelen die er zoeken
de zin van dit bestaan.
Mijn Heer, U hoort hen roepen,
U bent met hen begaan.*

liedbundel *al mijn verlangen* nr 27

* * *

DEEL VIII

HET HEMELSE FEEST

1 de stad van God³²

Overall in deze vergankelijke wereld zijn de tekenen zichtbaar van het koninkrijk van God. De zichtbare natuur spreekt van een almachtige en alomtegenwoordige Schepper, die de aarde en al wat daarop voortkomt in stand houdt. Jezus, de eerstgeborene uit de doden, is voor zijn volgelingen het bewijs van hun eigen toekomstige verrijzenis. Op de zondag, de dag na de laatste dag van de week (na de joodse sabbat) en de eerste dag van de nieuwe week, vieren zij de achtste dag, waarop de gelovigen in het paradijs zullen zijn teruggekeerd. (zie VII.1.2).

Zij die Jezus toebehoren, leven als burgers van de 'stad van God' temidden van de *stad van de mens*³², uitziende naar het hemelse Jeruzalem. In het aardse Jeruzalem stond tot het jaar 70 de Joodse tempel, waar de priesters hun dienst verrichtten. Hier was JAHWEH verschenen in een wolk die de tempel vervulde. De aardse tempel, waar God zich verborgen houdt, is slechts een voorafbeelding van de hemelse dingen. (1Kon 8)

In de hemelstad zal geen tempel meer zijn. Hier leven de bewoners voor Gods aangezicht en mogen zij zijn heerlijkheid aanschouwen. Nu vieren zij deze toekomst nog in geloof; en beleven zij dankbaar de eucharistie als het hemelse feestmaal. Dan mogen Gods kinderen Hem zien zoals Hij is; en voor eeuwig met Hem leven.

2 de bruid van Christus

Zoals de bruidegom zich over de bruid verblijdt, zo zal uw God zich over u verblijden. (Jes 62,5)

Johannes de Doper noemt Jezus de *bruidegom* (Joh 3,29). Allen die hem toebehoren, vrouwen zowel als mannen, vormen samen de *bruid van Christus*⁴⁰; en mogen binnengaan op het bruiloftsmaal, om voor altijd bij hem te zijn. Daar zal geen tijd meer zijn en geen vergankelijkheid; geen gisteren en geen morgen, maar eeuwige aanbidding. Daar is geen wrevel meer en geen verwijt, maar liefde en volkomen vrede; want de last is van de schouders genomen, met alle zorgen die de ziel bezwaren. Zelfs de gedachtenis hieraan is verdwenen. Daar komen allen volledig tot hun recht, ieder op eigen wijze levend voor Gods aangezicht, zoals Hij het vanaf het begin heeft bedoeld. Dit is het visioen van de kerk.

De geschiedenis van God met de mensen, begonnen met de roeping van Abraham, is voltooid als al zijn kinderen de bruiloftsmaal zijn binnengegaan. De mens heeft dan zijn bestemming bereikt; en de liefde is volkomen geworden.

In de kerk, het huis van God, komen zijn kinderen bijeen als de toekomstige burgers van het hemelse Jeruzalem, waar zij met hun Schepper mogen verkeren, zoals eens Adam en Eva in het paradijs. De gemeenschap mag vieren dat het visioen al werkelijkheid is geworden: Jezus, het Lam van God¹ en de eerstgeborene uit de doden²⁸, is het Rijk van God binnen gegaan; en velen zijn hem al gevolgd.

*Ik droomde, ik zag komen de nieuwe hemelstad.
Mijn woorden zijn te pover om te spreken van die pracht.
De tempel was verdwenen, want God was overal.
Het Lam was in haar midden, die eeuwig heersen zal.
Jeruzalem, Jeruzalem, geen dood en lijden meer.
Hosanna in de hoge, hosanna voor de HEER!*

liedbundel *al mijn verlangen* nr 80

God is mens geworden om mensen tot zich te verheffen. Allen die over hem hebben horen spreken, die geloofd hebben en gedoopt zijn en van schuld gereinigd; allen die hem liefhebben: zij mogen hem hier en nu al kennen en in verbondenheid met hem voortgaan, in de hoop eens het hemelse feest te mogen binnengaan.

* * *

NOTEN bij *Ik geloof*

noten op alfabet

ambt (45) Antichrist (11) Arianers (15) armen (48) beproeving (50) boom van kennis (54) doopsel (17) doornen en distels (27) drie-eenheid (43) duizendjarig rijk (38) eersteling (28) eigen kracht (18) eucharistie (44) feesten (41) geloof (16) genade (13) God in ons (24) heilige (19) hel (36) Israël (2) JAHWEH (5) Johannes de Doper (8) Lam van God (1) levensboom (55) levensheiliging (20) menswording (10) Messias (9) nieuwe mens (46) offer (14) oogst (29) oordeel (34) openbaring (3) oude mens (26) rijkdom (47) rivier (52) rots (21) Satan (25) stad van de mens (30) stad van God (32) tijd van genade (37) toorn van God (7) twijfel (22) vagevuur (40) veertig dagen (35) vergeving (49) vreemdeling (33) vrucht (51) wateren (56) waterstroom (52) wedergeboorte (31) wonderen (23) Woord (4) zee (56) zonde (12) zoon van David (6)

noten op nummer

1 Lam van God Johannes de Doper wijst Jezus aan als *het Lam van God, dat de zonde wegneemt* (Joh 1,36), voorafgebeeld in het O.T. in het offerritueel van de paasmaaltijd (Pesach). *Geen been hiervan wordt gebroken* (num 9,12; Joh 19,36). Zie verder ex 12, Lev 23 en deut 16; *al mijn verlangen* 105; 106.

2 Israël Dit volk, uitverkoren voor de menswording van God in hun midden, is een voorafbeelding van het wereldwijde volk van God, het *Israël naar de geest* (Rom 9), naar het woord van Jezus: *Ik heb nog andere schapen, die niet uit deze schaapsstal zijn; (...) en het zal worden één kudde, één herder* (Joh 10,16). Zie verder Rom 4,11vv; Rom 11, 25; 1Kor 10,18; Ef 2,11; 1Pe 2,9; ex 33,16; Dan 12,1.

3 openbaring De natuur openbaart de macht van de Schepper (Rom 1,20; Hab 2,14). Op de berg (Mt 17,5) openbaart Jezus aan zijn leerlingen zijn eenheid met de Vader als zijn geliefde zoon (Mt 17,5); zoals Hij bij Jesaja zegt: *Ik woon hoog en verheven, en bij mensen met een eenvoudig en vriendelijk hart* (Jes 57,15). Zie ook Mt 11,27; Lc 10,23; Joh 1,14-18; Joh 14,8; 2Kor 4,6; Fil 3,10; 1Joh 1,129,29

4 Woord De evangelisten Lucas (Lc 1,2) en Johannes (Joh 1,1) stellen Jezus voor als Gods ultieme openbaring: zijn Woord aan de wereld, die waarheid mededeelt, en onvergankelijk leven (Joh 14,6). Met recht wordt hij verkondigd als één met de Schepper (Joh 1,3; Kol 1,15v; Heb 1,3; ps 33,6), die als dienaar van allen (Jes 42,1; Mt 12,28) Gods wil in de wereld volbrengt (Jes 55,10v); *de ogen van de ziel*/Cyprianus 4; Greg. de wonderdoener 1; *al mijn verlangen* 56.

5 JAHWEH Met deze naam, vertaald als IK BEN, maakt God zich aan Mozes bekend. IK BEN: want zijn goedheid is eeuwig (ps 136; ps 118); en zijn macht is vóór de tijd ps 90,2; ps 93,2). Dit is de naam die Christus toekomt, die zijn tegenstanders in Israël hem ontzeggen (Joh 8,24 + 28 + 58v) en die zijn vijanden willen uitroeien (Jer 11,19). Zie ook *de ogen van de ziel* > Greg. van Nazianze 2.

6 Zoon van David (zie ook noot 10) Volgens Gods belofte in de Schrift (2Sam 7,11vv; Joh 7,42) zou de messias, de *twijg uit de tronk van Jesse* (Jes 11,1), de *rechtvaardige spruit uit David* (Jer 23,5), geboren worden in het nageslacht van David (Mt 11,1; Lc 1,27vv). Zie ook Mt 22,41vv; ps 89; ps 110; ps 132,11.

7 toorn v God *In toorn heb Ik mijn aangezicht verborgen* (Jes 54,8). *U verborg uw aangezicht, en ik stond verschrikt* (ps 30,6vv). Het bijbelse woord *toorn* is geen woede, maar de verschrikking aan van Gods afwezigheid (Hos 5,15; Ez 7,7,22), als gevolg van verwerping van de Schepper (Rom 2,8). Zie ook num 14,34; *de ogen van de ziel*/Paulinus van Nola 3; Joh van Damascus 8.

8 Johannes de Doper *Hij moet toenemen en ik moet minder worden* (Joh 3,30; 4,1vv). De laatste en grootste van de profeten, in de Schrift voorzeggd als Elia (Mal 3,1;4,5; Mt 11,7-11; 17,10vv), heeft Jezus aan gewezen als *lam van God* en *Zoon van God* (Joh 1,29-34); en hem gedoopt in de Jordaan (Mt 3,13vv). Door koning Herodes onthoofd (Mt 4,1-12).

9 messias *In Sion (...) ontsteek Ik een lamp voor mijn gezalfde* (Christus, ps 132,17). Het Hebreeuwse woord *mashih* (messias, Grieks Christos) betekent *gezalfde*. David werd door Samuël met olie (symbool van de heilige Geest) gezalfd tot koning van Israël (1Sam 16,12v). Overal in het O.T. spreken de profeten van de komst van Christus. (1Sam 2,10; Job 16; ps 16;10 (hand 2,27); spr 23,10v; Dan 7,13v; Jes 7,14; 11,1vv; Ez 34,11vv; Zach 9,9; 11,12; 12,10); *de ogen van de ziel*/Thomas van Aquino 4.

10 menswording *Abraham heeft zich erop verheugd mijn dag te zien* (Joh 8,56). Met dit antwoord aan de schriftgeleerden geeft Jezus aan méér te zijn dan 'vader' Abraham. JAHWEH, (Ik ben) is hij (Joh 8,59) en *God-met-ons* (Mt 1,23), *de wortel van Jesse* (vader van David, Rom 15,12), al vóór de grondlegging van de wereld gekend (1Pe 1,20); *de ogen van de ziel*/Leo I 1; Athanasius 1; Barnabas 2; *dank voor het leven* p 90; *al mijn verlangen* nr 156

11 Antichrist Van hem zegt de profeet Habakuk: *De goddeloze omsingelt de rechtvaardige* (1,4); en: *Zijn recht en hoogheid gaat van hemzelf uit* (1,7). Satan (letterlijk tegenstander) verzet zich met heel zijn legermacht tegen Christus en zijn volgelingen. Als Antichrist zal hij voorgeven de wedergekeerde Christus te zijn (Mt 24,15). Zie ook Jes 14,12vv; Dan 8,23vv; Nahum 1,11; 1Joh 2,19; 2Tes 2,3v; 1Joh 4,3.

12 zonde Niemand is zonder zonde (1Joh 1,5-10), ook Mozes niet (num 20,12). *Je zonde maakt scheiding met God* (Jes 59,2). *De zonde brengt de dood voort* (Jak 1,15). *Gelukkig de mens wiens zonde is bedekt* (ps 32,1) door het geloof in Christus (Joh 13,10). Voor wie hem als een bedrieger de rug toekeert is vergeving niet mogelijk (Mt 12,22vv). Zie ook Joh 15,11; 2 Kor 5,21; 1Joh 5,16; ps 36.

13 genade *Heer, wees mij genadig, wees mij een helper* (ps 30,8). *Als je goedgeeft en dan lijden moet verduren: dat is genade bij God* (1Pe 2,19). Gedurende de huidige *dag van het heil* (2Kor 6,1v) staat Hij allen bij, die hun hart op Hem richten; en hun leven in zijn dienst stellen (Mt 11,28v); want: *zonder Mij kan je niets doen* (Joh 15,5). Zie pred 9,11; Lc 19,44; 2Tim 3,1; 2Kor 12,9; Ef 2,4v; Heb 10,26; *psalmen & gebeden* > psalm 18; *de ogen van de ziel*/Ambrosius 5.

14 offer De dierenoffers zijn voorgeschreven in de wet (Lev hss 1-7), als sacrament: een ritueel dat Gods vergeving zichtbaar maakt; en wijzen vooruit naar het ene offer van Jezus Christus, zichtbaar in de eucharistie (Heb 9,6-12).

De deelnemers bieden zichzelf aan: een ontoereikend offer, dat door God in genade als het offer van Christus wordt aangenomen. Zie ook ps 107,22; Hos 6,6; Rom 6,12vv; Heb 13,15; *de ogen van de ziel*/Gregorius van Nazianze 3 + 4; Irenæus 1; JH Newman 3.

15 Arianers Arius (256 - 336), priester in Alexandrië, ontkennde de Godgelijkheid van Jezus. De kerkvaders hebben zijn leer weerlegd. zie *de ogen van de ziel*: Ambrosius, Athanasius, Basilius, Cyrillus van Jeruzalem, Greg. van Nyssa, Joh. Chrysostomos, Fulgentius.

16 geloof *Als hij Gods Zoon is, laat hij zichzelf dan redden: dan zullen wij geloven* (Mt 27,43). Zo spreekt het ongeloof van Farizeeën en schriftgeleerden, die rechtvaardig dachten te zijn door gehoorzaamheid aan de traditie (Fil 3,9v). Een levend geloof ziet Jezus; en heeft hem lief. Het geloof van *hoeren en collaborateurs* (Mt 21,32) die hem volgen, wordt aan schijnbaar vrome mensen ten voorbeeld gesteld. In hen wordt het profetische woord bewaarheid: *de Heer onze gerechtigheid* (Jer 33,16). Mt 9,9; Lc 19, 1-10; Joh 1,48; 7,45; Rom 1,16v; Gal 3,11; *de ogen van de ziel* > Joh. Chrysostomos 1; Vincent de Lérins 1; Bakhita 4.

17 doopsel *Sta op, laat je dopen en je zonden afwassen onder aanroeping van zijn naam* (hand 22,16). Op deze woorden liet Saulus zich dopen; en veranderde zijn naam in Paulus: als *nieuw geboren* (Joh 3,5; noot 31), de *oude mens* (noot 26) *met Christus gekruisigd en begraven* (Rom 6,4vv) en delend in zijn verrijzenis. Ook tot hem heeft God gesproken: *Dit is mijn geliefde kind, in wie Ik behagen schep* (Mc 1,11). Het doopsel is geen mensenwerk Mt 21,25); maar een *sacrament*, waarin God rechtstreeks tot de dopeling spreekt (Mt 3,17). Zach 13,1; Rom 7,4vv; Gal 3,26; Kol 2,6-13; *de ogen van de ziel/de ogen van de ziel*/Ambrosius 3; Cyrillus van Jeruzalem 1; *al mijn verlangen* nr 128

18 eigen kracht Keer op keer kom je het tegen in de wet van Mozes: *Wees heilig; want Ik, de Heer je God, ben heilig* (Lev 19,2). Wie dit nastreeft (1Pe 1,15), moet al gauw erkennen dat dit op eigen kracht te hoog gegrepen is. *De wet doet de zonde kennen* (Rom 3,20). Daarom wordt het onze Vader besloten met: *Van U is de kracht*, namelijk door het geloof in Christus, die de harten van de gelovigen bewoont; en hun leert te leven in zijn *genade* (Joh 1,17; noot 13). Hij geeft zijn volk de kracht als *kinderen van God* te leven (Joh 1,12). ps 33,16vv); ps 49,8; ps 147,10v; Ez 20,12; Mt 19,26; Joh 15,5; Rom 7,18; Heb 11,34; *de ogen van de ziel*/Joh Chrysostomos 2; Th á Kempis 6; Teresa van Avila 5.

19 heilige De letterlijke betekenis is *apart gezet*, nl om het werk van Christus in de wereld voort te zetten, door zijn Geest geleid. Paulus spreekt in zijn brieven alle gelovigen als heiligen aan (Rom 1,7; 1Kor 1,2); want in het doopsel, het *bad van de wedergeboorte* (Tit 3,5) hebben zij het begin van nieuw leven ontvangen, één met Christus (Kol 3,3), om *als heilige mensen voor hem te verschijnen* (Kol 1,22); en *deel te krijgen aan Gods eigen wezen* (2Pe 1,4). Zie ook ps 16,3; *de ogen van de ziel* > Joh Climacus 2; *dank voor het leven* p 74.

20 levensheiliging *Geef gehoor aan de waarheid, geef niet langer toe aan de lusten die je leven beheersten ten tijde van je onwetendheid* (1Pe 1,14). Dit is de

roeping van alle christenen: in hun levenswijze als een teken te zijn voor hun omgeving. Het leven van een gelovig mens moet als een offer zijn aan God, zoals de apostel zegt: *Draag als een heilig priesterschap geestelijke offers op, die God graag aan neemt* (1Pe 2,5). Zie Rom 13,12; 1Kor 6,20; Jak 2,17; Heb 12,4; *de ogen van de ziel*/Gregorius van Nyssa 4; Efrem 1; Fr. de Sales 1; *dank voor het leven* p 94; 97.

21 rots Een rots is een onwrikbaar fundament van het leven (ps 61); *en die rots is Christus* (1Cor 10,4). *Er is geen rots behalve Ik* (Jes 44,8); *de rots, die een stroom van olie* (Geest van God) *uitgiet* (Job 29,6). *Wie op hem vertrouwt hoeft geen angst te hebben* (ps 27,3vv). Zie ook gen 49,24; Deut 32,13-18; ps 81,17.

22 twijfel De twijfelaar Thomas wordt door Jezus niet verworpen; maar bevestigd in zijn geloof (Joh 20,27). Sommige apostelen twijfelden zelfs nog bij zijn hemelvaart (Mt 28,17): Is hij God? en kwamen pas tot volledige zekerheid na negen dagen van gebed (hand 1,14) en de komst van de heilige Geest (hand 2). Jezus' antwoord op twijfel is even eenvoudig als doeltreffend: *Wees niet ongelovig maar gelovig; want geloof is het bewijs van de dingen die niet gezien kunnen worden* (Heb 11,1v). Zie *de ogen van de zie*/Hermes 2.

23 wonderen Voor ogen van zijn critici doet Jezus de lamme opstaan: *Opdat jullie zullen weten dat de mensenzoon macht heeft op aarde zonden te vergeven* (Mt 9,6). Op en andere plaats zegt hij: *De werken die ik doe getuigen van mij* (Joh 5,36). Steeds opnieuw wordt in de evangeliën beklemtoond dat de functie van de wonderen is om de openbaring van Gods wezen in de persoon van Christus (noot 3) kracht bij te zetten. Het laatste van de tekenen dat hij bij zijn volk verricht is zijn verrijzenis uit de dood (1Kor 15,5-8), door hem voorzegd op Palmzondag (Joh 12,32v). Zie Joz 4,20-24; Joh 2,11; 9,32; 11,45; 14,11; *de ogen van de ziel*/Hilarius 1.

24 God-in-ons *Een rivier: haar stromen verheugen de stad van God* (ps 46,5). Het gaat hier om *levend water* (Joh 7,37vv); om mensen, vol van vreugde door de Geest van Christus die hen vervult: de Geest die de gelovigen goede vruchten voort doet brengen (Gal 5,22), als *bomen aan het water geplant* (ps 1,3). *Moge Hij je geven in je diepste wezen machtig door zijn Geest te worden gesterkt* (Ef 3,16). Zie ook ps 65,10; Rom 8,6-11; 1Kor 6,15-19; Kol 1,26; openb 22,1; *de ogen van de ziel*/Leo I nr 1; *dank voor het leven* p 41.

25 Satan (*vijand, tegenstander*) de engel, die aan God gelijk wilde zijn; en zich keert tegen alles wat goed is en waar. In een materialistische wereld die hem ontkent, kan nochtans ieder die er oog voor heeft hem alom aan het werk zien. Zie Job hss 1 + 2; Mt 9,43; Lc 11,14vv; openb 20,2; *de ogen van de ziel*/Cyrillus van Alexandrië 1; Franciscus van Asisi 2; Thomas More 3.

26 oude mens *Hoe zullen wij, die aan de zonde gestorven zijn, daarin nog leven?* (Rom 6,2). Het doopsel is de bevestiging van Godswege van het begin van nieuw leven, waarin de oude mens door het geloof wordt overwonnen. *Wie in Christus is, is een nieuwe schepping. Het oude is voorbij, het nieuwe is al gekomen* (2Kor 5,17). Zie 1Kor 5,8; Kol 3,1-5; Fil 3,8vv; *de ogen van de ziel*/Leo I 5

27 dorens en distels *Door u verkeert de aarde onder een vloek. (...). Dorens en distels zal zij u voortbrengen* (gen 3,18). In een wereld van elk voor zich, waar *scherp onkruid* de akker van de geest over woekert; en de vruchten van de Geest (Gal 5,22) zeldzaam zijn. Zie Jes 27,4; Hos 13,5; Ez 2,6; Heb 6,8; *de ogen van de ziel* > Johannes Chrysostomos 4.

28 eersteling Op het Joodse Paasfeest werd het eerste bosje graan van de nieuwe oogst aan God aangeboden (Lev 23,10). 7 weken later, op het *Wekenfeest* (Pinksteren) werd een mand met de eerste vruchten vd nieuwe oogst naar de tempel gebracht (Deut 26,1vv). De eersteling is Christus: *opgewekt uit de dood, als eerste van hen die gestorven zijn* (1Kor 15,20). Bij de neerdaling van de heilige Geest op het eerste Pinksterfeest van de kerk te Jeruzalem werden drieduizend mensen gedoopt (hand 2,41), als eerste vruchten van de oogst (Zie noot 27.). Zie Lev 23,15; Neh 10,36; Rom 8,27; Kol 1,18; 1Kor 16,15; openb 14,4.

29 oogst Jezus houdt zijn leerlingen voor: *De velden zijn wit om te oogsten* (Joh 4,35). Het gaat hier om zoekende mensen, wereldwijd, onwetend van het evangelie, en arbeidsterrein van de apostelen. Zie pred 11,4; Mt 9,37-48; 13,30; 24,30; Lc 13,15; Gal 6,7vv; openb 14,15; *de ogen van de ziel*/ Petrus Chrysologos 3; Vincent de Paul 5.

30 stad van de mens De bouw van de toren van Babel (gen 9,11) is het beeld van een mensheid, vertrouwend op eigen vermogen en levend in de verwachting op den duur de geheimen van de schepping te kunnen ontraadselen en de natuur te zullen beheersen. Het *grote Babylon* (openb 18,1) is een afbeelding van de *stad van de mens*: van allen die hun Schepper de rug toekeren; en zichzelf tot goden maken. Zie Dan 4,30; openb 11; 16,19.

31 wedergeboorte *Herboren tot een levende hoop door de opstanding van Jezus Christus* (1Pe 1,3), mogen christenen de *oude mens* (noot 26) beschouwen als *met Christus gekruisigd* (Kol 2,7-15). *Uit God geboren* (Joh 1,12v), *als kinderen van God* (1Joh 3,1), hebben zij deel aan de goddelijke natuur (2Pe 1,4); en heeft hun leven nog slechts met Hem van doen. Immers: *Het lichaam sterft; maar de innerlijke mens vernieuwt zich van dag tot dag* (1Kor 4,16), *om de goede dingen te doen, die God voor ons klaarlegt* (Ef 3,20). Zie ook Joh 3,3- 8; Rom 8,27vv; Gal 5,24; Ef 4,17; Tit 3,3-7; *de ogen van de ziel*/Bernardus v Clairvaux 7; *dank voor het leven* p 10.

32 stad van God De burgers van het *hemelse rijk* (Fil 3,20), het *hemelse Jeruzalem* (openb ps 122), dat *uit de hemel neerdaalt* (openb 21): zij verkeren, zolang de *stad van God* (ps 48) nog niet gescheiden is van de *stad van de mens* (noot 30), temidden van een wereld van elk voor zich, met de hoop in 't hart op een leven zonder kwaad, oorlog, honger, ziekte en geweld.

33 vreemdeling *Een vreemdeling ben ik bij u*, sprak Abraham tot de bewoners van Hebron (gen 23,4). *Door 't geloof heeft hij als vreemdeling vertoeft in het land dat hem beloofd was* (Heb 11,9). Met hem hebben alle heiligen uit het O.T. zich passanten op aarde gevoeld, *op zoek naar een beter, het hemelse vaderland* (Heb 11,13vv): het Rijk van de hemel, waartoe christenen, *als vreemdelingen en ballingen* in een wereld zonder God (1Pe 2,11), toegang hebben in de

Geest. Zie Mt 22,35v; Ef 2,19; Fil 2,15; 1Pe 1,17; *de ogen vd ziel*/Gaudentius 1
34 oordeel Het oordeel is Jezus in handen gegeven (Joh 5,20). Vanaf zijn verschijnen *gaat er een oordeel over deze wereld* (Joh 12,35). Zij die hem liefhebben en die hem haten, *de schapen en de bokken* (Mt 25,32): Zij worden gescheiden. De laatsten *hebben de dood lief* (spr8,36). Zie ps 9; Joh 1,11v; 3,20; 6,40; hand 10,42; openb 2,11; *de ogen van de ziel* > Cyrillus van Jeruzalem 6; Augustinus 4.

35 veertig dagen Getallen zijn belangrijk in de Schrift: De vloed (beeld van het oordeel) was gedurende 40 dagen over de aarde (gen 7,17), Mozes verbleef 40 dagen op de berg (ex 24,18), Elia trok 40 dagen de woestijn in (1kon 19,8) en de koningen David en Salomo regeerden 40 jaar (1kon 1,11; 11,42). Het boek exodus heeft 40 hoofdstukken; en de 40-daagse vasten vóór Pasen gaat niet alleen terug op Jezus' 40 dagen in de woestijn (Mt 4,2), maar ook op de 40 jaren die Israël door de woestijn heeft getrokken (ex 16,35). Na Pasen verscheen Jezus gedurende 40 dagen aan zijn leerlingen (hand 1,3). Zie gen 50,3; num 13,25; re 5,31; 1Sam 4,19; *dank voor het leven* p 66.

36 hel De toestand van Gods definitieve afwezigheid, waarin de mensen elkaar tot hel zijn, wordt in de Schrift aangeduid als *vuur* (Mc 9,48; Jer 17,4): *Daar is geweest en tandengeknars* (Lc 13,28). In dit *eeuwige verderf* (Dan 12,2) en *eeuwige afgrijzen* (2Tes 1,9) is geen hoop op verlossing. Sir 17,17; Mt 13,42; 22,13; 24,51; 25,46; Lc 19,27; openb 20,10); *de ogen van de ziel* > Beda 3.

37 tijd van genade *Werd de wet door Mozes gegeven, de genade en de waarheid kwamen door Jezus Christus* (Joh 1,17). *Toen de volheid van de tijd gekomen was, heeft God zijn zoon gezonden* (Gal 4,4). Dit laatste tijdperk van de geschiedenis van de mensheid op aarde, ook wel genoemd het *1000-jarig rijk* (noot 38), de tijd van de wereldwijde verkondiging van het evangelie, waarin Christus temidden van alle verdrukking heerst in de harten van de gelovigen, wordt afgesloten met zijn komst voor het oordeel. Zie ook 1Kor 7,29; Ef 1,10; 1Pe 4,17; openb 12,12; 1Pe 10,10vv; *al mijn verlangen* 30; 129.

38 duizendjarig rijk *De tijd van genade* (noot 37) tussen komst en wederkomst (Heb 10,12), waarin Jezus *als koning zal heersen* (openb 20,1-5), *tot hij al zijn vijanden onder zijn voeten heeft gelegd* (1Kor 15,20). Gedurende deze periode van de verkondiging van menswording en verrijzenis, door de apostel genoemd *de dag van het heil* (2Kor 6,2), *zullen de volkeren stromen naar de berg van de Heer*, zoals de profeet lang tevoren heeft voorzien (Jes 2,2). Voor gelovigen is *de boze gebonden* (openb 20,2) en wordt hem zijn prooi ontnomen (Mc 3,27). Zie ps 110; Zach 6,13; Jes 61,2; Mt 28,20; hand 2,17-21; Heb 9,26).

39 vagevuur *Hij voert naar het dodenrijk en doet hieruit ontkomen* (Tob 3,2). Tal van teksten in de Schrift hebben betrekking op de *ziekenzaal van de goede God* (J. Vianney, pastoor van Ars), het voorportaal vd hemel, waarvoor prediker waarschuwt: *Bedenk dat de dagen van de duisternis vele zullen zijn* (pred 11,8). *Wie de wil van de Heer kent, maar hier niet naar handelt, zal zwaar getuchtigd worden* (Lc 12,47), gedwongen tot een periode van loutering, waar

tijdens het leven geen ernst mee is gemaakt. Zij komen hier niet, uit *eer al het verschuldigde betaald is* (Mt 18,34); en *zij weer zijn als de kinderen* (Mt 18,3). Zie ps 30,4; Jona 2; Mt 23,14; Lc 12,59; 1Kor 3,10; 15,29; *de ogen van de ziel* Mechtild van Hackeborn 5; Catharina van Genua 5.

40 bruid *Zoals de bruidegom zich verheugt over de bruid, zo zal God zich over jullie verheugen* (Jes 62,5). De gemeenschap van gelovigen wordt genoemd de bruid van de bruidegom Christus. *Alle eeuwen door en van alle einden der aarde zullen zij komen en hun Redder ontmoeten* (Jes 52,10vv), die hen als zijn bruid bemint: *Alles is schoon aan jou, mijn liefste* (hoogl 4,7). De apostelen hebben gearbeid - en werken nog steeds - om allen die tot Christus kwamen *als een zuivere maagd voor hem te stellen* (2Kor 11,2). Zie ps 45; Jer 33,10v; Ef 5,31v; openb 21,2; Mt 25,1-10; Mt 22,2vv; *de ogen van de ziel* > Franciscus van Asisi 5.

41 feesten De joodse godsdienst kent 2 periodes, waarin de feesten vallen van Pasen en Pinksteren (voorjaar) en het Loofhuttenfeest (najaar) (Lev 23). Met Pasen, het feest van de allereerste oogst (noten 28 en 29) wordt de uittocht uit het land van begeerte herdacht door het eten van ongezuurd brood. Zeven weken later, op het 'wekenfeest' Pinksteren, worden de vruchten van de oogst naar de tempel gebracht; en de openbaring van de wet van Mozes op de Sinai herdacht (ex 20). Op het Loofhuttenfeest, bij de wijnoogst, bouwen de joden hutten van takken ter herinnering aan hun tocht door de woestijn. Het feest wordt voorafgegaan door het Joodse nieuwjaar en Grote Verzoendag. In de kerk wordt het Paasfeest van Jezus' verrijzenis gevierd na een 40-daagse periode van onthouding, beginnend op Aswoensdag. De paastijd van 50 dagen wordt 10 dagen na Hemel vaart afgesloten op Pinksteren, het feest van de neerdaling van de heilige Geest. De kersttijd loopt van het feest van de menswording van Jezus tot de Openbaring van de Heer (Drie koningen); en ziet vooruit naar zijn wederkomst in macht en majesteit. Het grootste Mariafeest is Maria ten hemelopneming op 15 aug. Een aantal gedachtenisdagen van heiligen heeft de status van feest gekregen (b.v. Johannes de Doper, de apostelen en de evangelisten).

42 vreemdelingen en bijwoners zie noot 33.

43 Drie-eenheid *Wie in de Zoon gelooft, draagt Gods getuigenis in 't hart* (1Joh 5,10); en beaamt Jezus' woorden: *Ik en de Vader, wij zijn één* (Joh 10,31). Jezus als God-met-ons openbaart de Vader in het lichaam als mens met de mensen. Zijn Geest, als God-in-ons, doet Hem kennen: zijn macht en zijn goedheid, die eeuwig is (Joh 14,17). Heel het N.T. door klinkt de eenheid met de Schepper van Jezus en de Geest van liefde die van hem uitgaat. *De liefde van God is in onze harten uitgestort door de Geest die ons werd geschonken* (Rom 5,5). Uit de hemel klinkt de stem van de Vader, als zijn Geest op Jezus neerdaalt (Lc 3,22). Bij zijn hemelvaart draagt hij zijn leerlingen op: *Maak alle volken tot mijn leerlingen; en doop hen in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest* (Mt 28,19); *al mijn verlangen* 71; 136. Zie ook: *Tot de hemel verheven*.

44 eucharistie *Brood uit de aarde en wijn die 't mensenhart verheugt* (ps 104,15). De mens geworden God is geworden tot *levend brood* dat uit de hemel

is neergedaald (Joh 6,50), om zijn volgelingen tot gemeenschap met God te brengen. *Is niet het brood dat wij breken gemeenschap met het lichaam van Christus?* (1Kor 10,16). Niet-besnedenen mochten niet eten van het paasmaal, *want het is iets heiligs* (ex 12,44). Zo hebben in de kerk van Christus ongedoopten geen toegang tot de communie (Kol 2,11).

45 ambt De apostelen zijn door Jezus aangesteld als verkondigers v.h. evangelie. Verder is er al gauw sprake van *oudsten*, zoals ook Israël die kende (ex 3,16). In de Griekse tekst is dit woord vertaald met *presbyters*. Zo richt Petrus zich in zijn eerste brief al tot presbyters (1Pe 5,1). In de eerste gemeente te Jeruzalem hebben de apostelen door handoplegging zeven *diakens* gewijd. Later ontstond in de kerk ook het ambt van *lector*. De leiding van de gemeenschap berustte bij de opziener (*episcopos*). *Streeft iemand naar het leidersambt, dan begeert hij een voortreffelijke taak* (1Tim 3,1). Petrus schrijft ook over presbyters; en Paulus wijdde presbyters in de door hem gestichte kerken (hand 20,17): *door de heilige Geest als leiders aangesteld om Gods kerk te behoeden* (hand 20,28). In de loop van de jaren zijn in de katholieke kerk de ambten ontstaan van bisschop (*episcopos*), priester (*presbyter*) en diaken.

46 nieuwe mens De *oude mens* (noot 26) is met Christus gekruisigd en begraven (Kol 2,7-15); de *nieuwe mens* is met hem verzezen, om hier en nu als *een nieuwe schepping* (Ef 2,10) met hem te heersen over het kwaad. Wie ernst maakt met dit geloof dat Christus in hem of haar woont en werkt door zijn Geest (Gal 2,20), zal ervaren hoe het leven zich van dag tot dag vernieuwt (2Kor 4,16). Zie noot 31; ps 30,3v; Rom 13,14; Ef 4,17; 2Pe 1,4; 1Joh 5,12; *de ogen van de ziel/Leo I+7; dank voor het leven p 52; al mijn verlangen p 81.*

47 rijkdom *Waar je schat zal je hart zijn* (Mt 6,20). *Je goud en je zilver is verroest* (Jak 5,3). Jezus noemt hen dwaas, die op hun rijkdom vertrouwen, en *niet rijk zijn bij God* (Lc 12,21). *Als we onderhoud en onderdak hebben, moet ons dat genoeg zijn* (1Tim 6,8). Zie ps 52,9; spr 8,18; Sef 1,11; Lc 18,18.27; Mt 19,25; Lc 16,19vv; Jak 4,4; *de ogen van de ziel* Basilius 5; Joh van 't Kruis 2; Alphons Ariëns 5; *dank voor het leven p 65.*

48 armen *Zalig de armen, aan hen behoort het rijk van God* (Lc 6,12). Armen, zwakken en behoeftigen, niet gehinderd door de rijkdom van de wereld, roepen niet vergeefs tot God, die hun misère kent (Klaagl 3,34vv). Gelukkig wie die acht slaan op hen (ps 41,2); *want wie zich over de armen ontfermen, eren hun Maker* (spr 14,31). Zie Lev 19,9v; deut 15,17; spr 28,27; Jes 29,19v; Mt 25,40; Mc 12,43; 1Joh 3,17; *de ogen van de ziel/Clara 2; Alphons Ariëns 7*

49 vergeving *Gelukkig ben jij, als je overtreding is vergeven; en je zonde is bedekt* (ps 32,1). *Vergeef ook elkaar, zoals God ons vergeven heeft* (Ef 4,32). Voor alles is vergeving mogelijk (Mt 12,31), behalve voor de 'zonde tegen de heilige Geest': als Jezus, God-met ons, een duivel wordt genoemd (Mt 12,24.32v). Zie ps 130,3; Ez 18,21; Lc 12,11; 15,21v; Mt 9,6; 18,21vv); *de ogen van de ziel/Cyrellus van Jeruzalem 7; Ignatius van Loyola 2.*

50 beproeving *De rechtvaardige God beproeft hart en nieren (ps 10,7), teneinde de deugdelijkheid van het geloof te onderzoeken (1Pe 1,7). Christenen weten zich gelukkig als ze zo beproefd worden, omdat zo het geloof groeit en standvastig wordt (Jak 1,3). Het lijden dient om je te verbeteren en op te voeden (Heb 12,7). Zie deut 8,2; spr 17,3; Zach 13,9; Joh 15,2; 1Pe 4,12; de ogen van de ziel/Basilus 4; Barsanuphius 1; 2; Thomas More 2; dank voor het leven p 74.*

51 vrucht *Gelovigen zijn herkenbaar aan de vruchten van de Geest (Gal 5,22), als bomen, geplant aan een waterstroom, die goede vruchten dragen (ps 1,3). Wie zaait op de akker van het vlees (de zelfzucht van de oude mens, noot 26), zal verderfoogsten; wie zaait op de akker van de Geest, zal van de Geest eeuwig leven oogsten (Gal 6,8). Zie ps 92,13; spr 8,19; Mt 3,8; Lc 6,44; Joh 15,4; Rom 8,12; Ef 5,10; de ogen van de ziel/Cyrrillus van Jeruzalem 3, Bonaventura 3.*

52 waterstroom *Een rivier: haar stroom verheugt de stad van God (ps 46,5; noot 32). Christenen mogen zich verheugen in de Geest van Christus, die leven brengt: als beken in de woestijn (Jes 35,6). Doelend op de Geest, roept Jezus uit: Laat drinken wie in mij gelooft: stromen van levend water zullen uit je binnenste vloeien (Joh 8,38). De profeet ziet de Geest als een waterstroom uitgaan van de tempel (Ez 47,1-5), met aan beide zijden vruchtdragende bomen (openb 22,1); maar voor ongelovigen wordt Gods Geest tot een oordeel, als een overstromende beek (Jes 30,28). Zie noot 51; Jer 17,13; 31,9; ps 42,2; 65,10; hoogl 4,15; Zach 14,8*

53 olie *Naast de duif (Mt 3,16), vuur (hand 2,3) en stromend water (noot 52), is olie één van de vier beelden waarmee de heilige Geest wordt aangeduid. Aäron en zijn zonen (ex 29,7; ps 132,2; Lev 21,10) werden met olie tot hogepriester gewijd. Zij werden daarmee tot gezalfden (noot 9). Zie 1Sam 10,1; 1Sam 24,7; Job 29,6; de ogen van de ziel/Cyrrillus van Jeruzalem 6; Augustinus 4.*

54 boom van kennis van goed en kwaad *De boom is geplant toen er nog geen kwaad was: dat kwam pas in de wereld toen de mens zijn vrije wil gebruikte: niet om God lief te hebben en eeuwig te leven, maar zich van God af te wenden en zichzelf voorop te stellen.*

55 levensboom *Wie van deze boom eet, heeft eeuwig leven: het leven dat Christus heeft geopenbaard aan een wereld in de macht van het kwaad. Wie hem liefheeft, wordt in het doopsel met hem verenigd, om hier en nu al deel te krijgen aan het nieuwe leven met hem, de dood voorbij.*

56 zee *Een beeld van de ongeordende wereld zonder God. De woeste zee, het tumult van de volken (ps 65,8) De stem van de Heer boven de wateren (ps 29,3). De aarde woonplaats van de mens, is gevestigd op de wateren (ps 136,6). Gedurende de tijd van genade weten christenen zich veilig in Gods hand, temidden van het geweld om hen heen. U stelde de wateren hun grens. Nooit zullen zij de aarde meer bedekken (ps 104,9). Laten de heiligen bidden tot U, nu U zich vinden laat. Geen watervloed die hen mee zal sleuren (ps 32,6). Boven de geweldige golven van de zee is de Heer geweldig in den hoge (ps 93,4)*

* * *

REGISTER bij *Ik geloof*

aartsbisschop 132
Abel 12
Abraham 20, 29, 181v
achtste dag 182
Adam 10, 60, 77, 145, 191
Advent 120
aflaatbrief 127
altaar 133
ambt 148v, 199
ambtswijding 49
Andreas 41, 126
Antichrist 36, 67, 186v, 193
apost. geloofsbelijdenis 072
apostolische vaders 113
apostolische successie 149
Arianers 53, 194
ark van het verbond 132
armen 157, 199
Aswoensdag 121v
Athanasius 53
Augustinus 70, 178
avondmaal 128

Babel 182
Babylonische ballingschap 182
ballingschap 61
Basilius 149, 157
bedevaart 175v
begeerte 97
bekoring 158
beleving 45
belijdenissen 178
belofde land 16, 70, 153
beproeving 139, 199
Bernadette Soubirous 175
beschouwend leven 174
besnijdenis 65, 139
Bethel 70
Bethlehem 31, 51, 175
bevrijding 108
biecht 151
Bijbel 75, 106

bisdom 132
bisschop 132
boete 150
boom van de kennis van goed en kwaad 201
brood 34, 157
bruid 104, 111, 145, 190, 198
bruidegom 105, 112, 139, 146, 191

Calvijn 128
canon 106, 112
catacomben 175
catechese 105
catena aurea 108
Catharina van Siena 178
celibaat 112, 148
charismatische groepen 116
Charles de Foucauld 171
concilie 73
conservatisme 115
Constantijn 126
contemplatie 173v
Cornelius 102

dag van het heil 119
Daniël 170
David 20, 29, 41, 141, 167, 181v
depressie 45, 96
diaken 105, 131, 148
dienaar van de Heer 085
doden 82
dogma 113
dooperkenning 130
doopsel 40, 137, 194
dorens en distels 61, 196
drie koningen 79
Drie-eenheid 91, 123, 197
dualisme 52
duivel 52
duizendjarig rijk 59, 119, 183, 189
dwaas 49
dwaling 114

echtbreuk 25
chtscheiding 147

Eden 11
 eenheid 125v, 196
 eersteling 61, 83, 163, 168,
 eerstgeborene 61, 82, 191
 eigen kracht 42, 44, 46, 67, 69, 194
 eindtijd 186
 Elisabeth 160
 Emmaüsgangers 83
 eucharistie 128, 142, 199
 Eva 10, 18, 77, 145, 191
 evolutie 49

Farizeeën 20, 51, 53, 115
 Febe 148
 feesten 117v, 198
 Franciscus van Assisi 168
 fundamentalisme 110

Gabriël 43, 77, 160
 Galilea 51, 160
 gebed 144, 153v, 167v
 gebod 22, 45
 geloof 97, 150, 194
 geloofsbelijdenis 72
 gemeenschap 94
 genade 37, 44, 59, 193
 Gereformeerde Kerk 130
 getijdengebed 165, 173
 geweten 26
 gnostiek 68, 107, 114
 God in ons 47, 195
 God met ons 35, 41, 47, 160
 Goede Vrijdag 122
 goede week 121
 gojim 160
 Golgotha 56
 goud, wierook en mirre 79
 grote verdrukking 187
 Grote Verzoendag 118

hebzucht 26
 heidendom 54
 heilige 44, 47, 87, 93, 101, 123, 159v, 167v, 194
 heilige Geest 88, 141v
 hel 82, 85, 197

hemels Jeruzalem 70
Hemelvaart 83, 123
Hillarius 149
hogepriester 50
hostie 143
huwelijk 145v

Immanuël 42, 160
inquisitie 129
instellingswoorden 144
inwendig gebed 176
Irenæus 20, 113
Isaäk 181
Israël 19, 21, 38, 50, 192

Jahweh: zie naam van God
Jakob 19, 70, 181
Jalousie 27
Jean de Brébœuf 189
Jean Vianney 86
Jehova's getuigen 116
Jerobeam 126
Jeruzalem 16, 175
Joël 188
Johannes de Doper 33, 63, 193, 136, 160, 190
Johannes de evangelist 36, 177
Johannes Hus 127
Johannes van het Kruis 178v
Jozef 78
Jozef v Arimatea 81
Jozua 24, 38, 76
Juda 062
Judas 54, 122

Kaïn 12
Kana 51
kerk 92v
kerkelijk jaar 120v
kerkinterieur 133
kerkleraar 124, 132
kerkscheuring 125
kerkvader 81, 93, 124
Kerst 80, 120
kinderbijbel 105

kinderdoop 138v
 klooster 174
 koninkrijk van God 156
 kruis 55, 69
 kruisbeeld 134
 kruisteken 57
 kruisweg 55, 122, 134

 laatste Adam 181v
 laatste dag 31
 lam 12, 33, 38, 191
 leer van de kerk 93, 111
 levend water 37, 89
 levensboom 11, 60, 200
 levensheiliging 44, 124, 194
 lijden 80, 122
 Loofhuttenfeest 37, 89, 118
 Lourdes 175
 lutherbijbel 128
 Lydia 140

Maarten Luther 127, 177
 magnificat 44
 Maleachi 62
 manna 142
 Maria 43, 57, 77v, 125, 160
 Maria boodschap 160
 Maria ten hemel opneming 100
 meditatie 173
 mensenzoon 185
 menswording 43, 77v, 109, 124, 182, 193
 Messias 22, 30, 33, 41, 50, 56, 61, 85, 88, 160, 162, 181, 193
 Micha 184
 milieu 186
 missie 102
 moedeloosheid 96
 moeder van God 43
 Mozes 22
 mystiek 40, 176v

naam van God 23, 38, 73, 155, 192
 Nazareth 77, 160, 175
 nazi-ideologie 187
 Nebucadnesar 62, 67
 Ned. Hervormde Kerk 130

Nestorius 43
new age 68, 114
Nieuw Babylon 67
nieuw lichaam 99
nieuwe Adam 60
nieuwe mens 157, 169, 199
Nieuwjaar 118
Noach 17, 66
oerknal 48
offer 38, 81, 88, 143, 152, 193
offerande 143
olie 141, 167, 188, 200
Olympias 148
onfeilbaarheid 114
onze Vader 153v
oogst 61, 117v, 196
oordeel 22, 75, 84v, 119, 183, 197
Oosters Orthodoxe Kerk 126
openbaring 22, 51, 111, 176, 192
oude mens 59, 155, 157, 159, 169, 195
ouderling 131
overledenen 172

paaskaars 122, 134
paaslam 142
paaswake 122
Palmzondag 121
paradijs 11
parochie 132
Pasen 19, 117v
Passiezondag 121
pastoor van Ars 86
Paulinus 149
Paulus 65, 89, 149, 175
Pesach 19, 61, 143
Petrus 36, 56, 102, 149, 175, 177, 187
Pilatus 80, 122
Pinksteren 88, 117v, 123
pinkstergemeente 31
Polycarpus 113
presbyter 131, 148
profeet 29
Protestantse. Kerk Nederland 130
psalmen 20, 160

ramp 13
 Rebecca 19
 Redder 24
 reformatie 126v
 regenboog 18v, 181
 Rehabeam 62, 126
 reïncarnatie 68
 rijkdom 157, 199
 roeping 168
 Rome 175
 rots 44, 144, 157, 195

 sabbath 24
 sacrament 136
 Sadduceeën 115
 Salomo 29, 64
 Samuël 141
 Sara 28
 Satan 23, 51, 68, 78. 181v, 184
 Saul 102
 Schepper 48
 schepping 48
 Schrift 106
 schriftgeleerde 50
 schriftvervulling 38, 142
 schuld 95, 158
 secularisatie 18
 sektes 45, 69, 116
 Simon Petrus 41
 Sinai 22
 slang 78
 sola scriptura 127
 spijswetten 65
 stad van de mens 70, 190, 196
 stad van God 69v, 190, 196
 Stefanus 140
 stof 121

 tabernakel 132
 tempel 132v, 176, 184, 191
 Teresa van Avila 100, 178v
 Thérèse van Lisieux 094
 Thomasevangelie 107
 Thomas van Aquino 108
 tijd van genade 59, 88, 119, 168, 197

tijdperken 182
toorn van God 31, 60, 110, 192
toren van Babel 67
traditie 64
twijfel 46, 74v, 195

V
vader 73, 154
vagevuur 95, 198
vasten 121
veertig dagen 83, 102, 129v, 197
vergeving 95, 151, 158, 199
verlossing 108
verrijzenis 82, 97
vervolging 36
verzoeking 158
verzoendeksel 133
verzoening 150
verzuiling 126
volharding 45, 139, 157, 169
volk van God 38, 62
volwassenendoop 140
vonk 68
voortgangsgeloof 67
vormsel 140v
vrede 100
vreemdelling 70, 119, 197
vrijzinnigheid 110, 115v
vrouw in het ambt 148
vrucht 89, 199
vuur 188

w
waterstroom 200
wederdoop 93
wedergeboorte 59, 78, 137, 150, 196
wederkomst 36, 83, 85, 119, 181v
wees gegroet 160
Wekenfeest 117
wet 22
wetenschap 49
wierook 79
wil van God 156
Willibrord 102
Witte Donderdag 121
wonder 46, 50, 73, 108, 195
Woord van God 22, 192

zevende dag 182
ziekenzalving 152
zoekende mensen 68, 104
zondag 24
zonde 37, 58, 68, 80, 86, 95, 157, 193
zondvloed 17, 180
Zoon van David 30, 42, 181
zuurdesem 115, 117v
Zwingli 128

APPENDIX I

VAL EN OPSTANDING

bijbelse geschiedenis van de mensheid

inleiding

De mensen, door God volmaakt geschapen, leefden aanvankelijk in gemeenschap met hun Schepper. De dood bestond niet voor hen, evenmin als dag en nacht; en zij hadden nog geen besef van tijd. Zij waren naakt, maar schaamden zich niet voor elkaar. Schaamte heeft betrekking op wat niet deugt; maar in de ruimte met God is de kennis van het kwaad afwezig.

Aan dit leven in *de Hof van Eden* (het paradijs) is een einde gekomen, toen de eerste mensen gehoor gaven aan een inblazing van de duivel, een 'gevallen engel'. Evenals de mensen waren ook de engelen in aanvang goed geschapen. Een deel van hen wenste echter niet aan God onderworpen te zijn. In plaats van hun Weldoener te aanbidden, hebben zij de liefde verruild voor trots.

In deze boze gezindheid tracht de duivel de mensen in zijn val mee te slepen. Verschenen in de gedaante van een slang, is hij aan Eva verschenen; en heeft hij haar - en door haar ook Adam - ertoe gebracht te eten van *de boom van kennis van goed en kwaad* in het midden van de Hof. God had hun gezegd dat zij zouden sterven als zij hiervan zouden eten; maar de duivel spiegelde Eva voor, dat zij aan God gelijk konden worden door de vruchten van de boom te proeven. Toen zij en ook Adam toegaven aan de verleiding, hebben zij, die in gemeenschap met God alles bezaten, alles verloren. Door zich af te wenden van God, die hun leven droeg, deed de dood zijn intrede. Hiermee begint de geschiedenis van de huidige wereld, die eindigen zal met de wederkomst van Christus.

gen 2,9; 3,4v

* * *

INHOUD

HOOFDSTUK I VAN ADAM EN EVA TOT DE GROTE VLOED

- 1 verbanning uit het paradijs
- 2 de belofte
- 3 Kaïn en Abel
- 4 Noach

HOOFDSTUK II VAN NOACH TOT ABRAHAM EN SARA

- 1 Babel
- 2 de roeping van Abraham
- 3 Ishmaël en Isaak
- 4 het offer

HOOFDSTUK III VAN ABRAHAM EN SARA TOT DAVID

- 1 Isaak
- 2 Jacob en Jozef
- 3 Mozes
- 4 Jozua en rechters

HOOFDSTUK IV VAN DAVID

TOT DE BABYLONISCHE BALLINGSCHAP

- 1 David
- 2 ontrouw

HOOFDSTUK V VAN DE BABYLONISCHE BALLINGSCHAP

TOT DE KOMST VAN CHRISTUS

- 1 Babylonië
- 2 herstel
- 3 partijvorming

HOOFDSTUK VI VAN DE KOMST VAN CHRISTUS

TOT ZIJN WEDERKOMST

- 1 christenen
- 2 dwaling
- 3 secularisatie

HOOFDSTUK VII DE NIEUWE MORGEN

- 1 de nieuwe morgen

HOOFDSTUK I VAN ADAM EN EVA TOT DE GROTE VLOED

1 verbanning uit het paradijs

Adam (hetgeen *mens* betekent) en zijn vrouw Eva (de levende) zouden direct de laatste adem hebben uitgeblazen, als God hun niet genadig was geweest. Hij voorzag het streven van goddelozen, dat erop gericht is zelf als goden te zijn; en zich het geheim van het leven eigen te maken. Zouden zij hierin slagen, door te eten van *de levensboom* in het midden van de Hof, dan zouden zij voorgoed gedoemd zijn tot een bestaan buiten Gods aanwezigheid, in een wereld waar de zelfzucht de liefde verdringt. Ten einde hen hiervoor te behoeden, plaatste God de mens buiten het paradijs; en liet de toegang hiertoe bewaken door *een engel met een vlammend zwaard*.

Buiten de directe aanschouwing van God heeft de mens niet meer dan een herinnering overgehouden aan wat goed is en waar. Door hier geen aandacht aan te schenken, zullen zij steeds verder van Hem afdwalen. Het zal zover komen, dat zij zelfs zijn bestaan gaan ontkennen. Al hun onderzoek zal er op gericht zijn het geheim van het leven, dat bij God berust, te ontraadselen. Het beeld van de engel, die de mens verhindert de boom van het leven te bereiken, maakt duidelijk dat dit streven - alle resultaten van de wetenschap ten spijt - ten eenemale te hoog gegrepen is. Wie zou tot God willen reiken?

gen 3,24

2 de belofte

Ook al loochenen de mensen God, Hij blijft hun trouw. Bij hun verbanning uit het paradijs deed Hij Adam en Eva de belofte van verlossing uit de macht het kwaad, waartoe zij waren vervallen door zich van Hem af te wenden; en zichzelf voorop te stellen. De duivel en zijn leger van demonen zullen alles in het werk stellen om hen in deze houding gevangen te houden. God steekt allen, die weliswaar verzwakt maar van goede wil zijn, een hart onder de riem: *Hij - de slang - zal jullie in de hiel bijten, maar jullie zullen hem de kop vermorzelen*. Hij zal jullie schade berokkenen, maar jullie zullen overwinnen. Hij betoonde hun zijn

liefde, door hen met dierenvelen te bekleden tegen de koude buiten het paradijs. God laat zijn mensen niet alleen. Hij heeft hun levensomstandigheden verzaamd, opdat zij Hem zullen zoeken. Als zij nergens meer uitkomst zien, zich verootmoedigen en om zijn hulp te smeken, wordt hun gebed verhoord. Zo leert de Schrift: *Een verbroken geest en een berouwvol hart: God, die offers wijst U niet af.*

gen 2,15v; ps 51,19

3 Kaïn en Abel

Aan Adam en Eva werden twee zoons geboren: Kaïn en Abel. Abel werd schaapherder en Kaïn werd boer. Abel was zich terdege bewust van zijn sterfelijk bestaan. Hij had zijn Schepper doorlopend in gedachten; en zocht Hem in al zijn ondernemen te dienen. Kaïn echter dacht meer en meer alleen aan zichzelf. Op een zekere dag brachten beiden een offer aan God: Abel een lam uit zijn kudde en Kaïn van de vruchten van zijn akker. Toen Kaïn zag hoe zijn broer in gebed was verzonken, werd hij jaloers; en ging hij Abel haten. God waarschuwde hem: *Waarom ben je zo boos? Als je goed doet kan je iedereen recht in de ogen kijken; maar als je verkeerd handelt ligt de zonde op de loer, om macht over je te krijgen.* Maar Kaïn wilde niet luisteren naar die stem in zijn geweten. Hij nam zijn broer mee het veld in en sloeg hem dood.

Waarom sloeg God geen acht op het offer van Kaïn? Had hij misschien uit gierigheid de minste vruchten op zijn altaar gelegd? Of juist het allerbeste van de oogst; en stond hij daar tevreden naar te kijken? Gierigheid of trots: zijn hart was niet bij de Heer, zodat hij in de macht van het kwaad kwam.

Ondanks zijn misdaad wendde God zich niet van Kaïn af. Wel heeft Hij diens leven verder verzaamd, om hem tot inkeer te bewegen: *Als je de aarde bewerkt, zal zij haar volle opbrengst niet meer geven, maar dorens en distels voortbrengen.* Daarop stuurde God hem weg van de plaats van het onheil, met de belofte hem te blijven beschermen. Tot de laatste dag aan het einde van de tijd, de dag van het oordeel over allen die ooit geleefd hebben, zal God zijn genade niet vergeten; en heeft ieder de gelegenheid tot inkeer te komen. De Schrift leert dat

Kaïn ging wonen *in het land Nod*, waar hij een vrouw vond en een nageslacht verwekte. De lezer vraagt zich af waar die vrouw vandaan kwam? Het wordt duidelijk dat de verhalen uit verschillende korte stukken zijn samengesteld.

De eerste mensen, die in het paradijs alles bezaten wat een mens gelukkig maakt, hebben zich afgewend van God, buiten wie geen blijvend geluk mogelijk is. Het verhaal van Abel gaat over hen die God willen behagen, door zijn wil te zoeken en te doen wat goed is. Mensen als Kaïn echter, die willens en wetens in het kwaad verharden door zichzelf voorop te stellen, zullen tot velerlei zonden vervallen. Het gevolg is een wereld van elk voor zich, die naar zijn einde koerst. Heel de Schrift verduidelijkt Gods plan om de mensen van de ondergang te redden.

gen 4

4 Noach

Toen Adam, geschapen naar Gods gelijkenis, 130 jaar oud was, verwekte hij een zoon die op hem leek; en noemde hem Seth (*plaatsvervanger*). In het nageslacht van Seth is Jezus geboren, hetgeen betekent: *God redt*. Adam kreeg nog meer kinderen. In de volgende generaties kwamen er meer en meer mensen op aarde, die steeds minder naar Gods bedoeling gingen leven; en vervielen tot velerlei kwaad. In de tiende generatie leefde er echter een afstammeling van Seth met de naam Noach (rust). Dit was een rechtvaardig man die leefde met God. Noach werd door Hem tot profeet gemaakt, met de opdracht een grote ark te bouwen, waarin allen een toevlucht zouden kunnen vinden, die tot inkeer kwamen en hun leven beterden. God had namelijk besloten een grote vloed over de aarde te brengen. De mensen hadden echter geen oren naar de waarschuwing van de 'doemdenker' Noach. Hij was 600 jaar oud, toen de vloed kwam; en hij in de ark ging met zijn vrouw en zijn drie zoons Sem, Cham en Jafet met hun vrouwen.

Nadat de vloed, die de aarde had bedekt, was opgedroogd, kwamen Noach met zijn gezin en alle dieren die zij bij zich hadden uit de ark. Toen zegende God hen en zei: *Wees vruchtbaar, wordt talrijk en bevolk de aarde*. Als bevestiging van zijn belofte en zijn verbondenheid met

hen en hun nageslacht gaf Hij het teken van de regenboog aan de hemel: Hij zou zijn genade niet vergeten; en de aarde niet weer door een watervloed verderven. Hiermee eindigt de eerste periode van de wereldgeschiedenis

gen 5,3; 5,29;1; gen 6; gen 9

* * *

HOOFDSTUK II VAN NOACH TOT ABRAHAM EN SARA

1 Babel

Met het verstrijken van de tijd herhaalde zich de geschiedenis; en werden ook de nakomelingen van Noach ontrouw aan God. Zij vertrouwden niet op Hem, die hun toch als bewijs van zijn liefde het teken van de regenboog had gegeven. Zij bouwden een stad, die zij Babel noemden; en begonnen aan een toren die tot de hemel moest reiken, teneinde bij komend onheil beveiligd te zijn. Toen God dit zag, zei Hij: *Dit is nog maar het begin. Nu zal niets van wat zij doen voor hen onuitvoerbaar zijn.*

De zondvloed is een voorafbeelding is van het oordeel aan het einde van de wereld; en de bouw van de toren van Babel beeldt het menselijk streven uit de wereld te beheersen. Zij zullen al hun hoop stellen op dit huidige bestaan; en zelfs tot de dwaasheid vervallen van ongeloof in hun Schepper. God blijft de mensen echter trouw. Hij doet zijn belofte aan Noach gestand; en stelt het oordeel over al wie ooit geleefd heeft uit tot de daarvoor bestemde tijd. Wel heeft Hij hun spraak verdeeld, zodat zij elkaar niet meer verstonden; en zij de bouw van de toren moesten staken. Het streven naar een bestaan waarin de mens zichzelf tot God maakt, heer en meester over al het zijnde, is echter nooit weggeweest. In onze moderne samenleving wordt dit steeds duidelijker zichtbaar. Voor wie het horen wil is dit een aanwijzing dat het oordeel naderbij komt.

gen 11; Jes 39,6; Jes 51,6

2 de roeping van Abraham

Abram en zijn vrouw Sarai - zo luidden oorspronkelijk hun namen - leidden ongeveer tweeduizend jaar voor Christus een nomadisch leven in Ur, in het huidige Irak. Evenals Noach werd Abram door God rechtvaardig bevonden. Levend in een heidense wereld, joegen de vreeswekkende afgodsbeelden Abram geen angst aan. Veeleer wekte die afgodendienst bij hem het verlangen de ware God en Schepper van hemel en aarde te kennen.

God heeft dit verlangen beloond, door Abram te roepen het land te verlaten. Hoe hij geroepen werd? Wij weten het niet. Maar toen hij innerlijk die stem verstond, zo liefdevol en goed, twijfelde hij geen ogenblik. Sarai stemde met hem in: zij zouden God gehoorzamen; en de weg gaan die Hij hun zou wijzen. Zo vertrokken zij met hun personeel, hun herders en hun kuddes in westelijke richting.

Aangekomen in het land Kanaän, dat God hun in bezit zou geven, kreeg Abraham op een avond opnieuw heel sterk de ervaring van Gods aanwezigheid; en hoorde hij Hem spreken: *Wees niet bang, Abram, Ik zal je beschermen.* Maar Abram zei: *Heer, we hebben geen kinderen. Nu zal mijn eerste knecht mijn erfgenaam worden.* Daarop antwoordde God: *Tel de sterren als je kunt: zo talrijk zal je nageslacht zijn.* Abram geloofde deze woorden, zoals hij ook bij zijn roeping in Ur die stem had geloofd: betrouwbaar, liefdevol en goed. Dit geloof was zijn rechtvaardigheid.

Diezelfde nacht nog sprak God tot Abram in de droom: *Weet wel dat je nakomelingen als vreemdelingen zullen wonen in een land dat niet van hen is; en dat ze daar als slaven onderdrukt zullen worden, vierhonderd jaar lang. Daarop zullen zij terugkeren; want dan pas hebben de bewoners van Kanaän zoveel misdaden begaan dat de maat vol is.* En zo is het ook gebeurd. Stap voor stap wordt in de Schrift het plan ontvouwd van de vorming van een volk, dat Gods verlossing zichtbaar zal maken. In hun midden zal Jezus Christus, de Redder van de wereld, geboren worden.

gen 11; gen 12; gen 15; gen 17,1-5

3 Ishmaël en Isaak

Toen Sarai geen kinderen kreeg, bracht zij haar slavin Hagar bij haar man, en zei: *Misschien kan ik door haar nakomelingen krijgen*. Hagar werd inderdaad zwanger; en bracht een zoon ter wereld, die zij Ishmaël (God luistert) noemde. Abram was 86 jaar oud toen zijn zoon geboren werd; en vanwege de ouderdom van zijn vrouw beschouwde hij Ishmaël als zijn erfgenaam.

Dertien jaar later verscheen God opnieuw aan Abram en sprak: *Voortaan zul je Abraham heten; want Ik zal je maken tot de Vader van vele volken, en je zult het land Kanaän in bezit krijgen*. Ook Sarai kreeg een nieuwe naam, zij zou in het vervolg Sara genoemd worden. God sprak: *Ik zal haar zegenen; en jou bij haar een zoon geven*. Abraham wierp tegen: *Heer, zouden wij op onze leeftijd nog een kind krijgen? Ik zou al gelukkig zijn als U Ishmaël verkiest*. Maar God sprak: *Nee, je vrouw Sara zal een zoon baren, die je Isaak moet noemen. Door hem en zijn nakomelingen zal Ik mijn belofte waar maken*. Als teken van dit verbond moest elke mannelijke nakomeling besneden worden.

Sara werd zwanger en baarde op haar oude dag een zoon. Abraham was honderd jaar oud toen Isaak (God lacht) geboren werd; en besneed hem op de achtste dag. Toen het kind van de borst werd genomen, zei Sara tot haar man: *Ik wil niet dat mijn zoon later de erfenis moet delen met de zoon van mijn slavin. Stuur haar dus weg*. Dit beviel Abraham allerm minst; maar God sprak tot hem: *Doe wat zij vraagt; want door Isaak zal men van jouw nageslacht spreken. Maar ook uit de zoon van de slavin zal Ik een groot volk doen voortkomen*.

Daarop stuurde Abraham Hagar (de reizende) met haar kind weg, de woestijn in, met voedsel en een zak water. Toen het water op was, en Hagar onder een struik zat te huilen, riep een engel van God haar vanuit de hemel toe: *Wat is er, Hagar? God heeft jullie kermen gehoord*. Toen zag zij een waterbron, zodat zij konden drinken. God beschermde hen ook verder, zodat de jongen voorspoedig opgroeide. Ishmaël, de zoon van Abraham, wordt in de Koran gezien als het begin van de Islam.

Zo kan het gebeuren, dat zowel Joden als christenen en moslims spreken over ‘vader Abraham’.

gen 17; 18,9v; 21,1-21; Heb 11,11v

4 het offer

Abraham werd zwaar op de proef gesteld. Op een dag hoorde hij weer die stem, zo liefdevol en goed, die alle twijfel bij hem wegnam, zelfs toen hij de opdracht kreeg zijn enige zoon te offeren op de berg Moria. Onderweg naar de offerplaats vroeg Isaak zijn vader waar het offerlam was? Abraham antwoordde: *God zelf zal hiervoor zorgen, mijn zoon.*

Op de berg aangekomen, bleek Abraham bereid te zijn Isaak te offeren, toen de engel uit de hemel riep: *Doe de jongen niets! Nu weet ik dat je ontzag hebt voor God: je hebt Mij je enige zoon niet willen onthouden.* Toen zag hij een ram die met zijn horens in de struiken verstrikt zat. Hij nam het dier; en offerde het in plaats van zijn zoon. Daarop sprak de engel van de Heer opnieuw tot Abraham: *Omdat je Mij je enige zoon niet hebt onthouden, zal Ik je rijkelijk zegenen; en je zoveel nakomelingen geven als er sterren aan de hemel zijn. En alle volken op aarde zullen wensen zo gezegend te worden als jouw nakomelingen.*

Na de dood van Sara kocht Abraham een stukje grond met een grot als een laatste rustplaats voor haar. Hier hebben Ishmaël en Isaak enkele tientallen jaren later ook hun vader neergelegd. Hiermee eindigt de tweede periode van de wereldgeschiedenis.

gen 22,1-19; gen 23

* * *

HOOFDSTUK III VAN ABRAHAM EN SARA TOT DAVID

1 Isaak

Geslachtsregister van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham. Met deze afstamming van de Redder van de wereld opent het Nieuwe Testament; en het verduidelijkt: *Van Abraham tot David zijn veertien geslachten, van David tot de Babylonische ballingschap, en van de ballingschap tot de Christus veertien geslachten* (hoofdstuk V).

Isaak, de zoon van de belofte, werd Abrahams erfgenaam. God zegende hem in het land waar hij als vreemdeling leefde. Zijn vrouw Rebekka werd zwanger van een tweeling: Esau en Jakob. De laatste was God welgevallig; en in zijn nageslacht is Jezus geboren.

Mt 1,1; 1,17; gen 25,9; 25,22

2 Jakob en Jozef

Jakob kreeg twaalf zonen van vier vrouwen. Zijn naam werd door God veranderd in Israël. Zijn lievelingszoon Jozef werd door diens jaloerse broers naar Egypte verkocht; en door hen bij Jakob opgegeven als door een wild dier verscheurd. In Egypte kwam Jozef in dienst van de hoge ambtenaar Potifar. Hier verwierf hij het vertrouwen van zijn meester, zodat deze al zijn bezit aan zijn dienaar toevertrouwde. Potifar's vrouw probeerde de knappe jongeman echter te verleiden; en beschuldigde hem van aanranding, toen Jozef wegluchtte. Zo belandde hij in de gevangenis.

In de gevangenis verwierf Jozef al spoedig de gunst van de gevangenenbewaarder. Hier maakte hij kennis met twee in ongenade gevallen dienaren van Farao, die beide een droom hadden gehad. De één was bakker en de ander wijnschenker. Jozef legde hun dromen uit: de bakker zou worden terechtgesteld en de schenker in zijn oude functie hersteld. De dromen kwamen uit, maar de schenker vergat Jozef.

Op een nacht kreeg Farao twee beangstigende dromen: Zeven vette koeien kwamen op uit de Nijl en werden verslonden door zeven magere koeien; en zeven dikke aren werden verzengd door de oostenwind en verslonden door zeven dunne aren. Toen geen van Egyptes wijzen begreep wat de dromen betekenden, herinnerde de schenker zich Jozef, die zijn droom had verklaard. Voor Farao geleid, gaf Jozef God, die hem wijsheid gaf, de eer. Vervolgens kondigde hij zeven voorspoedige jaren aan, waarop zeven jaren van droogte zouden volgen. Zeer onder de indruk benoemde Farao Jozef tot onderkoning, met als zijn opdracht tijdens de jaren van overvloed genoeg graan te verzamelen om de

magere jaren door te komen.

Het geschiedde zoals Farao had gedroomd en zoals Jozef het had voorzien. Toen ook in Kanaän een tijd van droogte aanbrak, is Jakob met zijn familie van zeventig personen naar Egypte vertrokken, waar nog brood te krijgen was. Bij hun komst kwam het tot verzoening van de broers met Jozef. Hij vergaf hun misdaad en zei: *Jullie hebben wel kwaad gedaan, maar God heeft dit ten goede gekeerd teneinde een groot volk in leven te behouden*. Hij voorzag hun van voedsel; en Jakob kreeg in Egypte een gebied toegewezen om zich daar te vestigen. Hier is hij gestorven; en zijn zoons en dochters hebben hen Kanaän in het familiegraf van hun ouders en grootouders gelegd.

gen 37; gen 40 – 50

3 Mozes

(i) geboorte en roeping

In Egypte breidde het nageslacht van Jakob zich sterk uit, zodat de Egyptenaren bevreesd voor hen werden. Na de dood van Jozef heeft een volgende Farao hen tot slaven gemaakt, om bakstenen voor de piramides te maken. Zij werden zwaar verdrukt; maar God gedacht zijn belofte aan Adam en Eva, aan Noach, en aan Abraham, Isaak en Jakob. Zijn plan met de wereld zou door Israël voortgang vinden. Zoals Hij het aan Abraham had voorzien, is het volk na een verblijf van vierhonderd uit Egypte vertrokken. Dit ging niet zonder slag of stoot.

Toen de Israëlieten ondanks de zware arbeid de Egyptenaren te talrijk werd, gebod Farao dat alle jongens die bij hen geboren werden gedood moesten worden. De ouders van hun toekomstige profeet en leider, uit de stam van Jakobs zoon Levi, hebben hun zoontje Mozes in een waterdicht gemaakt mandje in de rivier gelegd, vlakbij de plaats waar de dochter van Farao gewoon was te baden. Zij vond het kindje in het riet en ontfermde zich over hem. Zo gebeurde het, dat Mozes werd opgevoed aan het hof.

Volwassen geworden, nam hij het echter op voor zijn volk. Dit wekte de woede van Farao. Veertig jaar oud, is Mozes gevlucht naar de woestijn, waar hij als herder in dienst kwam van de priester Reüel. Op een

dag, toen hij met zijn kudde op pad was, heeft God hem geroepen vanuit het vuur van een brandende braamstruik: Mozes, Mozes! En Hij zei: *Ik heb de ellende van mijn volk gezien. Ik ben neergedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te redden. Jij zult mijn volk uit Egypte leiden. Dit zul je tot de Israëlieten zeggen: JAHWEH (IK BEN), de God van Abraham, Isaak en Jakob, heeft mij gezonden. Je broer Aäron komt je al tegemoet om je bij te staan.*

(ii) uittocht

Ondanks de zware plagen die God over Egypte bracht, weigerde Farao zijn slavenvolk te laten vertrekken. Toen gelastte Hij dat alle families in de avondschemering een lam moesten slachten; en het bloed aan de deurposten van hun huis moesten strijken. Die nacht trok een engel van God door Egypte om de eerstgeborenen van de Egyptenaren te doden. De engel ging voorbij aan de huizen waar het bloed van het lam aan de deurposten was gestreken. Daarop liet Farao het volk pas vertrekken.

Er was geen tijd het deeg te laten rijzen, dus aten zij die avond geroosterd lamsvlees met ongerezen koeken matzes). Nog steeds liggen er voor Pasen matzes in de supermarkt. In het offerlam herkennen christenen Jezus, die vele eeuwen later, voorafgaande aan het Joodse paasfeest is gekruisigd. Johannes de Doper heeft hem aangewezen met de woorden: *Zie, het lam van God dat de zonden van de wereld wegneemt.*

(iv) de wet

Na hun uittocht uit Egypte en hun ontsnapping door de zee heen ging de Heer voor Israël uit, overdag in een wolk en 's nachts in een lichtend vuur. Er volgde een langdurige omzwerving in de woestijn van Sinäi. Hier heeft Mozes van God de tien geboden van de wet ontvangen, op twee stenen platen gegrift:

- 1 Er is één God, je mag geen andere goden hebben.
- 2 Misbruik niet de naam van God (JAHWEH, IK BEN).
- 3 Gedurende zes dagen kan je werken;
maar de zevende dag is een rustdag, aan God gewijd.

- 4 Eer je vader en je moeder.
- 5 Je mag niet doden.
- 6 Je mag geen overspel plegen.
- 7 Je mag niet stelen.
- 8 Je mag geen onwaarheid spreken.
- 9 Laat je begeerte niet gaan naar andermans huis
en naar andermans vrouw.
- 10 Laat je begeerte niet gaan naar zijn slaaf of slavin,
zijn os of zijn ezel, of wat hem verder toebehoort.

Voor die platen werd een kist gemaakt, *de ark van het verbond*, die werd opgeborgen in een tent van tien bij dertig el, de *tabernakel* genoemd. De kist kreeg een plaats in het *heilige der heiligen*: het afgesloten achterste gedeelte van tien bij tien el.

(v) de dood van Mozes

Tijdens hun tocht door de woestijn werd het volk gevoed door het *manna*, dat uit de hemel neerdaalde. Mozes kreeg de grootste moeite het opstandige volk, dat de ontberingen beu was, in bedwang te houden. Zij dachten niet meer aan de onderdrukking onder Farao; en verlangden terug naar *de vleespotten van Egypte*. Toen er eens geen water was en de mensen weer mopperden, gebod God Mozes op een rots te slaan, waarop hier een stroom water uit vloeide. Geërgerd als hij was, deed Mozes het echter voorkomen alsof hij op eigen kracht dit wonderteken deed. Om deze zonde mocht hij het beloofde land alleen uit de verte zien; maar hier niet binnen trekken. Aan de rand van Kanaän heeft hij een berg beklommen, waar hij gestorven is, honderdtwintig jaar oud. Zijn lichaam werd niet meer gevonden.

ex 1-15; ex 20,1-17; ex 25-27; deut 34

4 Jozua en rechters

Jozua (dezelfde naam als Jezus), de dienaar van Mozes, leidde Israël door de Jordaan heen het beloofde land binnen. De priesters uit de stam van Levi droegen de ark van het verbond. Toen hun voetzolen het water raakten, week de rivier terug; en vormde een dam, terwijl het volk overtrok naar het land dat God aan Abraham, Izaäk en Jakob had beloofd.

Zolang Jozua leefde bleef het volk trouw aan de wet van Mozes. Onder zijn leiding werd een begin gemaakt met de verovering van Kanaän. Na zijn dood weken de mensen echter af van God; en gingen zij de goden van de omringende volken aanbidden. Als Hij hen dan overgaf in de macht van hun vijanden, en zij in de verdrukking tot inkeer kwamen en Hem weer aanriepen, wekte hij rechters op, die de strijd aanbonden met hun belagers en de vrede herstelden. De laatste van hen is Samuël, die David tot koning heeft gezalfd. Met koning David, ongeveer duizend jaar na Abraham geboren in het nageslacht van Juda, een zoon van Jakob, eindigt de derde periode van de wereldgeschiedenis.

Jozua 1-3; re 1-16

* * *

HOOFDSTUK IV

VAN DAVID TOT DE BABYLONISCHE BALLINGSCHAP

1 David

Met David, de zoon van Jesse, begint de vierde periode van de wereldgeschiedenis, de geschiedenis die eindigen zal met de wederkomst van Christus voor het oordeel. David was een man naar Gods hart. In tal van psalmen heeft hij de liefde voor God bezongen, waar de wereld steeds minder van weten wil.

God, bewaar uw kind, bij U zoek ik mijn toevlucht.

U bent mijn enig goed, ik heb niets buiten U.

U bent mijn erfdeel, mijn bezit,

mijnlevenslot is veilig in uw hand.

Het meetlint viel mij op een lieflijke plaats;

een heerlijk erfdeel valt mij toe.

*Ik dank mijn God, Hij heeft mij onderwezen;
 zelfs in de slaap mag ik Hem innerlijk verstaan.
 Onafgebroken denk ik aan mijn God;
 van Hem is mijn gemoedsrust, omdat Hij bij mij is.
 Mijn hart is verheugd, mijn binnenste juicht,
 ook mijn lichaam mag rusten in hoop.
 U laat mijn ziel niet over aan het dodenrijk,
 uw heilige zal 't bederf niet zien;
 U wijst mij de weg ten leven.
 Bij U is vreugde, altijd door,
 ik vind ik mijn blijdschap in kennis van U.
 Ik mag U voor eeuwig genieten. (psalm 16)*

Nergens wordt de komende Messias duidelijker voorzien dan in het psalmboek. Psalm 22 van David vangt aan met de met de woorden: *Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?* David spreekt hier als profeet over het lijden en sterven van de Messias, die duizend jaar later deze klacht uitte aan het kruis. Ook Jezus' laatste woorden: *In uw handen beveel ik mijn geest* zijn door David voorzien, in psalm 31. In psalm 110 spreekt God tot zijn Christus: *Zet je aan mijn rechterhand, tot Ik je vijanden aan je voeten heb gelegd.* In dezelfde psalm wordt over zijn volgelingen geprofeteerd: *In de dageraad van de nieuwe dag, in schitterende heiligheid, zal de keur van je volk voor je verschijnen.* Jezus, duizend jaar later geboren in het nageslacht van David, wordt in het evangelie genoemd 'de Zoon van David'.

Na lange strijd bracht deze toegewijde dienaar van God vrede aan de grenzen van het land, met Jeruzalem als hoofdstad. Hier heeft zijn zoon Salomo op de heuvel Sion voor de ark van het verbond de Joodse tempel gebouwd. Onder hem had het land veertig jaar rust.

2 ontrouw

Na David ging het bergafwaarts. Salomo was aan het eind van zijn bewind God ontrouw geworden. Toen het volk na zijn dood aan zijn zoon en troonopvolger Rehabeam om lastenverlichting vroeg, heeft deze het advies van de oudsten te luisteren naar het volk naast zich neergelegd; en het verzoek met harde woorden afgewezen. Het gevolg was dat de meeste stammen Rehabeam niet erkenden. Jerobeam werd gezalfd tot koning over het Noordrijk Israël.

Alleen de stammen Juda en Benjamin bleven Rehabeam trouw. In de boeken 1 en 2 koningen wordt beschreven hoe de mensen in beide gebieden ondanks alle waarschuwingen van de profeten God vergaten. Zij onderhielden de voorschriften niet meer, zoals de sabbatsrust en de spijswetten; en richtten zich op de goden van de omringende volken .

In het noorden trad onder anderen de profeten Elia op, die door machtige tekenen de afvalligen terugbracht tot God. Hij moest echter vluchten voor de koning; en de mensen die hem gehoor hadden gegeven vervielen na verloop van tijd weer tot hun afvalligheid. Het is hier uiteindelijk zover gekomen, dat God zich van hen afwendde; en hen overgaf in de macht van de koning van Assyrië, die hen uit hun land heeft weggevoerd.

In het gebied van Juda en Benjamin trad als laatste de profeet Jeremia op, die vergeefs heeft gewaarschuwd voor de komende ondergang van Jeruzalem. Ongeveer vijfhonderd jaar voor Christus heeft Nebucadnesar, heerser over het wereldrijk Babylonië, Jeruzalem laten verwoesten. De Joodse machhebbers werden terecht gesteld; en het grootste deel van het volk werd naar de hoofdstad Babel afgevoerd. Hiermee eindigde de vierde periode van de geschiedenis.

2 Sam 2; Mt 1,6 – 11; 1kon 6 – 8; 11-12; 1kon 18; 2kon 2-17; Tob 1,2

* * *

HOOFDSTUK V

VAN DE BALLINGSCHAP TOT DE KOMST VAN CHRISTUS

1 Babylonië

Het volk in ballingschap rouwde om de teloorgang van hun land:

*Aan de rivieren van Babylon,
daar zaten wij neer in onze ballingschap.
Wij weenden als wij dachten aan Sion;
en hingen onze lieren in de wilgen.
De bewakers vroegen om een vrolijk gezang:
Laat ons de liederen van Sion eens horen!*

*Hoe kunnen wij, op vreemde grond,
opgewekt zingen het lied van de Heer?
(ps 137)*

God liet zijn volk niet alleen. Hij wekte de profeten Ezechiël en Daniël op, om de harten op Hem te richten. Overeenkomstig de profetie van Jeremia gaf koning Kores van Babylonië de Joden na zeventig jaar ballingschap toestemming naar hun land terug te keren en de verwoeste tempel te herbouwen.

Lang niet allen gaven hier gehoor aan, omdat zij het inmiddels goed hadden gekregen. Wel bleven zij hun godsdienstige tradities onderhouden, zoals de voedselwetten (kosjer eten) en de sabbatsrust; en vermengden zij zich niet met de rest van de bevolking. Tot na de tweede wereldoorlog vormde het joodse bevolkingsdeel een belangrijke minderheid in Bagdad. Pas na de vestiging van de staat Israël kregen zij het moeilijk onder de moslims; en waren zij gedwongen Irak te verlaten.

2kron 36,22v; Ezra 1

2 herstel

Tijdens het bewind van koning Kores zijn omstreeks 500 voor Christus velen naar hun vroegere land teruggekeerd. Hier hebben zij onder leiding van Ezra en aangevuurd door de profeet Haggai met grote moeite Jeruzalem hersteld en een bescheiden tempel gebouwd. Het bestuur van het land kwam in handen van de hogepriesters en een raad van oudsten. `Zij gingen echter vaak gebukt onder de overheersing van buitenlandse vorsten, die de Joden wilden dwingen de tempeldienst te staken en hun goden te aanbidden.

Uiteindelijk is het land een provincie van het Romeinse rijk geworden, met een stadhouder om de orde te handhaven en belasting te innen. Zolang de gehoorzaamheid aan de keizer gewaarborgd bleef, was het volk vrij in de uitoefening van hun eigen godsdienst. Bij de tempel werden de voorgeschreven offers gebracht, vooruit wijzend naar het ene offer van Christus, die hier op het hoogtepunt van de geschiedenis zou

verschijnen. In de synagogen werd op de laatste dag van de week - de sabbath - gelezen uit de wet van Mozes en uit de profeten; en werden de psalmen gezongen, met de steeds herhaalde belijdenis: *Breng dank aan God, want Hij is goed, zijn liefdevolle goedheid is eeuwig.*

Heb 9,23-28; ps 136

3 partijvorming

Beïnvloed door de Griekse beschaving, werd door de partij van de Sadduceeën aan veel teksten een eigen uitleg gegeven. Zij geloofden niet meer in engelen en ontkenden de verrijzenis uit de doden. Hun tegenpool, de behoudende Farizeeën, verlangden terug naar de oude glorie onder de koningen David en Salomo. Zij wilden alles bij het oude houden; en eisten strikte gehoorzaamheid aan alle voorschriften uit de wet van Mozes.

In deze dagen leefde onder het volk de verwachting van de komst van een messias (Grieks: een christus, hetgeen betekent: een gezalfde). Ook David werd een gezalfde, toen de rechter Samuël olie over zijn hoofd goot als teken van de gave van de Geest van God; en hem hiermee in de naam van God tot koning wijdde. Algemeen was de verwachting dat de messias, de 'zoon van David', als een werelds vorst de Romeinen uit hun land zou verjagen.

Zo was de situatie toen Jezus werd geboren. Maria en Jozef uit de stam Juda, waartoe ook David behoorde, waren op bevel van keizer Augustus vanuit hun woonplaats Nazareth naar Bethlehem gereisd, om zich in hun geboorteplaats te laten inschrijven. Zo had de profeet Micha eeuwen tevoren de woorden van de Heer gesproken: *Bethlehem, klein onder de geslachten van Juda, uit jou zal hij voortkomen, die namens Mij over Israël zal heersen.; en wiens oorsprong is vanouds.* Met de geboorte van Christus begint de laatste periode van de geschiedenis.

hand 23,8; 1Sam 16,1-13; Lc 2,1-7; Micha 5,1

* * *

HOOFDSTUK VI

VAN DE KOMST VAN CHRISTUS TOT ZIJN WEDERKOMST

1 christenen

Door de vele genezingen en andere wondertekens die Jezus verrichtte, groeide zijn aanhang; en werd hij een bedreiging voor de gevestigde religieuze leiding. Zowel de conservatieve partij van de Farizeeën als de liberale Saduceeën hebben hem verworpen; en aan de Romeinse stadhouder en rechter Pilatus overgeleverd om gekruisigd te worden. Na zijn opstanding uit de dood en na zijn hemelvaart heeft hij op het Joodse feest van Pinksteren - het feest van de eerstelingen van de nieuwe graanoogst - zijn Geest aan geschonken aan zijn leerlingen: de eerstelingen van het nieuwe volk van God.

Dankzij de verkondiging van de apostelen groeide het aantal christenen snel - en tegen de verdrukking in. Evenmin als hun Heer bleef ook zijn leerlingen vervolging en lijden niet bespaard. Het duurde niet lang, of de boodschap van de menswording en verrijzenis en de gave van de Geest van Christus aan de gelovigen breidde zich ook uit over de omringende landen. Eeuwen tevoren heeft Jesaja hierover geprofeteerd: *Zoals het water van een beek naar de stad wordt geleid, leid ik de adel uit de volken naar Jeruzalem. Zo werd geleidelijk de vervulling zichtbaar van Gods belofte aan Abraham: Met jou zullen alle geslachten der aarde gezegend worden.*

In de hierop volgende eeuwen hebben de kerkvaders Irenæus van Lyon (125 – 202), Cyprianus van Carthago (200 – 258), Hillarius van Poitiers (315 – 367), Athanasius van Alexandrië (297 – 373), Basilius van Cæsarea, (330 – 379) Ambrosius van Milaan (340 – 397), , Augustinus (354 – 430) en vele anderen het geloof geformuleerd en verdedigd in God de almachtige Vader, in Jezus, God met ons en in zijn Geest, God in ons.

Toen de kerk zich uitbreidde over het Romeinse rijk, werd dit door de machthebbers als een bedreiging gevoeld; en werd het christendom verboden. In één van de martelaarsakten verklaart de filosoof Justinus,

(tweede eeuw), die weigerde te knielen voor de Romeinse afgoden: *Niemand die bij zijn verstand is, geeft de waarheid op voor bedrog.*

De evangelist Johannes houdt in zijn brief de gelovigen voor: *Kinderen, die is het laatste uur. Jullie hebben gehoord dat de Antichrist moest komen. Er zijn nu al vele antichristen opgestaan; en daarom weten wij dat het laatste uur is aangebroken.* Met dit 'uur' bedoelt de schrijver het laatste hoofdstuk van de geschiedenis. Na de wederkomst van Jezus en het oordeel dat met zijn komst gepaard gaat, zullen - zoals de Schrift leert - *de elementen als door vuur vergaan.* Op en andere plaats spreekt Johannes over de tijd tussen Jezus' geboorte in Bethlehem en zijn wederkomst voor het oordeel als *het duizendjarig vreedelijk.* Dit is de huidige tijd, waarin de duivel geen macht heeft over de gelovigen, die delen in de vrede van Christus, alle verdrukking ten spijt.

Mt 27,15v; Mt 28; hand 2,1-11; Jes 66,12; gen 12,3; Rom 16,17; 1Joh 2,18; 2Pe 1,10; openb 19,20; 20,2-7; Rom 16,17; 1Joh 2,18; 2Pe 1,10; openb 19,20; 20,2-7
de ogen van de ziel/ Irenæus, Cyprianus, Hillarius, Athanasius, Ambrosius, Basilius, Augustinus, Justinus

2 dwaling

(i) de godheid ontkend

In de vierde eeuw was het aantal christenen zo sterk toegenomen, dat de keizers hen als een politieke factor gingen zien. Na zijn bekering heeft keizer Constantijn de Grote het christendom tot staatsgodsdienst gemaakt.

In deze tijd stond de presbyter Arius op, die Christus niet zag als God-met ons. Dit veroorzaakte een ernstige verdeeldheid in de kerk. Dankzij het optreden van verschillende kerkleraren, onder wie Athanasius, aartsbisschop van Alexandrië, een eerste plaats innam, is de leer van Arius op grote algemene kerkvergaderingen (concilies) veroordeeld. Deze vrijzinnigheid is echter tot de dag van vandaag blijven smeulen; en ontmoet in de verzwakte kerk van de eenentwintigste eeuw weinig weerstand meer.

(ii) de menswording ontkend

Hetzelfde de geldt voor de leer van de 'monophysieten'. Hun aanstichter Eutyches heeft in de vroege kerk veel verwarring gesticht met zijn bewering dat Jezus alleen de goddelijke natuur bezit; en dus alleen als hoog en verheven mag worden beschouwd; en niet als mens met de mensen. Evenals de dwaling van Arius verraad deze opvatting de onbekeerlijkheid van mensen, die ingaan tegen de zorgvuldig opgebouwde leer van de kerk, in overeenstemming met wat de Schrift leert. Sommige christenen doen toch weer denken aan Eutyches en de zijnen, als in hun geloofsbeleving geen ruimte is voor de vertrouwelijke omgang met Jezus, de *mensenzoon*. Zo wordt hij toch weer alleen beleefd als de hoog en verheven God-met-ons.

De kerk van Christus toont dezelfde ontwikkeling als het oude godsvolk. Na de dood van koning Salomo scheurde hier het land door strijd om de macht in twee stukken. Ook de grote kerkscheuring van 1024 kwam voort uit de strijd om de hegemonie tussen Constantinopel en Rome. Sinds die tijd is de wereld verdeeld tussen Rooms Katholiek in het westen en Oosters Orthodox.

In de zestiende eeuw verstond de Rooms Katholieke overheid niet de eis van de tijd; en weigerde men in te gaan op de vraag naar emancipatie. Zij verwierpen de kritiek de reformatoren, verboden de vertaling van de latijnse Bijbel in de volkstaal, en vervolgden met steun van de wereldlijke overheid de protestanten die de kerk van Rome verlieten. Het gevolg is geweest een scheuring, die de kerk van Christus sindsdien verdeeld heeft gehouden. De Protestantse kerk is nadien verder versnipperd in tal van kerkgenootschappen. Gelukkig hebben protestanten en katholieken een stap naar elkaar toe gedaan door elkaars doopsel te erkennen. De sektes, zoals de Pinkstergemeentes, hebben zich door hun wederdoop buiten de kerk gesteld.

3 secularisatie

Na de tweede wereldoorlog begon de invloed van de kerk te tanen. De toenemende welvaart, de invloed van wetenschap en het gebrek aan geloofsonderricht hebben een secularisatie op gang gezet, die in de

de hand is gewerkt door allerlei schandalen. Binnen een halve eeuw is het aantal christenen tot een kleine minderheid geslonken. Hier en daar is er sprake van openlijke vijandigheid, als een voorbode van het naderende einde. Over het algemeen heerst er onverschilligheid over het geloof. De vele zoekende mensen die er zijn verwachten veelal weinig van de kerk. Ze sluiten zich aan bij een sekte; of ze zoeken een toevlucht bij één van de vele geestelijke leraren, die profiteren van de ontstane geestelijk leegte.

Jezus heeft zich in een lange redevoering uitgelaten over de eindtijd, die aan zijn wederkomst vooraf gaat:

Door het hand over hand toenemen van de zonde

zal de liefde van de meesten verkoelen. (...)

Wie ten einde toe volhardt, zal gered worden (...).

Als het evangelie wereldwijd verkondigd is, zal het einde komen. (...)

Zo verschrikkelijk zal die tijd zijn, als er nog nooit geweest is. (...)

Dan zullen zij de mensenzoon zien komen met macht en heerlijkheid.

Als je deze dingen ziet gebeuren, weet dan dat het einde nabij is. (...)

Van die dag of dat uur weet niemand, dan de Vader alleen.

Niet alleen zij die in leven zijn bij zijn komst, maar allen die ooit geleefd hebben zullen op dat uur het oordeel vernemen dat over hen zal worden uitgesproken. Dit is het oordeel, dat ieder die Jezus ziet en hem liefheeft binnen mag gaan in het Rijk van de hemel. In de gelijkenis van de goede herder noemt Jezus zichzelf niet alleen de herder, maar ook *de deur van de schapen*. Ieder die hem volgt, gaat door deze 'deur' naar binnen; maar zij die hem ten einde toe blijven verwerpen, zullen zijn buitengesloten. Johannes noemt dit *de tweede dood*. *Dan zal deze vergankelijke wereld als door vuur vergaan.*

Christenen verwachten een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar engelen en mensen in eeuwige vreugde zijn verenigd om God te aanbidden; en de tijd zal niet meer zijn. Dit betekent het einde van de wereldgeschiedenis.

Joh 10,7; openb 20,14; Mt 24; Mt 24; 2Pe 4,10v

HOOFDSTUK VII DE NIEUWE MORGEN

*Verheug je in de Heer, je God,
Hij brengt ons hier tesaam.
Verheug je als zijn eigen volk,
Hij kent ons bij de naam!
In alle landen zingen zij,
die Hem zijn toegewijd,
het lied voor Hem, die maakt hen vrij
van de vergankelijkheid*

*Eer Hem, die ons geschapen heeft,
en als zijn kinderen leidt;
die ons het dagelijks voedsel geeft,
op weg naar de eeuwigheid.
Wees blij, de nieuwe morgen gloort,
waar Hij zich kennen doet!
Treed binnen door de hemelpoort,
de ziel vindt rust, voorgoed.*

* * *

APPENDIX II

VAN ADAM TOT ZUURDESEM

concordantie van bijbelse begrippen

NB De woorden tussen haakjes zijn trefwoorden

Adam - akker (oogst) - alles andersom – ambt – angst – antichrist – armoede

beek, bron (water) - Babylon - berg - beproeving – boom en vrucht
bruid en bruidegom - burger

Christus in mij – Christus (O.T.)

dieren dood - dodenrijk – doopsel - Drie-eenheid duivel

eenheid – eeuwig leven - Joh. de Doper - eeuwig? (oordeel) – engel.-
erfzonde – eucumene – evangelie - evolutie

Farizeeën en Sadduceeën

gebed - geloof - genade – geweten - Godverlatenheid –

heilige Geest - hemel en aarde – hoop – huwelijk

Islam - Israëel

Jezus - Johannes de Doper

kennis van God - kinderooffers - kruis

laatste periode - levensboom (bomen) – licht – lijden –
loutering (oordeel)

maan: (zon, maan en sterren) - Maria - meditatie

nederigheid - niet op eigen kracht - oude en nieuwe mens - nabijheid

offer, offerande - onthechting - oogst - oordeel - opdat – openbaring
(kennis van God)

redding - rijkdom (armoede) - rots

Sadduceeën (Farizeeën) - spiritisme - stad – sterren (zon, maan en st.)
straf - schriftgeleerden

tegenspraak - toorn – tweede dood – twijfel

vasten – vergankelijkheid – verleiding, verzoeking; - verschijning –
vertaling - verterend vuur verval – voorbeschikking - vrede -
vreemdeling - vrees - vrije wil - vrouw – vrucht (bomen)

waarheid - wapens – water - wedergeboorte - wierook – wijngaard –
wijnstok – wonderen - woning-

ijver

zelfverloochening - ziel - zoekende mm – zon, maan en sterren –
zonde - zuurdesem

Adam

Rom 5,14 Adam is het beeld van de mens die komen moest.

1Kor 15,45 De eerste mens, Adam, werd een levend wezen;
de laatste Adam werd een levendmakende geest.

gen 4,16; 6,1-2

alles andersom

ps 33,16 Geen vorst wordt behouden door een machtig leger,
ook de sterkste mens kan zichzelf niet bevrijden.

Mt 11,25 ... aan kinderen geopenbaard.

5,3 Zalig zijn de armen van geest.

16,24 Wie mij wil volgen moet zichzelf verloochenen.

Lc 18,21 Verkoop alles wat je hebt en geef het aan de armen.

Joh 13,12v De mensenzoon kwam niet om te heersen,
maar om te dienen.

1Kor 8,1 Kennis maakt opgeblazen.

12,24 Wij geven de minder edele delen groter eer.

ambt

1Tim 3 presbyters (oudsten of priesters), diakens (hand 6)

Titus 1; 1Pe 5

kerkvaders en heiligen

Carolus Borromeüs: Als de herder zijn plichten vervult,
zullen de schapen niet licht van de goede weg afwijken.

Ignatius van Antiochië: Er is maar één altaar en ook één bisschop,
samen met presbyters en diakens, mijn mededienaren.

Justinus martelaar: Na het dankgebed delen de *diakens* aan de
aanwezigen het brood en de wijn uit.

Bernadette Soubirous: Voor niets in deze wereld zou ik willen
dat je priester wordt, alleen om de positie.

Edward Poppe: Men klaagt over priestertekort. Zou het niet de
heiligheid, versterving en priesterlijke eenvoud zijn die ontbreekt?

angst

ps 27,2 Al komen zij met een legermacht,
mijn hart kent geen angst.

107,4 In hun angst riepen zij tot God om hulp;
en Hij redde hen van een wisse dood. (vv 13, 19, 28)

Job 15,20 Mensen zonder God verkeren hun hele leven in angst.

Heb 2,14v Jezus heeft hen bevrijd, die in angst voor de dood heel
hun leven aan onvrijheid onderworpen waren.

kerkvaders en heiligen

Basilius van Cæsarea: begeerte, boosheid, angst en neerslachtigheid:
de wilde dieren van de ziel

paus Leo I: Een krachtig vertrouwen, gebouwd op de rots Christus,
kent geen angst voor de dood.

Teresa van Calcutta: Mijn angst toont hoezeer ik mijzelf liefheb.

antichrist

Joh 14,30 De vorst van deze wereld is op komst.

1Joh 2,18-22 U hebt gehoord dat er een antichrist moet komen. (...)

Inderdaad zijn er nu al vele antichristen opgestaan.
de antichrist, die de Vader en de Zoon loochent

4,3
2Joh 8 Loochening van de komst van Jezus Christus in het vlees
is het kenmerk vd antichrist.

armen

ex 23,6 Je zult het recht van de arme niet buigen.

ps 69,34 God luistert naar de arme.

spr 14,31 Wie zich ontfermt over de arme, eert God.

Jes 3,14 Wat van de armen is geroofd, ligt in jullie huizen.

Mt 5,3 Zalig de arme van geest.

Lc 4,18 Ik ben gekomen om armen het evangelie te brengen.

Lc 6,20 Gezegend de armen, voor hen is de hemel bestemd.

Jak 2,3 Als je de rijke vooraan zet en de arme achteraan zet,
maak je je schuldig aan kwaadaardige discriminatie.

openb 3,17 Je beseft niet dat je bent als een arme blinde bedelaar.

kerkvaders en heiligen

Cyprianus Wat christenen geven aan armen geven zij aan Christus;
maar wie aan hen voorbij loopt beledigt hem.

Bernardinus: Veel mensen geven pas aan de armen,
als de dood naast hun bed staat.

paus Gregorius I: de verworpenen zijn veelal eerder bereid
naar Gods stem te luisteren, dan zij die in de wereld opgaan.

Antonius van Padua: Wee hen met een kelder vol voedsel en drank
en met kasten vol kleren, terwijl de armen van Christus
hongerig en zonder kleren aan hun deuren roepen.

Vincent de Paul: In de armen hebben wij de Heer bij ons.

Babel, Babylon

- gen 12 Laat ons een stad bouwen met een toren tot in de hemel.
 Dan 4,24v Nebucadnessar: Zie het grote Babel dat ik gebouwd heb
 tot eer van mijn majesteit. Toen sprak een stem uit de
 hemel: Het koningschap is van u geweken.
 openb 14,8 Gevallen is Babylon, de grote stad, die alle volken
 heeft bedwelmd met de wijn van haar ontucht.
 17,5 Babylon, de moeder van de gruwelen der aarde.
 18,2 De koolieden zijn rijk van haar mateloze weelde.

kerkvaders en heiligen

- Hieronymus: Heer, laat de Babyloniërs niet komen
 om de tempel van God in ons te vernielen.
 Cæsarius van Arles: Er zijn twee rijken: Babylon en Jeruzalem.
 Babylon betekent verwarring, en Jeruzalem vrede.

bekering

- ps 7,13 Wie zich niet bekeren wil, zal zijn straf ervaren.
 ps 78,32v Strafte Hij hen, dan bekeerden zij zich.
 107,4 Dan roepen zij tot Hem; Hij redt hen uit de nood.
 Jes 55,6v Roep Hem aan terwijl Hij zich laat vinden.
 Joël 2,12 Bekeer je tot Mij met vasten en treuren.

kerkvaders en heiligen

- Fr. de Sales: Ik zou niet naar God toegaan, als God niet naar mij kwam
 Vincent de Paul: Onze moeite met anderen komt bijna altijd voort
 uit onze eigen nukken.

beproeving Zie ook: verleiding.

- ex 20,20 God is gekomen om jullie te beproeven, opdat de vrees
 voor Hem jullie zal vervullen en je niet zult zondigen.
 Sir 2,1-5 Wil je God dienen, bereid je dan voor op beproeving.
 ps 66,10 U reinigt ons, zoals zilver in 't vuur wordt uitgesmolten.
 1Kor 10,13 God staat niet toe dat je boven je macht beproefd wordt.
 Jak 1,12 Gelukkig zijn zij die standhouden in de beproeving.
 Zij zullen de zegekrans van het leven ontvangen.

kerkvaders en heiligen

- Barsanuphius: Iets goeds wordt alleen na strijd tot stand gebracht.
 Joh. van Avila: Liefde wordt sterk en moedig door beproeving.

berg

- ps 2,6 ... mijn koning die Ik zal fde over Sion, mijn heilige berg.
 15,1 Heer, wie mogen er wonen op uw heilige berg?
 Zij die voorbeeldig leven en doen wat goed is.
- 18,34 Uit Hem is de kracht, Hij effent mijn weg; als een hinde,
 zo licht ga ik omhoog.
- 46,2 De bergen wankelen in het hart van de zee.
 72,3 Dan zullen de bergen vrede dragen,
 de heuvels zijn rechtvaardigheid verkondigen.
- 87,1 de stad van God, gesticht op heilige bergen
 125,1 de berg Sion, die niet wankelt, maar altijd blijft
- Jes 11,9 Niemand doet nog kwaad op mijn heilige berg.
 Jer 51,25 Ik strek mijn hand uittegen jou, berg van verderf,
 die de gehele aarde hebt verdorven. (Babylon)

kerkvaders en heiligen

Greg. van Nyssa: Wie de berg wil beklimmen,
 moet het gedrag zuiveren.

boom en vrucht

- ps 1,3 Wie op God vertrouwt is als een boom
 aan stromend water, die vrucht draagt op z'n tijd.
- Jer 31,10v De Heer verlost zijn volk. Zij zijn als een bevoeide hof,
 nooit zal 't hun aan iets ontbreken.
- Ez 34,27 De regen geeft de zegen, de bomen dragen vrucht.
- Mt 7,16v Iedere goede boom brengt goede vruchten voort.
- Gal 5,22 De vrucht vd Geest is liefde, vreugde, vrede, geduld,
 vriendelijkheid., goedh., trouw, zachth., ingetogenh.

kerkvaders en heiligen

Antonius van Padua: De eerste vruchten van de geest zijn berouw
 en verdriet om de begane zonden.

Jan van Ruusbroec: De vrucht van eeuwig behoud
 wordt bewerkt in nederigheid en verdriet om de gebrekkingheid.

Cyrellus van Jeruzalem: Als je in de wijnstok blijft, wordt je tot een
 vruchtbare tak; zo niet, dan zal het vuur je verteren.

Sidonius Apollinaris: Zonder de vrucht van goede werken
 ben ik als een kale boom; en strooi ik ijdele woorden rond.

Zeno van Verona: Geduld staat altijd klaar: nederig, behoedzaam,
 met elke positie tevreden, rustig bij storm en onder druk.

levensboom

- gen 2,9 In het paradijs stond veel bomen met goede vruchten;
en in het midden de levensboom.
- openb 22,2 Op de oevers stond het geboomte des levens
- 22,14 Zalig zij die hun kleren schoon wassen: zij krijgen recht
op de levensboom; en mogen de stad binnengaan.

kerkvaders en heiligen

Bonaventura: Jezus Christus, de levensboom midden in het paradijs

bruid en bruidegom

- hoogl 1,2 (bruid) Jouw liefde is zoeter dan wijn.
- 3,4 Ik heb hem gevonden die mijn ziel liefheeft.
- Jes 62,5 Zoals een bruidegom zich verheugt over zijn bruid,
zo zal God zich over jou verheugen.
- 54,5 Je man is je Maker.
- Hos 2,22 Mijn vrouw zul je zijn, Ik beloof je trouw;
en jij zult de Heer zijn toegewijd.
- Mt 22,1 Het hemelse Rijk lijkt op een koning,
die een bruiloftsfeest gaf voor zijn Zoon.
- 25,1 Tien meisjes trokken de bruidegom tegemoet.
- openb 19,7 De tijd is gekomen voor de bruiloft van het Lam;
en zijn bruid heeft zich al klaargemaakt.
- Jer 23,11; Ez 16,6v; Mc 2,19; Joh 3,29; openb 21,9

kerkvaders en heiligen

- Makarios de oudere: Hoe rijker hun geest, des te armer achten
christenen zichzelf, in hun onverzadigbare verlangen
naar de hemelse bruidegom.
- Franciscus van Assisi: Overwonnen verleiding is de ring,
waarmee de Heer zich als bruidegom met de ziel verbindt.
- Clara van Assisi: Je bruidegom, schoner dan alle mensen,
is om jou te redden de armzaligste van alle mensen geworden.
- Johannes van het Kruis: Je bruidegom, altijd aanwezig, houdt van je.
- Petrus Chrysologos: De synagoge is geoordeeld omdat ze Christus
verwierp, die kwam met de liefde van een echtgenoot.
- Alphons Liguori: Roep voortdurend je hemelse bruidegom aan
met de woorden: Mijn God, ik verlang naar U.
- Jacopone da Todi: De Zoon van God omhelst mij in het huwelijk.

burger

- Ef 2,19 U bent medeburgers vd heiligen, huisgenoten van God.
 Fil 3,20 Ons vaderland is in de hemel,
 vanwaar wij onze verlosser verwachten.

kerkvaders en heiligen

- Bonaventura: Wil je als hemelburger leven, dan moet je groeien.
 Cæsarius van Arles: Iemand vol liefde is een medeburger van engelen.

celibaat

- Mt 19,12 Er zijn er die zichzelf onhuwbaar hebben gemaakt
 om het Rijk van God.
 1Tim 3,2 Een leider in de gemeente moet onberispelijk zijn,
 de man van één vrouw.

kerkvaders en heiligen

- St Hillarius v Poitiers; St Paulinus v Nola; Gregorius, bp van Nazianse
 en St Nonna, ouders van St Basilius, St Gregorius en St Cæsarius

Christus (O.T.)

- gen 3,15 De nakomeling vd vrouw zal jou de kop vermorzelen;
 en jij bijt hem in de hiel.
 ex 12,23 De verderfengel gaat voorbij aan de huizen, waar het
 bloed van het lam aan de deurposten is gestreken.
 num 14,20 Gods heerlijkheid zal de aarde vervullen; num 23,21
 deut 18,18v Een profeet zal Ik hun verwekken.
 Ieder die naar hem niet luistert, zal Ik bezoeken.
 Joz 1,2 God sprak tot Jozua (Jesjoeach): Trek over de Jordaan,
 met geheel het volk, naar het land dat Ik hun geef.
 re 1,2 De Heer zei: Laat de stam van Juda optrekken,
 Ik geef het land in zijn macht. (gen 49,1; Mt 1,3)
 Ruth 4,13v Obed, zoon van Ruth, is de vader van Jesse, de vader
 van David. (Mt 1,1-5; Jezus, 'de zoon van David')
 1Sam 2,10 God geeft macht aan de koning die Hij kiest;
 en Hij verhoogt zijn gezalfde (messias, christus).
 2Sam 7,16 God sprak tot David:
 Je koningshuis zal eeuwig voortbestaan. (Mt 1,1)
 1kon 8,27 Zou God dan werkelijk op aarde wonen? (Joh 1,34)
 Job 19,25 Ik weet dat mijn Redder leeft.
 Hij zal op het einde op de aarde optreden.
 hoogl 6,2 Mijn Geliefde is afgedaald naar zijn hof.
 Jes 7,14 Zij zal een zoon baren en hem Immanuël noemen.

- Jes 53,4 Onze zwakheid heeft hij weggenomen,
 onze ziekte gedragen (Mt 8,17).
- Jer 11,9 Een argeloos lam, naar de slachtbank geleid. (Joh 1,29)
- Dan 7,13 Met de wolken van de hemel kwam iemand
 gelijk de mensenzoon.
- Hos 11,2 Uit Egypte heb Ik mijn Zoon geroepen. (Mt 2,5)
- Micha 5,1 Uit Bethlehem zal een leidsman voortkomen,
 die herder zal zijn over zijn volk. (Mt 2,1)
- Sef 3,15 De Koning van Israël, de Heer is in uw midden.
- Hag 2,24 Op die dag maak Ik jou, Zerubabel, tot een zegelring.
- Zach 9,9 Uw koning, zachtmoedig, gezeten op een ezel (Mt 21,4).
- ps 22,1 Mijn God, waarom hebt U mij verlaten? (Mt27,46)
- 23,1 Mijn herder is de Heer. (Joh 10,11)
- 31,6 In uw Handen beveel ik mijn geest. (Lc 23,46)
- 40,5 In uw boek daar staat geschreven over mij. (Heb 10,7)
- 69,10 De ijver voor uw huis heeft mij verteerd. (Joh 2,17)
- 69,28 Zij gaven mij azijn te drinken. (Joh 19,28)
- 98,3 Alle einden der aarde zagen de redding van God.
- ps 45,7v; 50,2; 68,19; 94,21; 110,1.16; 132,18; 1 kron 17,4;v spr 23,11;
 Jes 11,1v; 16,5; 24;23; 33,17; 40,10; 49,6v; 56,1; 50,1; 62,10v;
 Jer 1,9v; 23,5; 36,8; klaagl 3,5; Ez 20,20-24; 36,8
- Lc 1,69v Een Reddende kracht, voorgezgd door zijn profeten.
- 24,27 Hij verklaarde wat in de Schrift op hem betrekking had.
- 24,44 Alles wordt vervuld n, wat over mij geschreven staat
 staat in de wet, bij de profeten en in de psalmen.
- Joh 1,45 Wij hebben hem gevonden, over wie de profeten hebben
 geschreven: Jezus, zoon van Jozef, uit Nazareth.
- Joh 5,39 Jullie onderzoeken de Schrift en denken daarin
 eeuwig leven te vinden; maar deze getuigt van mij.
- 1Kor 15,3v Christus is gestorven voor onze zonden, naar de Schrift.
- Heb 9,12 Het bloed van Jezus' offer is zijn eigen bloed.
- 1Pe 1,10v De profeten vroegen zich af op welk tijdstip de Geest
 in hen doelde, toen Hij het lijden voorspelde dat over
 Christus zou komen, en de verheerlijking daarna.
- Mt 5,18; 12,20; 21,42; 26,54-64; Mc 9,12; Lc 4,21; 10,23; 18,31; 24,45;
Joh 5,46; 8,56; 12,41; hand 2,18-24; 2,29-31; 3,24; 7,53; hand 10,43;
 13,27-32; 17,2-11; 18,28; 26,6-23; 28,23; Rom 1,2; 3,21; 15,4; 16,26;
 Gal 3,16; 1Kor 5,7; 15,3; 2Kor 1,20; 3,12v; 6,16v; Kol 2,16v; Heb 1,1

kerkvaders en heiligen

Hillarius van Poitiers: Alles in de psalmen
moet worden verstaan in het licht van Christus.

Christus in mij

Gal 2,20 Ik ben het niet die leef, maar Christus die in mij woont.

Joh 14,2 In het huis van mijn Vader zijn vele woningen.

14,12 Wie in mij gelooft zal ook de werken doen die ik doe.

15,4v De rank draagt geen vrucht als zij niet blijft a/d wijnstok.

1Kor 6,19 Je lichaam is een tempel is van de Heilige Geest.

12,27 Ieder van jullie is lid vh lichaam van Christus.

13,5 Is Christus in jou? Zo niet, dan behoort je hem niet toe.

Kol 1,27 Hoe groot is dit geheimenis: Christus in jou.

Heb 3,6 Christus in aangesteld over het huis van God;
en dat huis zijn wijzelf.

openb 3,20 Ik sta voor de deur en ik klop. Als iemand mijn stem hoort
en de deur opent, zal ik binnenkomen.

Mt 28,20; Rom 8,11; Ef 3,16; 1Joh 3,24

kerkvaders en heiligen

A. Ariëns: *de ogen vd ziel*.1

Bonaventura: De Zoon van God, Jezus Christus,
is geestelijk verborgen in de ziel die aan God is gewijd.

Hieronymys: Wij hebben Godstempel - zijn woning in ons- verwoest.

Teresa van Avila: Ik voel zijn aanwezigheid. Hij wijst mij de weg;

Joh. vh kruis: Mijn ziel, Je bent de plaats waar je Geliefde wil verblijven.

dieren

ps 136,7 U behoudt mens en dier.

Jes 11,6-8; Rom 8,12;

dodenrijk

ps 88,7 In de afgrond doet U mij dalen.

Hos 13,14 Ik zal hen verlossen uit het dodenrijk.

Mt 12,3 De zonde tegen de H Geest zal niet vergeven worden,
niet nu en niet in de komende eeuw.

1Pe 4,6 Aan de gestorvenen is het evangelie verkondigd.

kerkvaders en heiligen

Amphilogius: Onze Redder heeft voor hen gestorvenen waren
de band van de dood verbroken; en hen doen opstaan uit de slaap.

dood

- Ef 2,5 Wij waren dood door onze zonden.
 1Tes 5,10 Jezus is voor ons gestorven opdat wij, levend of reeds
 ontslapen, voor hem zouden leven
 1Tim 5,6 Wie in weelde leeft is levend dood.

kerkvaders en heiligen

Mechtild van Hackeborn: Wie tijdens dit leven smeekt
 dat zondaars niet verloren gaan, blijft dit doen, ook na de dood.

doopselkerkvaders en heiligen

- Rom 6,3 met Christus één geworden in de doop
 Kol 2,1 de Christus-besnijdenis: de doop.
 Joh 13,1-10

kerkvaders en heiligen

Cyrrillis van Jeruzalem: Je kunt niet meermaals gedoopt worden.

drie-eenheid

- wijsh 9 De Wijsheid die van U komt, kent uw werken.
 Zij was erbij, toen U de wereld schiep.
 Lc3,22 (Jezus gedoopt) Jezus, duif, stem
 Joh 3,20 Wie mij aanneemt, neemt Hem aan die mij zond.
 14,23 Wij zullen bij je komen en onze intrek bij je nemen.
 14,28 De Vader is groter dan ik.
 Rom 8,26 De Geest komt onze zwakheid te hulp.
 1Kor 15,28 Dan zal ook de Zoon zichzelf aan Hem onderwerpen,
 opdat God alles in allen zij.
 Heb 9,14 Door de Geest heeft Christus zichzelf aan God geofferd.

kerkvaders en heiligen

Gregorius van Neocæcare: Niemand kan zich voorstellen,
 dat de Geest van God een schepsel is.

duivel

- ps 24,14 Het monster vd zee hebt U gedood. (Jes27.1
 Joh 10,5 Van een vreemde zullen de schapen wegvluchten,
 omdat zij zijn stem niet kennen.
 Ef 4,27 Geef de duivel geen voet.
 Heb 2,14 Door zijn dood heeft Jezus de vorst van de dood,
 de duivel, onttroond.
 1Pe 5,8 De duivel gaat rond als een brullende leeuw.
 2Pe 2,4 De engelen die zondigden heeft God niet gespaard,
 maar naar de onderwereld verwezen.
 openb 16,14 Geesten van duivels die wonderen doen.

kerkvaders en heiligen

Cyrrillus van Jeruz.: het kruis, waarvoor de duivels vluchten

eenheid

- ps 122 Stad v God, u bent gebouwd tot een volkomen eenheid.
 133 Zie toch hoe goed als broers en zusters één te zijn.
- Joh 13,35 Hieruit zullen allen opmaken dat je mijn leerlingen bent,
 als je de liefde bewaart onder elkaar.
- 17,22 Vader, ik heb hun de heerlijkheid gegeven die U mij
 geschonken hebt, opdat zij één zijn zoals Wij, (...) en de wereld zal erkennen dat U mij gezonden hebt.
- 1Kor 10,16 Als één lichaam delen wij hetzelfde brood.
 12,2 Wij zijn allen door de doop tot één lichaam geworden,
 gedrenkt met één en dezelfde Geest.

eucumene

- Jer 31,6 De wachters roepen op het gebergte van Efraïm:
 Laat ons opgaan naar Sion, tot eer van onze God.
- Hos 1,11 Dan zullen Juda en van Israël zich bijeen scharen.
- Rom 15,7 Aanvaard elkaar als één gemeenschap, zoals Christus
 ons in gemeenschap met hem heeft opgenomen.
- Fil 1,27 ... eensgezind strijdend voor het geloof.
- 2kron 30,18-22; Jes 11,13; Jer 50,4-7; Ez 37; Hos 1,11; Zach 9,10

kerkvaders en heiligen

- Ignatius van Antiochië: Zie er op toe één eucharistie te vieren,
 want er is één lichaam van onze Heer Jezus Christus;
 en één beker, die ons verenigt in zijn bloed;
- Johannes Chrysostomos: Als tien mensen één van geest zijn,
 kan elk van hen met tien worden vermenigvuldigd.
- Bonifacius: Op geen enkele wijze zal ik instemmen
 met hetgeen ingaat tegen de eenheid van de universele kerk.

eeuwig leven

- ps 73,26 Al bezwijkt mijn hart en vergaat mijn lichaam,
 U bent mijn rots van vertrouwen, mijn eeuwig erfdeel.
- Mt 22,32 Ik ben de God van Abraham, Izaäk en Jakob;
 Hij is geen God van doden maar van levenden.

kerkvaders en heiligen

- Fulgentius van Ruspe: Niet allen die het doopsel hebben ontvangen,
 zullen het eeuwige leven binnengaan.

engel

- ex 23,20 Ik zend een engel voor uw aangezicht.
- ps 121,5 Hij is je behoeder, als een schaduw steeds aan je zijde.

- Mt 13,39 Oogst: het einde van de wereld, maaiers: de engelen.
 18,10 Kinderen hebben ee in de hemel, die steeds God zien.
 Ef 1,10 alle wezens in de h en op a onder één hoofd: Christus
 Kol 1,16 tronen en hoogheden, heerschappijen en machten
 Heb 1,6 Over de Zoon zegt God: Laat de engelen hem aanbidden.
 1,14 Engelen zijn dienende geesten.
 2Pe 2,4 ee die zondigden heeft God naar de onderw. verwezen,
 Judas 6 ee in de onderwereld, in afwachting van het oordeel

kerkvaders en heiligen

Laurens van Brindisi: alle ee geschapen naar het beeld van God.

Alphons Liguori: Engelen volbrengen de wil van God.

Prudentius: ee: geen taal, zij zien God, te gelukkig voor ww

eigenliefde

kerkvaders en heiligen

Ælred v Rievaulx: Door eigenliefde verliest de mens zichzelf en God.

Catharina van Genua: Meegaande met het lichaam en de eigenliefde,
 verloor de ziel haar verlangen naar het goddelijke.

Johannes XXIII: Eerbetoon in hoge ambten streelt de eigenliefde.

Thérèse van Lisieux: In dat verborgen gevecht, waar de eigenliefde
 geen kans kreeg, heb ik vrede gevonden: in klein zijn.

erfzonde

ex 20,5v Ik bezoek de zonden van de ouders aan de kinderen,
 tot het derde en vierde geslacht van wie Mij haten;

Rom 3,24 De zonde van één leidde tot de veroordeling van allen.

1Kor 15,22 Allen sterven in Adam, allen zullen leven in Christus.

kerkvaders en heiligen

Joh. Tauler het gif van de erfzonde richt alles neerwaarts tot zichzelf.

Petrus Canisius: Door één mens kwamen zonde en dood in de wereld.

Prosper van Aquitaine: Onze natuur, bedorven door de zonde,
 neigt ernaar toe te geven aan wat zonde is.

eucharistie

Mt 26,26v; Mc 14,22v; Lc 22,35v

Joh 6,32 Ik ben levende brood dat uit de hemel is neergedaald.
Ieder die eet van dit brood zal leven in eeuwigheid.

1Kor 11,23 Wie eet en drinkt zonder het lichaam te onderscheiden,
drinkt tot zijn eigen vonnis.

kerkvaders en heiligen

Vincent de Paul: in de simpele gedaante van brood en wijn bij ons.

Justinus martelaar: *de ogen van de ziel* blz 20.2

Cyprianus van Carthago: *de ogen van de ziel* blz. 27.3

evangelie

Joh 1,12 Aan allen die hem (Jezus) aanvaardden, (...)
gaf Hij het vermogen kinderen van God te worden.

kerkvaders en heiligen

Greg. van Neocæsarea: Het Woord van God is mens geworden (...)
om ons te verheffen tot onze gelijkenis met het hemelse.

Athanasius: God werd mens om de mensen tot God te verheffen.

Cyr. v. Alexandrië: Wat Jezus van nature is, worden wij in genade.

evolutie

wijsh 2,2vv Mensen zonder God zeggen: Wij zijn bij toeval ontstaan;
uiteindelijk zal het zijn of we nooit hebben bestaan.

kerkvaders en heiligen

Dionysius: Bij 't bouwen stapelen de stenen zichzelf niet op elkaar.

Wie durft dan te beweren dat uit de chaos de kosmos is gegroeid?

Augustinus: Er is zoiets als een vormeloos materiaal (NB: energie)
dat God uit niets heeft doen ontstaan.

Joh. v Damascus: Heeft de Maker de elementen niet gemaakt?

Je kunt dit niet aan een spontane werking toeschrijven.

Farizeeën en Sadduceeën

Mt 3,7 Joh. de Doper: adderengebroid

Mt 9,34 Far.: Met de vorst van de duivels drijft hij de duivels uit.

Mt 16,6 Hoed je voor het zuurdeeg vd Far. en Sadduceeën.

Mt 23,1 Far. en schriftgel. hebben de stoel van Mozes bezet.

Mt 22,23v de dwaze vraag van de Sadduceeën

hand 5,17 hogepr. en zijn aanhang: partij der Sadduceeën.

hand 23 Zij geloven niet in de opstanding, engelen en geesten.

kerkvaders en heiligen

Antonius van Padua: De schriftgeleerden en Far. zijn huichelaars,
die zichzelf als rechtvaardig beschouwen en anderen verachten.

gebed

- 1Joh 5,14 Dit is de vrijmoedigheid die wij hebben bij God,
dat Hij, als wij iets bidden naar zijn wil, ons verhoort.
- ps 119,147 Ik roep U aan al vóór de dag aanbreekt. Elke avond bid ik
tot U; en sluit ik de dag met uw woord te overwegen.
Midden in de nacht sta ik op om U te danken.
- 119,164 Zeven keer per dag breng ik U dank.
- Sir 35,21 Nederig gebed dringt door de wolken heen. Hij of zij is
ontroostbaar zolang 't niet aankomt; en volhardt
tot de Allerhoogste er aandacht aan schenkt.
- Kol 4,2 Blijf volharden in het gebed en wees waakzaam.
- 1Tes 5,17 Bid zonder ophouden.

kerkvaders en heiligen

- Cyrrillus van Alexandrië : Door Jezus hebben wij toegang tot de Vader,
zoals hij zegt: *Niemand komt tot de Vader dan door mij.*
- Cyprianus van Carthago: Wat is dat voor onoplettendheid, om bij
het gebed door ongepaste gedachten te worden meegesleept?
- Beda: De Schepper heeft bepaald dat ons verlangen
bij aanhoudend gebed intenser zal worden.
- Gertrudis van Helfta: In de morgen kom ik tot U, mijn God,
om U te aanschouwen, de duurzame lieflijkheid en zoetheid.
- Robertus Bellarminus: Hoe vaker je met iemand spreekt,
des te dichter je tot die persoon zult naderen.
- Vincent de Paul: Leven naar het evangelie betekent inzicht en kracht
opdoen in gebed, om dan naar de mensen te gaan.
- Joh. Chrysostomos: Als we na ons gebed ons niet herinneren
wat onze woorden waren, moeten we opnieuw beginnen.
- Mechtild v Hackeborn: Het gebed houdt bij de dood niet op.
- Gertrudis van Helfta: Als iemand met overgave en aandrang bidt,
is dit gebed heel machtig.
- Joh van 't Kruis: Blijf ook bij lichamelijke bezigheid steeds in gebed.

geloof

- Jes 50,10 Wie leven in ontzag voor God? Als zij in diepe duisternis verkeren, van licht beroofd, steunen zij op God.
- Mt 14,30 (Petrus op het water let niet op Jezus) Heer, redt mij!
- Lc 8,25 apostelen: Help, wij vergaan! Jezus: Waar is jullie geloof?
- 17,8 Al was je geloof niet groter dan een mosterdzaadje ...
- 18,8 Zal de mensenzoon bij zijn komst geloof vinden?
- Lc 22,33 Heer, ik ben bereid met U gevangenis en dood in de gaan.
- Joh 6,29 Dit is het werk dat God van je vraagt:
te geloven in hem die Hij gezonden heeft.
- Ef 3,12 Door 't geloof in Jezus hebben wij vrije toegang tot God.
- 1Pe 1,9v Hem heb je lief, in hem geloof je, hoewel je hem niet ziet.

kerkvaders en heiligen

Gertrudis van Helfta: Als het evangelie glans verliest
en de levenslust verdwijnt, dan toont U mij de weg van geloof.

gelovigen

- Joh 1,49 Nathanaël: U bent de zoon van God, koning van Israël.
- 6,68 Petrus: Tot wie zouden wij anders gaan?
- 7,45 tempeldienaren: Nooit heeft iemand gesproken als hij.
- 9,36 blindgeborene: Hij wierp zich voor Jezus neer.
- Mt 8,8 Rom. officier: Heer, ik ben het niet waard,
dat u onder mijn dak komt.
- 9,9 Mattheüs: Jezus: Volg mij. Hij stond op en volgde Jezus.
- 9,21 zieke: Als ik maar zijn mantel aanraak zal ik genezen zijn.
- 15,28 Kananese: Vrouw, je hebt een groot geloof.
- 27,54 Rom. soldaten: Werkelijk, hij was een zoon van God.
- Lc 1,38 Maria Mij geschiedde naar uw woord
- 7,37v prostitutee: Zij hield niet op mijn voeten te kussen.
- 17,19 melaatse: Hij keerde terug en wierp zich voor Jezus neer.
- 19,2 tollenaar Zachæus ontving hem met blijdschap.
- 23,43 moordenaar: Wij krijgen wat we verdiend hebben;
maar hij heeft niets verkeerd gedaan.

genade, jaar van genade

- ps 30,8 Uw goedheid hield mij vast;
m maar toen U zich verborg was ik nergens meer.
- 143,6 Ik strek mijn handen naar U uit, als in een dorstig land.
- klaagl 3,20 Dit houd ik vast: genadig is de Heer. Hij houdt de ziel
in leven, grenzeloos is zijn ontferming.

- Jes 61,1 Hij zond mij om een jaar van genade aan te kondigen.
 Joh 15,5 Los van mij kun je niets doen.
 Rom 8,23vv Uit mijzelf dien in met mijn verstand de wet van God;
 maar in mijn daden de wet van de zonde.
 hand 15,10 Wij geloven door de genade vd Heer gered te worden.
 2Pe 3,9 De Heer heeft geduld met jullie, omdat Hij wil dat allen
 tot inkeer komen; en niemand verloren gaat.

kerkvaders en heiligen

Ambrosius van Milaan: Wie zou zonder Gods genade staande blijven?

Petrus Damiani: Wat Jezus van nature bezit, krijgen wij in genade.

Vincent de Paul: Door Gods genade en enige zelfcontrole

ben ik iets van mijn sombere karakter kwijtgeraakt.

geweten

- gen 4,7 Als je goed doet kan je ieder recht in de ogen kijken;
 maar doe je verkeerd, dan ligt de zonde op de loer,
 om macht over je te krijgen.
 hand 24,6 Ik beijver mij altijd een zuiver geweten te hebben
 voor God en de mensen.
 1Tim 1,5 De vervulling van het gebod is liefde uit een zuiver hart,
 een zuiver geweten en een ongeveinsd geloof.
 1Pe 3,16 Zorg dat je geweten zuiver is.
 1Pe 3,21 doop: de verbintenis met God met een goed geweten.

kerkvaders en heiligen

Zeno van Verona: het geloof reinigt het geweten. Wie niet oplettend
 het geweten beluistert, heeft geen ontzag voor God.

Irenæus van Lyon: het offer wordt geheiligd door het zuivere geweten
 van wie het offer brengt.

Johannes Climacus: Boete is zuivering van het geweten.

Robertus Bellarminus: Niets is heilzamer

dan het gewetensonderzoek 's morgens en 's avonds.

John Henry Newman: Het geweten beveelt, het prijst, het berispt,
 (...) het geweten is méér dan de mens zelf.

God-verlatenheid

- Job 13,25 Ik ben als een verdorde strohalm, een weggewaaid blad.
 ps 102,7v Ik ben als een steenuil op een puinhoop.
 119,83 Ik ben als een leren zak in de rook.
 Mt 27,45 Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?

heilige Geest

- ps 46,5 De stromende rivier verheugt de stad van God.
 65,10 De beek van God is vol van water.
 spr 8,19 Mijn vrucht is meer waard dan goud.
 Jes 32,15 De Geest uit de hoge maakt de woestijn tot een tuin.
 Rom 8,6 De gezindheid van de zelfzucht loopt uit op de dood;
 de gezindheid van de Geest op leven en vrede.
 1 Kor 2,12 Niemand weet wat in God is dan de Geest van God.

kerkvaders en heiligen

- Irenæus van Lyon: Toen de Geest kwam, was hun kennis volmaakt.
 Basilius van Cæsarea: De Geest wordt verenigd met de ziel door
 uitbanning van de hartstocht, die van God. verwijderen.
 Jan van Ruusbroec: De bron van de heilige Geest is je rijkdom.

hemel en aarde

- gen 1,1 In het begin schiep God de h. en de a. (engelen en mm).
 Jes 45,12 Ik ben het die de aarde en de mens geschapen heb,
 de hemelen en heel hun (engelen)leger

hoop

- ps 42,6 Wat ben je bedroefd, mijn ziel, wat ben je onrustig in mij.
 Hoop op God, Hem wil ik danken.
 klaagl 3,20 Al ben ik diep terneergeslagen, ik geef ik de hoop niet op.
 Hieraan houd ik vast: genadig is de Heer.
 1Tes 4,13 Wees niet bedroefd, zoals zij die geen hoop hebben.
 Heb 6,19 De hoop is het anker van de ziel.
 Rom 5,1; 5,23

kerkvaders en heiligen

- Bonaventura Vestig je hoop op hem en geef hem je liefde:
 Jezus Christus, de boom van het leven middenin het paradijs.
 Joh. Chrysostomos Laat het verdriet ons niet overmannen,
 zoals gebeurt bij hen die geen hoop hebben.

huwelijk

- Mal 2,16 De Heer verafschuwt het,
 als een man zijn vrouw wegstuurt.
 Mt 5,27 Wie met begerige ogen naar een vrouw kijkt,
 heeft al echtbreuk met haar gepleegd.
 19,4v De Schepper heeft hen man en vrouw gemaakt. Wat
 God verbonden heeft, mag een mens niet scheiden.

kerkvaders en heiligen

- Johannes van Avila: Je hebt de hemelse koning als echtgenoot genomen.

Islam gen 16,7-12; 17,15-21; Gal4,21-31

Israël

- Jes 45,22 Kom tot Mij en laat je verlossen, alle einden der aarde.
 Zach 2,11 Veel heidenen zullen mijn volk zijn, Ik zal bij hen wonen.
 Joh 10,16 Ik heb nog andere schapen, niet van deze schaapsstal;
 en het zal worden één kudde, één herder.
 11,25 Jezus zou niet alleen voor het volk Israël sterven,
 maar al Gods kinderen van overal samen te brengen.
 Rom 2,29 Jood zijn is iets inwendigs; en de werkelijke besnijdenis
 is er een van het hart.
 9,6v Niet de kk v 't vlees zijn kk v God maar de kk vd belofte.
 11,25 De verharding van een deel van Israël duurt slechts
 totdat de massa van de heidenen in binnengegaan.
 Zo zal heel Israël gered worden.
 1Pe 2,10 Jullie waren vroeger geen volk, nu het volk van God.
 openb 2,9 Ik ken de laster van hen die zich joden noemen;
 en het niet zijn, zij zijn een synagoge van Satan.
 Kol 2,11; Rom 3,1; 4,8-12; Ef 2,12

kerkvaders en heiligen

Melito v Sardes Het evangelie is de verklaring van de wet van Israël.

Jezus

- 1kon 6,13 Ik zal in hun midden wonen. (ex 25,8; ex 29,44; Lev 26,12)
 ps 2,2 Omhels de zoon, opdat je niet in zijn toorn komt.
 ps 110,1 JAHWEH sprak tot mijn Heer: zet u aan mijn rechterhand,
 tot Ik uw vijanden aan uw voeten heb gelegd.
 Micha 5,1v Uit jou, Bethlehem, zal Mij voortkomen, die heersen zal
 over Israël. Zijn oorsprong is van ouds. (Mt 2,6)
 Mt 1,23 Zijn naam is Immanuël, God met ons. (Jes 7,14).
 16,16 U bent de Christus, de zoon van de levende God.
 22,44 Als David hem Heer noemt, kan hij dan diens zoon zijn?
 Mt 26,63 Kajafas:)Bent U de Chr.? Jezus: U zegt het.
 28,17 Zij aanbaden zij hem; maar sommigen twijfelden.
 28,19 Doop hen in de naam vd Vader, Zoon en heilige Geest.
 Lc 5,8 (Petrus) Ga bij mij weg, Heer; ik ben een zondig mens.
 5,21 Wie kan zonden vergeven dan God alleen? 5,26
 11,32 Meer dan Jona is hier.
 Lc 18,19 Niemand is goed dan God alleen.

- Joh 1,1v Het Woord was bij God en het Woord was God.
 Joh 1,30 (Johannes de Doper) Hij was eerder dan ik.
 5,18 Hij noemde God zijn Vader; en maakte zich God gelijk.
 8,24 Als je niet gelooft dat IK BEN, zul je in je zonden sterven.
 8,58 Vóór Abraham was, IK BEN (ex 3,14) Joh 8, 24 + 28
 10,30 Ik en de Vader, wij zijn één. 10,18
 12,45 Wie mij ziet, ziet Hem die mij gezonden heeft. 14,9
 14,28 De Vader is groter dan ik.
 17,5 de heerlijkheid die ik bij U had eer de wereld bestond
 20,28 Thomas: Mijn Heer en mijn God!
- Rom 9,5 Christus die is boven alles, God
 1Kor 9,6 Jezus Christus, door wie het ál bestaat.
 15,28 Dan zal ook de Zoon zich onderwerpen aan Hem.
- Kol 2,1 Christus, in wie alle wijsheid en kennis verborgen ligt.
 2,9 In Christus is de godheid ten volle aanwezig.
- 1Tim 3,16 onze God, geopenbaard in het vlees
- Heb 1,2v de Zoon, door wie God de wereld heeft geschapen.
 1,6v Over de Zoon zegt Hij: Laat alle engelen hem aanbidden;
 en ook: Uw troon, o God, is voor altijd en eeuwig.
- 2Pe 1,1 onze God en Redder Jezus Christus
- 1Joh 1,1 Onze gemeenschap is met de Vader en zijn Zoon Jezus.
 5,20 Jezus Christus is de ware God en eeuwig leven.
- openb 5,8 Zij aanbaden Hem die op de troon zat en het lam.
- kerkvaders en heiligen
- Vincent de Paul: de Zoon van God,
 die zijn heerlijkheid in eeuwigheid bezit.
- Johannes de dooper**
- Mal 3,1 Ik zend mijn bode die mijn weg bereiden zal. (Mt 11,10)
 4,5 Ik zend de profeet Elia, voor de Dag van de Heer komt.
- Mt 1,17 Zacharias: Hij zal voor hem uitgaan
 in de geest en de kracht van Elia.
 11,15 (Joh. de Doper) Deze is Elia die komen zou.
 17,12 Elia is al gekomen; maar zij hebben hem niet erkend.
- Joh 1,21 Zij vroegen hem: Bent u Elia? Hij zei: Dat ben ik niet.
 1,23 Ik ben de stem van een die roept in de woestijn:
 Maak de weg recht voor de Heer. (Jes 40,3)

kennis van God

- Joh 1,18 De eniggeboren Zoon heeft Hem doen kennen.
 8,19 Als je mij zou kennen, zou je mijn Vader kennen.
 8,55 U zegt: Hij is God. Toch kent u Hem niet. Ik ken Hem
 19,4 De schapen volgen de herder, zij kennen zijn stem.
 Ef 3,19 De liefde van Chr. gaat alle kennis te boven. Ef 1,17
 1Tim 2,4 God wil dat allen tot kennis van de waarheid komen.

kerkvaders en heiligen

Alphons Ariëns: Het land wordt woest door gebrek aan kennis v God.
 Irenæus: Toen de Geest neerdaalde, was hun kennis volmaakt.

kinderoffers

- gen 22,12 (God tot Abraham) Doe de jongen niets,
 want nu weet Ik dat je Godvrezend bent.
 Lev 18,21 Ontwijd de naam van je God niet,
 door één van je kinderen aan Moloch te offeren.
 2kon 3,27 De koning van Edom offerde zijn zoon op de stadsmuur.
 Dit wekte ontzetting bij Israël, zij staakten de aanval.
 2kron 28,2 Achaz verbrande zijn zoon als een offer aan de afgoden,
 naar het gruwelijke gebruik van de heidenen.
 2kon 16,3; 17,7; 21,6; 23,10; Jer 3,27; 7,31; 19,5; Ez 16,21; 23,37

kruis

- Mt 10,38 Wie zijn kruis niet opneemt en mij volgt,
 kan mijn leerling niet zijn.
 1Kor 1,18 De verkondiging van het kruis
 is dwaasheid voor hen die verloren gaan.
 Fil 3,18 Velen leven als vijanden van het kruis van Christus.
 Gal 5,22 Zij die Jezus toebehoren hebben het vlees gekruisigd,
 met zijn hartstochten en begeerten.

kerkvaders en heiligen

Athanasius van Alexandrië: Door het kruis is de kennis van God
 tot allen doorgedrongen.
 Joh. van Avila: Hij heeft geen anderen op aarde,
 dan zij die hun kruis opnemen en hem volgen.
 Jean Vianney Zouden we God liefhebben,
 dan zouden we ons kruis liefhebben; en er zelfs naar verlangen.

laatste periode duizendjarig rijk; tijd van genade

- Lc 4,18v God heeft mij gezonden om uit te roepen
een jaar van genade. (Jes 61,1)
- 1Kor 10,11 Dit zijn Israël overkomen als een waarschuwing aan ons,
die aan het einde van de eeuwen zijn gekomen.
- Gal 4,4 Toen de volheid van de tijd gekomen was,
heeft God zijn Zoon gezonden.
- Ef 3,10 Ter verwezenlijking van de volheid van de tijd
heeft Hij alle wezens in de hemel en op aarde
in Christus onder één hoofd gebracht.
- 2Tim 3,1 Er staan moeilijke tijden voor de deur, zoals
te verwachten is in dit laatste beslissende tijdperk.
- Heb 1,2 Nadat God eertijds gesproken had door de profeten,
heeft Hij nu op het einde van de tijd
gesproken door de Zoon.
- 1Pe 1,20 Christus, op het einde der tijden verschenen
4,7 Het einde van alle dingen is nabij.
4,17 De tijd van het oordeel is aangebroken;
en het begint bij het huisgezin van God.

kerkvaders en heiligen

Leo I: Aan het einde van de tijd is hij geboren,
die aan het begin staat van de tijd.

licht

- gen 1,3 God zei: Er zij licht; en er was licht.
- ps 27,1 De Heer is mijn licht en mijn Redder.
43,3 Laat uw licht en uw waarheid mij geleiden.
89,16 Zij leven in het licht van uw aanschijn.
- pred 11,7 Het licht is een genot.
- Jes 42,6 Ik heb u gesteld tot een licht voor de volken.
60,19 God zal jullie tot een eeuwig licht zijn.
- Mt 4,16 Het volk in duisternis ziet een groot licht.
5,14 Jullie zijn het licht van de wereld.
- Joh 3,21 Wie de waarheid doet, gaat tot het licht.
8,12 Ik ben het l. vd wereld. Met mij ga je niet in 't duist.
- 2Kor 4,6 God die gezegd heeft: Laat licht schijnen in de duisternis,
is als een licht in onze harten opgegaan.
- ps 97,11; 109,105; 139,11; Jes 60,11; Joh 1,9; 12,35-46; hand 13,47;

kerkvaders en heiligen

Anselmus v Canterbury: 't Oog van mijn ziel kan uw licht niet verdragen.

Johannes Tauler: Hoe is 't mogelijk dat 't innerlijke oog zo schrikbarend is verblind, dat niets van het ware licht wordt waargenomen?

Thomas v Aquino: Het verstand wordt versterkt door licht van boven.

Laurens v Brindisi: God kan niets dan liefde voortbrengen.

liefde

- ps 141,5 Slaat mij een rechtvaardige, het is uit liefde.
 spr 10,12 Liefde bedekt tal van overtredingen.
 hoogl 2,7 Wek de liefde niet op; en prikkel haar niet. (3,5; 8,4)
 Jes 63,9 In liefde en mededogen heeft Hij hen verlost.
 Hos 6,6 Ik vraag liefde en goedheid, geen slachtoffers.
 Mt 22,37v Heb God met hart en ziel lief; en je naaste als jezelf.
 Joh 17,26 Vader, Ik zal hun uw naam openbaren, opdat de liefde waarmee U mij liefhebt in hen zal zijn, en ik in hen.
 Rom 13,10 De liefde is de vervulling van de wet.
 1Kor 13,13 geloof, hoop en liefde; de eerste van de drie is de liefde.
 2Kor 5,14 De liefde van Christus laat ons geen rust.
 Gal 5,22 De vrucht van de Geest is liefde, blijdschap, vrede,
 Ef 3,19 De liefde van Christus gaat alle kennis te boven.
 1Tim 1,5 Het doel van de wet is liefde uit een zuiver hart.
 openb 2,4 Ik heb tegen u, dat u uw eerste liefde hebt verzaakt.
 hoogl 1,2; Joh15,13; 1Kor 13,1-13; 1Pe 4,8; 1Joh 4,7

kerkvaders en heiligen

Gertrudis van Helfta: Ik dorst naar U, de duurzame liefde en zoetheid; hoe meer ik U proef, hoe meer ik honger naar U.

J.H. Newman De liefde is een goddelijke deugd; en de naastenliefde is in de liefde jegens God vervat.

Vincent de Paul: De liefde maakt dat we niemand kunnen zien lijden, zonder met hem of haar te lijden.

Zeno van Verona: Het is de eerste plicht van de liefde God te danken dat we het leven hebben

lijden

Rom 8,17 Als wij delen in zijn lijden, delen wij in zijn verheerlijking.
kerkvaders en heiligen

Barsanuphius: Het is een goed teken als je te lijden hebt. moeite en
 lijden worden vermenigvuldigd, als God zijn zegen voorbereid.

Vincent de Paul: Als 't leven moeilijk wordt, en je bent iemand
 van gebed, weet dan dat God je gesteldheid kent;
 en je hierdoor helpt als een moeder haar zieke kind.

Maria

Mt 13,55 Is dit niet de zoon van de timmerman? Heet zijn moeder
 niet Maria, en zijn broers Jakobus, Jozef Joses, Simon
 en Judas? Wonen zijn zusters niet allen bij ons?

Lc 2,41 Zij keerden terug naar Jeruzalem en zochten naar hem.

Joh 19,26 Jezus (...) zei tot haar (Maria) : Zie, uw zoon;
 en tot de leerling: Zie, uw moeder.

Gal 1,18v In Jeruz. heb ik behalve Petrus niemand vd apostelen
 gesproken dan Jakobus, de broeder vd Heer.

hand 15,13 Jakobus, de leider van de gemeente te Jeruzalem.
kerkvaders en heiligen

Joh. v Damascus Hoe zou het dodenrijk haar kunnen opnemen,
 die het Leven zelf had gedragen?

meditatie, contemplatie

kerkvaders en heiligen

Basilius van Cæsarea: Ga aan het geschapene voorbij, de geest
 verheffend tot de beschouwing van de goddelijke natuur.

Gregorius v Nyssa: De zintuigen verkeren in slaaptoestand, terwijl
 de ziel onverminderd actief is; en de rede de blik omhoog richt.

Bernardus van Clairveaux: Wie niet mediteert kan moeilijk zijn fouten
 ontdekken, waardoor hij er geen afkeer van krijgt.

Teresa van Avila: Als God tijdens de meditatie de ogen vd ziel opent,
 ontdekken we onze onvolkomenheden.

Alphons Liguori: Je staat bij je meditatie als het ware voor een spiegel
 van de ziel, erkent je fouten en het gevaar dat je hierdoor loopt;
 en neemt maatregelen om de fouten weg te doen.

Vincent de Paul: Contemplatie is een gesprek van de ziel tot God.

nabijheidkerkvaders en heiligen

Teresa van Avila: Ik leer hem innerlijk verstaan,
als ik met mijn hart bij hem ben

nederigheid

- ps 37,11 De nederigen verheugen zich in grote vrede.
51,19 Een berouwvol nederig hart zult U niet als gering zien.
138,6 De Heer woont hoog verheven,
naar nederigen ziet Hij om.
Jes 57,15 De Heer woont hoog verheven
en bij verbrokenen van hart.
Sir 35,21 Het gebed van de nederige dringt door de wolken heen.
Mt 3,12 Wie zichzelf vernedert zal verhoogd worden.
11,25 Neem je last op en leer van mij, ik ben zachtmoedig
en nederig van hart, en je zult rust vinden voor je ziel.
21,5 Wie de eerste wil zijn, moet aller dienaar worden.
Lc 17,10 Ik heb niet meer dan mijn plicht gedaan.
2Kor 12,9v Ik erken mijn zwakheid, opdat Christus in mij kan wonen.
Kol 3,12 Bekleed je met goedheid, nederigheid, zachtmoedigheid.

kerkvaders en heiligen

Jan van Ruusbroec: De vrucht van eeuwig behoud wordt bewerkt in
nederigheid; en in verdriet om de eigen gebrekkigheid.

Ignatius van Antiochië: Wees zachtmoedig onder woede,
nederig bij grootspraak.

Basilius van Cæsarea: Word je onbeduidend genoemd,
bedenk dan dat je dit allang wist.

Petrus Damiani: Boosheid berooft je van nederigheid en vrede,
omdat je de deur dichtslaat voor de Geest.

Gertrudis van Helfta: In de nederigen hebt U uw woning.

Thomas à Kempis: God kan een nederig mens in één ogenblik meer
leren over de waarheid, dan wanneer iemand tien jaar studeert.

Johannes van Avila: Nederigheid is afkerig van eerbetoon
en blij met verachting.

Johannes XXIII: Ik moet nederig blijven, nederig en nóg eens nederig.

niet op eigen kracht

- 1Sam 2,4 De wapens van de machtigen worden verbroken;
maar wie dreigen te vallen geeft Hij kracht.
- 2kron 32,8 Met hem (de koning van Assur) is een vleselijke arm;
maar met ons is God, die voor ons strijdt.
- ps 18,34 Uit Hem is de kracht, Hij effent mijn weg;
als een hinde, zo licht ga ik omhoog.
- 30,7v Ik leefde onbezorgd en dacht: Zo zal 't altijd blijven.
God, uw goedheid; hield mij vast;
maar toen U zich verborg, toen was ik nergens meer.
- 33,16 Geen vorst wordt behouden door zijn leger;
de sterkste der mensen kan zichzelf niet bevrijden.
- ps 44,7 Wij vertrouwen niet op macht van wapens; wij kunnen
onzelf niet helpen, U bent het die ons redt.
- 127 Het is vergeefs dat je vroeg opstaat
en ploetert tot laat in de avond. God ziet 't hart aan;
Hij geeft het zijn geliefden in de slaap.
- Joh 15,5 Zonder mij kun je niets doen.
- 2Kor 12,8v Mijn kracht wordt in zwakheid volbracht.
- Fil 4,13 Ik ben tot alles in staat, dankzij Hem die mij kracht geeft.
- Re 7,2; spr 3,5; Hab 3,19; Zach 4,6; Mt 19,24; Rom 17,18; 1Kor 1,18
kerkvaders en heiligen
- Cyrillus van Alexandrië: De gelovigen moesten deel krijgen
aan de goddelijke natuur, wilden zij hun oude leefwijzeverlaten
- Petrus Damiani: Het was niet door eigen kracht dat de heiligen
aan de zonde weerstand boden, maar door de hulp van God.
- Prosper van Aquitaine: Gods Zoon is gekomen om de werken vd
duivel teniet te doen. De mens zal niet op eigen kracht vertrouwen.

offer

- 1Sam 15,22 Gehoorzamen is beter dan slachtoffers.
- ps 50,14 Breng God het offer van je dankbaarheid;
en doe wat je de Allerhoogste hebt beloofd.
- Hos 6,6 In liefde heb Ik behagen, en niet in slachtoffers;
in kennis van God en niet in brandoffers.
- Sir 35,1-4 Wie een aalmoes geeft brengt een dankoffer.
- Mt 9,13 Barmhartigheid wil Ik, en geen offerande.
- Hos 14,3; Rom 6,13; Rom 12,1; ps 107,22; Jona 2,10

offerande

Rom 12,1 Wijd jezelf aan God toe als een levende, heilige offergave.
kerkvaders en heiligen

Gregorius van Nazianze: Het offer van onszelf is de beste offerande.
dit is voor God de kostbaarste gave.

Thomas à Kempis: Offer God je tijd en je aandacht, je have en goed.
Bied Hem je leven aan, en Hij zal het vernieuwen.

John Henry Newman: Laat mijn leven slechts hierin bestaan,
dat ik U aanbid en mijzelf aan U opoffer.

Thérèse van Lisieux: Ik heb gestreden door niet aan mezelf te denken,
door kleine onopvallende offers te brengen.

onderricht

ps 25,5 Leid mij in uw waarheid en leer mij.

Joh 14,26 De heilige Geest zal jullie leren wat ik jullie heb gezegd.

hand 2,42 Zij legden zich ernstig toe op de leer der apostelen.

1Kor 2,24 Wij verkondigen een gekruisigde Christus, voor de Joden
een aanstoot, voor de heidenen dwaasheid.

1Kor 3,2 Melk moest ik geven, vast voedsel kon u niet verdragen.
3,16 Je bent Gods tempel, de Geest van God woont in jullie.

1Tim 6,17 Eer de presbyters, vooral zij die onderricht geven.

kerkvaders en heiligen

paus Johannes XXXIII: Onderricht heeft de hoogste prioriteit.

onthechting

Lc 14,33 Wie geen afstand neemt van bezit,
kan mijn leerling niet zijn.

1Kor 7,31 Zij die met het aardse omgaan, moeten er niet in opgaan.

kerkvaders en heiligen

Vincent de Paul: God vraagt om te beginnen ons hart.

Maximus Confessor: Laten we tevreden zijn met de dingen
die nodig zijn voor ons bestaan;
en niet zoeken naar wat ons leven verder kan veraangemen.

Charles de Foucauld: Dit zegt de Heer:
Alles wat niet voor Mij is moet je afbreken.

Bernardus van Clairvaux: In deze wereldzee komen ongelukkigen om,
die zich vastklampen aan wat voorbij gaat;
en zo verliezen wat blijvend is.

Bonaventura: Heer, wees mijn enig bezit en verborgen schat,
 op wie mijn hart en mijn geest voor altijd zijn gericht
 Jacopone da Todi: Wie bezit begeert, wordt zelf bezeten, verkocht aan
 wat hij zo liefheeft. Laat hij eens stilstaan bij die koop;
 en overwegen wat het opgeleverd heeft.

oogst

- ps 126,5 Zij die zaaien onder tranen zullen oogsten met gejuich.
 pred 11 Zaai je zaad in de morgen en laat je hand in de avond
 niet rusten, want je weet niet of het één of 't ander
 of beiden zullen ontkiemen.
 Jer 12,10 Herders hebben de wijngaard verwoest,
 mijn akker vertrapt.
 Mt 9,36 De oogst is wel groot, maar arbeiders zijn er weinig;
 bid daarom de Heer arbeiders te zenden in de oogst.
 Mt 13,30 Laat het onkruid mede opgroeien tot de oogst.
 13,39 oogst: het einde van de wereld. maaiers: de engelen.
 Lc 3,17 Hij zal de tarwe verzamelen in zijn schuur;
 maar het kaf verbranden met onuitblusbaar vuur.
 Joh 4,35 Zie naar de velden: ze staan wit, rijp voor de oogst.
 Gal 6,8 Wie zaait op de akker van het vlees zal verderf oogsten;
 wie zaait op de akker vd Geest, oogst eeuwig leven.
 Joël 4,13; openb 14,15

kerkvaders en heiligen

Petrus Chrysologos: Als de Heer komt,
 zal hij onze lichamen opslaan als een levende oogst.

oordeel dodenrijk; grote verdrukking; eeuwig?; loutering (vagevuur)rechterstoelen; tweede dood.

- ps 2,12 Kus de Zoon, opdat je niet zult vergaan op je weg.
 ps 36,7 Uw oordeel is een hevige vloedgolf.
 Jes 11,4 Hij zal met de adem van zijn lippen de goddeloze doden.
 Ez 7,6v Zie, het einde nadert, het komt!
 Obadja 16 Zij drinken en zwelgen;
 en zij zullen worden als hadden zij nooit bestaan.
 Lc 9,25 Wat voor nut heeft het heel de wereld te winnen,
 als je hierdoor je ondergang en dood berokkent?
 12,31 Nu gaat er een oordeel over deze wereld.

- Joh 3,36 Wie weigert in de Zoon te geloven zal het leven niet zien;
de toorn van God blijft op hem.
- 22,30 Ik verleen jullie de 12 stammen van Israël te oordelen.
- 1Kor 6,3 Weet je niet dat de heiligen de wereld zullen oordelen?
- Fil 3,19 Zij zijn op weg naar de ondergang (...),
zij hebben hun zinnen gezet op het aardse.
- ps 149,9; 122,5; Joh 3,18v; Rom 2,27
- de grote verdrukking
- Jes 27,1 De Heer zal ingrijpen; en het monster uit de zee doden.
- Mt 24,21 Zo verschrikkelijk zal die tijd zijn,
als er vanaf het begin van de wereld nooit geweest is.
- openb 13,13 Ik zag uit de zee een beest opstijgen. De hele wereld
liep het vol bewondering na. Allen die het beest
niet aanbaden werden ter dood gebracht.
- openb 20,3 De duivel werd voor duizend jaar gebonden;
daarna moest hij een korte tijd worden vrijgelaten.
- dodenrijk
- 1Sam 2,6 God doet sterven en herleven; Hij zendt naar
het dodenrijk en doet hieruit opstaan.
- ps 143,3 In duisternis doet Hij mij wonen,
als zij die reeds lang gestorven zijn.
- Tob 13,2 Hij werpt ons in het diepste duister van de aarde;
maar richt ons uit de afgrond van de dood weer op.
- Mt 10,15 Op de dag van het oordeel zal het voor Sodom en
Gomorra draaglijker zijn dan voor die stad (gen 19).
- 17,9 Spreek hier niet over,
voordat de mensenzoon uit de doden is opgestaan.
- Joh 5,28 Op die Dag zullen allen in de graven zijn stem horen:
die het goede deden voor de opstanding ten leven,
die kwaad deden voor de opstanding ten oordeel.
- Joh 9,4 De nacht komt dat niemand meer kan werken.
- 1Kor 15,29 Indien er geen doden zouden worden opgewekt,
waarom laat men zich dan voor de doden dopen?
- Kol 1,20 (...) om door hem alles met zich te verzoenen,
hetzij wat op de aarde, hetzij wat in de hemel is.

- 2Tim 4,1 Hij zal komen oordelen de levenden en de doden.
 1Pe 4,6 ... het evangelie aan de doden verkondigd.
 Judas 6 De engelen die hun hemels verblijf hebben verlaten
 houdt God vast in de onderwereld,
 in afwachting van de grote dag van het oordeel.
 Heb 11,40 God wilde niet,
 dat zij hun voleinding ouden bereiken zonder ons.
 openb 1,18 Ik heb de sleutels van het dodenrijk.
 20,3 Martelaren die het teken van het beest
 niet op hun hoofd hadden, werden weer levend;
 en heersten met Christus, duizend jaar.
 Over hen heeft de tweede dood geen macht.
 openb 20,12 De doden worden geoordeeld naar hun daden.
 wijsh 17; 18; Fil 2,10; 1Tes 4,15;5,10; 1Pe 3,5.20; 4,6; 2Pe 2,3-9;
 openb 11,18
kerkvaders en heiligen
 Irenæus 8: Het lichaam vergaat, om te bestemder tijd weer
 op te staan
eeuwig?
 ps 37,1v Wind je niet op over wie je bedriegen; zij zijn als gras
 dat snel verdroogt, als onkruid zullen zij vergaan.
 73,19 Zij vergaan zij als een voorwerp van verschrikking.
 109,13 Zijn zonde blijft voor God bestaan,
 tot Hij ook zijn gedachtenis verdelgt van de aarde.
 125,8 Zij die dwaalwegen volgen, doet Hij vergaan.
 Jes 17,14 In de avond is er verschrikking,
 vóór de morgen zijn ze er niet meer.
 Ez 18,4 Alle zielen zijn van Mij. De ziel die zondigt zal sterven.
 Dan 12,2 eeuwig afgrijzen
 Mal 3,31 Dan zijn de goddelozen als stof onder jullie voeten.

- Mt 8,12 de kinderen vh Rijk zullen buiten in de duisternis
geworpen worden. Daar is wenen en tandenknarsen.
- Mt 13,30 Haal het onkruid op de akker bijeen om te verbranden.
- Mt 25,46 Zij zullen heengaan naar de eeuwige straf.
- Mc 9,46v de hel (dodenrijk, she'ol), waar hun worm niet sterft
en het vuur niet gedoofd wordt.
- Joh 15,6 Als iemand niet in mij (Jezus) blijft,
wordt wij weggeworpen als de rank (...) en verbrand.
- 2Tes 1,9 Een eeuwig verderf zal hun straf zijn.
- Heb 10,26v Na kennis van de waarheid moedwillig zondigen, blijft
alleen het uitzicht op een verterend vuur.
- ps 37,20; Mt 13,42-50; 22,12; 24,51; 25,30
loutering (vagevuur)
- Mt 5,26 Je zult niet aan het gerecht ontkomen,
vóór je tot de laatste penning hebt betaald.
- 18,32 Zijn Heer leverde hem over aan de beulen, tot heel de
schuld betaald zou hebben. Zo zal ook mijn hemelse
Vader met ieder van jullie doen, die niet zijn broeder
van harte vergiffenis schenkt.
- Lc 12,47 De knecht die de wil vz Heer kende maar hier niet naar
handelde, zal zwaar getuchtigd worden; maar wie
in onwetendheid handelde zal licht worden gestraft.
- 12,59 Doe moeite om het eens te worden met je tegenpartij,
opdat je niet voor de rechter komt; hij zal je niet vrij
laten voordat je de laatste cent betaald hebt.
- 1Kor 3,13 Op de grote Dag zal ieders werk aan het licht komen.
Verbrandt het, dan zal hij schade lijden, maar hijzelf
zal gered worden, als 't ware door vuur heen.
- openb 2,11

kerkvaders en heiligen

Greg. v Nazianze: De ziekte vd ziel gaat mee, als we van hier gaan.

Makarios: Indien een mens zich in deze wereld onderworpen heeft aan de macht van de duisternis, hoeveel temeer zal hij bij het vertrek uit deze wereld hierdoor worden vastgehouden.

Germanus: De boeien vd zielen in de onderwereld worden losgemaakt door de dood en verrijzenis van Christus.

Catharina van Genua: Behalve bij de heiligen in het paradijs is er geen groter tevredenheid dan bij de zielen in het vagevuur. Naarmate het beletsel hiertoe - de zonde - wordt weggenomen, doet God de tevredenheid toenemen.

Thomas van Aquino: De zonden, waarvoor reiniging nodig is, verhinderen dat de beloning wordt ontvangen. Het gevolg is dat de beloning wordt uitgesteld.

Thomas More: Ieder van ons zal na dit leven de akelige afkeer ervaren bij de gedachte aan al dat zinnelijk genot, dat we hier niet hebben willen inruilen voor de hemelse vreugde.

Jean Vianney: Het vagevuur is de ziekenzaal vd goede God. Je kunt hier niet anders dan afwachten of iemand aan ons denkt; en hopen dat God ons eens tot zich zal nemen.

rechterstoelen

ps 122 De rechterstoelen staan klaar, zetels vh huis van David.

ps 149,9 Het vonnis wordt voltrokken door Gods getrouwen.

wijsh 3,8 Zij zullen rechtspreken over de volken.

Lc 22,30 U zult de twaalf stammen van Israël oordelen.

1Kor 6,3 Weet je niet dat de heiligen de wereld zullen oordelen?

Mt 19,28

tweede dood

openb 2,11 Wie overwint zal vd tweede dood geen schade lijden.

20,6 Zalig zij, die deel hebben aan de eerste opstanding; over hen zal de tweede dood geen macht hebben.

20,14 De dood en het dodenrijk werden in de poel van vuur geworpen. Dit is de tweede dood.

kerkvaders en heiligen

Greg. v Nyssa: Wij moeten ons bevrijden uit de greep van het vlees, opdat wij na de dood van het lichaam geen tweede dood hoeven te vrezen.

opdat

- Gal 2,27 Allen die in Christus zijn gedoopt zijn met hem bekleed.
Geen man of vr. slaaf of vrije; allen één in Christus.
- 1Tes 4,12 ... opdat je gedrag op buitenstaanders
een waardige indruk zal maken.
- 1Tim 6,1 Christenslaven moeten hun meesters eren,
opdat men geen kwaad zal spreken van God
en de christelijke leer.
- Tit 2,5 Laat vrouwen hun man liefhebben en verstandig
handelen, kuis, huishoudelijk en vriendelijk,
onderdanig aan hun man,
opdat het woord van God niet in opspraak komt.
- Tit 2,9 Christenslaven moeten hun meesters onderdanig zijn,
en zich betrouwbaar tonen; opdat zij allerwegen het
aanzien zullen verhogen vd leer van onze Redder.
- 1Pe 3,1 Vrouwen aanvaard het gezag van je man, (...)
opdat deze zonder woorden zal worden gewonnen.

1Pe 2,18-25 (slaven)

oude en nieuwe mens

- Rom 6,6 Onze oude mens is met Christus gekruisigd.
- Kol 2,12 in de doop met Christus begraven en met hem verrezen
- Kol 3,10 Bekleed je met de nieuwe mens.
- Ef 2,10 Gods volk zijn wij, geschapen in Christus Jezus,
om de goede daden te verrichten,
die God voor ons heeft klaargelegd.
- 2Pe 1,4 Wij hebben deel aan Gods eigen wezen.
- Rom 6,1-10; 2Kor 3,18; Ef 4,24; Gal 2,20

kerkvaders en heiligen

- Cyrillus van Jeruz.: Door de biecht moet je de oude mens afleggen,
die door de bedrieglijke begeertes te gronde gaat;
- Catharina van Siena: Zij die volmaakt zijn hebben zichzelf
achtergelaten, hun zinnelijkheid afgelegd, om zich te bekleden
met de nieuwe mens: Christus.

redding

- ps 98,3 Alle einden der aarde zien de redding van God.
- Mt 1,23 Zij zal een Zoon ter wereld brengen die je Jezus moet
noemen. Hij zal zijn volk redden uit hun zonden.
- Fil 1,12 Blijf je redding bewerken in vrees en beven.

- ps 127,1 Als God de st. niet bewaakt waken de wachters vergeefs.
 147,2 De Heer bouwt Jeruz. verzamelt Israëls verdrevenen.
 klaagl 1,1 Hoe ligt zij eenzaam neder, de eens volkrijke stad.
 openb 3,12 Het nieuwe Jeruzalem dat uit de hemel neerdaalt

kerkvaders en heiligen

Paulinus van Nola: De stad was overgegeven aan vernietiging;
 de wereld werd bedorven door aanbidders van goud en steen.

straf

- gen 3,22v Adam en Eva: genadig gestraft.
 4,14v Kaïn: zwaarder bestraft; maar hij blijft beschermd.
 num 20,10v Mozes en Aäron bij de rots
 2kron 7,11v (tot Salomo): zonde en bekering van zijn volk
 spr 20,30 Slagen reinigen de schuilhoeken van het hart.
 Jer 27,8 God dreigt het volk dat naar zijn woorden niet
 wil luisteren met oorlog, honger en de pest,
 Ez 7,15 Het zwaard buiten, de pest en de honger binnen.
 Sir 5,4v Zeg niet: Ik heb gezondigd, maar is mij iets overkomen?
 want God straft op zijn tijd.
 Denk niet: "Zijn ontferming is zo groot,
 Hij zal mij wel vergeven;
 maar besef dat Hij zowel ontferming kent als toorn.
 18,24 Denk aan zijn toorn, aan de straf als Hij zich afwendt.
 Lc 13,1-5 (de toren bij Siloam) Allen hebben gezondigd.
 Joh 9,2v blindgeborene: straf voor de ouders of voor hemzelf?
 Heb 12,6 Laat je door zijn straf niet ontmoedigen; God tuchtigt
 wie Hij liefheeft; en straft hen als z eigen kinderen.
 spr 15,10; 20,30; Jer 29,17; 44,13; Ez 14,21

tegenspraak/ verschillen

- Joh 2,48 Nathanaël of Mt 10,3: Bartholomeus
 Mt 12,30 Wie niet met mij is, die is tegen mij.
 Mc 9,18 Wie niet tegen ons is, is voor ons.
 Mt 17,12 Jezus: Elia is al gekomen (Johannes de Doper).
 Joh 1,20 Bent u Elia? Johannes de Doper: Dat ben ik niet.
 Mt 20,29 twee blinden; Lc 13,25: één blinde;
 Mt 27,44 De rovers beschimpten hem.
 Lc 23,40 één van de rovers: Jezus, denk aan mij.
 28,16 hemelvaart: in Galilea. Lc 24,50: in Bethanië

bij het graf

- Mt 28,2 Maria Magdalena en de andere Maria; 2 engelen.
 Mc 16,1 M. Magd^a; M., m. van Jakobus; Salome; één engel.
 Joh 20,1 Maria Magdalena

toorn

- deut 31,17 Mijn toorn zal ontbranden, Ik zal mij voor hen verbergen.
 Hos 10,12 Wee hun als Ik van hen wijk.
 ps 28,1 Als U blijft zwijgen wordt ik als een dode.
 30,8 Ik leefde onbezorgd en dacht: Zo zal 't altijd blijven.
 God, uw goedheid hield mij vast;
 maar toen U zich verborg, toen was ik nergens meer!
 87,18 Verterend vuur ging van Hem uit,
 toen zijn toorn was ontbrand.
 143,7 Verbergt U zich, dan ben ik een dode gelijk.
 Jes 54,8 In toorn heb ik mijn aangezicht een korte tijd verborgen.
 Sir 18,24 Denk aan zijn toorn aan het einde van je leven,
 aan de straf als Hij zich afwendt.
 Mc 3,5 Toornig en bedroefd om de verstoktheid van hun hart
 keek hij rond; en zei tot de man: Steek je hand uit.
 Joh 2,13v Jezus verjaagt de handelaars op 't tempelplein. (Lc 19,45)
 num 14,34; 1kon 19,11; 2kron 24,18; ps 77,10; Jes 64,5v; Hos 5,5

kerkvaders en heiligen

- Paulinus v Nola: Leef in vrees voor het oordeel van God en verheug je
 in zijn liefdevolle goedheid, opdat je niet in zijn toorn zult geraken,
 zoals de wereld die over zich afroept.
 Joh Tauler: Er is groot meesterschap nodig om toornig te zijn;
 en daarbij niet te zondigen.

twijfel

- Mt 4,31 Kleingelovige, waarom ben je gaan twijfelen?
 Jak 1,6 Wie twijfelt lijkt op een golf van de zee,
 die door de wind heen en weer wordt bewogen.

kerkvaders en heiligen

- Hermas: Als je twijfelt, zullen je gebeden niet worden verhoord.
 Gertrudis van Helfta: Als twijfel mij verlamt, en alles in mij roept:
 Waar is God? dan toont U mij de weg van geloof.
 U leert mij te heersen over die zee van gevoelens.

vasten

ps 35,13 Ik vocht voor hen in vasten en gebed.

Jes 58,4 Je vast niet om je stem in de hoge te doen horen.

kerkvaders en heiligen

Efrem de Syriër: De last van de wereld doet buigen naar de aarde.

Het vasten reinigt de ziel, om God te aanschouwen.

Paus Leo I: Drie dingen zijn eigen aan onze godsdienst:
gebed, vasten en liefdadigheid.

Joh. Climacus: Vasten is wegsnijden van wat zoet is in de mond,
uitsnijden van de hartstocht, uitroeien van slechte gedachten.

Prudentius; Door karig voedsel onbezwaarde harten
zijn meer geschikt God te ontvangen.

vergankelijkheid

ps 90,10 We hebben zeventig jaar, wie sterk is tachtig misschien.

103,15 De mens is als de bloemen: vandaag staan zij
te bloeien, morgen zijn ze er niet meer.

1Kor 7,31 Zij die met het aardse omgaan mogen er niet in opgaan;
want de wereld die wij zien gaat voorbij.

1Kor 15,50 Vlees en bloed kunnen niet delen in het Rijk van God.

Jak 5,14 Wat is je leven? een nevel die verschijnt en verdwijnt.

2Pe 310 De hemelen zullen dreunend voorbijgaan;
en de elementen als door vuur vergaan.

1Joh 2,17 De wereld gaat voorbij met al het begerenswaardige;
maar wie Gods wil doet blijft in eeuwigheid.

kerkvaders en heiligen

Catharina van Siena: Je moet voorbijgaande dingen alleen waarderen
als je Mij hiermee dient.

Bruno: Het is roekeloos,
om het vergankelijke te verkiezen boven het eeuwige.

Julian van Norwich: Geen enkele ziel zal tot rust komen,
die niet van vergankelijke dingen is onthecht.

verleiding Zie ook: beproeving

Mt 4,1-11 honger: De mens leeft niet van brood alleen,
eerzucht: Je zult God, niet op de proef stellen.

macht: Je zult God aanbidden en Hem alleen dienen.

1Kor 10,13v God laat niet toe dat je boven vermogen wordt beproefd

Jak 1,12 Zalig de mens die standhoudt in de beproeving.

2Pe 2,9 De Heer zal de vromen uit de beproeving redden.

kerkvaders en heiligen

Hieronymus: Denk niet de opgezweepte zee van dit leven
te kunnen doorstaan, zonder door verleiding te worden geoefend.

Albert de Grote: Niemand kan tot God naderen,
zonder door verleiding te zijn beproefd.

Basilius: Het is moeilijk in een periode van voorspoed
jezelf te behoeden voor schaamteloosheid en trots.

Franciscus: Overwonnen verleiding is de ring,
waarmee de Heer zich als bruidegom met de ziel verbindt.

paus Gregorius I Eerst komt de verzoeking, dan het behagen hierin,
dan de toestemming. Jezus kon wel in verleiding komen;
maar het behagen in de zonde kreeg geen vat op hem.

verrijzenis

Mt 22,30 In de opstanding huwen zij niet, zij zijn zij als engelen.

Mt 27,32 De God van Abraham, Isaäk en Jakob
is geen God van doden maar van levenden.

Lc 14,14 Het zal je vergolden worden
bij de opstanding van de rechtvaardigen.

Joh 2,19 Breek deze tempel af,
en in drie dagen doe ik hem verrijzen.

hand 2,32 David zei met een blik op de toekomst
van de verrijzenis van Christus,
dat hij niet wordt overgelaten aan het dodenrijk.

Ef 5,14 Ontwaak, jij die slaapt, en sta op uit de dood.

Fil 3,10 Ik wil Christus kennen, en de kracht van zijn opstanding.

1Tes 4,16 Die in Christus gestorven zijn, zullen het eerst opstaan.

1Pe 1,3 Hij deed ons herboren worden tot een leven in hoop,
door de opstanding van Jezus Christus.

openb 20,4 Ik zag de zielen van hen die onthoofd waren om de
getuigenis van Jezus; en het beest niet hadden
aanbeden. (...)Zij heersten met Christus, 1000 jaar.
Over hen heeft de tweede dood geen macht.

vertaling

ps 136 zijn liefdevolle goedheid (trouw) is eeuwig.

Joh 14,1 In het huis van mijn Vader zijn vele woningen
(is ruimte voor velen).

verterend vuur

- ex 33,5 Indien Ik één ogenblik in jullie midden zou optrekken,
zou Ik jullie vernietigen.
- 33,21 Geen mens zal Mij zien en leven.
- num4,20v Als zij het heilige ook maar even zien, zullen zij sterven.
- Jes 6,5 Wee mij, een onrein man: mijn ogen hebben God gezien.
- Lc 5,8 Ga weg bij mij, Heer, want ik ben een zondig mens.
- Heb 10,31 Vreselijk, te vallen in de handen van de levende God.
- 12,29 Onze God is een verterend vuur.
- openb 1,17 (Joh) Toen ik Hem zag, viel ik als dood voor zijn voeten.
ex 19,13; deut 5,25; re 6,22; 1Sam 6,20; Job 41,2; Heb 12,20;

verval

- Jer 8,14v Wij hoopten op herstel, maar het verval ging verder.
- Ez 34,6 Mijn schapen zijn verstrooid; en niemand die hen zoekt.
- Joël 1,12 De wijnstok is verdord en de vijgenboom is verwelkt.
ps 44; 79; 80; 102; Jer 8,15

voorbeschikking

- Jer 1,5 Eer Ik je vormde in de moederschoot had Ik je uitgekozen.
- spr 16,33 Men werpt het lot; en de Heer bepaalt hoe het valt.
- Gal 1,15 (Paulus) Hij had mij vanaf mijn geboorte uitgekozen.
- Ef 1,11 In Christus hebben wij ons erfdeel ontvangen,
daartoe voorbestemd door Hem.
- Ef 2,10 Wij zijn geschapen om in ons leven de goede daden
te verrichten, die God al voor ons bereid heeft.
- Heb 4,3 Gods werk lag al klaar vanaf de schepping van de wereld.

vrede

- ps 37,11 De nederigen verheugen zich in grote vrede.
119,165 Zij delen in uw vrede, die hechten aan uw wet.
- Jes 2,4 Zij smeden hun zwaarden om tot ploegscharen.
- Jes 48,22 De goddelozen hebben geen vrede.
- Lc 1,79 Hij richt onze voeten op de weg van de vrede.
- Joh 14,27 Vrede laat ik jullie, mijn vrede geef ik jullie.
- Rom 8,6 De gezindheid van de Geest is leven en vrede.

kerkvaders en heiligen

Catharina van Siena: Christenen hebben vrede.

De aanleiding tot ergernis - de eigen wil - hebben zij afgelegd.

vreemdeling

- num 15 allen gelijk

vrees

- ex 20,20 God is gekomen om jullie te beproeven, opdat de vrees voor Hem jullie zal vervullen en je niet zult zondigen.
- 33,20 Geen mens kan Mij zien en leven. (deut 34,10)
- 1Sam 2,3 Verhef niet jezelf met hoogmoedige woorden;
Hij is een alwetend God die ieders daden toetst.
- Job 6,14 Wie zijn vriend medelijden onthoudt,
verzaakt de vrees voor de Almachtige
- ps 139,1 In al mijn doen en laten doorziet U mijn bedoeling.
- ps 36,2 Wie kwaad doen bergen zonde in 't hart,
de vrees voor God is hun vreemd.
- 111,10 De vrees voor de Heer is het begin van wijsheid.
- spr 6,6 Door de vrees voor de Heer wijkt men van het kwaad.
- 14,26 De vrees voor de Heer doet gerust leven.
- Lc 5,8 Heer ga van mij weg; want ik ben een zondig mens.
- hand 9,31 De gemeente leefde in de vrees voor God.
- 2Kor 7,1 Laten wij ons leven heiligen door de vrees voor God.
- Fil 2,12 blijf je redding bewerken in vrees en beven.
- 1Joh 4,18 De volmaakte liefde drijft de vrees uit.

kerkvaders en heiligen

- Jan van Ruusbroec De vrees voor God bewerkt dat de mens bij al zijn ondernemen Christus zoekt te eren.
- Joh. v Avila Ik ontvang hem in mijn handen en in mijn hart.
Wie zou in die tegenwoordigheid niet beven van vrees?

vrije wilkerkvaders en heiligen

- Cyrillus van Alexandrië: De gelovigen moesten deel krijgen aan de goddelijke natuur, wilden zij hun oude leefwijze kunnen verlaten.
- Cyrillus v Jeruzalem: Als wij zondigen is het uit onze eigen vrije wil.
- Maximus Confessor: Bij vrijwillige onderwerping aan God krijgen wij heerschappij over onze wil; en leren wij te willen wat God wil.
- Simeon de nwe theoloog Hij heeft ons toegerust met een vrije wil; en de geboden gegeven om ons te leren hoe de vijand te weerstaan en te overwinnen.
- Birgitta v Zweden: Wees ervan doordrongen dat niets zo gemakkelijk leidt tot een eeuwige straf, als de eigen wil zonder leiding.
- François de Sales: God gaf je een vrije wil om Hem lief te hebben; en Hem daarmee te eren.

kerkvaders en heiligen

Johannes XXIII: Heer, sta niet toe dat wij ons begeven

naar de gebarsten putten, die geen water kunnen houden.

Jan van Ruusbroec: de levende bron van de heilige Geest is een rijkdom die men niet leegscheppen kan.

wedergeboorte

Joh 3,3 Wie niet wedergeboren is kan het Rijk Gods niet zien.

Rom 6,3 In de doop zijn wij één geworden met Christus;
 en delen wij in zijn dood.

6,9 Zie jezelf als dood voor de zonde en levend in Christus.

2Kor 5,17 Het oude is voorbij, het nieuwe is gekomen.

wederkomst

ps 94,2 Heer, verschijn om recht te spreken (de dag verhaasten).

Mt 24,15 gruwel der verwoesting; Dan 9,11; Ez 7,6v

Kol 1,24 Ik verheug mij dat ik in mijn lichaam mag aanvullen,
 wat nog ontbreekt aan de verdrukkingen v Christus.

Jak 5,8 De komst van de Heer is nabij; 1Pe 4,7 Het einde is nabij.

2Pe 3,12 de dag verhaastend van zijn komst

wierook

ps 141,2 mijn gebed als 'n reukoffer voor uw aangezicht.

openb 8,4 De rook steeg met de gebeden vd heiligen omhoog.

openb 5,8

wijngaard, wijnstok

Jes 5,2 Hij verwachtte dat de wijngaard goede druiven voort
 zou brengen; maar hij bracht wilde druiven voort.

Jer 12,10 Herders hebben mijn wijngaard verwoest,
 de akker vertrapt.

Joh 15,1-5 De rank kan alleen vrucht dragen
 als deze blijft aan de wijnstok.

wolk

ex 13,21 De Heer ging overdag in een wolkkolom voor hen uit.

ex 40,34 Een wolk vervulde de tabernakel.

Job 26,9 De Heer verbergt zich achter een wolk.

ps 36,6 Uw waarheid reikt tot de wolken.

hand 1,9 Een wolk onttrok hen aan hun ogen.

1kon 8,19; Ez 10,4; Nahum 1,4

kerkvaders en heiligen

Gregorius van Nazianze: De deugden zijn de weg waarlangs
de eeuwige woningen worden bereikt, waar ieder wordt beloond.

ijver

- 1kon 19,10 Ik (Elia) heb vurig geijverd voor de Heer;
maar de Israëlieten hebben uw profeten gedood.
Joh 2,17 De ijver voor uw huis heeft mij verteerd. (ps 69,10)
Heb 6,11 Ik zou willen dat u dezelfde vurige ijver blijft tonen.

zee, wateren

- Job 38,10 Dit is de grens die Ik aan je trotse golven stel.
ps 18,17 Hij trok mij op uit de woeste wateren en onttrok
mij aan mijn vijand.
32,16 Laten de heiligen bidden tot U nu U zich vinden laat;
geen watervloed die hen mee zal sleuren.
46,2 Wij hebben geen angst, al wankelen de bergen in zee.
65,8 het geraas van de zee, het tumult van de volkeren.
69,15 Red mij van mijn haters, uit de diepte van de wateren.
Jes 57,20 Goddelozen zijn onrustig als de zee.
60,5 De menigte uit de zee zal tot jullie komen.
Mt 4,19 (roeping) Ik zal jullie tot vissers van mensen maken.
openb 21 De zee bestond niet meer.
Job 38,16; ps 104,6-9; ps 124,2.5; ps 144; Jes 17,12

kerkvaders en heiligen

Jean Baptist de la Salle: de opgezweepte zee van dit leven
Hieronymus: Je kunt de opgezweepte zee van dit leven niet doorstaan,
zonder door verleiding te worden geoeffend.

zelfverloochening

- Mt 10,37 Wie vader of moeder, zoon of dochter liefheeft
boven mij, is mij niet waardig.
16,24 Wie achter mij wil komen moet zichzelf verloochenen,
zijn kruis opnemen en mij volgen.
Lc 14,33 Wie geen afstand neemt van al wat hij bezit,
kan mijn leerling niet zijn.
Joh 12,25 Wie zijn leven haat in deze wereld, zal het bewaren
tot in het eeuwige leven.

kerkvaders en heiligen

Gregorius van Nazianze: Laten we Hem het offer aanbieden
van onszelf, dit is voor God de kostbaarste gave.

ziel

- ps 42 Waarom ben je neerslachtig, mijn ziel? Hoop op God.
 86 U redt mijn ziel uit het diepe dodenrijk.
 103 Hij verzadigt je ziel met 't goede,
 je leven wordt vernieuwd.
 73 De dorstende ziel heeft Hij gelaafd,
 de hongerende ziel van zijn goedheid vervuld.
 119,25 God, mijn ziel kleeft aan het stof, wek mij tot leven.
 124 Was God niet met ons geweest toen zij zich tegen ons
 keerden, dan had die vloed onze ziel verzwoegen.
 131 Mijn ziel zoekt in stilte naar God;
 van Hem alleen is uitkomst te verwachten.
 143 God, als dorstige grond ligt mijn ziel voor U open.
 klaagl 3,20 Genadig is God; Hij houdt de ziel in leven.
 Lc 1,47 Hoog verheft mijn ziel de Heer.
 Joh 14,2 In het huis van mijn Vader zijn vele woningen.
 Gal 2,20 Ik ben het niet die leef, Christus is het die in mij woont.

kerkvaders en heiligen

Gregorius van Nazianze: De ziekte van de ziel gaat met ons mee,
 als we van hier vertrekken.

Simeon de nieuwe theoloog: De dood van de ziel
 betekent een scheiding van de heilige Geest.

Ælred van Rievaulx: Toen ik mij in mijn ziel niet op U wilde richten,
 heb ik mij gericht op mijzelf. Zo ben ik mijzelf tot last geworden.

Paulinus van Nola: Open de ogen van de ziel,
 opdat je, gesloten voor de zonde, open mag staan voor God.

Max. Confessor: De ziel is voor 't lichaam wat God is voor de ziel.

Clara van Assisi ; De hemelen kunnen de Schepper niet bevatten;
 de ziel van de gelovige is zijn woning.

Bonaventura : De Zoon van God, Jezus Christus,
 is geestelijk verborgen in de ziel die aan God is gewijd.

Laurens Justiniani: De gelovige ziel verbleekt niet bij ziekte
 en verwelkt niet door ouderdom.

Ch. de Foucault: U zoekt mijn ziel als tempel van uw Geest.

zon, maan en sterren

- gen 22,17 nageslacht v Abraham: talrijk als de sterren aan de hemel
re 5,20 Vanuit de hemel streden de sterren.
- Job 38,7 De morgensterren juichen, de kinderen van God juichen.
- ps 136,8v Hij maakte de zon tot heerschappij over de dag, maan
en sterren tot heerschappij over de nacht.
- pred 12,2 kwade dagen, als de zon verduisterd wordt,
evenals het licht van maan en sterren.
- Jes 60,19 De zon zal niet meer zijn tot licht bij dag, noch de maan
tot schijnsel (bij nacht); maar God is je eeuwig licht.
- Mt 5,45 De luister van de zon is anders dan die van de maan;
en die van de sterren is weer anders.
- Fil 2,15 Jullie schijnen als lichtende sterren in de wereld.
re 5,20; ex 32,13; deut 1,10; ps 146,9; Jer 31,35; op 12,1-4; 6,13

zonde

- 9,41 Was je blind dan had je geen zonde.
maar zeg je: Wij zien, dan blijft je zonde.

zonde tegen de heilige Geest

- Mt 12,31v Voor wie zich kant tegen de H.Geest is geen vergeving.
- Joh 8,48 U bent een Samaritaan en van de duivel bezeten.
- 1Joh 5,16 Er is een zonde die voert tot de dood.
- Mt 12,24; Lc 11,15

zuurdesem

- ex 13,7 Er mag niets gezuurds bij u gevonden worden.
16,30 Eet gedurende 7 dagen ongezuurd brood; en vier op de
zevende dag het feest van de Heer (Pasen).
- Mc 14,1 het feest van Pasen en 't ongedesemde brood (Lc 22,1)
- Mt 14,12 de eerste dag van het ongedesemde brood,
de dag waarop men het paaslam slacht (Lc 22,7)
- 13,33 Het hemelse Rijk lijkt op gist, dat een vrouw deed in
in 3 maten bloem, tot deze er van doortrokken waren.
- 16,6 Hoed je voor het zuurdeeg v Farizeeën en Sadduceeën.
- Lc 21,1 Wacht je voor 't zuurdeeg, de huichelarij vd Farizeeën.
- 1Kor 5,6v Doe 't oude zuurdeeg weg om vers deeg te worden.

kerkvaders en heiligen

- Proclus het ongedesemde brood van de waarheid

* * *

afkorting van bijbelboeken

OUDE TESTAMENT

vijf boeken van Mozes

genesis	gen
exodus	ex
leviticus	lev
numeri	num
deuteronomium	deut

geschiedenis van Israël

Jozua	Joz
rechters	re
Ruth	Ruth
1 ^{ste} boek Samuël	1Sam
2 ^{de} boek Samuël	2Sam
1 ^{ste} b. koningen	1kon
2 ^{de} b. koningen	2kon
1 ^{ste} b. kronieken	1kron
2 ^{de} b. kronieken	2kron
Ezra	Ezra
Nehemia	Neh
Ester	Est

poëtische boeken

Job	Job
psalmen	ps
spreuken	spr
prediker	pr
hooglied	hoogl

vier grote profeten

Jesaja	Jes
Jeremia	Jer
klaagliederen v Jer.	klaagl
Ezechiël	Ez
Daniël	Dan

twalf kleine profeten

Hosea	Hos
Joël	Joël
Amos	Am
Obadja	Ob
Jona	Jona
Micha	Mi
Nahum	Nah
Habakkuk	Hab
Sefanja	Sef
Haggai	Hag
Zacharia	Zach
Maleachi	Mal

deutero-kanonieke boeken

Tobit	Tob
Judit	Judit
Ester (aanvulling)	Est
1 Makkabeeën	1Makk
2 Makkabeeën	2Makk
wijsheid van Salomo	wijsh
wijsheid v Jezus Sirach	Sir
Baruch Bar	
Daniël (aanvulling)	Dan

NIEUWE TESTAMENT

vier evangeliën

Matteüs	Mt
Marcus	Mc
Lucas	Lc
Johannes	Joh

handelingen vd apost.

handelingen vd apost.	hand
<u>brieven van Paulus</u>	
aan Rome	Rom
1 ^{ste} brief aan Korinte	1Kor
2 ^{de} brief aan Korinte	2Kor
aan de Galaten	Gal
aan Efese	Ef
aan Filippi	Fil
aan Kolosse	Kol
1 ^{ste} br. aan Tessalonica	1Tess
2 ^{de} br. aan Tessalonica	2Tess
1 ^{ste} br. aan Timóteüs	1Tim
2 ^{de} br. aan Timóteüs	2Tim
aan Titus	Tit
aan Filémon	Filem

algemene brieven

aan de Hebreëën	Heb
brief van Jakobus	Jak
1 ^{ste} brief van Petrus	1Pe
2 ^{de} brief van Petrus	2Pe
1 ^{ste} brief van Johannes	1Joh
2 ^{de} brief van Johannes	2Joh
3 ^{de} brief van Johannes	3Joh
brief van Judas	Jud

openb. van Johannes

openb

